

T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KUR'AN-I KERİM OKUMA VE KIRAAT İLMİ BİLİM DALI

ABDURRAHMAN GÜRSES'İN
KIRÂAT İLMİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Naci DEMİRCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

RİZE 2013

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KUR'AN-I KERİM OKUMA VE KIRAAT İLMİ BİLİM DALI

ABDURRAHMAN GÜRSES'İN
KIRÂAT İLMİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Naci DEMİRCİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

Tez Savunma Tarihi
21 / 10 / 2013

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Başkan : Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa HOCAOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Bayramali NAZIROĞLU

İmza

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ

.../.../ 2013

Onay Tarihi

RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. 21.10.2013.

Naci DEMİRCİ

ÖN SÖZ

İnsanoğlunu yeryüzüne gönderen Yüce Allah, onu kendi haline bırakmamış, peygamberler ve onlara göndermiş olduğu ilahî mesajlarla insanı desteklemiş ve bu şekilde hem dünyada hem ahirette mutlu bir hayat sürmenin yollarını ona öğretmiştir. Bu amaçla gönderilen elçilerden birisi de Hz. Muhammed (sav)'dir. Hz. Peygamber'in başlangıçta yaptığı şey, kendisine gelen ilahî vahyin ilk emri doğrultusunda Kur'an'ı okumak olmuştur.

Kur'an'ı okumak, onu telaffuz etmekle, yani lafızlara dökmekle gerçekleşebilir. Bu çerçevede lafızların, indirildiği gibi telaffuz edilmesi önem arz etmektedir. Hz. Peygamber'in gelen vahyi kendisine tabi olanlara okuduğu gibi çeşitli panayırlarda müşriklere de okuması, aslında Kur'an'ın tilavet boyutunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Kur'an tilavetini salt bir okuyuş olarak değerlendirmek uygun değildir. Sağlıklı bir telaffuzun Kur'an'ın anlaşılması açısından önemli olduğu açıktır. Ancak çalışmamızın konusu gereği tilavetin, Kur'an'ın anlaşılmasına katkısı üzerinde durulmayacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in farklı kırâatleri ile birlikte muhafaza edilip pratikte insanlara sunulmasında kâri vasfına sahip olan Kur'an üstatlarının rolü büyüktür. Bu rolü üstlenen şahsiyetlerin XX. yüzyıldaki temsilcilerinden biri Abdurrahman Gürses'tir. Şüphesiz böyle büyük şahsiyetlerin hayatlarının incelenip bütün yönleriyle ortaya konulması, onların hayatlarından yaşanan çağa önemli mesajlar devşirilmesi ve onların bıraktığı büyük ve zengin mirasın insanlığın istifadesine sunulması, kitâbî ve daha çok şifâhî olarak devam edegelen bir geleneğin inkıtaa uğramaması açısından ihmal edilmemesi gereken bir görevdir.

Çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Abdurrahman Gürses'in hayatı ele alınmıştır. Burada özellikle daha sonraki hayatında önemli izler bırakacak olan tahsili dönemlere ayrılarak işlenmiştir.

İkinci bölümde fazla detaya girilmeden konu bütünlüğü sağlansın diye Kırâat İlminin genel bir çerçevesi çizilmeye çalışıldı. Bu amaçla önce Kırâat İlmi ile ilgili bir takım hususlara işaret edilmiştir. Daha sonra ise tarihî bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Gürses'in hem eğitim - öğretim boyutuyla hem de kârî vasfı ve örnek okuyuşu ile Kırâat İlmi eğitimindeki yeri incelenmeye çalışıldı. Bunu yapabilmek için bir yandan onun eğitim metodu, talim – tecvid ve kırâat ders işleyiş usûlü bağlamında ortaya konmaya, diğer yandan Kur'an okuma ve dinlemede usûl ve adâbla ilgili yaklaşımları ifade edilmeye ve Kur'an tavrı belirtilmeye çalışılmıştır. Ayrıca eğitim - öğretimde önemli bir unsur olan temsîl olgusu, Reîsü'l-Kurrâ payesini taşıması hasebiyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu vesileyle çalışmam boyunca bana desteğini esirgemeyen tez danışmanım muhterem Prof. Dr. Süleyman MOLLAİBRAHİMOĞLU hocama şükranlarımı sunarım. Taslak aşamasında tezime katkı sağlayan Prof. Dr. İsmail KARA hocama, her zaman ve her konuda fikirlerinden istifade ettiğim, özellikle çalışmamla ilgili teknik konularda yardımlarını gördüğüm hocam Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR'e, tenkid ve tashihleriyle bana yol gösteren Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ hocama teşekkür ederim. Ayrıca büyük oranda istifade edebilmek için görüşlerine başvurduğum ve mülakat yaptığım değerli hocalarım ve büyüklerim M. Emin SARAÇ, Ramazan PAKDİL, Mustafa DEMİRKAN, H. Osman ŞAHİN, Talip AKBAL, Mehmet SEVİNÇ, Zehra ÇEVİK, İ. Hakkı TAVMAN ve isimlerini burada tek tek sayamadığım diğer bütün hocalarıma ve büyüklerime, mülakatların deşifresi konusunda bana yardımcı olan değerli meslektaşım Fakri ÖZCAN'a, diğer arkadaşlara ve çalışmamda katkısı olan herkese teşekkürlerimi sunarım.

Gayret bizden, başarı Yüce Allah'tandır.

Naci DEMİRCİ

RİZE 2013

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	4
İÇİNDEKİLER.....	6
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	10
Araştırmanın Konusu	11
Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	12
Araştırmanın Kaynakları	13
Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	16
Araştırmanın Metodu	17

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHMAN GÜRSES'İN HAYATI VE ESERLERİ

I. HAYATI	21
II. TAHSİL DURUMU	23
A. İzmit / Hendek Dönemi	24
1. Hâfızlık ve Tecvid Tahsili	24
2. Arapça ve Fıkıh Tahsili.....	25
B. İstanbul Dönemi.....	25
1. Medrese Tahsili.....	26
2. Kırâat Tahsili	27
III. AHLAKÎ ŞAHSİYETİ.....	28
IV. ESERLERİ	33
V. TALEBELERİ	34

İKİNCİ BÖLÜM

KİRÂAT İLMİ VE TARİHÇE

I. KİRÂAT İLMİ	40
A. Tanımı	40
B. İlgili Kavramlar	42
C. Konusu ve Kaynağı	48
D. Faydası ve Önemi.....	48
II. TARİHÇESİ.....	49
III. TÜRKLER ARASINDA KUR'AN VE KİRÂAT EĞİTİMİ	52

IV. XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRKİYE'DE KUR'AN VE KİRÂAT EĞİTİMİ.....	54
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDURRAHMAN GÜRSES'İN KİRÂAT İLMİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ

I. ABDURRAHMAN GÜRSES'İN KİRÂAT İLMİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	58
A. Talim-Tecvid Eğitimi	63
B. Kırâat Eğitimi.....	64
II. EĞİTİM METODU	68
A. Takip Ettiği Kaynaklar.....	68
1. Talim - Tecvid.....	68
2. Aşere - Takrîb	68
1. Zübdetü'l-'İrfân fî Vücûhi'l-Kur'ân	69
2. 'Umdetü'l-Hullân fî İzâhi Zübdeti'l-'İrfân.....	70
3. İthâfu Fudalâi'l-Beşer bi'l-Kırâati'l-Erbe'ate 'Aşer	71
4. Kırmızı Mecmua ve Aşr-ı Şerif Mecmuası	72
B. Ders İşleyiş Usûlü	73
1. Talim - Tecvid.....	73
a. Önemi	73
b. Harf Talimi.....	75
1) Cezimli okuyuş.....	76
2) Şeddeli okuyuş	77
c. Elfâz-ı Mübâreke ve Dualar	80
d. Kısa Sûreler ve Aşr-ı Şerif	81
e. Dikkat Çektiği Noktalar	82
1) Medler	82
2) Gunne ve İhfa	83
3) İklab.....	84
4) Ötreler ve Vav Harfi.....	84
5) Sakin Harfler ve Şeddeli Lâm	84
6. İsti'lâ Harfleri	85
7. ع ve ح Harfi	85
2. Kırâat İlmî	87
a. Önemi	87
b. Haseki Eğitim Merkezi Dışında Verdiği Dersler	92
1) Yöntem I.....	96

2) Yöntem II	98
c. Haseki Eğitim Merkezi'nde Verdiği Dersler.....	101
d. Dikkat Çektiği Noktalar	105
1) İmâle.....	105
2) Terkîk	107
3) Teshil ve İbdâl.....	107
4) İhtilâs.....	107
5) ﺝ ve ﺞ Gunneleri	107
III. KUR'AN OKUMA VE DİNLEMEDE USÛL VE ÂDÂB İLE İLGİLİ	
GÖRÜŞLERİ.....	108
A. Psikolojik Durum.....	109
B. Fiziksel Durum.....	109
C. Kur'an - Mûsikî İlişkisi.....	110
D. Kur'an - Tecvid İlişkisi.....	111
E. Kur'an - Mevlid İlişkisi.....	111
F. Aşır Seçimi	111
G. Kur'an'ı Dinleme Âdâbı.....	112
IV. İCAZET CEMİYETLERİNİ YÖNETMESİ.....	113
V. KUR'AN TAVRI / OKUYUŞ TARZI.....	116
SONUÇ	122
KAYNAKÇA.....	131
a. Yazılı Kaynaklar	131
b. Sözlü Kaynaklar	139
c. Elektronik Kaynaklar.....	141
d. Sesli ve Görüntülü Kaynaklar	141
EKLER	142
Ek-1. Mülakat Soruları	142
Ek-2. Abdurrahman Gürses'in İcazetnamesindeki İsnâdı.....	147
Ek-3. Fehmi Efendi, Sabri Efendi ve Kırmızı Mecmua ile İlgili Bir Hatıra ..	150
Ek-4. Belgeler.....	153
Ek-5. Resimler.....	180
ÖZET	187
ABSTRACT.....	188
ÖZ GEÇMİŞ	189

KISALTMALAR

age.	:	Adı Geçen Eser
agm.	:	Adı Geçen Makale
a.mlf.	:	Aynı Müellif
ay.	:	Aynı Yer
b.	:	Bin
bk.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
ç.	:	Çeviri / Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	:	Editör
H.	:	Hicrî
İFAV	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	:	İslâm Araştırmaları Merkezi
İSAV	:	İslâmî İlimler Araştırma Vakfı
M.	:	Mîlâdî
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	:	Numara
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölüm
s.	:	Sayfa
ss.	:	Sayfadan Sayfaya
sy.	:	Sayı
tas.	:	Tashih
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	Tahkik
trc.	:	Tercüme Eden
ts.	:	Tarihsiz
v.	:	Vefatı
vb.	:	Ve Benzeri
vd.	:	Ve Devamı / Ve Diğerleri
y.	:	Yayımları
ys.	:	Basım / Yayın yeri yok

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, vahiy meleği Cebrail (as) vasıtasıyla Hz. Peygamber (sav)'e i'caz ve beyan için indirilmiş ilahî bir vahiydir. Kırâat ise söz konusu vahyin lafızlarının yapısında veya edâ keyfiyetinde meydana gelen değişikliktir. Bu sebeple Kur'an ile kırâat arasında sıkı bir ilişki vardır ki o da kül - cüz ilişkisidir.¹

Hız. Peygamber, kendisine gelen bu ilahî vahyi çok iyi korumaya çalışmış ve bunu en güzel şekilde Sahabe-i Kiram'a aktarma gayreti içinde olmuştur. Hız. Peygamberin, vahyin ağırlığından dolayı zaman zaman kendinden geçtiği, gelen vahyi unutma endişesinden dolayı telaşa kapılıp çok acele davrandığı bilinen bir husustur.² Ayrıca Hız. Peygamberin, aldığı vahyi hemen vahiy kâtiplerine yazdırdığı³ ve söz konusu vahyi kadın - erkek herkese tebliğ ettiği, kaynaklarımızda açıkça yer almaktadır.⁴

Beşer kategorisinde Kur'an'ın ilk muallimi Hız. Peygamber'dir.⁵ Çünkü önce vahiy meleği Cebrail, aldığı ilahî kelamı Hız. Peygamber'e iletmiş, o da bu vahyi Ashabına ve dolayısıyla bütün insanlara öğretmiştir. İlk muhatapların

¹ Şaban Muhammed İsmail, "Mebâdiü ilmi'l-kırâât", Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdü'l-Ganî el-Bennâ ed-Dimyâtî, *İthâfu fudalâi'l-beşar bi'l-kırâati'l-erbe'ate 'aşar*, I, thk. Şaban Muhammed İsmail, Âlimü'l-kütüb, Beyrut 1987, s. 69, 2 no'lu dipnot.

² el-Kıyâme 75/16-17; Tâhâ 20/114. İlgili rivayetler için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiü's-sahih*, Bed'u'l-vahy 5, Dâru'l-'ulûmi'l-insâniyye, Dimeşk 1993; Müslim b. Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *el-Müsnedü's-sahih*, Salât 147-148, tah. Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâr-u ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, Beyrut, [ts.]; Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru'l-Kur'an 69, tah. İbrahim 'Atve, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1975; Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî, *es-Sünenü's-suğrâ*, el-İftitâh 37, tah. Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-matbû'âti'l-İslâmiyye, Halep 1986; Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 268, tah. Şuayb el-Arnâvut, Adil Mürşid vd., Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1995.

³ Buhârî, Fedâil 4; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an 5; İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî şerh-u Sahihi'l-Buhârî*, tas. Muhibbü'd-Dîn el-Hatîb, Dâru'l-ma'rife, Beyrut H. 1379, c. 9, s. 22. Ali b. İbrahim b. Ahmed el-Halebî, *es-Siretü'l-Halebiyye*, Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, Beyrut H. 1427, c. 3, ss. 457-458.

⁴ Muhammed b. İshak el-Medenî, *Kitâbü's-siyer ve'l-meğâzi*, tah. Süheyl Zükâr, Dâru'l-fikr, Beyrut 1978, s. 147.

⁵ Muhammed b. Seyyidî Muhammed Muhammed el-Emîn, *el-Vecîz fi hukmi tecvîdi'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Mektebetü'l-'ulûmi ve'l-hikem, Medîne-i Münevvere 2002, s. 16.

titizlikle muhafaza ettiği bu ilahî kelimeler günümüze kadar aynı tazelikle müşâfehe yoluyla / ağızdan ağza ulaştırılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Kur'an'ın metninin ancak şifahî bir metodla doğru bir şekilde öğrenilebileceği bilinen bir gerçektir. Zira Arap dili üzere indirilen Kur'an-ı Kerim'in lafızlarını oluşturan harflerin mahreçleri/çıkış yerleri ve bir takım sıfatları vardır. Bu harflerin müstakil olarak bazı sıfatları olduğu gibi (cehr - hems, rihvet - şiddet, ısmat - izlak, tefhim - terkîk vb.), söz konusu harfler bir başka harf ya da kelimeyle karşılaştıklarında da yeni bazı sıfatlar kazanmaktadırlar (kalkale, idğam, izhar, ihfa, iklab vb.). Kur'an okurken bu hususlara mutlaka riayet etmek gerekmektedir. Tüm bu incelikler ancak ehil bir Kur'an ve kırâat üstadından öğrenilebilir ki bu hususa tecvid ve Kırâat İlmi ile ilgili kaynaklarda **خذہ من أفواه الرجال / المشايخ** vb. ifadelerle işaret edilmiştir.⁶

Dolayısıyla Kur'an'ın okunuşunun doğru bir şekilde öğretilmesi konusunda ehil olan insanların büyük rolünün olduğu açıktır. Zira bu kimseler teselsülen fem-i muhsin olan üstatlardan almış oldukları okuyuş inceliklerini aynı hassasiyetle kendilerinden sonra gelen insanlara aktarmışlardır. Bu önemli rolü üstlenen müstesna şahsiyetlerden birisi de Abdurrahman Gürses'tir.

⁶ bk. Ebû Şâme, *İbrâzu'l-me'ânî min Hurzi'l-Emânî*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, [ts.], [ys.], s. 326; Şemseddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Cezerî, *et-Temhîd fî 'ilmi't-Tecvîd*, thk. Gânim Kaddûrî Hamed, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2001, s. 78; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed en-Nûrî es-Safâkûsî, *Tenbîhü'l-ğâfilîn ve irşâdü'l-câhilîn*, thk. Muhammed eş-Şâzelî, Müessesetü Abdilkerîm b. Abdillâh, [ts.], [ys.], s. 47; Abdulfettâh el-Marsafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvidi Kelâmi'l-Bârî*, I, Mektebetü Taybe, Medine-i Münevvere [ts.], s. 261, 274, 298, 299.

Kur'an'ın metninin doğru ve düzgün öğrenilebilmesinde müşâfehenin önemini vurgulamak içindir ki kaynaklarda şöyle bir rivayet yer almaktadır: **لا تأخذوا القرآن من مصحفٍ ولا العلم (الحديث) من صحفٍ**

“Kur'an'ı mushafçılardan (semâ', arz ve edâ metodlarını kullanmayıp sadece mushaftan öğrenip öğretenlerden); hadisi de sahifecilerden (hadisleri semâ' ve kırâat metodlarıyla tehammül etmeyip hadis sayfalarından nakletmek sûretiyle edâ edenlerden) almayın.” bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-t'adil*, nşr. Meclisü Dâirati'l-me'ârifî'l-Osmâniyye, Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, Beyrut 1952, c. 2, s. 31; Ebû Ahmed b. Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*, thk. 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd., el-Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1997, s. 259; Şemseddin Ebu'l-hayr Muhammed b. Abdirrahman es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs bi şerhi Elfiyeti'l-Hadis li'l-'Irâkî*, III, thk. Ali Hüseyin Ali, Mektebetü's-Sünne, Mısır 2003, s. 165; Fehd b. Abdirrahman b. Süleyman er-Rûmî, *Dirâsât fî 'ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, [ys.], 2003, s. 97.

Abdurrahman Gürses, yakın dönemde yetişmiş olan bir şahsiyettir. Yaklaşık bir asra yaklaşan ömrünü, Kur'an'a ve onun kırâatine vakfetmiştir. Böyle bir şahsiyeti incelemek aslında Kur'an ve kırâat tecrübesinin sürekliliğini görmek ve tarihî hâfizayı canlı tutmak adına önem arz etmektedir. Bu sebeple böyle bir konu araştırma alanı olarak seçilmiş ve araştırmanın konusu "Abdurrahman Gürses'in Kırâat İlmî Eğitimindeki Yeri" şeklinde belirlenmiştir.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Hz. Peygamber, Kur'an'ı Ashabına öğretmiştir. Ancak muhataplarının hepsi aynı seviyede olmadığı için bunlardan Ubey b. Ka'b, Abdullah İbn Mesud, Muaz b. Cebel, Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe gibileri Kur'an'ı iyi öğrenme ve güzel okuma noktasında temayüz etmiştir.⁷ Çeşitli rivayetlerden öğrendiğimiz üzere Hz. Peygamber Kur'an'ın, bir kısmının ismini zikrettiğimiz bu kişilerden alınmasını tavsiye etmiş,⁸ hatta bunları bizzat Kur'an muallimi olarak çeşitli bölgelerde görevlendirmiştir.⁹ Kur'an muallimi olarak görevlendirilen bu kimseler, buldukları bölgelerdeki insanlara öncelikle ilahî vahyi Hz. Peygamberden aldıkları şekilde aktarmışlar; Kur'an'ın lafzını sahabeden aldıkları şekilde muhafaza eden bu insanlar da aldıkları bu okuyuş şekillerini başka insanlara öğretmişlerdir. Bu durum asırlar boyu müşâfehe yoluyla devam etmiş ve nihayet günümüze kadar ulaşmıştır. Öyle görünüyor ki, her ne kadar interaktif bir takım metodlar geliştirilse de harf ve kelimelerin doğru ve düzgün telaffuzu ve edası için karşılıklı okuma / ehil bir kimsenin ağzından alma yoluyla öğrenmeye olan ihtiyaç ortadan kalkmayacağı için, bu faaliyet böylece devam edecektir.

⁷ Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İbâne 'an me'âni'l-kirâat*, tah. Abdulfettah İsmail Şelebî, Dâr-u nehdat-i Mısır li't-tab'i ve'n-neşr, [ts.], [ys.], ss. 92-100.

⁸ Buhârî, *Fedâilü's-Sahabe* 116; Tirmizî, *Menâkıb* 107; Nesâî, *Menâkıb* 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 395; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Fedâilü'l-Kur'an*, tah. Mervân el-'Atıyye, Muhsin Harâbe, Vefâ Takıyyü'd-Dîn, Dâr-u İbn Kesîr, Beyrut 1995, ss. 371-372;

⁹ İzzeddîn İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, I, thk. Ömer Abdüsselam, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 1997, s. 690; Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud el-Belâzurî, *Ensâbü'l-esrâf*, I, thk. Muhammed Hamidullah, Dâru'l-me'ârif, Mısır 1959, s. 239, 243; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, tah. Muhammed Abdulkadir 'Atâ, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1990, c. 3, s. 87; Abdü'l-Hay el-Kettânî, *et-Terâtib*, I, thk. Abdullah el-Hâlidî, Dâru'l-Erkam, Beyrut [ts.], ss. 103-105.

Bu çerçevede ifade etmek gerekirse Abdurrahman Gürses'in yaşadığı topraklarda oluşmuş olan kırâat birikimi diğer İslam ülkelerindeki tecrübelerden biraz farklıdır. Özellikle Yıldırım Beyazıt döneminden itibaren Osmanlı topraklarında Kırâat İlmi ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmış, Kanûnî döneminden sonra Kırâat İlminde İstanbul merkezli bazı ekoller oluşmuştur.¹⁰ Bu araştırmada Gürses'in, bağlı bulunduğu ekolün devamını sağlamadaki rolü tespit edilmeye çalışılacaktır.

Öte yandan 3 Mart 1924 tarihinde çıkartılan Tevhîd-i Tedrisat Kanunu ile Medreselerin önce Maarif Vekâleti'ne devredilmesi ardından aynı yılın Mayıs ayında yayınlanan bir genelgeyle kapatılmasıyla¹¹ genelde din eğitimi özelde Kur'an ve kırâat eğitimi için sancılı bir dönem başlamıştır. Böyle bir dönemde yetişmiş olan Gürses'in Kur'an ve kırâat eğitiminin inkıtaa uğramaması için nasıl bir çaba sarfettiği ve ne tür faaliyetlerde bulunduğu, araştırma sonucunda ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Kaynakları

Görebildiğimiz kadarıyla bir Kur'an ve kırâat üstadı olan Abdurrahman Gürses hakkında Yüksek Lisans ve Doktora seviyesinde bir çalışma yapılmadığı gibi, yazılıp çizilen çok bir malzeme de yoktur. Hatta Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde bile Abdurrahman Gürses ile ilgili bir madde henüz yazılmamıştır. Bu konuda Fatih Çollak'ın "Reîsü'l-Kurrâ Hendekli Hâfız Abdurrahman Gürses" isimli bir çalışması vardır. Araştırmanın özellikle ilk bölümünde söz konusu eserden büyük oranda istifade edilmiştir.

Ancak Çollak'ın adı geçen eseri ile bu çalışma arasında gerek konu ilaveleri gerekse konuların ele alınış ve işleniş biçimi açısından bazı farklılıklar vardır. Bu çalışmanın ikinci bölümünde Kırâat İlmi ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Ayrıca Abdurrahman Gürses'in hem talim – tecvid hem kırâat dersi işleyiş usûlü, özel mekânlarda verdiği dersler ve Haseki Eğitim Merkezi'nde¹²

¹⁰ İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996, ss. 96-98.

¹¹ Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, ss. 27-29.

¹² İstanbul - Fatih ilçesinin Cerrahpaşa mahallesinde bulunan Haseki Külliyesi, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından restore edilerek 23.02.1976 tarihinde "Haseki Eğitim Merkezi" adıyla

verdiği dersler olmak üzere iki grupta ve Gürses'in eğitim metodu bağlamında incelenmiş, aradaki bazı yöntem farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna ilave olarak bu çalışmada Gürses'in kâri vasfı ve temsil kabiliyeti dikkate alınarak Kur'an tavrı ve icazet cemiyetlerini yönetmesi ele alınmıştır.

Bunun yanında araştırmada Gürses'in Fatih Müftülüğü'ndeki yaklaşık 260 küsur sayfa tutan özlük dosyası incelenip birer örneği alınmıştır. Ancak özlük dosyasında genelde nüfus bilgileri, görevlendirme yazıları, izin belgeleri, intibak çizelgeleri, dilekçe vb. belgeler olduğu ve Çollak yer yer bu belgelere atıfta bulunduğu için dipnotta veya kaynakçada özlük dosyası pek kullanılmamıştır. Bunun yerine Çollak'ın adı geçen eseri kaynak gösterilmiştir.

Gürses'i daha yakından tanıyabilmek, Kur'an ve kırâat ile ilgili görüşlerini öğrenebilmek için Altınoluk Dergisi¹³ ile Diyanet Gazetesi'nin Abdurrahman Gürses ile yapmış olduğu mülakatlar¹⁴ incelenmiştir. Ayrıca araştırmada aşağıdaki makale, röportaj, dergi ve gazete haberlerinden istifade edilmiştir:

- Abdulkaki İşcan, "İstanbul Haseki Eğitim Merkezi 5. Dönem Aşere Takrib Tayyibe İhtisas Kursu Kursiyerlerinin İcazet Merasimi İstanbul'da Yapıldı", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 38 (Şubat 1994).

hizmete açılmıştır. Külliyyede ilk olarak aynı tarihte Temel İslam Bilimlerinin okutulduğu bir hizmet içi eğitim kursu açılmış (bk. Diyanet Gazetesi editör, "Haseki Eğitim Merkezinin Hazırlıkları Tamamlandı", *Diyanet Gazetesi*, c. VI / 133 (15 Ocak 1976), s. 1, 15; Diyanet Gazetesi editör, "Diyanet Eğitim Merkezi Hizmete Girdi", *Diyanet Gazetesi*, c. VI/137 (15 Mart 1976), s. 1, 14.), bunu 30.03.1976 (<http://www.hasekidiyanet.gov.tr/?SyfNmb=2&pt=Hakkımızda> [23.08.2013].) veya Nisan 1976 tarihinde *Aşere – Takrib – Tayyibe İhtisas Kursu* takip etmiştir (bk. Diyanet Gazetesi editör, "Aşere Takrib Tayyibe Kursu İcazet Merasiminde Haseki Eğitim Merkezi Müdürü Mahmut Özakkaş'ın Açış Konuşması", *Diyanet Gazetesi*, sy. 218 (1 Ağustos 1979), s. 8.).

Adı geçen kurum bundan sonra farklı isimlerle anılmıştır. 2002 yılında, Pendik Kız İmam Hatip Lisesi binasına taşınmasıyla **DİB Pendik Eğitim Merkezi** ismini alan kurumun adı, 10.09.2003 tarihinde **İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezi**, 03.05.2010 tarihinde **Haseki Eğitim Merkezi Müdürlüğü** olarak değiştirilmiştir. 26.08.2011'de Dinî Yüksek İhtisas Merkezine dönüştürülen kurum, **Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü** adını almıştır. (bk. <http://www.hasekidiyanet.gov.tr/?SyfNmb=2&pt=Hakkımızda> [23.08.2013].)

Tarihî süreç içerisinde farklı isimler aldığı görülen kurumun, bu çalışmada ilk ismi olan "**Haseki Eğitim Merkezi**" veya "**Haseki**" adıyla zikredileceğini ve her iki kullanımdan da aynı müessesenin kastedildiğini burada belirtmek uygun olacaktır.

¹³ İsmail Lütfi Çakan, Mustafa Eriş, Ahmet Maraşlı, Abdullah Sert, Hasan Kamil Yılmaz, "Abdurrahman Gürses Hoca İle Kur'an Saatleri", *Altınoluk*, sy. 15 (Mayıs 1987), s. 12.

¹⁴ Şerif Benekçi, "Abdurrahman Gürses Hoca İle Mabedde 40 Yıl Üzerine", *Diyanet Gazetesi*, sy. 332 (Ekim 1986).

- Ahmet Arslan - Ali Yıldırım, “Gürses Hoca Rahmeti Rahman’a Kavuştu”, *Diyanet Dergisi*, sy.105 (Eylül 1999).
- Altınoluk editör, “Ramazan Pakdil Hoca İle... ‘Hâfızlığa Darbe Vuruldu’”, *Altınoluk*, sy. 140 (Ekim 1997).
- Altınoluk editör, “Emin Saraç Hocaefendi ile Hatıralar Geçidi”, *Altınoluk*, sy. 164 (Ekim 1999).
- Bayram Altan, “Seçkin Hâfızlarımız Abdurrahman Gürses”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 362 (Nisan 1989).
- Diyanet Gazetesi editör, “Kur’an-ı Kerim İhtisas Kursu Açıldı”, *Diyanet Gazetesi*, c. IV / 86 (15 Şubat 1974).
- Diyanet Gazetesi editör, “Başkanlığımızdaki Aşere Takrib Kursu Sona Erdi”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 122 (1 Ağustos 1975).
- Diyanet Gazetesi editör, “Haseki Eğitim Merkezinin Hazırlıkları Tamamlandı”, *Diyanet Gazetesi*, c. VI / 133 (15 Ocak 1976).
- Diyanet Gazetesi editör, “Diyanet Eğitim Merkezi Hizmete Girdi”, *Diyanet Gazetesi*, c. VI / 137 (15 Mart 1976).
- Diyanet Gazetesi editör, “İstanbul Eğitim Merkezinde Aşere Takrib Kursu Açıldı”, *Diyanet Gazetesi*, c. VI /141 (15 Mayıs 1976).
- Diyanet Gazetesi editör, “Aşere Takrib Tayyibe Kursu İcazet Merasiminde Haseki Eğitim Merkezi Müdürü Mahmut Özakkaş’ın Açış Konuşması”, *Diyanet Gazetesi*, c. X / 218 (1 Ağustos 1979).
- Diyanet Gazetesi editör, “İstanbul Haseki Eğitim Merkezi II. Dönem Aşere Takrib Kursu Sona Erdi”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 293 (1 Temmuz 1983).
- Diyanet Gazetesi editör, “Diyanet İşleri Başkanlığınca 3. Dönem Aşere Takrib Kursu Başlatıldı”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 297 (1 Kasım 1983).
- Diyanet Gazetesi editör, “3. Dönem Aşere Takrib Tayyibe Kursu Sona Erdi”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 333 (1 Kasım 1986).
- Diyanet Gazetesi editör, “Başkanlığımızda Eğitim Hizmetleri Yoğunlaştı”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 341 (1 Temmuz 1987).

- Durak Pasmaz, “Reisü’l-Kurrâ Abdurrahman Gürses”, *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, sy. 34 (15 Ocak - 15 Şubat 2002).
- Gaffar Tetik, “Hendek’te Coşan Kur’an Bülbülleri”, *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 71 (Kasım 1996).
- Halit Güler, “Dereceleri ve Mahiyetleri Farklı Üç Buruk Acı”, *Diyanet Dergisi*, sy. 107 (Kasım 1999).
- Ramazan Pakdil, “Bir Kur’an Çınarı Göçtü”, *Altınoluk*, sy. 163 (Eylül 1999).

Araştırmada Abdurrahman Gürses ile direkt ilgisi olmayan konularda ise Arapça temel kaynaklardan ve Türkçe kitaplardan istifade edilmiştir. Mevzu bahis olan eserler kitap şeklinde basıldığı, çalışmanın dolaylı kaynaklarını teşkil ettiği için ve bundan dolayı her birini burada zikretmenin maksadı aşacağı düşüncesiyle burada zikredilmemiş, bunun yerine tamamı kaynakçada gösterilmiştir.

Ayrıca araştırmada Gürses’in harf talimi usûlünü tespit edebilmek için 1973 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu’nda işlemiş olduğu bir dersin ses kaydına ulaşılmış ve harf talimi konusu açıklanırken söz konusu kayıttan yararlanılmıştır. Buna ilave olarak, elimizde var olan fakat kaydedeni ve kayıt yeri belli olmayan aşr-ı şerif ses kayıtlarından Gürses’in Kur’an tavrını betimleme bağlamında istifade edilmiştir. Ayrıca bazı video kayıtlarından da yararlanılmıştır.

Burada mülakat yapılan kimseleri kaynak olarak zikretmek mümkün ise de Gürses ile ilgili bilgilere nasıl ulaşıldığını ortaya koyma sadedinde onları “Araştırmanın Metodu” bölümünde zikretmek uygun görülmüştür.

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Yukarıda ifade edildiği gibi araştırmanın konusu “Abdurrahman Gürses ve Kırâat İlmi Eğitimindeki Yeri”dir. Burada amaç, Gürses’in Kırâat İlmindeki yerini tespit etmeye çalışmaktır. Bunu yapabilmek için de bir çerçeve çizmek gerekecektir. Bu amaçla Kırâat İlmi ile ilgili sadece temel bazı hususlar ikinci bölümde işlenmeye çalışılmıştır. Zira Kırâat İlminin, her biri müstakil olarak ele alınması gereken tüm sorunları ve meseleleri tezin sınırlarını fazlasıyla aşacaktır.

Dolayısıyla okuyucu bu çalışmada Kırâat İlmiyle ilgili tüm meselelere yeterince cevap bulamayacaktır.

Tezin ilerleyen bölümlerinde işaret edileceği üzere Abdurrahman Gürses, iki defa Fas'a gidip o yörenin halkına Nâfi' Kırâatinin Verş Rivayetini okutmuştur. Hatta Fas'ta kendi adına bir Kur'an Kursu açılmıştır. Burada Gürses'ten kaç kişinin eğitim gördüğü, söz konusu kursun devam edip etmediği tespit edilememiştir.

Yapılan mülakatlarda, Abdurrahman Gürses'in evinde araştırmaya konu olacak ve araştırmayı zenginleştirecek pek çok malzeme ve doküman olduğu öğrenilmesine ve evine gitmek için çeşitli teşebbüslerde bulunulmasına rağmen buna muvaffak olunamamıştır.

Araştırmanın Metodu

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu tekniği kullanılarak hazırlanmıştır.¹⁵ Abdurrahman Gürses'in hayatı, tahsil durumu, ahlakî şahsiyeti, eserleri ve talebeleri, Kırâat İlmi ile ilgili kavramlar ve tarihçe konusunda dergilere, kitaplara, makalelere, zaman zaman mülakatlara; Gürses'in Kırâat İlmi eğitimindeki yeri için ise daha çok mülakatlara başvurulmuştur.

Gürses'in Kırâat İlmindeki yerini, talim-tecvid ve kırâat eğitimindeki metodunu, Kur'an tavrını ve muhtelif konuları tesbit edebilmek için yaklaşık yirmi kişiyle, toplamda 20 saat mülakat yapılmış ve bunlar tek tek deşifre edilip bunların ilgili bölümleri araştırmanın daha çok üçüncü bölümünde kullanılmıştır. Mülakat yapılması düşünülen kişiler seçilirken şöyle bir yol takip edilmiştir:

- Önce yaş itibarıyla kendisine en yakın olan ve hem Mekke, Medine, Mısır, Lübnan gibi dış ülkelerde hem Türkiye'de birlikte zaman geçirip aynı meclisleri paylaşan Emin Saraç ile mülakat yapıp eski tarihten yeniye doğru Gürses ile ilgili bilgiler alınmıştır.

¹⁵ Nitel araştırma yöntemleri için bk. Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, ss. 122-123, 187-189.

- Daha sonra dönem itibariyle en eski olan ve Gürses'ten, Haseki'den önce ders alan öğrencilerinden Necati Kap ve İlyas Abacı ile Haseki öncesi dönemleri; ilk dönemlerden talebesi olan aynı zamanda son dönemlerde hocasına titizlikle bakan ve hastalık durumlarıyla yakinen ilgilenip büyük hizmeti dokunan Mustafa Demirkan ile Gürses'in Haseki öncesi ve son dönemleri ele alınmıştır.
- Gerek Haseki öncesi gerekse Haseki dönemi öğrencisi olan ve 2. döneminden itibaren Gürses ile birlikte Haseki'de kırâat hocalığı yapan Ramazan Pakdil ile görüşülüp Gürses'in Haseki öncesi ve Haseki dönemini mukayese yapma imkânı doğmuştur.
- Aynı dönemden olan ancak kendisinden Haseki'de kırâat eğitimi almış olan ve 2. dönemden sonra birkaç dönem Gürses ile birlikte Haseki'de kırâat hocalığı yapan Mehmet Sevinç ile, Haseki 2. dönem kırâat bölümü mezunlarından olan ve 3. dönemden itibaren kırâat hocalığı yapan Talip Akbal ile mülakat yapılmıştır.
- Bir dönem Haseki'de müdürlük de yapan Dr. Durak Pasmaz ile Abdurrahman Gürses'in nevi şahsına münhasır yönleri konuşulmuştur.
- Abdurrahman Gürses ile çeşitli programlarda okuyucu olarak bulunan Celal Yılmaz'ın izlenimleri alınmış ve Gürses'in Kur'an tavrı dile getirilmiştir.
- Haseki 3. dönem mezunlarında Zekeriya Bal ve Ahmet Avşar ile mülakat yapıp öğrencinin gözüyle Gürses görülmeye çalışılmıştır.
- Abdurrahman Gürses ve onun talebesi İsmail Biçer'den eğitim görme şansına sahip olan Hâfız Osman Şahin ile Gürses'in Haseki dışındaki eğitim metodu ve yukarıdaki şahıslarla konuşulan benzer konular üzerinde durulmuştur.
- Zaman zaman Gürses'ten Haseki dışında talim - tecvid dersi alan Ayhan Mansız ile, kendisinden Aşere eğitimine başlayan kişilerden Ekrem Nalbant ve Temel Erbay ile görüşülmüştür.

- Gürses'in son dönemlerine yetişen ve vefatına yakın zamanına kadar kendisinden Aşere okuyan öğrencisi İsmail Tavman ile Gürses'in Haseki dışındaki metodu ile son halleri hakkında bilgi alınmıştır.
- Abdurrahman Gürses'in uzun yıllar görev yaptığı Beyazıt Camii'nde kendisine camaat olmuş ve mihrabiyelerini dinlemiş olan Selçuk Tuna'nın gözüyle Gürses'in Kur'an okuyuşu konuşulmuştur.
- Talebelerinden merhum Mehmet Çevik'in eşi Zehra Çevik, oğulları Abdurrahman ve Abdullah Çevik ile Abdurrahman Gürses'in hayatı, kişiliği ve talebelerine yaklaşımı konuşulmuştur.

Daha önceden çeşitli başlıklar altında hazırlanmış olan pek çok soru yukarıda ismi geçen kişilere belirli bir sistem çerçevesinde sorulmuştur. Alınan cevaplar yazıya döküldüğünde tez yazım kurallarındaki yazı tipi ve boyutuna göre yaklaşık 250 küsur sayfa bir yekün teşkil etmiştir. Ancak farklı cevaplar alabilme düşüncesiyle sorulan ortak soruların paralellik arz eden cevapları ile araştırmada doğrudan yer bulamayan cevaplar tabii olarak burada zikredilmemiştir.¹⁶

Araştırmada birkaç hususu teyid edebilmek için Talip Akbal, Mustafa Demirkan, Ramazan Pakdil ve Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü ile ayrıca telefon görüşmesi yapılmış, yine bazı konuları müzakere etmek üzere Ali Çelik, Ayhan Köse, Mustafa Akarsu ve Habil Öndeş ile telefon aracılığıyla görüşülmüş ve ilgili görüşmelerin tarih ve saati hem dipnotta hem kaynakçada gösterilmiştir.

Araştırma boyunca başlıklandırmada rakam ve harf sistemi benimsenmiş, kaynakça ve dipnot yazımında enstitünün tespit etmiş olduğu kurallar dikkate alınmış, Arapça kaynakların yazımında DİA sistemi kullanılmıştır. Ancak bazı durumlarda (örneğin, eserin basım yerinden sonra iki nokta üst üste koymadan basım tarihinin verilmesi gibi) Anabilim Dalı geleneğine uyulduğu da olmuştur. Ayrıca mülakat dipnot olarak verileceği zaman ilk geçtiği yerde, mülakat yapılan

¹⁶ Mülakat öncesi çeşitli başlıklarda planlanan örnek sorular için Ek-1'e bakılabilir (s. 140.). Planlanan bütün soruların cevabı tek tek alınamamış veya alınmış cevapların bir kısmı (format gereği) tezde yer bulamamış ise de planı göstermesi bakımından soruların hemen hepsinin ekler bölümünde zikredilmesi uygun görülmüştür.

kişinin adı, soyadı ve mülakat, mülakat yapılan yer, tarih (örnek: Emin Saraç ile yapılan mülakat, Fatih-İstanbul, 31.01.2012.) şeklinde; daha sonra geçen yerlerde ise soyad, mülakat (Saraç, mülakat) şeklinde bir metod takip edilmiştir.

Yine Arapça kökenli kelimelerin yazımında, gerek kelime içindeki uzatma ve inceltmelerde, gerekse nispet ifadelerinde mümkün mertebe şapka işareti kullanılmasına özen gösterilmiştir. Bu meyanda “kırâat” kelimesi, kitap, dergi veya makalelerde geçen yazımları dışında birinci a’ya şapka konarak yazılmış; müstakil olduğunda küçük harfle, “ilim” kelimesi ile tamlama halinde olduğunda (örneğin, Kırâat İlmî) veya disiplini ifade ettiğinde ise büyük harfle yazılmıştır. Yine “Aşere” ve “Takrîb” kelimeleri özel isim olarak değerlendirilmiş, ayrıca “Takrîb” kelimesinde geçen “i” harfine şapka konmuştur.

Son olarak Arapça yazılan yerlerde hemzelerin üzerine nebre işareti (ʾ) konmuş, ancak Kur’an-ı Kerim’den âyetlerin yazımında, resm-i hat’ta olmadığı için nebre işareti konmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHMAN GÜRSES'İN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde Abdurrahman Gürses'in hayatı, tahsil durumu incelenecek, daha sonra ahlakî şahsiyeti, eserleri ve talebelerine yer verilecektir.

I. HAYATI

Abdurrahman Gürses, 1909 yılında Hendek'in¹⁷ Soğuksu Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası, doğduğu köyün uzun süre imamlığını yapan Hâfız Said Efendi'dir.¹⁸ Annesi Fatma Hanımdır.¹⁹ 13-14 yaşlarında hâfızlığını bitirdiğini ifade eden Gürses, aynı yıl ve onu takip eden sene babasının görev yaptığı camide mukabele okumuştur.²⁰ 14-15 yaşlarında da Hendek'e gitmiş, bir yandan talim – tecvid, diğer yandan İslamî ilimler eğitimi almıştır.²¹ Bu dönemde İstanbul'a gelerek Ayasofya Soğukçeşme Medreseleri'nde bir müddet okuduktan sonra medreselerin kapatılmasının ardından Hendek'e dönmüştür. Hendek'te 1934 senesine kadar kalan Gürses, aynı yıl bir ziyaret maksadıyla gittiği İstanbul'a yerleşmiş, Üsküdar'da ikamet etmiştir. Üsküdar'da oturduğu yıllarda Aşere ve Takrîb okumuştur.

¹⁷ Hendek 1800'lü yıllarda Kocaeli Sancağına bağlı bir yerleşim yeri iken, 93 harbi de denen 1876 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Kafkaslardan göç eden Gürcü, Abaza, Çerkez ve Lazların bölgeye yerleşmesiyle önemi artarak, 1890 yılında Nahiye olmuştur. İlk belediye teşkilatı 1907 yılında kurulmuş, Kurtuluş Savaşı sonunda Balkanlardan göç eden Türk halkından bir kısmı ilçeye yerleştirilmiştir. Hendek İlçesi, Cumhuriyetten sonra 1924 yılında Kocaeli mutasarrıflığına bağlı kaza haline getirilmiş olup Sakarya'nın 1954 yılında il yapılmasıyla birlikte bu vilayete bağlanmıştır. http://www.hendek.gov.tr/default_B1.aspx?content=1015 [02.06.2013].

¹⁸ Bayram Altan, "Seçkin Hâfızlarımız Abdurrahman Gürses", *Diyanet Gazetesi*, sy. 362 (Nisan 1989), s. 6.

¹⁹ Fatih Çollak, *Reisü'l-Kurrâ Hendekli Hâfız Abdurrahman Gürses Hocaefendi*, Erkam Yayınları, İstanbul 2002, s. 6.

²⁰ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", s. 12.

²¹ Benekçi, "Mabedde 40 Yıl", s. 6.

Gürses'in Kenan ve Adnan isminde iki oğlu, Feride Leyla isminde bir kızı vardır.²² Kendisi hayatta iken eşi, birkaç gün sonra da bir oğlu vefat etmiştir. Diğer oğlu da kendisinin vefatından yaklaşık iki ay sonra vefat etmiştir. Kızı ise hayattadır.²³

Özlük dosyasında 19 Aralık 1979 tarihli bir intibak çizelgesinde Abdurrahman Gürses'in öğrenim durumu hakkında bilgi verilirken ilkokul kaydı geçmiş ve öğrenimini 10.10.1923 tarihinde tamamladığı belirtilmiştir.²⁴

Eminönü Müftülüğü'nün talebi üzerine Fatih Askerlik Şubesi Başkanlığı'nın adı geçen müftülüğe gönderdiği bir yazıda Gürses'in askerliğe giriş tarihi 30.04.1932, askerlik vazifesini bitiriş tarihi 30.10.1933, şeklinde

²² Emin Saraç ile yapılan mülakat, Fatih-İstanbul, 31.01.2012. Ayrıca bk. Abdurrahman Gürses özlük dosyası, Fatih Müftülüğü, 179 numaralı belge.

²³ Zehra Çevik ile yapılan mülakat, Fatih-İstanbul, 05.01.2012.

²⁴ bk. Abdurrahman Gürses özlük dosyası, Fatih Müftülüğü, 17 numaralı belge. Talebelerinden Necati Kap'ın ifadelerine göre Abdurrahman Gürses'in ilkokul intibakı 1969'da yapılmıştır. Konuyla ilgili olarak Necati Kap bize şunları anlatmıştır:

"Abdurrahman Gürses Efendi dünyada paraya tenezzül etmeyen bir insandı. 1965 senesinde Personel Kanunu çıktığı zaman bu adamın İlkokul diploması yoktu. İntibakını yapmadılar. Biz hepimiz intibak yaptırдық. Hoca yaptırmıyor. Nerede ne okuduğunu bilmiyoruz. Kendisi de mübarek, bir şey söylemiyor. Bizim yarımız kadar maaşı var. Bunu duyan onu seven ilkokul, ortaokul müdürleri geliyorlar diyorlar ki hocam, gel bizim bir kahvemizi iç. Gerisine karışma. Biz sana bir diploma veririz. Onlara cevabı şu: Madem ki bu devlet bana bu hakkı tanımadı. Ben sizin vereceğiniz şeyi hiç kabul etmem. Ben hakkım olmayan bir şeye dünyada el uzatmam. Bu aşağı yukarı 4 sene devam etti. Dört sene sonra bak ne oluyor? Beyazıt Camii'ne eskiden İlkokulu bitirmeyen hafızlar gelirdi Anadolu'dan. Talim tecvid okuyacak. İlkokul diploması yok. Biz onları okutuyoruz. Rasim Bey diye Laleli'de oturan eski İmam Hatip Okulu mezunu bir öğretmen emeklisi. Adam geliyor diyor ki bana: ilkokulu bitirmeyen talebe var mı? Var. Veriyorum ona. Caminin içinde bir köşeye çekiyor, çalıştırıyor onu. İlkokul diplomasını aldırıyor. Hangi talebeye İlkokul diploması aldırdıysa onlar birer Fakülte bitirdiler. Kaç kişi olduğunu ben bilmiyorum. Meğerse o adam okuma aşkı aşılıyormuş çocuklara. Bir gün dershanede ders devam ediyor. Abdurrahman Efendi masasının başında. Ben de ileride rahlenin başında talebe dinliyorum. Rasim Bey geldi. Kapıyı araladı bana böyle (işaret) yaptı. Kalktım gittim. Hayrola Hocam? Bu Hocaefendinin niye intibakı yapılmıyor? İlkokul diploması yok da onun için. Dedi ki bana: onun İlkokul diplomasına ihtiyacı yok. Ortaokul muadili, İbtidâ-i Hâric'te okudu o. Ya ikinci sınıf ya da son sınıfa giderken medreseler lağvolmuş. Bu Rasim Bey de aynı medreseden okumuş. Ben dedi şimdi sana bir dilekçe yazıp getirsem hocaya imzalatır mısın? Hoca da sert adam. Adam yanına korkusundan varamaz. Siz yazın ben onu nasıl olsa imzalatırım dedi. Meğerse İstanbul Müftülüğü'nün arşivinde hangi medresede kim ne okumuş hepsinin kayıtları var. Ondan bizim haberimiz yok. Adam dilekçeyi yazdı getirdi. Hocam, dedim siz İbtidâ-i Hâric'de okudunuz mu? Evet, dedi. Dedim siz niye intibakınızı yaptırmıyorsunuz? Bilmiyorum ki dedi. Dedim, Rasim Bey dilekçe yazdı getirdi. Buraya bir imza atacaksınız, sizin intibakınız tamam. Hoca bir okudu baktı. Düşündü. Tamam dedi biz orada okuyorduk. Neyse, imzaladı. Rasim Bey gitti araştırdı. Orta 3'ten terk mi ne öyle bir tasdikname getirdi." Necati Kap ile yapılan mülakat, İstanbul Fatih Camii, 02.08.2012.

belirtilmiş, yer olarak da 4.KO.23.F. İzmit As. Dairesi kaydı düşülmüştür. Söz konusu belgede Gürses'in, askerliğini piyade olarak yaptığı ifade edilmiştir.²⁵

Abdurrahman Gürses, ilk resmî görevini 1938 sonlarına doğru Fatih Mihrimah Sultan Camii'nde almıştır. Aradan bir ay geçmeden Teşvikiye Camii'ne geçmiş, burada yaklaşık beş yıl görev yaptıktan sonra 22 Mayıs 1944 tarihinde naklen Beyazıt Camii'ne tayin edilmiştir. 6 Haziran 1979 tarihinde kendi isteği ile emekli oluncaya kadar buradaki görevi kesintisiz olarak devam etmiştir.²⁶

Abdurrahman Gürses, imamlık vazifesinin yanı sıra Beyazıt Camii Kur'an Kursu başta olmak üzere, Nuruosmaniye Kur'an Kursu'nda ve İstanbul İmam Hatip Lisesi'nde talim, tashih-i huruf ve kırâat derslerine devam etmiş, hatta bir ara Fas'ta Arap talebelere, o yörenin kırâati olan Kırâat-i Nâfi' ve Rivayet-i Verşi talim etmiştir.²⁷ Ayrıca Gürses'in bir başka önemli hizmeti de Haseki'de yaklaşık yirmi üç yıl süren kırâat öğretim faaliyetleridir.²⁸

Abdurrahman Gürses, Kur'an eğitim-öğretim faaliyetlerine 1998 senesinde hastalanıp yatağa düşünceye kadar devam etmiştir. Yaklaşık bir buçuk yıl Amerikan Hastanesi doktorlarınca evinde tedavi edilen Gürses, 10 Ağustos 1999 yılında vefat etmiş, naaşı otuz beş yıl görev yaptığı Beyazıt Camii'nin haziresine defnedilmiştir.²⁹

Abdurrahman Gürses'in hayatını bu şekilde gördükten sonra onun tahsil durumuna geçebiliriz.

II. TAHSİL DURUMU

Abdurrahman Gürses'in tahsil durumunu iki başlıkta değerlendirmek uygun olacaktır. O, yaklaşık ömrünün ilk on beş yılını Hendek'te geçirmiştir. Hendek'te bulunduğu yıllar Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmiş, talim dersi görmüş ve İslamî İlimler eğitimi almıştır.

²⁵ bk. Abdurrahman Gürses özlük dosyası, Fatih Müftülüğü, 27 numaralı belge; Çollak, age., s. 10.

²⁶ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", ss. 12-16; Altan, "Seçkin Hâfizlarımız", s. 6.

²⁷ Ramazan Pakdil, "Bir Kur'an Çınarı Göçtü", *Altınoluk*, sy. 163 (Eylül 1999), ss. 40-44; Altınoluk editör, "Ramazan Pakdil Hoca İle... 'Hâfizlığa Darbe Vuruldu'", *Altınoluk*, sy. 140 (Ekim 1997), s. 6.

²⁸ Çollak, *Gürses Hocaefendi*, s. 17.

²⁹ Çollak, age., ss. 17-18.

İstanbul'da ise Medreselerin kapatılmasına kadar Medreselerde okumuş ve sonraki yıllarda Kırâat İlmini tahsil etmiştir. Dolayısıyla onun hayatında doğduğu yer olan Hendek önemli olduğu kadar İstanbul da önemli bir yer işgal etmiştir. Bundan dolayı bu konu iki başlıkta incelenecektir.

A. İzmit / Hendek Dönemi

Abdurrahman Gürses ilk eğitimini ailede almıştır. Babasının imam olması Gürses için bir avantaj olmuş ve çocuk yaşta babasından hâfızlık yapmıştır. Gürses, hâfızlık yaptıktan sonra Hendek Kazasına gidip orada bir yandan talim tecvid dersleri alırken, diğer yandan Arapça ve Fıkıh eğitimi görmüştür.

1. Hâfızlık ve Tecvid Tahsili

Abdurrahman Gürses'in, sonraki dönemlerde adından söz ettirecek derecede bir üne kavuşması, Reîsü'l-Kurrâ³⁰ olup herkesin kendisini örnek aldığı bir şahsiyet ve bir ekol olması konusunda en büyük paya sahip olan kişi hiç şüphesiz babası Said Efendi'dir. Zira Gürses, ilk Kur'an eğitimini babasından almıştır. Babası Said Efendi, oğlunu küçük yaşta hâfız yapmıştır. Gürses, hâfızlığını 13-14 yaşlarında bitirdiğini belirtmiştir. Gürses, hâfızlığını bitirdiği sene ve takip eden yılda kendi köyünde babasının görev yaptığı camide, bölgede tanınan Kamil Efendi'nin talebeleri Safer ve Seyfullah adında iki kişi ile birlikte Ramazan aylarında mukabele okumuş,³¹ böylelikle hâfızlığını pekiştirmiştir. Daha sonra Hendek'e gitmiş, oradaki camilerde Kur'an okumuştur. Bu dönemde Abdurrauf diye bilinen bir hoca, Gürses'i dinleyince ondaki kabiliyeti fark etmiş ve ona talim okutmak istemiştir. Bunun üzerine Gürses, Abdurrauf Hocadan talim derslerine başlamıştır.³² Gürses, bir mülakatında bu talim günlerinden bahseder ve

³⁰ Abdurrahman Gürses Hoca, Gönenli Mehmed Efendi (v. 2 Ocak 1991)'den sonra *Reîsu'l-Kurrâ* olmuştur. Mustafa Demirkan ile yapılan mülakat, Çengelköy Yıldırım Beyazıt Camii, 01.02.2012. Reîsu'l-Kurrâlık ile ilgili detaylı bilgi için bk. Recep Akakuş, *Tarihsel Boyutlarıyla Kur'an-ı Kerim Öğretimi ve Reîsu'l-Kurrâlık*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008.

³¹ Benekçi, "Mabedde 40 Yıl", s. 6.

³² Benekçi, "Mabedde 40 Yıl", s. 6. Abdurrahman Gürses, bu zattan, "Rüştiye Muallimi ve Mahkeme-i Şer'iyye azası Rüşti Efendi" diye bahseder. Ancak *Altınoluk* (Mayıs 1987) mülakatında ise "Abdurrauf Hoca" ismini verir. Ayrıca 1950 yılında Ali Rıza Sağman'a hitaben yazdığı hal tercemesinde aynı zattan "Hâfız Raûf Efendi" diye bahseder. Biz de burada Abdurrauf ismini verdik. Ayrıca bk. Fatih Çollah, age., s. 6.

her gün sabah namazından sonra kasabanın değişik camilerinde Abdurrauf Hoca'dan talim dersi aldığı söyler. Gürses, söz konusu mülakatta şöyle der:

Hoca bir sayfadan fazla dinlemez. Azami bir sayfa dinler. Böyle ağır bir şekilde okuduk. Bir misal vereyim: "**Allahüekber**" üzerinde on gün, on beş gün çalıştık. Talim böyle okunur. **Besmelesi, tekbiri, tahmidi** hepsi böyle uzun. Ondan sonra "**Vedduhâ**"dan aşağıya iner. Sonra tekrar çıkar. Tekrar iner, tekrar çıkar, pişirir. "**Amme**" sûresini okur, ondan sonra "**Duhâ**", sonra "**Fatiha**"dan, yukarıdan başlar. Bu talim çok mühimdir. Öyle okunduğu zaman hayat boyu devam eder.³³

Gürses'in bu ifadeleri onun talim ve tashih-i huruf konusundan ne kadar ciddi bir eğitimden geçtiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Abdurrauf Hoca, onda büyük bir iz bırakmış olmalı ki aynı mülakatta Gürses, hocasından "... *insan güzeli bir zat...*"³⁴ diye övgüyle bahsetmiştir.

2. Arapça ve Fıkıh Tahsili

Abdurrahman Gürses, 1919-1924 yıllar arasında Hendek Yeni Camii medresesinde, dönemin müftüsü müderris Ali Niyazi Konuk Hoca'dan sarf, nahiv ve fıkıh dersleri almıştır.³⁵ Dolayısıyla Gürses Hendek'te, bir yandan hâfızlığını pekiştirip okuyuşunu geliştirirken diğer yandan Arapça ve Fıkıh eğitimi görmüş, meslekî hayatında kendisi için çok önemli olan iki alanda alt yapısını o yıllarda oluşturmuştur.

B. İstanbul Dönemi

Abdurrahman Gürses, yukarıda ifade edildiği gibi memleketinde hâfızlığını yapıp talim ve tecvid eğitimi almış, Arapça ve Fıkıh okumuştur. Gürses, İstanbul'a ilk gelişinde (1922) Medrese eğitimi görmüştür. Medreselerin kapatılmasıyla memleketine dönen Gürses, ikinci gelişinde (1934) ise Kırâat İlmini tahsil etmiş, 1937 yılında bu ilimden icazet almış ve İstanbul'da ikamet etmiştir.

³³ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", s. 13.

³⁴ ay.

³⁵ Çollak, *Gürses Hocaefendi*, s. 7.

1. Medrese Tahsili

Abdurrahman Gürses, Hendek Yeni Camii medresesinde dönemin müftüsü müderris Ali Niyazi Konuk Hoca'nın Arapça derslerine devam ettiği dönemde İstanbul'a gelerek³⁶ Dâru'l-Hilâfeti'l-'Aliyye'ye girmiş, Ayasofya Soğukçeşme Medreseleri'nde bir müddet okumuştur.³⁷ Burada kendisinin ifadesine göre Kur'an-ı Kerim hocaları Yeni Camii İmamı Nuri Efendi³⁸ gibi birçok Osmanlı uleması ve müderrisleri ile tanışmış, onlardan istifade etmiştir.

Bu arada Gürses, Erbilli Esad Efendi ile tanışmıştır. Esad Efendi, onu Erenköy Kazasker'deki köşküne davet etmiş, Gürses orada mukabele okumuş, bir iki ramazan teravîh namazı kıldırılmış, Esad Efendi'nin sohbetlerine iştirak edip ondan feyiz almıştır.³⁹ Gürses, Esad Efendi'yi çok hürmetle anmış, öyle ki zaman zaman, “Şeyhim, Efendim” gibi ifadelerle ona karşı olan muhabbetini dile getirmiştir.⁴⁰

Gürses medreselerin kapatılmasıyla memleketi Hendek'e dönmüş ve yaklaşık on yıl orada kalmıştır. Bu zaman zarfının onun en sıkıntılı dönemleri olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹

³⁶ Abdurrahman Gürses, Benekçi, “Mabedde 40 Yıl Üzerine”, s. 6'daki mülakatında İstanbul'a geliş tarihini 1338 (M.1922) olarak vermiştir. *Altınoluk* (Mayıs 1987) mülakatında ise 15 yaşlarında (1909+15=1924) Hendek'e geldiğini ifade etmiştir. Hendek'e geliş tarihinden itibaren bir-iki yılda Kur'an'ı baştan sona Abdurrauf Hoca'dan talim üzere okuduğu ve aynı zamanda Arapça eğitimi aldığı düşünülecek olursa İstanbul'a geliş tarihi 1926-1927 olacaktır. Hâlbuki Gürses, 1924'te medreselerin kapatılmasının ardından memleketine dönmüştür. İkinci ihtimal ile bu tarih uyuşmamaktadır. Her iki açıklama da hocamızın ifadelerine dayandığı için bunları zikretmekte fayda mülâhaza ediyor ve en doğrusunu Allah bilir diyoruz. Çollak, *Gürses Hocaefendi*, s. 23, 53 numaralı dipnot.

³⁷ Çollak, *Gürses Hocaefendi*, ss. 7-8.

³⁸ Kap, mülakat.

³⁹ Pakdil, “Kur'an Çınarı”, s. 40.

⁴⁰ Burada önemine binaen şu konuya değinmek gerekir: Abdurrahman Gürses ile 1954 yılında tanışan ve o tarihten itibaren sıkı bir dostlukları olan Emin Saraç ile yapılan bir mülakata göre Gürses, Menemen Hadisesi kapsamında bir sene mahkûmiyet giymiştir. Gerekçe olarak da, “*Esad Efendi'ye teravîh namazı kıldırıldığı, dolayısıyla onunla bir ilgisinin olacağı*” gösterilmiştir. Ayrıca sekiz sene devlet memurluğundan mahrum bırakılmış, uzun süre de takip altında bulundurulmuştur. Gürses, bu bir senelik mahkûmiyetinin bir kısmını Manisa'da bir kısmını da Adapazarı'nda çekmiştir. Aynı mülakatta Gürses'in, kendisiyle hiçbir ilgisi olmayan bu olayı hiç unutmadığı ve sürekli anlattığı da ifade edilmiştir. Altınoluk editör, “Emin Saraç Hocaefendi ile Hatıralar Geçidi”, *Altınoluk*, sy. 164 (Ekim 1999), s. 36 vd.

⁴¹ “Emin Saraç Hocaefendi ile Hatıralar Geçidi”, *Altınoluk*, sy. 164 (Ekim 1999), s. 36 vd.

2. Kırâat Tahsili

1924 tarihinde medreseler kapatılınca Abdurrahman Gürses, memleketi Hendek'e dönmüş, uzun süre memleketinde kalmıştır.⁴² Hendek'te bulunduğu yıllar bir yandan eğitime devam ederken diğer yandan gerek Hendek'te gerekse başka yerlerde Kur'an-ı Kerim tilavet etmiştir.⁴³ İşte Kur'an okumak üzere gittiği yerlerden birisi de Kayseri'dir. Kayseri yolculuğu onun hayatının önemli kavşaklarından. Zira bu yolculuk, onun Kırâat İlmine merak salmasına ve bu ilmi tahsil etmek için azmetmesine vesile olmuştur. Bir mülakatta kendisine yöneltilen, “*Muhterem Hocam, Kırâat İlmi tahsil etmeye neden ihtiyaç duydunuz?*” şeklindeki bir soruya verdiği cevap şöyledir:

Efendim, 1932 veya 1933 yılının bir Ramazan ayında Kayseri'ye gitmiştim. Resmî bir görevim yoktu. Orada Müftü Bey beni Hunat Hatun Camii'ne gönderdi. Namazdan önce Kayserili bir hâfız mukabele okuyormuş. Müftü Bey'in tensibiyle o camide mukabele okumaya başladım. Cemaat üç saf kadardı. Her geçen gün çoğaldı ve cami doldu. Karşımda uzun boylu, sevimli bir zat oturuyordu. Bu zat Kayseri'nin meşhur âlimlerinden Zühtü Efendi imiş. Bir gün bana, “Oğlum, senin İlmi Kırâat'ten behran⁴⁴ var mı?” diye sordu. Yok, dedim. O tarihlerde Kırâat İlmi için ‘Vücûh’ tabirini kullanırlardı. Kırâat üzere okuyanlara ‘Vücûh okuyor.’ derlerdi. O zatın bu sorusu zihnimi meşgul etti ve Kırâat İlmini öğrenmeme sebep oldu.⁴⁵

Kayseri'de yaşadığı bu olay onun zihnini sürekli meşgul eder. Bir vesile bulup Kırâat İlmini tahsil etme arzusundadır. Gürses bu imkânı ancak 1934 yılında bulacaktır. 1934 yılında bir ziyaret için İstanbul'a giden Gürses, memleketine dönmeyerek İstanbul'da kalmış ve Üsküdar'a yerleşmiştir. Gürses, dönemin Üsküdar Müftüsü Boyabatlı Hilmi Efendi'ye Kırâat İlmini okumak istediğini söylediğinde Hilmi Efendi ona, Selimiye Camii baş imamı Fehmi

⁴² Benekçi “Mabedde 40 Yıl”, s. 7.

⁴³ Gürses, 1931 Ramazan'ında Gönenli Mehmet Efendi ile Konya'ya mukabele okumaya gitmiştir. Burada Konyalılar Gürses'in okuyuşuna daha çok rağbet etmişlerdir. bk. M. Ertuğrul Düzdağ, *Üstat Ali Ulvi Kurucu Hatıralar I*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, s. 53.

⁴⁴ Burada kullanılan kelimenin aslı *Behre* (بهره) dir. Bu kelime Farsça bir isim olup “hisse, pay, kısımet, nasip” gibi anlamlara gelir. Bir de *Behrâ* (بهره) kelimesi vardır. Behrâ kelimesi ise Farsça bir zarf olup “onun için, ondan dolayı” gibi anlamlara gelmektedir. bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1999 (16. Baskı), s. 80. Sözün bağlamından da anlaşılacağı üzere Abdurrahman Gürses, birinci kelimeyi (Behre) kullanmış, fakat Altan'ın “Seçkin Hâfizlarımız” mülakatı s. 6'da -muhtemelen mülakatın deşifre edilmesi esnasında- yanlışlıkla *Behra* ifadesi kullanılmıştır.

⁴⁵ Altan, “Seçkin Hâfizlerimiz”, s. 6.

Efendi'yi tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Gürses, hemen Fehmi Efendi'ye gitmiş, Kırâat İlmini tahsil etmek istediğini kendisine söylemiş ve derse kabul edilmiştir. Gürses, Zekai isminde bir gençle⁴⁶ üç yıl boyunca Fehmi Efendi'nin derslerine devam etmiş, Aşere ve Takrîb⁴⁷ okuyup bitirmiştir. Aşere icazet cemiyeti (muhtemelen 1935'de) Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nde,⁴⁸ Takrîb icazet merasimi ise 1937 yılında Üsküdar İskele Camii'nde icra edilmiştir.⁴⁹

III. AHLAKÎ ŞAHSİYETİ

Abdurrahman Gürses, gerek Kur'an üstadı olmasıyla gerek edebi, vakarı, fedakârlığı, hizmet ve vakıf insanı olması gibi özellikleri ile nevi şahsına münhasır bir insandır. Gürses ile yapılan mülakatlarda, kendisi ile yakın dostluğu olan insanların ve onun rahle-i tedrisinden geçmiş talebelerinin anlattıklarında onun bu mümtaz kişiliği okunabilmektedir. Şimdi tüm bunlardan hareketle onun ahlakî şahsiyetini görelim.

Her şeyden önce Gürses, çocuk yaştan itibaren vefat edinceye kadar Kur'an-ı Kerim ile meşgul olması dolayısıyla Kur'an ahlakına sahip bir insandır. Onun hayatını Kur'an şekillendirmiştir. Onun hakkında yazılanlar ve söylenenler incelendiğinde hayatını Kur'an çerçevesinde sürdürdüğü görülmektedir.

Konuşmalarına **İstiaze** ve **Rabbi Yessir** duası ile başladığı görülen⁵⁰ Gürses, kendisi ile birlikte yaklaşık yirmi defa Hac yapmış olan yakın dostu Emin Saraç Hoca'nın izlenimlerine göre, gönlü Kur'an-ı Kerim'e ihtiramla dolu bir

⁴⁶ Altan, "Seçkin Hâfizlarımız", s. 6.

⁴⁷ Kur'an-ı Kerim'in bütün vecihlerinin okunması konusunda iki usûl takip edilmiştir. Bunlardan birisi *Seb'a Tarîki*, diğeri de *Aşere Tarîki*'dir. Seb'a Tarîki, İmam Ebû 'Amr ed-Dânî'nin *et-Teyisir* adlı eseri ile İmam Şâtîbî'nin *Hurzu'l-Emânî*'sinin ihtiva ettiği Kırâat vecihlerine denir. Aşerere Tarîki ise Şemseddin Muhammed b. Cezerî'nin 7 Kırâati 10'a tamamladığı *Tahbîr* adlı eseri ile *Dürre* adlı eserlerinde yer alan Kırâat vecihlerine denir. Bundan başka bir de *Takrîb Tarîki* vardır. Takrîb Tarîki, Kırâat-ı Aşere imamlarının râvîleriyle, onlardan rivayet eden ikinci tabaka râvîler arasında meydana gelen bir takım farklılıkları öğrenmektir. bk. Muhammed Emin b. Abdillâh er-Rûmî, '*Umdetu'l-hallân fi izâhi Zübdeti'l-'İrfân*, [ys.] H. 1287, s. 4; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Nuzûlü ve Kırâati*, İFAV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 248-249; Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvid İstilahları*, İFAV Yayınları, İstanbul 2009, s. 129.

⁴⁸ Mustafa Demirkan ve Ramazan Pakdil ile yapılan mülakat, Yıldırım Beyazıt Camii-Çengelköy, 07-08.02.2012. Ramazan Pakdil bu mülakatta "*aklımda yanlış kalmadıysa Aşere Cemiyeti Mihrimah Sultan'da/İskele Camii'nde oldu. Takrîb Cemiyeti 1937'de olduysa -Takrîb 2 sene süreceği için- Aşere Cemiyeti 1935'te olmuştur.*" ifadelerini kullanmıştır.

⁴⁹ Benekçi, "Mabedde 40 Yıl", ss. 6-7; Altan, "Seçkin Hâfizlerimiz", s. 6; Çollak, *Gürses Hocaefendi*, ss. 5-8. Ayrıca Abdurrahman Gürses'in Kırâat İlmindeki isnadı için bk. ek: 2.

⁵⁰ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", s. 12.

kişidir.⁵¹ Gürses Hoca, insanlara Kur'an'la olan ilişkileri nispetinde değer vermiştir. Bu bağlamda talebelerinden Süleymaniye Camii emekli imamı Mehmet Sevinç şunları söyler:

Hocaefendinin her sahada insanları sevmesi ve sayması, hizmetinde ölçüsü, kıstası Kur'an olmuştur. Hocaefendiyle 25 senelik bir beraberliğimiz oldu. Bu beraberlik içerisinde şunu hiç unutamıyorum. Herkesin hoşlanmadığı, lafını, sözünü bilmeyen bir zat, Hocaefendiyi devamlı ziyarete gelir, Hocaefendi bunu kemâl-i ihtiram ile ayakta karşılardı. Onu yanına oturtur, kahvesini getirir, sigarasını verirdi. Biz ders okurken o zat oradan buradan, dereden, tepeden konuşurdu. Hocaefendi onu dinliyormuş gibi yapardı,⁵² onu kırmazdı. Bir gün bana dedi ki, 'Mehmet, bu zat güzel bir hâfızdır. Ben olmadıgımda gelirse ona iyi muamele edin.'⁵³

Gürses, dışarıdan bakıldığında gururlu ve kibirli bir insan gibi gözüktür. Fakat onu yakından tanıyanlar, onun bu duruşunun vakarından, onurlu ve şahsiyetli oluşundan, hafif meşrep olmayışından kaynaklandığını, zannedildiğinin aksine onun gayet hoş sohbetli ve pozitif bir insan olduğunu ifade ederler.⁵⁴ Onun mütevazı oluşuna dair pek çok örnek vermek mümkündür. Ancak dikkat çeken örneklerden bir tanesini burada zikretmekle yetinilebilir. Kâbe-i Muazzama'nın da içinde bulunduğu Mescid-i Haram'da namazdan önce özellikle Mısır'dan gelen Mustafa İsmail, Halil Husarî, Abdussamed vb. hâfızlara Kur'an-ı Kerim okutturulur, umumî mikrofondan bütün hacılara Kur'an ziyafeti verilir. Türkiye'den ileri gelen birkaç kişi Gürses Hocanın da okuması için Kral'a müracaatta bulunmak isterler ama o kesinlikle buna müsaade etmez ve, "Biz buraya arzuhâl etmeye geldik, arziendam etmeye gelmedik" diyerek bu yöndeki tüm ısrarları geri çevirir.⁵⁵

⁵¹ *Altınoluk* (Ekim 1999), s. 35 vd.

⁵² Abdurrahman Gürses'in, bahsedilen kişiye "sigarasını vermesi", "onu dinliyormuş gibi yapması" iyi ahlak örneği olarak gözükmemektedir. Ancak devam eden ifadelerden aslında Gürses'in, kimi insanların bazı yanlışlarını tolere ettiği ve ders esnasında farklı konulara girseler de sözlerini kesip onları rencide etmediği anlaşılmaktadır. Gürses'in böyle bir tutum ve davranış sergilemesi onun özellikle hâfızlara olan hürmetinden olsa gerektir.

⁵³ Ahmet Arslan, Ali Yıldırım, "Gürses Hoca Rahmeti Rahman'a Kavuştu", *Diyanet Dergisi*, sy.105 (Eylül 1999), s. 65.

⁵⁴ Pakdil, "Kur'an Çınarı", s. 40.

⁵⁵ *Altınoluk* (Ekim 1999), s. 34 vd.

Gürses, ibadet ve taata düşkün bir kimsedir. Yapılması zorunlu olan ibadetler dışında nevâfil kabilinden olan hususlarda da hassas olduğu görülmektedir. Bu konuda Emin Saraç, bize şu hadiseyi nakletmiştir:

İbrahim Şakir'in bir daveti olmuştu. Uhud arkasında büyük bir yeri vardı. Yatsı namazından sonra gidilecek. İstanbul'un ekâbiri de orada bulunacak. Gittik. Bana dedi ki sen git ben gelemeyeceğim. Beni onlar meşgul edecekler. Gösterişlere filan lüzum yok dedi. Bir de geldim ki odada yok. Ne yapmış? Kapılar kapanıyor tabi yatsıdan sonra. Kadem-i saadetin ta karşı hizasında bir pencere vardır. Orası Rasulullah (sav) Efendi'mizin kadem-i saadetinin tam hizasıdır. Mescid dışında. Orada oturmuş. Bazı âşıklar orada oturuyorlar. Bab-u Cibril tarafında. Orada arzuhâl etmek için o geceyi geçirmiş. Sabah geldi. Nezle tutmuş vs. Ben orada kaldım dedi. Herkese imreniyordum orada bir akşam kalmak için dedi. Velhasıl ibadet ve taata düşkün bir insandı.⁵⁶

Gürses, Hz. Peygamber'e karşı sevgi ve muhabbet besleyen bir kimsedir. O'na karşı olan sevgisi o derecededir ki Hac ve Umre menâsikinde Hz. Peygamberin uygulamalarını mümkün mertebe tatbik eder. Hatta bu esnada bazen trajikomik hadiseler de meydana gelir. Bu konuda cereyan eden bir hadise şöyledir:

Arafat'tan hiç vasıtayla gelmemişizdir. Hep yürüyerek gelirdik Müzdelife'ye. Müzdelife'den öbür tarafa yürüyerek gelirdik. Hatta Mekke'den aşağıya inerken de yürüyerek geliriz. Niçin? Rasulullah Efendimizin namaz kıldığı bir mescid vardır. Orada namaz kılmak için. Hâssaten yürüyerek gelirdik. Bir defasında yorulduk da Mina'dan Mekke'ye gelirken. Bir eşek arabasına bindik. Arabayla tıkr tıkr geliyoruz. Bizim hacılar da pencereden "Hocaefendiler! Hocaefendiler!" diye bağıyorlar otobüsün içerisinden.⁵⁷

Gürses, Hz. Peygamber'in Ashabına karşı da hürmet ve muhabbet besler. Ashab-ı kirâmı bütün ümmetin sevmesi gerektiğini, zira Ashab-ı kirâm-ümmet ilişkisinin hukukî boyutunun olduğunu ifade eder. Bu durumu, yaşadıkları bir hadise üzerinden Emin Saraç bize şöyle anlatmıştır:

Bedir şehitlerine gitmeyi adet edinmişti. Şöyle olmuştu. Sabahleyin uçağa gideceğiz. Yatsı namazını Mescid-i Nebevi'de kıldık. Şehitliğe gidiyoruz. Para almak için kapıda duruyorlar. Bizi ziyarete getirdiler. Anlatıyorlar şu şu sahabe şurada yatıyor diye. Neyse okuduk, Fatiha dedik. Bana dedi ki sen git, ben biraz kalacağım dedi. O adamla beraber biraz yürüdüm on beş - yirmi adım. Bir de baktım ki

⁵⁶ Saraç, mülakat.

⁵⁷ Saraç, mülakat.

Abdurrahman Efendi başını yere koymuş secde halinde ağlıyor. Ben onu dinleyeyim dedim. Bekledim. Biraz durdu. Kalktı sonra. “Niye gitmedin sen?” dedi. “Eh, bu zevatın kıyamete kadar gelen bütün Müslümanlar üzerinde hukuku var, bunlar bu fedakârlıkları yapmasalar bugün biz yoktuk” dedi. Bu söz de onun sözüdür. Ashab-ı kiramın ümmet üzerindeki hukukunu beyan etmiştir.⁵⁸

Gürses’in en dikkat çekici yönlerinden birisi de onun tok gözlü oluşudur. O, maddî yönden sıkıntı içerisinde bir hayat yaşadığı halde⁵⁹ parasından dolayı hiç kimseye minnet ve iltifat etmemiş, hep onuruyla yaşamıştır. Konuyla ilgili ilginç bir olayı Durak Pusmaz, İsmail Biçer’den naklen şöyle anlatmıştır:

Nuruosmaniye’de Hocaefendi’den İlm-i Kırâat okuyorduk. Akşamüzeri Hocaefendi’yi Teşvikiye’deki evine götürmek için arabamız yoktu. O trafiğin yoğunluğunda araba bulmak da zordu. Kapalıçarşı’nın arka tarafında Tavukçular Pazarı’nda Hacı İlhan diye bir tüccar vardı. Hocaefendi’yi çok severdi. Küçükalyı’da oturuyordu. Aynı istikamette olduğu için giderken Hocaefendi’yi de alıyor, evine bırakıp öyle gidiyordu. Her gün Fatih’ten geçerken, Balıpaşa Caddesindeki manavına uğrar, sebze meyve alır öyle gidermiş. Bir gün kendine karpuz almış, Hocaefendi’ye de bir karpuz almış. Hocaefendi de samimiyetine binaen kabul etmiş. Ertesi gün, “Hocam karpuz nasıl çıktı?” diye sormuş. Hocaefendi bundan sonra onun arabasına bir daha binmemiştir.⁶⁰

Aynı makalede Pusmaz’ın ifade ettiği dikkat çekici bir başka olay da şöyledir:

1948 yılında Hacca gitmek serbest bırakılmıştı. Fakat gitmek kolay değildi. Hocaefendi, hacca gitmek için yanıp tutuşur, fakat imkân bulamaz. Tam bu sırada Hocaefendi’ye cemaatinden biri, “Hâfızım, hacca götürsek gider misim?” diye sorar. O da, “Evet giderim” der. Deniz yoluyla giderler. O zamanlar hac yolculuğu aylarca sürmektedir. Hocaefendi’yi hacca götüren zat yol boyunca ve hac esnasında, “Hâfızım gel Kur’an oku, hâfızım gel, hâfızım git, hâfızım yat, hâfızım kalk.” der. Gelene gidene, “Bu benim hâfızım” der. Hocaefendi müthiş sıkılır. Bir şey söylemez. İstanbul’a gelince Halıcılar caddesinde iki katlı evi varmış, hemen emlakçıya gider, “Şu evi satar mısın?” der. O da, “Satarım” deyince, “Hemen sat” der. Parasını alıp doğru kendisini hacca götüren zata gider. O yine, “Gel hâfızım, gel” der. Hocaefendi, “Sebebi ziyaretim şu: Hacca gittiğimiz için gidiş geliş ve oradaki masraflar dâhil hac kaç mal oluyor, diye

⁵⁸ Saraç, mülakat.

⁵⁹ Halinden hiç şikâyetçi olmadığını bildiğimiz Abdurrahman Gürses’in maddî sıkıntılar çektiğini kendisine yöneltilen bir soruya verdiği cevaptan öğreniyoruz. bk. Benekçi, “Mabedde 40 Yıl”, s. 42.

⁶⁰ Durak Pusmaz, “Reisü’l-Kurrâ Abdurrahman Gürses”, *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, sy. 34 (15 Ocak-15 Şubat 2002), ss. 54-55.

bana soruyorlar. Ben de cevap veremiyorum. Onun için bunu zat-ı âlinizden öğrenmeye geldim” der. O da o günkü harcanan miktar ne ise söyler. Bunun üzerine Hocaefendi parayı masanın üzerine bırakır ve, “Ben ne senin hâfızınım ne de başkasının hâfızıyım. Okuduğum aşr-ı şerifleri de kendi geçmişlerimin ruhuna bağışladım. Al paranı!” der, çıkıp gider. İşte Hocaefendi, böyle şahsiyetini korumakta son derece hassas bir yaratılışa sahipti.⁶¹

Abdurrahman Gürses’in bir başka önemli vasfı da hizmet insanı olmasıdır. O, ömrünün neredeyse tamamının Kur’an’a hizmetle geçirmiştir. Küçük yaşta Kur’an’la haşır neşir olmaya başlayan Gürses, 40 yıl süren resmi vazifesi boyunca ve emekli olduktan 1998’de hastalanıp yatağa düşene kadar sürekli Kur’an’a hizmet etmiştir. Gürses, evinde değilse, ya Nuruosmaniye Kur’an Kursu’nda, ya Haseki Eğitim Merkezi’nde, ya Beyazıt Camii’nde veya İstanbul’un neresinde olursa olsun bir hâfızlık cemiyetindedir.⁶² Seksen yaşlarında iken kendisiyle yapılan bir mülakatta, “*Cenâb-ı Hak sağlık ve afiyet verdiği müddetçe, tayin etmiş olduğu ömür içinde hep bu hizmeti sürdürmeyi düşünüyorum*” şeklindeki ifadeleri Gürses’in hizmet aşkıyla dolu bir insan olduğunu göstermektedir.⁶³

Burada değinilmesi gereken hususlardan birisi de Gürses’in herkes tarafından örnek alınan bir şahsiyet olmasıdır. Öyle ki o, duruşu ve yaşayışıyla sadece yakınlarını ve öğrencilerini değil, kendisini tanıyan herkesi etkilemiştir. Konumuzu destekler mahiyette bir açıklamayı Diyanet İşleri emekli Başkan Yardımcılarından Halit Güler şu cümlelerle ifade eder:

Ben merhum Gürses Hocaefendiden ders okuyanlardan veya huzurunda diz çöküp Kur’an-ı Kerim ilimleri tahsil edenlerden değilim. Keşke olabilseydim. Buna rağmen Hocaefendiden feyiz aldığımı, kültüründen faydalandığımı, görgü ve tavrından, insanlara yaklaşımından ve hizmet anlayışından istifade ettiğimi söyleyebilirim.⁶⁴

Görüldüğü gibi Abdurrahman Gürses Kur’an ahlakına sahip olmuş, vakarını, izzet ve haysiyetini korumuş, mesleğini en güzel şekilde temsil etmiş bir insandır.

⁶¹ Pasmaz, , “Reisü’l-Kurrâ Abdurrahman Gürses”, ss. 54-55.

⁶² Halit Güler, “Dereceleri ve Mahiyetleri Farklı Üç Buruk Acı”, *Diyanet Dergisi*, sy. 107 (Kasım 1999), s. 69.

⁶³ Altan, “Seçkin Hâfızlarımız”, s. 7.

⁶⁴ Güler, “Üç Buruk Acı”, s. 65.

IV. ESERLERİ

Tahsil hayatından da anlaşılacağı üzere Abdurrahman Gürses İslamî ilimlerin diğer disiplinlerinde eğitim görse de onun asıl ihtisas alanı Kur'an-ı Kerim ve Kırâat İlmi'dir. Dolayısıyla onun yazılı eserlerini⁶⁵ daha çok bu alanda aramak gerekmektedir. Bu meyanda kendisine ait bir Aşere ya da Takrîb nüshası⁶⁶ veya elimizde var olan Takrîb Kavaid Defteri ve 1974'te Ankara'da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından açılan Kırâat Kursuna hazırlamış olduğu ve belirli âyetlerin vücühâtını yazdığı belgeler yazılı eser olarak zikredilebilir.⁶⁷

Bunların yanında Abdurrahman Gürses'in dinî konularda kaleme aldığı bir takım eserleri de vardır ki bunlar o dönemde yayımlanan mecmualardaki makale türü çalışmalardır. Bu çalışmalardan bir kısmı derleme, bir kısmı da Arapçadan tercüme şeklindedir. İslam'ın Nuru adlı mecmuada yayımlanan yazıları şunlardır:

- Özlü Sözler (Arapçadan tercüme edilmiş birkaç hikmetli sözü ihtiva etmektedir.),
- Yeni Konuşmaya Başlayan Çocuklara İlk Öğretilecek Şey Nedir?
- Ana Baba Hakkında Birkaç Söz I,

⁶⁵ Eser dendiğinde akla ilk olarak yazılı bir kitap gelmektedir. Ancak gerek sanat alanında, gerek edebî alanda gerekse diğer alanlarda ortaya konan maddî veya manevî her unsur eser kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca eğitilmiş bir insan, oluşturulmuş ve geliştirilmiş bir kurum, hatta teşekkül etmiş ve yetiştirilmiş bir toplumsal sınıf aslında belirli insanların katkılarıyla olmakta ve ortaya çıkan bu olgu da eser olarak nitelendirilmektedir.

⁶⁶ Hem Haseki dışında hem de Haseki'de okuttuğu talebeleri ile yaptığımız mülakatlarda kendisine ait bir Aşere ya da Takrîb nüshasının var olup olmadığına dair farklı bilgiler aldık. Ramazan Pakdil, kendisi ile yaptığımız mülakatta Gürses'in Aşere nüshasının olmadığını, Aşere'yi bazı notlardan takip ettiğini, ancak Takrîb nüshasının olduğunu ifade etti. (Ramazan Pakdil ile yapılan mülakat, Sahrayı Cedid 28.01.2012)

Ayrıca Gürses'in, Kırâat İlmi ile ilgili bir takım çalışmalarının olabileceği kuvvetle muhtemel olmakla birlikte bunu tespit edebilme imkânı bulamadık. Konuyu netleştirebilmek için evine gidip kütüphanesini ve metrukâtını inceleme konusunda bir takım teşebbüslerimiz olduysa da buna muvaffak olmadık. Bu konuda, hemen herkesin ortak görüşü hayatta olan kızının (babasının titizlikle muhafaza ettiği eserlerin heba olacağı, babası hakkında yazılıp çizilen her şeyin kendisinin onayından geçmesi gerektiği gibi) bir takım hassasiyetlere ve düşüncelere sahip olduğu idi. Kızının bu hassasiyetlerini anlayışla karşılamaktan başka çaremizin olmadığını burada ifade etmek isteriz.

İleride değinileceği üzere Gürses, Kırâat İlmi ile ilgili elinde var olan malzemeyi titizlikle muhafaza etmiştir. Öyle ki bu aşırı hassasiyet, elindeki malzemelerin bir kısmını kendi asistanlarına bile ancak uzun bir zaman sonra verecek boyuta varmıştır. Tabii ki bununla ilgili Gürses'in bir takım endişelerinin var olduğunu biliyoruz ki ilerleyen bölümlerde bu endişelere işaret edilecektir.

⁶⁷ Örnek olması açısından öğrencisi Ramazan Pakdil'e hediye olarak yazdığını ifade ettiği Takrîb Kavaidi'nden bir sayfa ekler bölümüne konulmuştur. bk. Belge 2, s. 153.

- Ana Baba Hakkında II,
- Ana Baba Hakkında III,
- Müslüman'ın Güzel ve Yüce Ahlakı,
- Hikmetli Sözler I (Arapçadan tercüme),
- Hikmetli Sözler II (Arapçadan tercüme),
- Allah Nazarında Sevilenler-Sevilmeyenler,
- Hikmetli Sözler (Arapçadan tercüme),
- Allah'ın Cemâlini İsteyip Celâlından Sakınmalıdır.⁶⁸

V. TALEBELERİ

İkinci bölümde değinileceği üzere XX. yüzyılın son yarısında yetişmiş ve kayda değer bir Kur'an okuyucusu olmuş insanlar, belli başlı isimlerin rahle-i tedrisinden geçmiştir. O dönemde iyi bir **kârî** ve **mukrî** olan insanların sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bu isimlerden birisi de Abdurrahman Gürses'tir. Gürses, kaliteli Kur'an okuyucularının ve Kurrâların çok az olduğu bir dönemde büyük bir görev üstlenmiş, sayıları yüzlerle ifade edilen talebeler yetiştirmiş, söz konusu talebeler de kendilerinden sonrakileri yetiştirmiş ve bu faaliyet devam edegelmiştir. Öyle görünüyor ki bu faaliyet bundan sonra da yelpaze genişleyerek devam edecektir.

Abdurrahman Gürses'in talebelerini tespit edebilmek için onun sıklıkla eğitim verdiği mekânlara bakmak gerekecektir. Buna göre onun genelde şu 4 mekânda ders verdiği görülür:

1. Beyazıt Camii

Abdurrahman Gürses, 1944 yılında Beyazıt Camii'ne tayin olduktan sonra başlayıp emekli olana kadar yoğun bir şekilde, emekli olduktan sonra da zaman zaman burada talim-tecvid ve kırâat dersleri vermiştir. Kendisinin ifadesine göre ilk talebelerinden bazıları şunlardır: Maltepe Camii İmam Hatibi Sadık Hoca, Ankara'da ikamet eden ve ticaretle uğraşan Ziya Ürkmez, İstanbul Refiağa Camii eski imamlarından Hacı Sami Hoca, Beyazıt Camii emekli müezzinlerinden Necati (Kap) Hoca, Bakırcılar Çarşısı Camii İmamı Nurettin (Tavrak) Hoca,

⁶⁸ Çollak, *Gürses Hocaefendi*, ss. 51-52.

Sarıyer'den emekli olan Mustafa Çerçi, Beyazıt Camii İmamı İsmail Biçer.⁶⁹ Bu zevat muhtemelen kendisinden bu mekânda ders görmüşlerdir. Ayrıca eski Diyanet İşleri Başkanı Dr. Tayyar Altıkulaç,⁷⁰ Prof. Dr. İsmail Karaçam, İlyas Abacı, Ali Kemal Belviranlı, Mehmet Emin Şekerci, Mehmet Okur, Halit Bey, Vehbi Efendi, Haseki Yüksek İhtisas Merkezi emekli Kur'an-ı Kerim Öğretim Görevlisi Ramazan Pakdil, Çengelköy Yıldırım Beyazıt Camii İmam Hatibi Mustafa Demirkan, Süleymaniye Camii emekli İmam Hatibi Mehmet Sevinç, Süleymaniye Camii İmam Hatibi merhum Mehmet Çevik, Hâfız Cemil, Yrd. Doç. Dr. Fatih Çollak, Aksaray Valide Sultan Camii emekli İmam Hatibi Habil Öndeş, Fatih Camii Baş İmam Hatibi Hâfız Osman Şahin, Prof. Dr. Mustafa Yıldırım, Süleymaniye Camii İmam Hatibi Ayhan Mansız, Süleymaniye Camii İmam Hatibi Ekrem Nalbant, Şehzadebaşı Camii Müezzini Kayyımı Temel Erbay, Fatih Hasçıçek gibi isimleri burada zikredebiliriz.⁷¹

2. Nuruosmaniye Kur'an Kursu

Gürses, Beyazıt Camii'nden emekli olduktan sonra daha çok Nuruosmaniye Kur'an Kursunu mesken tutmuştur. Gürses'in emekli olması dolayısıyla Beyazıt Camii'nde eğitimini tamamlayamayan talebeleri burada kendisinden ders almaya devam etmiş, ayrıca bazı yeni talebeler de ders halkasına girmiştir. Cemal Çağlar, Musa Yüksel, Veysel Işıldar, Rıdvan Dikbaş, Mahmut Albayrak, Recai Albayrak, Alaattin Şahin, Hâfız Osman Şahin, Yahya Soyyiğit,⁷²

⁶⁹ Bu isimleri bizzat Abdurrahman Gürses vermiştir. bk. Altan, "Seçkin Hâfızlarımız", s. 7. Onun için öncelikli olarak bu isimleri zikrettik. Ayrıca ismini verdiğimiz şahısların mesleklerini ve vasıflarını -parantez içleri hariç- tasarrufta bulunmadan yazmayı uygun gördük.

⁷⁰ "Tayyar Altıkulaç" ismi çalışmamızda birkaç defa geçeceği için onunla ilgili bir hususu burada ifade etmek gerekir. O da şudur: Altıkulaç, 15 Temmuz 1971 - 07 Eylül 1976 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı, 09 Şubat 1978 - 10 Kasım 1986 tarihleri arasında ise 13. Diyanet İşleri Başkanlığı görevinde bulunmuştur.

(bk. http://tr.wikipedia.org/wiki/Tayyar_Alt%C4%B1kula%C3%A7 [23.08.2013];

<http://www.hasekidiyanet.gov.tr/?pnun=50&pt=Başkanlarımız> [23.08.2013].)

Dolayısıyla Altıkulaç için kimi zaman "DİB Başkanı", kimi zaman "DİB eski Başkanı" ifadesi kullanılacaktır.

⁷¹ Pakdil, "Kur'an Çınarı", s. 41 vd.; Pakdil, mülakat; İlyas Abacı ile yapılan mülakat, Yarhisar Camii, Fatih-İstanbul, 04.08.2012; Mehmet Sevinç ile yapılan mülakat, Aziziye Vakfı Dâru'l-Hadis Medreseleri Süleymaniye, 02.02.2012; Demirkan, mülakat; Ayhan Mansız ile yapılan mülakat, Süleymaniye Camii, 27.01.2012; Ekrem Nalbant ile yapılan mülakat, Süleymaniye Camii, 03.02.2012; Temel Erbay ile yapılan mülakat, Şehzadebaşı Camii, 27.01.2012.

⁷² Pakdil, agm., s. 41 vd. Yahya Soyyiğit, Abdurrahman Gürses'in talebesi olduğunu (2005-2006 yıllarında) İstanbul Üsküdar'da TAMKÜLDER adında bir dernekte yapmış olduğumuz

Salih Kolbasar, Eyüp Sabri Sağman,⁷³ İsmail Hakkı Tavman⁷⁴ gibi isimler buradaki talebelerindendir.

3. Evler (kendi evi ve talebelerinin evleri)

Abdurrahman Gürses, 1970-1980 arası kendi evi ve talebelerinin evinde; Nuruosmaniye Kur'an Kursu'na gelemeyecek durumda olduktan sonra da münavebeyle talebelerinin evlerinde derslere devam etmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla kendi evinde ders verdiği talebeleri arasında şunlar vardır: Ramazan Pakdil, Mustafa Demirkan.⁷⁵

Ayrıca ders okutmak için evlerine gittiği talebeleri şunlardır: İsmail Biçer, Fatih Çollak, Mehmet Çevik, Ramazan Pakdil, Mustafa Demirkan, Habil Öndeş, Hâfız Osman Şahin, Cemal Çağlar, Mahmut Albayrak, Recai Albayrak, Alaattin Şahin.⁷⁶

4. Haseki Eğitim Merkezi

Gürses, yukarıda sayılan mekânlar dışında Haseki Eğitim Merkezi'nde de 1976-1998 yılları arası 6 eğitim-öğretim döneminde talim-tecvid ve kırâat dersleri vermiştir. Bu zaman zarfında Gürses'ten öğrenim gören pek çok kişi vardır.

Dönemlere göre Gürses'ten öğrenim gören kursiyerlerin sayısı şöyledir:

Tasavvuf Mûsikîsi çalışmalarında bizzat kendisi bize söylemişti. Ayrıca Ayhan Mansız ve Temel Erbay ile yapmış olduğumuz mülakatlarda aynı bilgileri elde ettik. Erbay'ın, Yahya Soyyiğit'in Gürses'ten ders aldığı ile ilgili ifadeleri şöyledir, "*Yahya Soyyiğit'i çok kere dinlediğini bizzat gördüm. 1985'li yıllarda İstanbul'a geldiğim zaman Yahya Soyyiğit Beyazıt Camii'ne gelirdi Abdurrahman Efendi'ye okurdu. Derdim ki böyle bir ses var mı! O kadar güze okurdu ki bildiğin gibi değil. Okurken billur gibi okurdu. Şadırvanda okurdu, camlar da açık, inlerdi böyle orası.*"

⁷³ Hâfız Osman Şahin ile yapılan mülakat, Fatih Müftülüğü, 07.02.2012.

⁷⁴ İsmail Hakkı Tavman ile yapılan mülakat, Sadabad Koleji, 04.02.2012.

⁷⁵ Pakdil, mülakat. Pakdil bu mülakatta hocalarının evinde yapmış oldukları dersi şöyle anlatır: "*Hocamız hem yedirir hem de ders yapardı. Rahmetli hacı anne ev işi böyle börek çörek ne varsa getirirdi. Çayımızı da getirirdi. Bu da bizim dersimizin bir parçası sayılır. Yeyip içmeden olmaz.*" Ayrıca Gürses'in evinde okumaya gelen pek çok talebe olduğunu Mehmet Çevik'in eşi Zehra Çevik şu cümlelerle ifade eder: "*Ben evlendiğim seneler (1978), evine ziyarete gittiğimde evinin tıklım tıklım talebelerle dolu olduğunu gördüm. Evinde yatılı talebeleri kalıyordu. Eşi de hizmeti çok seven bir insandı. İki oda bir salonlu Teşvikiye'deki evinde. Hatta Ali Yakup Cenkçiler Hocam bile Arnavutluk'tan geldiğinde Abdurrahman hocamın evinde kalmışlar. Evlenmelerine hocam aracı olmuşlar. Birçok âlimin hayatında da hocafendinin yeri var, fedakârlığı var.*" Çevik, mülakat.

⁷⁶ Pakdil, mülakat; Şahin, mülakat, 07.02.2012; Habil Öndeş ile yaptığımız telefon görüşmesi, 16.09.2013, saat 19:14.

- Birinci dönemden⁷⁷ 5 kişi,⁷⁸
- İkinci dönemden⁷⁹ 16 kişi,
- Üçüncü dönemden⁸⁰ 33 kişi,
- Dördüncü dönemden⁸¹ 23 kişi,
- Beşinci dönemden⁸² 18 kişi,⁸³
- Altıncı dönemden⁸⁴ 8 kişi.

Görüldüğü gibi altı dönem boyunca 100 küsur kişi Gürses'ten eğitim almıştır. Bu kursiyerlerin bir kısmı Haseki öncesi kendisinden derse başlamış, Haseki açıldıktan sonra burada eğitime devam etmişlerdir. Bunlardan bir kısmının

⁷⁷ Birinci dönem, Diyanet Gazetesi'ndeki habere göre (bk. Diyanet Gazetesi editör, "İstanbul Eğitim Merkezinde Aşere Takrib Kursu Açıldı", *Diyanet Gazetesi*, c. VI /141 (15 Mayıs 1976), s. 1, 16) 19 Nisan 1976 tarihinde başlamış, aynı gazetede ki diğer bir habere göre (bk. Diyanet Gazetesi editör, "Aşere Takrib Tayyibe Kursu İcazet Merasiminde Haseki Eğitim Merkezi Müdürü Mahmut Özakkaş'ın Açış Konuşması", *Diyanet Gazetesi*, c. X / 218 (1 Ağustos 1979), s. 8.) Nisan 1979'da sona ermiştir.

Ancak 02.09.2013 tarihinde saat 11:30 sularında yaptığımız telefon görüşmesinde Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğünce tarafımıza verilen bilgiye göre söz konusu kurs 31.03.2013 tarihinde başlamış, 01.07.1979 tarihinde sona ermiştir.

⁷⁸ Bu dönemde kursa 19 kursiyer alınmış, bunlardan 5 kişi (Ramazan PAKDİL, Kadir ÖZSOY, Yusuf AĞIRMAN, Sıtkı GÜLLE, Mehmet SEVINÇ) İstanbul Tarîki, 14 kişi de Mısır Tarîki üzere eğitim görmüştür. Mısır Tarîki üzere Mehmet Rüştü Âşikkutlu okuturken İstanbul Tarîki üzere Abdurrahman Gürses ders vermiştir. bk. *Diyanet Gazetesi*, c. X / 218 (1 Ağustos 1979), s. 8.

⁷⁹ Kurs 12 Mayıs 1980'de başlayıp 12 Mayıs 1983'te sona ermiştir. bk. Diyanet Gazetesi editör, "İstanbul Haseki Eğitim Merkezi II. Dönem Aşere Takrib Kursu Sona Erdi", *Diyanet Gazetesi*, sy. 293 (1 Temmuz 1983), s. 28.

⁸⁰ 10 Ekim 1983 tarihinde başlayan kurs (bk. Diyanet Gazetesi editör, "Diyanet İşleri Başkanlığınca 3. Dönem Aşere Takrib Kursu Başlatıldı", *Diyanet Gazetesi*, sy. 297 (1 Kasım 1983), s. 28.), Ekim 1986'da sona ermiştir. bk. Diyanet Gazetesi editör, "3. Dönem Aşere Takrib Tayyibe Kursu Sona Erdi", *Diyanet Gazetesi*, sy. 333 (1 Kasım 1986), s. 22.

⁸¹ 15 Haziran 1987'de başlayan kurs (bk. Diyanet Gazetesi editör, "Başkanlığımızda Eğitim Hizmetleri Yoğunlaştı", *Diyanet Gazetesi*, sy. 341 (1 Temmuz 1987), s. 1.), Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü'nden 02.09.2013 tarihinde edindiğimiz bilgiye göre 15 Haziran 1990 tarihinde sona ermiştir.

⁸² 21 Ocak 1991'de başlayan kurs 21 Ocak 1994'te sona ermiştir. Bu bilgi 02.09.2013 tarihinde saat 11:30 sularında yaptığımız telefon görüşmesinde Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü tarafından bize verilmiştir.

⁸³ Beşinci dönemde de hem Mısır Tarîki hem İstanbul Tarîki okutulmuştur. Bu dönemde Mısır Tarîki'ni Mahmut Sarıcaoğlu okutmuştur. Mısır Tarîkiden 5, İstanbul Tarîkiden 18 olmak üzere toplam 23 kursiyer söz konusu kursa katılmıştır. bk. Abdülbaki İşcan, "İstanbul Haseki Eğitim Merkezi 5. Dönem Aşere Takrib Tayyibe İhtisas Kursu Kursiyerlerinin İcazet Merasimi İstanbul'da Yapıldı", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 38 (Şubat 1994), s. 34. Ayrıca 07.09.2013 tarihinde saat 14:15'te telefon görüşmesi yaptığımız Mustafa Akarsu, beşinci dönemde Mısır Tarîki'nden (kendisi, Ahmet Ertürk, Mehmet İnan, Nazım Dikici ve Hüseyin Ulusal olmak üzere) toplam 5 kişinin mezun olduğunu bize aktarmıştır.

⁸⁴ 21 Ağustos 1995'de başlayan kurs 21 Ağustos 1998'de sona ermiştir. Bu bilgi 02.09.2013 tarihinde saat 11:30 sularında yaptığımız telefon görüşmesinde Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü tarafından bize verilmiştir.

ismi yukarıda yer almaktadır. Haseki'deki öğrencilerinin tamamının isim listesi ise ekte sunulmuştur.⁸⁵

Abdurrahman Gürses, bir dönem (1973'te) İstanbul İmam Hatip Okulu'nun idaresinin isteği üzerine adı geçen okulda Kur'an-ı Kerim dersleri vermiştir.⁸⁶ O dönemde kendisinden eğitim gören kişilerden tespit edebildiğimiz isimler şunlardır: İsmail Kara, Ramazan Pakdil, Mehmet Çevik, Mustafa Eriş.⁸⁷

Temelde bu dört mekânda talim tecvid ve kırâat dersleri verdiğini bildiğimiz Abdurrahman Gürses'in ayrıca İsmail Biçer'in oğlu Atilhan'a hâfızlık yaptırmış olduğunu ve Mehmet Çevik'in çocukları Abdurrahman Sami'yi ve Abdullah'ı hâfızlığa başlattığını ve yer yer onların derslerini dinlediğini burada ilave etmemiz uygun olacaktır.⁸⁸

Abdurrahman Gürses, aslında pek çok kişiyi kırâate başlatmış fakat başlayanların çoğu tamamlamadan ayrılmıştır. Bundan dolayı olsa gerek kırâate başlattığı bazı talebelerine zaman zaman bu işin zorluğundan bahsetmiş, talebenin bu konuda samimi olup olmadığını test etmiştir. Bununla birlikte kendi ifadesine göre hocası Fehmi Efendi vefat etmeden önce bir kişiye Aşere okutmuş ve cemiyetini de hocasına yaptırmıştır.⁸⁹

Tespit edebildiğimiz kadarıyla -bu bahsedilen bir kişiyi ve Haseki'deki talebelerini hariç tutarsak- kendisinden özel olarak Kırâat İlmini tahsil eden kişiler şunlardır:

⁸⁵ Ekler bölümünde sunulacak isim listesini Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nden onaylı olarak aldığımız ve onay kısmı son sayfada olduğu için listenin tamamını vermeyi uygun gördük. Listede 1976-2011 yılları arasında Aşere Takrîb Tayyibe Bölümü'nden mezun olanlar yer almaktadır. Ancak Abdurrahman Gürses 7. Dönemin başladığı günlerde ağır hasta olduğu için söz konusu kursun 6 dönemine katılabilmıştır. bk. Belge 3, ss. 154-158.

⁸⁶ Söz konusu okulda ders verme isteğini gösteren dilekçe ve Eminönü Müftülüğü tarafından kendisine verilen izin yazısı ekte sunulmuştur. bk. Belge 4.

⁸⁷ Pakdil, mülakat; İsmail Kara, *Sözü Dilde Hayali Gözde*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006, s. 179. İsmail Kara, söz konusu eserinde "1971 veya 72 yılının ikinci döneminde" ifadesini kullanmış. Eminönü Müftülüğü tarafından, adı geçen okulda ders vermek üzere Abdurrahman Gürses'e izin verildiğini gösteren bir belgede 10.04.1973 tarihi konulmuştur. Dolayısıyla 1972-1973 eğitim öğretim döneminin ikinci yarısında ders vermiş olabileceği buradan anlaşılmaktadır.

⁸⁸ Hâfız Osman Şahin ile yapılan mülakat, Fatih Camii, 09.02.2012.

⁸⁹ Pakdil, mülakat.

1. Hem Aşere hem Takrîb bitirip icazet alanlar: İsmail Biçer, Fatih Çollak, Hâfız Osman Şahin, Mustafa Demirkan, Mustafa Yıldırım.

2. Sadece Aşere okuyanlar: Necati Kap,⁹⁰ Cemal Çağlar, Alaattin Şahin, Recai Albayrak, Mahmut Albayrak.⁹¹ Habil Öndeş,⁹² İsmail Hakkı Tavman, Ramazan Demirkan, Ayhan Köse, Mehmet Yurtman, Salih Demirkan.⁹³

Gürses'in yetiştirmiş olduğu talebeleri, dönemin en seçkin Kur'an üstadları ve kârifleri olmuş, onlar da gerek yetiştirdikleri talebeleriyle gerek örnek Kur'an tilavetleriyle Abdurrahman Gürses çizgisinin birer takipçisi olarak Kur'an'ın güzel okunmasına ve Kırâat İlminin öğretilmesine katkıda bulunmuşlardır.

Bu bölümde Abdurrahman Gürses'in hayatı, tahsil durumu, eserleri, talebeleri ve ahlakî şahsiyetinden bahsedilmiştir. Şimdi de ana hatlarıyla Kırâat İlmi tanıtılıp ardından XX. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de Kur'an ve kırâat eğitimine kısaca değinildikten sonra Abdurrahman Gürses'in Türkiye'de Kırâat İlmi eğitimindeki yeri farklı boyutlarıyla incelenmeye çalışılacaktır.

⁹⁰ Aşere okumuş fakat Takrîb'e devam etmemiştir.

⁹¹ Bu 4 kişi Aşere'yi tamamlamışlar, fakat Takrîb okumaya imkân bulamamışlardır.

⁹² Habil Öndeş, kendisiyle 16.09.2013 tarihi, saat 19:14'te yapmış olduğumuz telefon görüşmesinde Aşere'yi tamamladığını bize söylemiştir.

⁹³ Bu 5 kişiden İsmail Hakkı Tavman ve Ramazan Demirkan Abdurrahman Gürses'ten Aşere'yi tamamlamışlardır. Ayhan Köse, Mehmet Yurtman ve Salih Demirkan ise Aşere'den Ra'd sûresine kadar gelmişlerdir. Gürses'in ömrü vefa etmediği için kendisinden Aşere icazeti alamayan ilk iki kişi daha sonra Gürses'in talebesi olan Mustafa Demirkan'dan Aşere ve Takrîb'i tamamlayarak icazet almışlardır. (Tavman, mülakat. Ayrıca Mustafa Demirkan Hoca ile 04.09.2013 tarihinde saat 15:00 sularında yapmış olduğumuz telefon görüşmesinde kendisinden bu bilgileri aldık. Yine Ayhan Köse ile 04.09.2013 tarihinde saat 17:00 sularında yapmış olduğumuz telefon görüşmesinde kendisi, Salih Demirkan ve Mehmet Yurtman'ın Gürses'ten Aşere'yi tamamlayamadıklarını, Hocaefendinin buna ömrünün vefa etmediğini bize söylemiştir.)

İKİNCİ BÖLÜM

KİRÂAT İLMİ ve TARİHÇE

Bu bölümde Abdurrahman Gürses'in Kırâat İlminin neresinde olduğunu görebilmek için öncelikle Kırâat İlmî ve onunla ilgili bazı kavramlar hakkında bilgi verildikten sonra tarihçe sunulacak, ardından Anadolu topraklarına Kırâat İlminin nasıl geldiğinin cevabı bulunmaya çalışılacak ve XX. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'de Kur'an ve kırâat eğitimi hakkında kısaca bilgi verilecektir.

I. KİRÂAT İLMİ

A. Tanımı

Kırâat, 'k-r-e' / قرأ fiilinden kural dışı bir mastardır ve sözlükte “okumak” anlamını ifade etmektedir. Bir kavram olarak kırâat, “Herhangi bir kelime üzerinde med, kasr, hareke, sükûn, nokta ve irab bakımından meydana gelen değişikliktir.”⁹⁴ şeklinde tanımlanmıştır. Dimyatî ise kırâat kavramını şöyle tanımlar: “İ'caz ve beyan için indirilen vahyin lafızlarında veya tahfif ve teşdid gibi edâ keyfiyetinde meydana gelen farklılıklardır.”⁹⁵

Bağımsız bir disiplin olarak Kırâat İlmi,⁹⁶ bu ilimde otorite kabul edilen İbnü'l-Cezerî tarafından, “Kur'an kelimelerinin okunma biçimini ve bu

⁹⁴ Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, I, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 2005, s. 364; Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, ss. 161-162; Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, Fecr Yayınları, Ankara 2005, s. 12.

⁹⁵ Dimyatî, *İthâf*, I, s. 69.

⁹⁶ Kırâat İlmi, dinî ilimler içerisinde müstakil bir disiplindir. Nitekim Gazalî'nin, Kur'an ilimlerini “sedef” ve “cevher” şeklinde ikiye ayırması bu meseleye ışık tutar. Ona göre Kur'an-ı Kerim bir inci gibidir. İnciye ulaşabilmek için nasıl sedef denilen kabuğu kırmak gerekiyorsa Kur'an-ı Kerim'in cevherine ulaşabilmek için de onun kabuğu ve zarı konumunda olan asıl ve orijinal nazmını iyi korumak ve böylece onun cevherine, herhangi bir yabancı madde karışmadan ulaşmak gerekir. Gazâlî, Kur'an-ı Kerim'in cevherlerini kaplayıp koruyan sedefin Arap dili olduğunu ve Arap dilinden de şu beş ilmin neş'et ettiğini ifade eder: *Lügat İlmi, Nahiv İlmi*,

kelimelerdeki farklılıkları, râvîyelerine nispet ederek bildiren bir ilimdir.” şeklinde tanımlanırken,⁹⁷ Dimyâtî tarafından, “Kur’an lafızlarındaki hazif, isbat, tahrik, teskin, fasl, vasl ve ibdal gibi diğer okuma şekilleri hakkında işitmeye dayalı olarak râvîlerin ittifak ve ihtilaflarını bildiren ilimdir.” şeklinde tanımlamaktadır.⁹⁸

Kırâatler kendi içinde mütevatir, meşhur, âhâd, şâz, mevzu ve müdrec gibi bazı alt başlıklara ayrılmıştır.⁹⁹ Daha kapsamlı olarak kırâatler a-) Makbul ve b-) Şâz kırâat şeklinde tasnif edilmiştir.¹⁰⁰

Bir kırâatin makbul olabilmesi için bir takım şartlar vardır. Bu şartlar kaynaklarımızda şöyle ifade edilir:

1. Tevatür. Yani kırâatin, sahih ve muttasıl bir senetle Hz. Peygamber’e ulaşması,

2. Kırâatin, takdiren veya ihtimalen de olsa, Hz. Osman’a nispet edilen mushaflardan birinin resm-i hattına uygun olması.

3. Kırâatin, bir vecih ile de olsa Arap gramerine uygun olması.¹⁰¹

Burada kastedilen kırâat, makbul kırâatin bu üç şartını da aynı anda taşıyan kırâatlerdir ki bunlara da **Kırâât-ı Seb’** ve **Kırâât-ı ‘Aşr** denilir. Şartların birini ya da ikisini taşıması veya hiçbirini taşımasına göre değişen kırâatler vardır ki bunlar, konumuzun dışındadır.

Kırâat İlmi, Mehâric-i Hurûf (Tecvid) İlmi, Tefsir İlmi. Gazâlî, söz konusu ilimlerin, Kur’an-ı Kerim’in cevherine nüfuz edebilmek için birer vasıta olduğunu ve bu nüfuzun aşama aşama gerçekleşebileceğini söyler. bk. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *Cevâhiru’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Reşid Rıza, Dâru ihyâi’l-‘ulûm, Beyrut 1986, s. 15, 35-36.

⁹⁷ Şemseddin Ebu’l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Cezerî, *Müncidü’l-mukrîin ve mürşidü’t-tâlibîn*, s. 61. thk. Abdulhay el-Faramâvî, [ys], 1977.

⁹⁸ Dimyâtî, *İthâf*, I, s. 67.

⁹⁹ Tasnifler için bk. Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*, I, thk. Yusuf Abdurrahman, Cemal Hamdi, İbrahim Abdullah, Dâru’l-ma’rife, Beyrut 1994, ss. 428-466; Abdurrahman b. Ebû Bekir Celaledin es-Suyûtî, *el-İtkan fi ‘ulûmi’l-Kur’an*, I, Dâru’l-kütübi’l-‘ilmiyye, Beyrut 1987, s. 164 vd.; Zerkânî, *Menâhil*, I, ss. 379-380.

¹⁰⁰ es-Seyyid Rızk et-Tavîl, *Fî ‘ulûmi’l-karâât medhal ve dirâse ve tahkîk*, Mektebe el-faysaliyye 1985, s. 47 vd.

¹⁰¹ İbnü’l-Cezerî, *Müncid*, s. 91; *en-Neşr fi’l-karâati’l-‘aşr*, I, tas. Ali Muhammed ed-Dabbâ‘, Dâru’l-kitâbi’l-‘Arabî, [ts.], [ys.], s. 9; Dimyâtî, *İthâf*, I, s. 80. Tevatürün içeriği, resm-i hat, takdîrî veya tahkîkî muvafakat, nahiv vechi vb. kavramlar için ayrıca bk. es-Seyyid Rızk, age., ss. 48-66; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, I, ss. 9-18; Dimyâtî, *İthâf*, I, s. 70-73, 80-96.

B. İlgili Kavramlar

Kırâat kavramından bahsederken konuyla yakından ilgili olan birkaç kavramdan söz etmek yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi, **Kurrâ** kavramıdır. kurrâ, sözlükte okuyan anlamına gelen Kârî kelimesinin çoğuludur. İstilahta ise, 'Yedi ya da on Kırâatin kendilerine nispet edildiği İmamlar'a denir.¹⁰² Ayrıca Kur'an'ın tamamını ezberleyen ve ondaki kırâatlere hakkıyla vâkîf olan kimselere de Kurrâ ismi verilmektedir.¹⁰³ Kârî kelimesine yüklenen bu anlam Hz. Peygamber döneminden sonraya aittir. Çünkü bu lafız Hz. Peygamber döneminde, nazil olan vahiyden haberi olduğu kadarını ezberleyen kişi anlamına gelmekteydi. Fakat daha sonra Kur'an'ın tamamını ezberleyen ve ondaki kırâatlere tam olarak vâkîf olan kimse anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁴

İkinci kavram da **Mukrî** kavramıdır. Mukrî, kırâat vecihlerini edâ¹⁰⁵ yoluyla öğrenen ve müşâfehe yoluyla bunu öğreten kişiye denir. Bir kimsenin müşâfehe yoluyla almadığı kırâat vecihlerini örneğin bir kitaptan öğrenip aktarması tabîî olarak uygun değildir. Zira Kırâat İlminde ancak işitme ve ehil bir ağızdan alma yoluyla öğrenilmesi gereken bir takım şeyler vardır. Dolayısıyla diğer ilimlerin aksine Kırâat İlminde, bu ilmi elde etmek isteyen kişi mutlaka ehil bir kişiden müşâfehe yoluyla söz konusu okunuşları öğrenmek durumundadır.¹⁰⁶

¹⁰² Karaçam, *Kur'an'ın Nuzûlü*, s. 241.

¹⁰³ Demirci, *Kur'an Tarihi*, s. 162, 47 numaralı dipnot.

¹⁰⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 66. Burada şunu hatırlatmakta fayda vardır. Özellikle ülkemizde Kur'an'ın farklı Kırâatlerini öğrenen ve bu konuda icazet alan kimseler için *kârî* kelimesi yerine, bunun çoğulu olan *kurrâ* kelimesi kullanılmaktadır. Çoğul olan bu kelime yaygın kullanımdan dolayı, Türkçe'de tekilliği ifade etmektedir. Nadiren de olsa kurrâ kelimesi günlük dilde, hâfız olmadığı ya da Kırâat İlminde icazet almadığı halde sesi, sedası iyi ve güzel tilaveti olan kimselere nisbe olarak "hâfız-ı kurrâ" şeklinde de kullanılmaktadır. Böyle bir isimlendirmenin teknik bir anlam ifade etmeyen bir kullanım olduğunu belirtmemiz gerekir.

¹⁰⁵ Edâ, lügatte yerine getirmek manasındadır. Kırâat literatüründe ise Kur'anın okunuşundaki teknik hususları hocanın ağzından almak ve söz konusu okunuşu hemen hocaya arz etmek demektir. Edâ usûlünde kısa fasılalarla gerçekleşen kırâat alma-verme işi, derse başlandığı ilk günlerde daha etkili bir şekilde yürütülmektedir. Derslerin ilerlediği ve talebinin okunuş şekillerini kavradığı zamanlarda ise, hoca eskisi kadar farklı telaffuzları tekrar etmemektedir. bk. Necati Tetik, "Türkiye'de Başlangıcından Günümüze Kadar Kırâat İlminin Öğretiminde Takip Edilen Usûl ve Esaslar", *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'an ve Kırâati Sempozyumu: 12 Kasım 2000*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, ss. 83-84.

¹⁰⁶ Dimyâfi, *İthâf*, I, s. 67-68.

Değınmek istediğımız bir diğđer kavram da **Rivâyet** kavramıdır. Rivâyet, kırâat imamlarının râvileri arasındaki ihtilaflara denir.¹⁰⁷

Burada bir başka kavram da **Tarîk** kavramıdır. Tarîk, râvilerden sonra gelenlerin kırâattaki ihtilafına denir.¹⁰⁸

Kırâat imamlarının râvîlerinin ikişer Tarîki vardır. Bu arada kırâatlerin öğretilmesinde farklı Tarîkler ortaya çıkmıştır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:¹⁰⁹

1. Tilâvet tarzı bakımından

a. İnfirâd Tarîki: İnfirad, yalnız olma, yanında kimse bulunmama manasındadır. Bir kırâat terimi olarak ise, Kur'an vecihlerinin, her imam için ayrı bir hatim yapmak sûretiyle öğrenilip öğretilmesine denmektedir. Bu usûl Hicrî V. asra kadar devam etmiştir.¹¹⁰

b. İndirâc Tarîki: Sözlükte dâhil olma, içine sıkıştırma gibi anlamlara gelen bu kelime terimsel olarak bir hatimde bütün kırâat vecihlerinin okunması anlamına gelmektedir.¹¹¹

2. Kırâatlerin sayısı bakımından

a. Seb'a Tarîki: İmam Ebû 'Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr*¹¹² adlı eseri ile İmam Şâtîbî'nin *Metnü's-Şâtîbiyye* olarak da bilinen *Hırzu'l-Emânî*'sinin¹¹³ ihtiva ettiği kırâat vecihlerine denir.¹¹⁴

b. Aşere Tarîki: Şemseddin Muhammed b. Yusuf el-Cezerî'nin 7 kırâati 10'a tamamladığı *Tahbîr*¹¹⁵ adlı eseri ile *Dürre*¹¹⁶ adlı eserlerinde yer alan kırâat vecihlerine denir.¹¹⁷

¹⁰⁷ Karaçam, *Kur'an'ın Nuzûlü*, s. 241.

¹⁰⁸ Karaçam, *Kur'an'ın Nuzûlü*, s. 241; Temel, *İstılahlar*, s. 128.

¹⁰⁹ Tasnifler için bk. Temel, *İstılahlar*, ss. 128-129.

¹¹⁰ bk. Temel, *İstılahlar*, ss. 74-75. Ayrıca bu usûlde, bir imama göre Kur'an'ı baştan aşağıya okumak yaklaşık 10 yılı aldığı için Hicrî V. asırdan sonra b. maddesinde tanımlayacağımız *indirâc* usûlü benimsenmiştir. bk. İbnü'l-Cezerî, en-Neşr, II, ss. 193-195.

¹¹¹ bk. Temel, *age.*, s. 75. Hicrî V. asırdan sonra yaygınlaşan bu usûl günümüze kadar gelmiştir. İnfirad ve indirâc metodları kaynaklarımızda *ıfırad* ve *cem*' kavramlarıyla ifade edilir. Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *Müncid*, ss. 82-85.

¹¹² Ebû 'Amr ed-Dânî, *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-seb'*, thk. Otto Traizell, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1984.

¹¹³ Ebû Muhammed eş-Şâtîbî, *Hırzü'l-emânî ve vechü't-tehânî fi'l-Kırâati's-Seb'*, thk. Muhammed Temîm ez-Zu'bî, Mektebetü dâri'l-hüdâ ve dâru'l-gavsânî, [ys.], 2005.

¹¹⁴ Rûmî, *'Umde*, s. 4.

c. Takrîb Tarîki: On Kırâat imamının râvileri ile, o râvilerin râvileri yani tarîkleri arasındaki farklılıkları öğrenip okumaya denir.¹¹⁸

3. Kitaplar ve şahıslar bakımından

a. Teysîr Tarîki: Ebû ‘Amr ed-Dânî’nin *Teysîr* adlı eseri ile Cezerî’nin *Tahbîr* adlı eserini asıl kabul edip bunlara Şatıbî’nin *Hırzu’l-Emânî* adlı eseri ile Cezerî’nin *Dürre* adlı eserini ilave etmek sûretiyle meydana gelen tarîke denir. Sonraları bu tarîk, *İstanbul Tarîki* adıyla meşhur olmuştur.¹¹⁹

b. Şâtıbiyye Tarîki: Şatıbî’nin *Hırzu’l-Emânî* adlı eseri ile Cezerî’nin *Dürre* adlı eserini asıl kabul edip bunlara Ebû ‘Amr ed-Dânî’nin *Teysîr* adlı eseri ile Cezerî’nin *Tahbîr* adlı eserini ilave etmek sûretiyle meydana gelen tarîke denir.¹²⁰

c. Tayyibe Tarîki: İbnü’l-Cezerî’nin *Tayyibetü’n-neşr fi’l-kırâati’l-‘aşr* isimli eserinin kaynak olarak öne çıktığı ve yaygınlık kazandığı tarîke verilen isimdir.¹²¹

4. Beldeler bakımından

a. İstanbul Tarîki: *Teysîr Tarîki*’nin diğer adıdır. Bu tarîke İstanbul Tarîki denmesinin sebebi şudur: Kânûnî Sultan Süleyman döneminde Tavîl Mehmet Paşa’nın ön ayak olmasıyla Mısır âlimlerinden Şeyh Nasru’d-Dîn et-Tablâvî’nin hem damadı hem de seçkin öğrencisi olan Şeyh Ahmed el-Müseyrî el-Mısırî, hicrî IX. asrın ortalarında İstanbul’a gelerek Eyüp Sultan Camii’ne imam olmuştur. Ahmed el-Mısırî burada Kırâat İmini *Teysîr*, *Dürre*, *Tayyibe* ve *Takrîbü’n-Neşr* isimli kitaplar çerçevesinde okutmuştur. İşte el-Müseyrî’nin takip ettiği bu sistem,

¹¹⁵ İbnü’l-Cezerî, *Tahbîru’t-Teysîr fi’l-Kırâati’l-‘aşr*, thk. Ahmed Muhammed, Dâru’l-Furkân, Ürdün 2000.

¹¹⁶ İbnü’l-Cezerî, *ed-Dürretü’l-Mudıyye fi’l-Kırâati’s-selâsi’l-mütetemmimeti li’l-‘aşr*, thk. Muhammed Temîm ez-Zu’bî, Dâru’l-hüdâ, [ys.], 2000.

¹¹⁷ Rûmî, ‘*Umde*, s. 4.

¹¹⁸ Karaçam, *Kur’an’ın Nuzûlü*, s. 249; Çetin, *Yedi Harf*, s. 205.

¹¹⁹ Rûmî, ‘*Umde*, s. 5.

¹²⁰ Rûmî, ‘*Umde*, ss. 5-6; Temel, age., s. 129.

¹²¹ Mustafa Atilla Akdemir, “Kırâat Eğitiminde Tarîkler” *M. Rüştü Aşikkutlu Anısına II. Kur’an ve Kırâati Sempozyumu: 25 Mayıs 2003*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, s. 171. Bunun diğer bir adı da *Tayyibe Tarîki*dir. bk. Abdurrahman Çetin, *Kur’an-ı Kerim’in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 206.

İstanbul ve diğer Osmanlı topraklarında yayılmış ve o dönemden itibaren *İstanbul Tarîki* adıyla şöhret bulmuştur.¹²²

b. Mısır Tarîki: *Şâtibiyye Tarîki*'nin diğer bir adıdır. Bu tarîke Mısır Tarîki denmesinin sebebi şudur: Kırâatleri İmam Cezerî'den Şatibiyye Tarîki üzere alanlar İslam beldelerine dağılmışlardır. Bu kimselerin çoğu Mekke ve Medine, Yemen civarı, Mağrib ülkeleri, Mısır ve Şam'da ikamet etmişler ve almış oldukları bu usûl çerçevesinde Vücûhât İlimlerini (Kırâat İlimini) buldukları beldelerde yaymışlardır. Daha sonra Şeyh Nasru'd-Dîn et-Tablâvî ve Şeyh Ahmed el-Müseyrî'nin talebelerinden olan Şeyh Şehhâzetü'l-Yemenî, Şatibiyye Tarîki'ni esas alarak Mısır'da Kırâat İlimini okutmuş, onun tarîki Mısrılılar ve Mağribliler arasında yayılmış, bu sebeple sonradan bu tarîk *Mısır Tarîki* adıyla şöhret bulmuştur.¹²³

Daha önceden İstanbul Tarîki okumuş olan bazı kimseler, hac yolculuğu esnasında Mısır'a uğrayarak teberrüken Mısır Tarîki'ni ahzetmiş olsalar da, Mısır Tarîki'nin Osmanlı topraklarında asıl yaygınlaşması, hicri 1088 tarihinde Şeyh Ali el-Mansûrî'nin Mısır'dan İstanbul'a gelerek bu tarîki okutması ve bu alanda çeşitli eserler te'lif etmesiyle olmuştur. Böylece Osmanlı topraklarında ve özellikle İstanbul'da her iki tarîk de yaygınlaşarak günümüze kadar gelmiştir.¹²⁴

Tarîklerle bağlantılı olarak özellikle H. XII/ M. XVIII. asırda ortaya çıkmış bir kavram daha vardır ki o da **Meslek** kavramıdır. Meslek, kırâat tedrisinde takip edilen yöntem demektir. Yukarıda ifade edilen Mısır ve İstanbul Tarîklerinin her birinin ikişer Mesleği vardır.

İstanbul Tarîki'nin Meslekleri şunlardır:

1. İtilâf Mesleği: Azimet metodunun esas alındığı, "*İtilâf*" isimli eserin müellifi ve Sahih-i Buhârî'nin şârihi olan Yusuf Efendizade Şeyh Abdullah Efendi (1753)'nin mesleğidir.

¹²² Rûmî, *Umde*, s. 5. Tarîklerle ilgili geniş bilgi için ayrıca bk. Akdemir, "Kırâat Eğitiminde Tarîkler", s. 165 vd.

¹²³ Rûmî, *Umde*, ss. 5-6.

¹²⁴ Rûmî, *Umde*, s. 6.

2. Ahmed es-Sûfî Mesleği: Ruhsat metodunun esas alındığı, Kastamonulu Şeyh Ahmed es-Sufî (1758)'nin mesleğidir.

Mısır Tarîki'nin Meslekleri ise şunlardır:

1. Mutkin Mesleği: Azimet metodunun esas alındığı, “*Mutkin*” isimli eserin müellifi olan Şeyh Muhammed en-Na'îmî Efendi (1755)'nin mesleğidir.

2. Şeyh Atâullah Mesleği: Ruhsat metodunu esas alındığı, “*Mürşidü't-talebe*” isimli eserin müellifi olan Şeyh Ataullah Efendi (1794)'nin mesleğidir.

Burada, mesleklerle birlikte gündeme gelen azimet ve ruhsat metodlarına değinmek uygun olacaktır. Hemen şunu ifade etmek gerekir ki mesleklerde var olan azimet ve ruhsat metodlarının tam olarak ne anlama geldiği ve bunlardan neyin kastedildiği konusunda yeterli ve doyurucu bir bilgiye henüz sahip değiliz. Bu konunun açıklığa kavuşabilmesi için öncelikle kırâat tedrisinde Anadolu topraklarında yayılan *azimet* ve *ruhsat* kavramlarının İslam dünyasında ve özellikle Mısır'daki karşılığının tespit edilmesi gerekir. Bu yapıldığı takdirde bu konuda daha net bilgiler elde etmek mümkün olacaktır.

Bununla birlikte Kırâat İlmi ilgili bazı eserlerde ve bu konuda yazılan bazı makalelerde mesleklerdeki azimet ve ruhsat metodlarının ne anlama geldiği ile ilgili bir takım bilgilere ulaşmak mümkündür. Ancak bu noktada bazı farklı değerlendirmeler karşımıza çıkmaktadır.

Azimet metodu ile ilgili olarak Necati Tetik'in tespitleri şöyledir:

...Müellif (İtilâf Mesleği'nin kurucusu olan Abdullah b. Muhammed), bu eserinin (el-İtilâf fî vücûhi'l-ihtilâf) mukaddimesinde şöyle diyor: “Bizim mesleğimizde, (kırâatın) ruhsat ciheti değil, ‘azimet ciheti ihtiyar edilmiştir”. İtilâf Mesleği'nde İbnü'l-Cezerî'nin “Tayyibetü'n-Neşr” isimli eserinin muhteviyatı göz önünde tutulmuştur. Mesleğin kurucusu tarafından ifade edilen ‘azimet cihetinden kasıt da budur. Bazı müellifler eserlerinde, sadece kırâat imamından ve onun râvîsinden gelen rivâyetlere yer vermişlerdir. Bazıları ise tarîklere de yer vermişlerdir. İbnü'l-Cezerî'nin de, “Tayyibetü'n-Neşr”i tarîklere büyük ölçüde yer veren eserlerdendir. Tarîklere yer veren eserlerde, ihtilâflar daha çok olduğundan, tedrisâtı güçlendirmekte, kırâat okutan ve okuyan kimseyi daha fazla mesâiye sevketmektedir. Dolayısıyla bu usûle ‘azimet yolu denilmektedir.¹²⁵

¹²⁵ Tetik, “Kırâat Öğretimi”, s. 74.

Tetik, ruhsat metodunu benimseyen Sûfi Mesleği ile ilgili bilgi verirken ruhsat metodu konusunda şunları söyler:

...Ahmed es-Sofi'nin bu mesleğe dair te'lif edilmiş bir eseri yoktur. Ahmed Hilmi'nin "Sırat-ı Müstakîm" Mecmuasındaki makalesinden ve Muhammed Emîn'in, "Zübdetü'l-İrfân" isimli esere yazdığı şerhde, bu zata ait rivâyetlerinden, kırâatta ruhsat cihetini ihtiyar ettiğini anlıyoruz. Esâsen Evliyâ Efendi'den sonra reîsü'l-kurrâ'lîk makamının ikiye ayrılması da, bunun bir delili olmaktadır. Çünkü bilhassa İbnü'l-Cezerî'nin "Tayyibetü'n-Neşr" eserini te'lifinden sonra, râvilerden sonra gelen tarîklerin, Kırâat-ı 'Aşere ile birlikte ayrıca tadrîs edildiği göze çarpmaktadır. Ahmed es-Sofi'nin mesleğinde bu tarîkler yer almamaktadır.¹²⁶

Görüldüğü gibi Tetik, azimet ve ruhsat kavramlarını râvilerden sonra gelen tabaka diyebileceğimiz tarîklerin varlığı ya da yokluğuna bağlamıştır. Hâlbuki Tetik'in bu ifadeleri vakıya ters düşmektedir. Zira gerek İstanbul Tarîki'nin Sûfi Mesleği, gerekse Mısır Tarîki'nin Şeyh 'Atâullah Mesleği'nde Kırâat İlminin 'Aşere boyutundan sonra Takrîb boyutu tadrîs edilirken gayet tabîi olarak tarîkler de devreye girmektedir. Dolayısıyla azimet ve ruhsat kavramlarını tarîklerle ilişkilendirmek pek makul gözükmemektedir.

Bunun yerine 'Umde müellifinin izahı daha aydınlatıcıdır. Müellif, mesleklerin varlığının pratik sonucunu - hepsinin dayandıkları kaynaklar bir olmakla birlikte - bazı vecihlerin¹²⁷ alınıp bazılarının terkedilmesi ve bazı fer'î

¹²⁶ Tetik, "Kırâat Öğretimi", ss. 75-76; a.m.f., "Osmanlı'da Kırâat İlmi ve Tedrisi", <http://www.tarihtarih.com/?Bid=1495057> [02.08.2013].

¹²⁷ Burada *vecih* kavramının tanımını yapmak uygun olacaktır. Ancak birbirleriyle yakın münasebeti bulunan *Kırâat*, *rivayet*, *tarîk* kavramlarının tanımını verip sonra *vecih* kavramının tanımını yapalım.

Kırâat: Kâriin / imamın râvilerinin ve tarîklerinin ittifakla imamlarından rivayet ettikleri okuyuşa denir. Örneğini 'Âsım Kırâati.

Rivayet: Aynı imamın bir râvisinin diğer râviden farklı olarak rivayet ettiği okuyuşlardır. Örneğin 'Âsım'ın Hafs rivayeti.

Tarîk: Birinci tabaka râvilerden sonra gelen râvilerin / tarîklerin diğer râviden / tarîkten farklı olarak rivayet ettikleri okuyuşlardır. Örneğin Hafs'ın Ubeyd b. Sabbâh tarîki.

Vecih: İmam, râvî ve tarîk dışında okuyucunun tercihine bırakılan okuyuşlardır. Örneğin نستعين gibi son harfin harekesi damme olup arizî sükûn ile biten yerlerde bütün Kırâat imamları için 7 vecih vardır. Okuyucun bu vecihlerin herhangi birisini tercih edip okuması yeterli olur. Yoksa tamamını alması gerekmez (bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II, ss. 199-200; Abdulfettah Abdulğani el-Kâdî, *el-Büdûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-'aşri'l-mütevâtira*, I, Dâru's-selâm, Kahire 2009 s. 19.). Görüldüğü gibi *vecih*de okuyucun var olan farklılıklardan birini tercih etmektedir. Yoksa var olmayan herhangi bir şeyi okuyucunun tercih etmesi gibi bir şey söz konusu değildir. Vecih kelimesi bazen tarîklere veya (rivayetlere) işaret etmek için de kullanılır. Bu takdirde *vecih* kelimesi muhayyerlik anlamı değil, *aded* / *sayı* anlamı taşımaktadır. Buna dikkat etmek gerekir. (bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II, s. 200.)

meselelerde mesleklerin birbirinden farklı yöntem takip etmesi şeklinde izah eder. Buna göre bazı meslekler, mütেকaddimûnun açıkladığı şekilde muteber kaynakta yer alan ifadelerin zahiriyle amel eder (ki buna azimet denir.).¹²⁸ Diğer meslek ise ihtiyatlı olan ile amel eder ve edâ ehline göre problemlî gözükken vechi terk eder (ki buna ruhsat denir.).¹²⁹ Zira bütün vecihleri almak zorunlu değildir. Çünkü öğrenciye vecihlerin bir kısmını aldırıp diğer vecihlere -tamamını okutmadan- sadece işaret etmek sûretiyle amaç hâsıl olmaktadır.¹³⁰

C. Konusu ve Kaynağı

Kırâat İlminin konusu, “Med, kasr ve nakil gibi açılardan Kur’an kelimelerinin telaffuz biçimleridir.” şeklinde ifade edilmiştir.¹³¹

Kırâat İlmi, sünnet ve icmaya dayanmaktadır.¹³² Bir başka ifadeyle söyleyecek olursak, Kırâat İlminin kaynağını, kırâat imamlarından nakledilen ve Hz. Peygamber’e ulaşan sahih ve mütevatir nakiller¹³³ oluşturmaktadır.

D. Faydası ve Önemi

Kırâat İlminin faydası, “Telaffuz ederken Kur’an kelimelerini hatalı okumalardan, tahrif ve değişikliklerden korumak ve (kırâatlerin kendilerine nispet edildiği) Kurrâ imamların okumuş oldukları vecihleri bilip okunması caiz olanla olmayan şekilleri ayırt etmektir.”¹³⁴

¹²⁸ Azimet ve ruhsat metodlarının ne anlama geldiği ile ilgili fikirlerine başvurmak üzere (30.08.2013 tarihinde saat 16:40 sularında) telefonla bir görüşme yaptığımız Talip Akbal Hoca, bize şunları söylemiştir:

“Bu konuda ‘Umde s. 6’da geçen ifadeler ve Muhammed Emîn Efendi’ye ait olan ve Süleymaniye Kütüphanesi’nde yazması olan Zührü’l-erîb isimli eserde geçen birkaç cümle dışında maalesef sadra şifa bir bilgi yoktur. ‘Umde s. 6’da geçen ifadeleri Mehmet Savaş Hoca’ya -acaba hoca, ibareyi farklı yorumlar mı- düşüncesiyle iki farklı zamanda sordum ve iki seferinde de kendisi bana: “ فالبعض يعمل بظاهر عبارات المأخذ المعتبرة على ما به المتقدمون صرحوا ” ifadesinin azimet; “ والآخر يعمل بالاحوط في الاقراء ويترك ما فيه ضعف واضطراب عند اهل الاداء ” ifadesinin ise ruhsat anlamına geleceğini söyledi. Yine de bu konuda tatmin edici bir cevap bulabilmek için İstanbul ve Mısır Tariklerinin her iki mesleklerinin ayrıştıkları noktaları tespit edip bunu Arap dünyasında, özellikle Mısır’da özel olarak Kırâat İlmini tedris eden zevat ile görüşüp azimet ve ruhsata yüklediğimiz anlamın karşılığını onların kullanımında görmemiz gerekiyor.”

¹²⁹ Bir önceki dipnota bakınız.

¹³⁰ Rûmî, ‘Umde, ss. 6-7; Çetin, *Yedi Harf*, s. 206.

¹³¹ Dimyâfî, *İthâf*, I, s. 67; el-Kâdî, *Büdûr*, I, s. 11.

¹³² Dimyâfî, *İthâf*, I, s. 67.

¹³³ el-Kâdî, *Büdûr*, I, s. 11.

¹³⁴ el-Kâdî, ay.

Kırâat İlminin ihmal edilmesi durumunda Kur'an'ın mütevatir kırâatlerinden bir kısmının kaybolması ihtimali gündeme geleceği gibi bu kırâatlere dayanan bazı dinî hükümler ve manaların dayanağı da ortadan kalkma riskiyle karşı karşıya kalacaktır.¹³⁵ Bundan dolayı bazı âlimler, Kırâat İlminin öğrenilip öğretilmesini farz-ı kifâye olarak değerlendirmişlerdir.¹³⁶

II. TARİHÇESİ

Hız. Peygamber, kendisine gelen vahyi derhal kavlıyor ve hâfızasına nakşediyordu. Hatta gelen vahyi unutma ya da bellemememe endişesiyle acele davranıyordu. Bu durum Kıyame sûresi 16-19. âyetlerinde¹³⁷ beyan edilmiş ve Hız. Peygamber'e aceleci olmaması konusunda uyarı gelmiştir.

Hız. Peygamber, bir yandan gelen vahyi ezberlerken öte yandan nazil olan âyet-i kerimeleri derhal vahiy kâtiplerine yazdırıyordu. Bu arada Hız. Peygamber, nazil olan âyetleri Ashabına okuyor ve öğretiyordu.¹³⁸ Kaynaklarda, Ashabın Hız. Peygamber'den Kur'an kırâatini alış şekillerinin farklı olduğu ifade edilir. Sahabe arasında Hız. Peygamber'den bir kırâat alan olduğu gibi, iki veya daha fazla alanlar da vardı. Sahabeden kırâat öğrenen tâbiîn ve tebe-i tâbiînin okuma tarzları da doğal olarak farklılık arz ediyordu.¹³⁹ İşte bu farklı okuma tarzları daha sonraları da aynı şekilde devam etmiş ve neticede birbirinden farklı kırâat tarzları ortaya çıkmıştır. Bu kırâatleri okuyan kurrâlar çeşitli İslam beldelerine dağılmışlar ve onların okudukları kırâatler de, okuyucuların isimleriyle anılır olmuştur. Bu dönemde halkın, kırâatlerine rağbet ettiği kurrâlar şunlardır: Mekke'de Abdullah İbn Kesîr (ö. 120/737); Medine'de Nâfi' (ö. 169/785); Basra'da Ebû 'Amr

¹³⁵ Çetin, *Yedi Harf*, s. 195.

¹³⁶ Dimyâti, age., s. 69.

¹³⁷ "(Ey Peygamber!) Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüphen olmasın ki, onu açıklamak da bize aittir." el-Kıyâme 75/16-19.

¹³⁸ Muhammed Hamidullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İFAV Yayınları, İstanbul 1993, ss. 41-42.

¹³⁹ Zerkânî, *Menâhil*, I, s. 365; Muhammed Bekr İsmail, *Dirâsât fi 'Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-menâr, [ys.], 1999, s. 90.

(ö.154/770); Şam'da İbn 'Âmir (ö. 118/736); Kûfe'de 'Âsım (ö. 127/744), Hamza (ö. 188/803) ve Kisâî (ö. 189/804).¹⁴⁰

Yukarıda kırâatlerin Kurrâ imamlara nispetle şöhret bulduğundan bahsedilmişti. Ancak burada bir yanlış anlamının önüne geçmek gerekmektedir. O da şudur: Kırâatler her ne kadar imamlara nispet edilse de neticede bunun kaynağı Kur'an-ı Kerim'in inzal edildiği **Yedi Harftir**. Burada yedi harfin mahiyeti ile ilgili tartışmalara girilecek değildir.¹⁴¹ Zira bu konuda tam bir fikir birliğine varılamamıştır. Ancak şu bilinmektedir ki yedi harf inkâr edilemez bir olgudur ve kırâatler yedi harf olgusuna dayanmaktadır.¹⁴² Bununla yedi harfin, 'yedi ya da on kırâat' anlamına geldiği kastedilmemektedir. Kastedilen şey kırâatlerin yedi harf olgusunun bir parçası olduğu ve yedi harfin tamamen kırâatlerden ibaret olmadığıdır. Dolayısıyla kırâatlerin çeşitli olmasının sebebi ne Hz. Peygamber ne de kırâat imamlarıdır. Bunun kaynağı **Yedi Harftir**.¹⁴³ Kırâatlerin kaynağının yedi harf olduğu konusunda elimizde sahîh pek çok rivayet vardır. Bunlardan dikkatimizi çeken bir tanesini burada zikretmek uygun olacaktır. Konuyla ilgili olarak Buhârî'nin şöyle bir rivayeti vardır:

“Ömer İbn Hattâb şöyle söylemiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'in sağlığında, Hişâm b. Hakîm'in Furkan sûresini okuduğunu işittim. Hişâm bu sûreyi Rasûlullah'ın bana okutmadığı bir şekilde okuyordu. Az kalsın namazda üzerine atılacaktım, fakat selam verinceye kadar sabrettim. Selam verince yakasından tuttum ve:

-Bu sûreyi sana bu şekilde kim okuttu? diye sordum. Hişâm:

-Resûlullah (s.a.v.) okuttu, dedi.

-Yalan söyledin; çünkü Rasûlullah bana bu sûreyi, senin okuduğundan başka bir şekilde okuttu, dedim. Ve yakasından tutarak peygamberin yanına götürdüm.

- Ya Rasûlallah! Şunun Furkan sûresini bana okuttuğunuzdan farklı bir şekilde okuduğunu işittim, dedim. Peygamber bana:

-Hişâm'ın yakasını bırak, buyurdu. Ona da:

¹⁴⁰ Subhi Salih, *Mebâhis fi 'ulûmi'l-Kur'an*, Dersâadet, İstanbul [ts.], ss. 247-249; Demirci, age., s. 162.

¹⁴¹ Yedi Harf konusunda detaylı bilgi için bk. Ebû 'Amr ed-Dânî, *el-Ahrufu's-seb'a li'l-Kur'an*, thk. Abdülmüheymin Tahhân, Mektebetü'l-menâra, Mekke 1408; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, ss. 19-51; Mennâ' el-Kattân, *Nüzûlü'l-Kur'an 'alâ seb'ati ahruf*, Mektebetü Vehbe, Kahire [ts]; Subhi Salih, *Mebâhis*, ss. 101-116; Karaçam, *Kur'an'ın Nuzûlü*, ss. 40-140; Çetin, *Yedi Harf*, ss. 21-191.

¹⁴² Mekki b. Ebî Tâlib, *el-İbâne*, s. 32.

¹⁴³ İsmail Karaçam, “Ana Hatlarıyla Kırâat İlmi ve Tarihi Gelişimi”, *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'an ve Kırâati Sempozyumu: 12 Kasım 2000*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, s. 56.

-Ey Hişam, oku! diye emretti. O da kendisinden duyduğum gibi okudu. Bunun üzerine Resûlullah:
-Böyle nazil oldu, buyurdu. Sonra bana:
-Ey Ömer, oku! diye emretti. Ben de onun bana okuttuğu gibi okudum.
-Böylece nazil oldu. Şüphesiz ki Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir, ondan kolayınıza geleni okuyun, buyurdu.”¹⁴⁴

Başlangıçta hâfızlar ve kırâat imamları tarafından şifahî olarak nakledilen kırâatler, zamanla kitaplarda tedvin edilmeye başlanmış, böylece ortaya çıkabilecek karışıklık ve disiplinsizlik, ilk dönemlerden itibaren önlenmeye çalışılmıştır. Bu konudaki çalışmalar, tâbiîler devri sonlarında başlamıştır. Kırâat vecihlerini ilk araştıran, sahih ve şaz kırâatleri inceleyen ve bunların isnatlarından ilk söz eden şahsın Harun b. Musa (ö. 170/786) olduğu, bu konudaki ilk eseri de Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (ö. 224/828)'in yazdığı söylene de,¹⁴⁵ bu müelliften daha önce Yahya b. Ya'mer (ö. 89/708), İbn 'Âmir (ö. 118/736), Ebû 'Amr (ö.154/770), 'Âsım (ö. 127/744), Hamza (ö. 188/803) ve Kisâî (ö. 189/804) gibi bazı şahısların bu ilme dair bazı eserler yazdığı ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Fakat şu da bir gerçektir ki kırâatler konusunda eserler telif edilmeye başlandığı zaman **Yedi Kırâat** tabiri henüz bilinmiyordu. Dolayısıyla söz konusu şahıslar, kitaplarında yedi kırâatin birkaç mislini zikretmişlerdir.

Kırâatler, IV. Hicri asırda Ebû Bekr b. Mücahid (ö. 324/935)'in yukarıda isimlerini saydığımız imamların kırâatlerini bir araya getirmek üzere yazmış olduğu *Kitâbu's-seb'a* adlı eseriyle birlikte ilk defa **Yedi Kırâat** şeklinde tasnif edilmiş ve bundan sonra halk bu tasnife uygun bir yol izlemiştir. Böylece **Kırâât-ı Seb'** diye adlandırılan bu **Yedi Kırâat** konusunda ümmetin icmâi meydana gelmiştir.¹⁴⁷ Yine aynı asırda yaşayan Ebû Bekr el-İsbehânî en-Nisâbüri (ö.381/992) *el-Ğâye fi'l-kırâati'l-'aşr* adlı eseriyle bu **Yedi Kırâat**'e üç kırâat (Halef b. Hişam (ö. 229/844), Ebû Ca'fer Yezid b. el-Ka'ka' (ö. 130/748) ve Ebû Muhammed Yakup b. İshak (ö. 205/820)) ilave ederek **Kırâât-ı 'Aşr/On Kırâat**'i bir araya getirmiştir. Onun bu eseri büyük kırâat âlimi İbnü'l-Cezerî

¹⁴⁴ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân 5.

¹⁴⁵ Mustafa Sâdik er-Râfi'î, *I'câzu'l-Kur'ân ve'l-belâğatu'n-nebeviyye*, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 2005, s. 40.

¹⁴⁶ İsmail “Tedvînü'l-kırâât”, ss. 33-37; Çetin, *Yedi Harf*, s. 203.

¹⁴⁷ Demirci, *Kur'an Tarihi*, ss. 162-163.

(ö.833/1429)'nin de kaynakları arasında yer almaktadır. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-'aşr* isimli eserinde **Yedi Kırâatle** birlikte bu üç kırâatin de meşhur ve sahih olduğunu izah etmiş ve böylece **On Kırâat** Müslümanlar arasında benimsenip meşhur olmuştur.¹⁴⁸ Ayrıca kaynaklarda İbn Mücahid'in tespit ettiği **Yedi Kırâat**'e mütevatir, en-Nisâbü'rî'nin tespit edip İbnü'l-Cezerî'nin de temellendirdiği **Üç Kırâat**'e de meşhur denmiştir.¹⁴⁹

Burada şu hususu ifade etmek gerekir: Kırâatlerin yazıyla tespit edilmesinden önce de bu ilim şifahî olarak nakledilmiş ve muhafaza edilmiştir. İbn Haldun'un ifade ettiğine göre Kırâat İlmi ortaya konulup bu ilme dair eserler yazılincaya kadar hâfızlar ve kırâat bilginleri bu kırâatleri kesintisiz olarak birbirinden nakledegelmışlerdir. Zamanla diğer ilimlere dair eserler yazıldığı gibi Kırâat İlmine dair de eserler yazılmış, Doğu'da ve Endülüs'te Müslümanlar bu ilme önem vermişler ve çeşitli eserler meydana getirmişlerdir.¹⁵⁰

Kırâat İlmi, Türkler arasında da devamlı okunmuş ve okutulmuştur. Hatta kırâat tedrisi yaygın hale gelmeden önce Mısır'a gidip orada Kırâat İlmını öğrenen kimselerin olduğu bilinmektedir. Ancak kırâat öğretiminin fahrî olmaktan çıkıp resmî bir boyut kazanması Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 96 yıl sonraya (798/1396) tekabül eder. Yıldırım Beyazıt (ö. 805/1402) döneminde İbnü'l-Cezerî'nin 797/1395 yılında Bursa'ya davet edilişi, Bursa Ulu Camii Külliyesi inşa edilince Cezerî'nin, külliye içinde bulunan Hûndî Hatun Medresesi'nde Kur'an ve kırâat öğretimine başlaması Osmanlılarda ilk Dâru'l-Kurrâ'nın da temelini atmıştır. Ayrıca Cezerî'nin, orada kaldığı yıllarda *en-Neşr*, *Tayyibetü'n-neşr* ve *et-Tahbîr* adlı eserleri yazmış olması¹⁵¹ Türklerin, bu ilmi daha sistematik olarak öğrenmeleri konusunda kendilerine bir avantaj sağlamıştır.

III. TÜRKLER ARASINDA KUR'AN VE KIRÂAT EĞİTİMİ

Miladi 610 yılıyla birlikte başlayan ve miladi 632 yılında tamamlanan Kur'an vahyi, ilk dönemlerden beri titizlikle muhafaza edilmiş ve nesilden nesile

¹⁴⁸ Çetin, *Yedi Harf*, ss. 203-204.

¹⁴⁹ Demirci, *Kur'an Tarihi*, ss. 162-163.

¹⁵⁰ İbn Haldun, *Mukaddime II*, trc. Zakir Kadiri Ugan, MEB Yayınları, İstanbul 1996, ss. 461-462.

¹⁵¹ Tetik, "Kırâat Öğretimi", s. 72; Karaçam, "Kırâat İlmi", s. 58.

aktarılmıştır. Hz. Peygamber, aldığı vahyi hemen Ashabına aktarmış, onlar da bu vahyi iyi muhafaza etmişler ve daha sonraki insanlara ulaştırmışlardır.

Hicrî ilk üç asırda Mekke, Medine, Basra ve Şam gibi şehirlerde yoğunlaşan Kur'an ve kırâat çalışmaları daha sonra fetih hareketleri ve İslamlaştırma faaliyetleri neticesinde Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs, İran, Anadolu ve Orta Asya'ya kadar yayılmıştır.¹⁵² Dolayısıyla Kur'an ve Kırâat İlmini öğrenip öğretme faaliyeti Müslüman milletlerde asırlar boyu devam etmiştir.

Türkler arasında Kur'an'ın ve Kırâat İlminin ne zaman öğrenilip öğretildiğini bilebilmek için öncelikle Türklerin İslamlaşma tarihine bir göz atmak gerekecektir.

Türkler, Emeviler döneminde bir kısım Türk ülkelerinin fethi sonrasında İslamı tanımışlar ve küçük gruplar halinde İslamı tercih etmeye başlamışlardır. Türklerin, İslamiyeti yakından tanımalarıyla IX. yüzyıl ortalarından itibaren İslamı tercih edenlerin sayısı artmış ve X. yüzyılın ilk yarısından itibaren halkı ve yöneticileri Türk olan ilk İslam-Türk Devletleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sırasıyla İdil (Volga) Bulgar Hanlığı (922), Karahanlılar (945), Gazneliler (963), Selçuklular (1040) ve Harizmşahlılar (1097) gibi Türk-İslam Devletlerinin tarih sahnesine çıktığını görüyoruz.¹⁵³

Türkler, Müslümanlarla ve doğal olarak İslamla VII. yüzyılda karşılaşmalarına rağmen Türklerin, İslam'ı bir din olarak seçmeleri yaklaşık iki buçuk-üç asır gibi bir zaman alacaktır. Yukarıda da işaret edildiği gibi Türkler IX. yüzyılda İslam'la müşerref olmuşlardır. Tabiidir ki Türklerin Kur'an'ı öğrenmeleri ve daha sonra öğretmeleri bu döneme tekabül etmiştir. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Türk-İslam Devletleri bünyesinde devam eden Kur'an'ı öğrenip öğretme faaliyetlerinin Osmanlılar döneminde daha da genişleyerek devam ettiğini hatta camilerde ileri düzeyde Kur'an öğrenimi için "seb" ve "tasdîr" diye anılan ders halkalarının oluşturulduğunu ve ileri düzeyde Kur'an eğitiminin görüldüğü mescitlerin bu bölümlerine **Dârulkurrâ** denildiğini biliyoruz.¹⁵⁴

¹⁵² Abdülhamit Birışık, "Kıraat", *DİA*, XXV, 427.

¹⁵³ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara 2007, s. 65.

¹⁵⁴ Nebi Bozkurt, "Dârulkurrâ", *DİA*, VIII, 543.

Başta Kur'an eğitimi olmak üzere diğer dinî ilimlerin öğretimi, önceleri cami içinde bir bölümde yapılırken, zamanla -cami içinde farklı ders halkalarının oluşması ve bunların her birinden aynı anda yükselen seslerin birbirine karışması ve bu seslerin ibadet için mescitten beklenen sükûnet ve huzurun bozulmasına yol açması gibi çeşitli nedenlerle- söz konusu dersler, camilerin hemen yanı başına veya yakınına inşa edilen medreselerde yapılmış ve böylece eğitim-öğretimde kurumsallaşmaya gidilmiştir.¹⁵⁵ Kurumsallaşma sürecinden önce camilerde ileri düzeyde eğitim verilen bölümlere ad olan Dârulkurrâlar, kurumsallaşma sürecinden sonra medreselerin bir bölümüne isim olarak kullanılmıştır. İşte medreselerin bir birimi olan Dârulkurrâlar, Osmanlılar döneminde Bursa, Kütahya, Amasya, Manisa, Trabzon ve İstanbul gibi çeşitli vilayetlerde kurulmuş ve adı geçen mekânlarda Kur'an ve kırâat öğretimi yapılmıştır.¹⁵⁶

Aslında Kur'an öğretiminin yapıldığı yerlere Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden Osmanlılar dönemine kadar Dârulkurrâ, DârulKur'an ve Dârulhuffâz gibi isimler verilmiştir. Bu mekânlar hemen hemen aynı işlevi görmüştür.¹⁵⁷ Dolayısıyla Dârulkurrâ isimlendirmesinin asr-ı saadete kadar dayandığı bilinmektedir. Ancak biz bu kavramı, bizi daha çok ilgilendiren dönem olması sebebiyle, Osmanlı dönemi bağlamında incelemeye çalıştık. Öte yandan Kur'an ve kırâat öğretimi sadece resmî olarak yapılmamış, halk arasında güzel ve düzgün okuyuşuyla şöhret bulmuş Hâfız ve Kurrâlar, Kur'an'ı ve Kırâat İlmini öğretmeye devam etmişlerdir.

IV. XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRKİYE'DE KUR'AN VE KIRÂAT EĞİTİMİ

Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi Kur'an ve kırâat öğretimi gerek ferdî olarak gerekse devlet eliyle yürütülmekteydi. Osmanlılarda bu eğitimin devlet eliyle yürütülmeye başlanmasının XIV. yüzyılın sonlarına tekabül ettiği

¹⁵⁵ Ziya Kazıcı, *Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1995, ss. 41-42; Ahmed Çelebi, *İslamda Eğitim-Öğretim Tarihi*, çev. Ali Yardım, Damla Yayınevi, İstanbul 1998, ss. 81-82.

¹⁵⁶ Bozkurt, agm., ss. 543-545; M. Baha Tanman, "Dârulkurrâ/Mimari", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, ss. 545-548.

¹⁵⁷ bk. Bozkurt, agm., ss. 543-544.

söylenmişti. XIV. yüzyıldan medreselerin kapatılma tarihi olan Mayıs 1924'e kadar Kur'an ve kırâat öğretimi, devlet eliyle İhtisas Medreseleri'nin¹⁵⁸ Dârulkurrâ bölümlerinde yürütülmekteydi. Ancak 3 Mart 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kânunu'nun ikinci maddesi gereğince diğer bütün okullar gibi Dârulkurrâlar da Maarif Vekâleti'ne bağlanmak istenmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Vâsıf Çınar, Dârulkurrâları da medrese statüsünde değerlendirip kapatma taraftarı olmuştur. Ancak, dönemin Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi'nin, bu kurumların birer ihtisas okulu olduğu için başkanlığa bağlı olarak öğretime devam etmesi gerektiği yolundaki ısrarları sonucu Dârulkurrâlar, M. Kemal Atatürk'ün emriyle mektep olmaktan çıkartılıp Kur'an Kurslarına dönüştürülmüş ve M. Rifat Börekçi'nin emrine verilmiştir.¹⁵⁹

Dârulkurrâların, Kur'an Kursları'na dönüştürülmesiyle ilk bakışta Kur'an ve kırâat eğitim ve öğretimi kesintiye uğramadı gözüküyor. Ancak durum hiç de böyle değildir. Özellikle 1924-1946 yılları arası, özelde din eğitimi genelde Kur'an eğitimi için sancılı geçen bir dönem olmuştur. Bu dönem zarfında Kur'an eğitimi ile ilgili meydana gelen gelişmelere baktığımızda şöyle bir tabloyla karşılaşırız:

- 1925 yılında TBMM'de 50 milletvekilinin verdiği bir tavrile Hâfız-ı Kur'an yetiştirmek üzere 10 kişi için 50 bin liralık tahsisat konulması kabul edilmiştir.
- 1928'deki harf inkılâbıyla Arapça harflerle Türkçe yazmanın yasaklanmasının ardından 1929'da mevcut Kur'an Kursları da kapatılmıştır.
- 1930 yılında 12 yaşından küçüklere Kur'an öğretimi yasaklanırken, 12 yaşından büyüklere sadece Kur'an ve namaz sûre ve dualarını öğretebilmeleri için bazı hocalara izin verilmiştir.
- 1932'lerde bütün Türkiye'de resmen 9 kurs ve 9 öğreticinin olduğu bilinmektedir.

¹⁵⁸ Osmanlı Medreseleri, "İhtisas Medreseleri" ve "Genel Eğitim Medreseleri" olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Dâru'l-Hadis, Dâru't-Tıp ve Dâru'l-Kurra'lar ihtisas medreselerinin bölümleridir. Kazıcı, *İslâm Eğitim Tarihi*, s. 88.

¹⁵⁹ Gotthard Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972, s. 75; Bozkurt, "Dârulkurrâ", s. 545.

- Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi'nin gayretleriyle bu sayı 1934 senesinde 19'a çıkmıştır. 1935'de ise 15'e düşmüştür.
- 1940 yılında 38'e yükselen Kur'an Kursları sayısı 1941'de 15'e indirilmiştir.
- 1949'da halkın ısrarlı talepleri karşısında sayı 122'ye yükselmiş ve 1950'den sonra Kur'an Kurslarında hızla artış olduğu görülmüştür.¹⁶⁰

Biraz önce, 1925 yılında konulan tahsisat çerçevesinde Diyanet bütçesinde Kur'an Muallimliği kadrolarının var olduğunu söylemiştik. Fakat bu kadrolar fiilî olarak 1933 senesinde ancak kullanılabildiği. Söz konusu kadrolara ilk atanan isim İstanbul Kapalıçarşı'da Çakırağa diye bilinen caminin imamı Ömer Lütfi Efendi'dir. Daha sonra M. Rifat Börekçi'nin ön ayak olmasıyla Hasan Akkuş Hoca İstanbul İkinci Hâfız Muallimi olarak atanmıştır.¹⁶¹

Bu dönemde Kur'an öğretimi devlet eliyle, çok kısıtlı imkânlarla da olsa, yapılmıştır. Ancak aynı dönemde kırâat öğretiminin devlet eliyle yürütüldüğüne dair herhangi bir bilgiye şimdilik sahip değiliz. Kırâat eğitimi daha çok, Kurrâ zatların özverili ve fedakâr çalışmalarıyla yapılagelmiştir. Zaten Kur'an öğrenmenin büyük zahmetler gerektirdiği bir dönemde, Kur'an ihtisası diyebileceğimiz Kırâat İlminin büyük kitlelerce öğrenilmesi de beklenemezdi. Buna rağmen bu ilmî mirası devam ettirmek isteyen zevat, Kırâat İlmini meraklılarına öğretmekten çekinmemişlerdir.

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın ilk yarısında, ilmî bir emanet olarak gördükleri kırâati ehil olanlara öğreten zevat arasında şunları zikretmek mümkündür: Sultan Abdülhamit'in hünkâr imamı Köse Niyazi Efendi, Eyüp Camii baş imamı Sâkîb Efendi, Abdurrahman Gürses'in hocası Fehmi Efendi, Fatih Camii baş imamı Ömer Efendi, Şehzade Camii Şeyhu'l-Kurrâsı Ahmed Şükrü Efendi, Kesikbacak İsmail Efendi, Sultan Selim Camii baş imamı Varnalızâde Ahmed Hamdi Efendi, Gönenli Mehmed Efendi, Üsküdarlı Ali

¹⁶⁰ Ahmet Koç, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyât, Ankara 2005, ss. 17-19; Cahit Baltacı, "Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri", *Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İSAV)*, ed. İsmail Kurt, Seyid Ali Tüz, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 16.

¹⁶¹ Çollak, age., ss. 39-41.

Efendi,¹⁶² Çolak Mehmet Efendi,¹⁶³ Beyoğlu Ağa Camii imamı Rahmi Şenses,¹⁶⁴
Mehmet Rüştü Âşikkutlu.

¹⁶² Altan, “Seçkin Hâfizlarımız”, s. 25; Çakan vd., “Kur’an Saatleri”, s. 14; Emin Âşikkutlu, “Mehmet Rüştü Âşikkutlu (Hayatı, Şahsî ve İlmî Kişiliği)”, *M. Rüştü Âşikkutlu Anısına II. Kur’an ve Kırâati Sempozyumu: 25 Mayıs 2003*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, ss. 127-128.

¹⁶³ Saraç, mülakat; Demirkan, mülakat.

¹⁶⁴ Ahmet Aktaş ve İbrahim Kolbasar ile yapılan mülakat, Fatih-İstanbul, 05.02.2012.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDURRAHMAN GÜRSES'İN KIRÂAT İLMİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Bu bölümde Gürses'in Kırâat İlmî'ndeki yeri ve önemi, kırâat birikiminin aktarılması konusundaki rolü, bu rolün ne, nasıl ve hangi yönüyle gerçekleştiği ve söz konusu birikimi aktarırken Gürses'in takip ettiği metodu tespit edilmeye çalışılacaktır.

I. ABDURRAHMAN GÜRSES'İN KIRÂAT İLMİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Her ilim dalında olduğu gibi Kırâat İlminin de kendine mahsus bir takım usûl ve yöntemleri vardır. Burada kastedilen, bu ilmin tarihi, problemleri vs. değil edâ yönü, yani pratik kısmıdır. Tabîki edâ boyutu tamamen teoriden kopuk değildir. Zira bu, bir takım kurallar çerçevesinde cereyan etmekte ve aslında kitabî olmaktan çok şifahî bir özellik arz etmektedir. Kırâat İlminin tanımı hatırlanacak olursa tanımında iki unsur göze çarpıyordu. Bunlardan birincisi, Kur'an lafızlarının bünyelerinin/yapılarının değişmesi ki buna ferş-i huruf denir. Diğer ise yapısal bir değişikliğe uğramadan kelimelerin seslendirilişinde meydana gelen edâ keyfiyetidir ki buna da fonetik farklılıklar denir.¹⁶⁵ Kırâat İlminin bir özelliğidir ki bu ilmin edâ kısmı ancak müşâfêhe yoluyla öğrenilebilmektedir. Dolayısıyla bir kimse kırâat ile ilgili herhangi bir eseri ne kadar mütâlaa ederse etsin, o kişinin bu ilmi tam anlamıyla öğrenmiş sayılmayacağı ifade edilmektedir. Çünkü kırâatlerde bazı fonetik hususlar vardır ki bunlar ancak işitme ve ehil birisinden ahzetme yoluyla öğrenilebilmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Ferş-i hurûf ve fonetik farklılıklar hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmet Dağ, *Geleneksel Kırâat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İSAM Yayınları, İstanbul 2011.

¹⁶⁶ İbnü'l-Cezerî, *Müncid*, s. 61.

Daha önce de ifade edildiği gibi, Kırâat İlminin Anadolu topraklarında yaygınlaşması ve devlet desteğiyle gelişmesi Yıldırım Beyazıt dönemine rastlamaktadır. Beyazıt döneminde İbnü'l-Cezerî 797/1395 yılında Bursa'ya davet edilmiş, Bursa Ulu Camii külliyesi içinde bulunan Hündî Hatun Medresesi'nde Kur'an ve kırâat öğretimine başlamış ve böylece Osmanlılarda ilk Dâru'l-Kurrâ'nın da temeli atılmıştır. Ayrıca Cezerî, orada kaldığı yıllarda *en-Neşr*, *Tayyibetü'n-neşr* ve *et-Tahbîr* adlı eserlerini yazmış¹⁶⁷ ve Kırâat İlmine önemli katkı sağlamıştır. İbnü'l-Cezerî, Bursa'da kaldığı yıllar bir yandan önemli eserlere imza atarken öbür yandan pek çok öğrenci yetiştirmiştir.¹⁶⁸ Şüphesiz, İbnü'l-Cezerî'nin Anadolu topraklarında olması bu topraklarda Kırâat İlminin yayılması için büyük fırsat olmuştur.

Osmanlı döneminde Kırâat İlmi, ferdî olarak okutulduğu gibi devlet desteğiyle de okutulmaktaydı. İhtisas Medreseleri'nin Dârulkurrâ bölümlerinde Kur'an ve onun kırâati tedris ediliyordu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan bir müddet sonra medreseler kapatılınca Dârulkurrâların misyonu Kur'an Kurslarına devredilmiş, ancak Kur'an Kursları Kırâat İlminin öğretilmesinden ziyade Kur'an'ın düzgün telaffuz edilmesi, güzel okunması ve ezberlenmesi gibi bir takım işlevleri yerine getirmiştir.

Dolayısıyla Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra Kırâat İlminin devlet desteğiyle okutulmadığını, bunun neticesinde bu ilmi tahsil edenlerin sayısında bir azalma olduğunu, hatta takipçileri olmadığı için İstanbul Tarîki'nin İtilaf Mesleği, Mısır Tarîki'nin Mutkin Mesleği'nin unutulup gittiğini, her iki Tarîkin de birer Mesleğinin (İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleği ve Mısır Tarîki Şeyh Atâullah Mesleği) ancak fahrî olarak ve bir takım fedakârlıklar gösterilerek devam ettirmeye çalışıldığını görüyoruz.

Şeyh Atâullah Mesleği'nin takipçileri daha çok olmakla birlikte özellikle 1950'lerde Sûfî Mesleği'nin takipçileri bir elin parmaklarını geçmemekteydi. Bu mesleğin nadir şahsiyetlerinden biri de Abdurrahman Gürses'tir. Gürses böyle bir

¹⁶⁷ Tetik, "Kırâat Öğretimi", s. 72; Karaçam, "Kırâat İlmi", s. 58.

¹⁶⁸ Ali Osman Yüksel, *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996, ss. 168-171.

zamanda ilmî bir miras olan Kırâat İlmi İstanbul Tarîki'nin tekrar canlanıp yayılmasına ve tevarüs edilip sürdürülmesine vesile olmuştur.

Diyanet İşleri eski Başkanı Tayyar Altıkulaç, Abdurrahman Gürses'in cenazesinde yaptığı konuşmada konuya şöyle dikkat çekmiştir:

Çok değerli bir âlimi, bir İlm-i Kırâat üstadını ebedî yolculuğuna uğurlamak üzere buradayız. Abdurrahman Gürses Hocaefendi Kırâat İlminin kendi nesli, kendi kuşağı itibarıyla yaşayan son halkasıydı. Bugün o son halkayı, bu ilmin, asrımızın en büyük üstadını, Reisül-Kurrâ'yı kaybetmiş bulunuyoruz.

Abdurrahman Gürses Hocaefendi Kırâat İlmini asırlar içerisinde oluşmuş bir bütünüyle, kültürüyle bütün ihtilaf ve şekilleriyle şifre olarak bilinen 1019 beyitten oluşan "Tayyibetü'n-Neşr" adlı manzum eseri çözecek kıfayetiyle ömrünü bu mihraplara tahsis etmiş, ömrünü Kur'an hizmetlerine, talebelerine ve cemaatine vakfetmiş büyük bir insandı. Asırlar içerisinde yetiştirilebilen nadir insanlardan biriydi. Bugün onun yeri boştur. Yaşayanlar içerisinde hiç kimse onun yerini dolduramaz. Onun için kaybımız büyüktür. Kırâat silsilesinde çok büyük bir zatı, büyük bir üstadı kaybettik. Abdurrahman Efendi bir kırâat üstadı olmanın yanında keza imamdı. İmam kimdir, nasıl olmalıdır? dediğiniz zaman, parmağınızla gösterebileceğiniz bir şahsiyetti. Gurur, kibirle vakarı karıştıranlar olmuştur. O vakûr bir âlim, vakûr bir imamdı. Mihrabında, minberinde, Kırâat İlminde bu görevi vakarıyla temsil etmiştir. Kendi örnek kişiliği, ahlâkı ve faziletiyle ve vakarıyla "İşte imam böyle olmalıdır" dedirtmeyi başarmış, imamet mesleğinin zirvesine ulaşmış bir zattı.

Diyanet İşleri Başkanlığımız, 1970'li yıllarda bu ilmin neredeyse zayıflayıp sönmeye yüz tuttuğu bir dönemde bu ilme elini atmış, ihya etmek istemiş, kimlerle bu işi yapabileceğini araştırmış, mumla kırâat âlimlerini aramış, bulmuş ve bu insanları bir araya getirmek sûretiyle bu ilmi canlandırmak istemiştir. İki kırâat üstadı bulmuş,¹⁶⁹ bunlar sayesinde bu ilmin devam etmesini sağlamıştır.

Şu topluluk gösteriyor ki üstad büyük insandı. Kur'an'a hizmet etmişti. Yaklaşık bir asır boyu Kur'an'a hizmet verdiği için buradayız. Bu kayıp ne İstanbul'un ne Türkiye'nin kaybıdır; bu, İslâm dünyasının kaybıdır.¹⁷⁰

Bu noktada bir hususun üzerinde durmak gerekir. İnsanlığın ortak mirası olan bilgi, bilgin ile varolur. Âlim olmadan ilimden bahsetmemiz mümkün değildir. Zira ilmi üreten âlimdir. Salt bir bilgi hiçbir anlam ifade etmez. Dolayısıyla bilginin oluşmasını sağlayan ve gerektiğinde bilgi birikimini yorumlayan ve nakleden bir âlim prototipinin gerekliliği kaçınılmazdır. Özellikle bu bilgi birikimi fonetik bir özellik arz ediyorsa burada nesnenin değil öznenin

¹⁶⁹ Bunlardan birisi Mehmet Rüşü Âşıkutlu'dur -ki kendisi Mısır Tarîki Şeyh Atâullah Mesleği'nin temsilcisidir-, diğeri de Abdurrahman Gürses'tir.

¹⁷⁰ Ahmet Arslan, Ali Yıldırım, "Gürses Hoca Rahmeti Rahman'a Kavuştu", ss. 64-65.

önemi, bir diğer ifade ile pasifin değil aktifin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Daha spesifik olarak söylenecek olursa Kur'an kelimelerinin seslendiriliş biçimini konu alan Kırâat İlmi başlangıçta şifâhî bir metodla aktarılmıştır. Bu birikimin yazıya geçirilmesi H. I. asrın sonlarına tekabül eder. Dolayısıyla evvel emirde merkezde kitap değil fem-i muhsin denilen düzgün ve eğitilmiş bir ağız vardır.¹⁷¹

Bu zaviyeden bakıldığında Abdurrahman Gürses'in önemli bir yeri olduğu görülecektir. Gürses, tecvid ve Kırâat İlmini, tecvid ve Kırâat İlmi ile ilgili kaynaklar ışığında ve ehil kimselerden müşâfehe yoluyla almıştır. Onun, Kırâat İlminin asırlar boyunca elde ettiği zenginlik ve farklılığın bir neticesi olan İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleği'ni elde etmiş olması kendisine önemli bir sorumluluk yükleyecektir.

Gürses, aslında Kırâat İlmi için bir mihenk taşıdır. Diyebiliriz ki Abdurrahman Gürses, üstlenmiş olduğu misyonu yerine getirmeseydi genelde Aşere ve Takrîb Tarîki, özelde İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleği Türkiye'de bugünkü seviyede öğrenilip öğretilmeyecek, belki de unutulacaktı. Nitekim dönemin Diyanet İşleri Başkanlığı üst düzey yetkilileri bu konuda bir alan araştırması yaptıklarında Mısır Tarîki'nde Mehmet Rüştü Âşikkutlu'yu tespit etmişler, İstanbul Tarîki'nde ise iki kişiden başka kimsenin bu liyakatte olmadığını görmüşlerdir. Onlardan birisi Yeraltı Camii İmamı Üsküdarlı Ali Efendi, diğeri de Abdurrahman Gürses'tir. Üsküdarlı Ali Efendi, yaşlılığı sebebiyle bu ekolü devam ettiremediği için bu sorumluluk Abdurrahman Gürses'e düşmüştür. Dolayısıyla İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleği'nin devamını sağlayacak ve hem kârî, hem mukri seviyesinde olacak bir başka şahsın bulunamaması ve Gürses'in, bu ekolün kesintiye uğramadan devamını sağlayan bir pozisyonda olması onu bu noktada önemli kılmıştır.

Burada şunu dikkatlerden kaçırmamak gerekir. Abdurrahman Gürses'in asıl görevi ve mesleği imamlıktı. Fakat o, imamlık göreviyle yetinmemiş, daha doğrusu görevinin yelpazesini genişleterek tahmin edilenden daha fazlasını

¹⁷¹ Kırâat ile ilgili eserlerin ne zaman tedvin edilmeye başlandığı konusunda bk. İsmail, "Tedvînü'l-kırâât", ss. 33-41.

yapmış ve tecvid ve kırâat dersleri vermek sûretiyle ülkemize büyük hizmet etmiştir.

Öte yandan Abdurrahman Gürses, sadece Türkiye sınırları içerisinde kalmış bir isim değildir. Gürses'in çeşitli vesilelerle Mısır'a gittiği, Şeyhu'l-İslam Mustafa Sabri Efendi, İhsan Efendi¹⁷² gibi ulema ile görüştüğü, oranın meşhur kâriflerinden Halil Husarî, Şeyh Sayfi, Abdülfettah Şa'sâ'î gibi isimlerle tanıştığı, onlarla ilmî müzakerelerde bulunduğu, Şeyh Sayfi'den "*Efendimizin torunları geldi*" iltifatını aldığı,¹⁷³ Mekke-i Mükerrreme'de kırâat üstadı ve *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîd-i Kelâmi'l-Bâr'î* isimli eserin müellifi Marsafî'ye '*Umdetu'l-hullân fi izâh-i Zübdeti'l-'İrfân* gibi bir takım kaynakları tedarik ettiği¹⁷⁴ ve bu çerçevede Türkiye'deki kırâat birikimi ile ilgili bazı hususları kendisiyle paylaştığı bilinmektedir.¹⁷⁵

Ayrıca Mekke-i Mükerrreme'de düzenlenen Uluslararası Kur'an-ı Kerim yarışmaları'na iki defa jüri üyesi olarak davet edilmesi, orada tertip edilen bir kırâat sohbetinde meşhur Kurrânın karşısında Kırâat İlmi ile ilgili bazı konuları celadette tartışması ve muhataplarını ikna etmesi,¹⁷⁶ Pakistan, Endonezya, Malezya, Tunus, Cezayir, Libya, Lübnan, Irak gibi ülkelere davetli olarak gidip oralarda Kur'an-ı Kerim tilavet etmesi, hatta Fas'ta kendi adına bir Kur'an Kursu'nun açılması ve orada Nâfi' Kırâati'nin Verş Tariki'ni o yöre halkına öğretmesi Gürses'in, tecvid ve Kırâat İlminde ne kadar yetkin ve otorite olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.¹⁷⁷

¹⁷² Bu zat, Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babasıdır.

¹⁷³ Altan, "Seçkin Hâfızlarımız", s. 25.

¹⁷⁴ Abdurrahman Gürses'in Marsafî'ye tedarik ettiği '*Umde* isimli eser, adı geçen müellifin *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîd-i Kelâmi'l-Bâr'î* isimli eserinin kaynakları arasında yer almıştır. Müellif söz konusu eserinde yer yer '*Umde*'ye atıflarda bulunur (bk. *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîd-i Kelâmi'l-Bâr'î*, c. I, s. 299; age., c. 2, s. 286, 678, 704.). Ayrıca eserin son kısmında, yararlandığı kaynaklarla ilgili bir bölüm açan müellif Marsafî, 114 numaralı başlıkta '*Umde*'ye yer verir. Burada '*Umde*'den sitâyîşkârlıkla bahs eder (bk. Marsafî, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîd-i Kelâmi'l-Bâr'î*, II, ss. 703-704.).

¹⁷⁵ Demirkan, mülakat.

¹⁷⁶ Ahmet Arslan, Ali Yıldırım, "Gürses Hoca Rahmeti Rahman'a Kavuştu", ss. 64-65.

¹⁷⁷ Saraç, mülakat; Altan, "Seçkin Hâfızlarımız", s. 25; Pakdil, mülakat.

Buraya kadar Abdurrahman Gürses'in, Kırâat İlminin geleceği açısından bir dönüm noktası olduğuna işaret edilmiştir. Şimdi de Gürses'in tecvid ve Kırâat İlmi eğitimindeki yeri incelenmeye çalışılacaktır.

A. Talim-Tecvid Eğitimi

Abdurrahman Gürses, 1938 senesinde hocası Fehmi Efendi'den kırâat icazetini alınca Üsküdar'dan Fatih'e taşınmıştır. Muhtemeldir ki Gürses, Fatih'e taşındığı andan itibaren Kur'an dersleri vermeye başlamıştır. Ancak onun yoğun bir şekilde Kur'an dersleri vermesi 1944 yılında Beyazıt Camii'ne tayininden sonra başlamıştır. Talebelerinden Necati Kap'ın ifadelerine göre Gürses, Kur'an hizmetlerini 1947'den 1950'ye kadar Vezneciler Camcı Ali Camii'nde sürdürmüştür. 1950'den sonra ise Beyazıt Camii bünyesinde bulunan ve üniversite talebelerine hizmet veren Veliyyüddin Efendi Kütüphanesi'nin yerinin Kur'an Kursu'na tahsisini sağlayarak Kur'an hizmetlerine burada devam etmiştir.¹⁷⁸

Gürses, Beyazıt Camii'ne tayin olduktan sonra imamlık görevinin yanı sıra Beyazıt Kur'an Kursu'nda vermiş olduğu Kur'an derslerini fahrî - resmî bir statüde gerçekleştiriyordu. Talebelerinden Ramazan Pakdil, Gürses'in Beyazıt'ta Kur'an dersleri vermesiyle ilgili serüveni şu cümlelerle anlatır:

Hocamız, bu cami-i şerifte imamlık yaparken, 1950'den önce Kur'an okumanın yasak olduğu dönemde,¹⁷⁹ şahsi nüfuzunu kullanarak Kur'an okutma, Kur'an Kursu açma müsadese alan üç kişiden birisidir. Bunlardan birisi rahmetli H. Hasan Akkuş, ikincisi hocamız, üçüncüsü Kasımpaşa'da merhûm H. Yakup Hocaefendi'dir. Rahmetli Akkuş Hocaefendi, Nuruosmaniye Camii karşısındaki (şimdi Kur'an Kursu olan) yeri düzenletmiş ve yatılı Kur'an Kursu yapmış. Beyazıt Camii ve çevresi öyle müsait olmadığı için hocamız da gündüzlü Kur'an Kursu açmıştır. Anadolu'dan okumaya gelen gençlerin yeri yurdu olmayanlarını hocamız Nuruosmaniye'ye, Akkuş hocaya havale edermiş. Kalacak akrabası veya yeri olanları hocamız kabul ederlermiş. Böylece o yasaklı devirlerde önlerine gelen yüzlerce talebeye Kur'an öğretmişler, hâfız yapmışlar, talim okutmuşlar, bir kısmına da Kırâat okutmuşlardır.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Çollak, *Gürses Hocaefendi*, s. 46.

¹⁷⁹ 1924-1946 yılları arasında Din eğitimi açısından olumsuz gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. (bk. Ahmet Koç, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 7 (2000), ss. 283-300, http://www.ahmetkoc.org/images/din_egitimi.pdf [20.08.2013].) Dolayısıyla bu olumsuz durumdan Kur'an eğitimi ve öğretimi de etkilenmiştir.

¹⁸⁰ Pakdil, "Kur'an Çınarı", ss. 42-44.

Pakdil'in de ifade ettiği gibi Gürses, adı geçen caminin bir bölümünü Kur'an Kursu yapmış ve burada zor şartlar altında talebe yetiştirmiş, bir kısmını burada barındırmış, onların iaşe ibatesini karşılamış, hatta maddî durumu iyi olmamasına rağmen Cuma günleri ihtiyaç sahibi olan bazı talebelerin harçlıklarını cebinden karşılamıştır. Bu zor şartlar altında olmasına rağmen kendisine müracaat eden bir talebeye, "*Gel evlat, zaten vakıf gibiyiz.*" şeklinde bir cevap vermesi ondaki sorumluluk duygusunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.¹⁸¹

Gürses, Beyazıt Camii Kur'an Kursu'nda pek çok ğrenci yetiştirmiştir. Ancak daha sonra imamlık ve Kur'an Kursu hocalığı görevlerinden birisini tercih edip diğerini bırakması gerekmiştir. Zira 1960 yılına kadar birlikte yürütülen bu görevler, dönemin Devlet Bakanı Adnan Erzin'in girişimiyle birbirinden ayrılmış ve bunlardan birisinin görevliler tarafından tercih edilmesi öngörülmüştür. Bundan dolayı Gürses, Beyazıt Camii Kur'an Kursundaki fahrî - resmî bir statüde gerçekleştirdiği bu görevini talebelerinden Necati Kap'a devretmiş, kendisi de resmiyette imamlık görevine devam etmeyi tercih etmiştir. Bununla birlikte Gürses, imamlıktan emekli olduğu 6 Haziran 1979 tarihine kadar adı geçen kursta fahrî olarak Kur'an hizmetlerini sürdürmüş, tashih-i hurûf ve kırâat dersleri vererek pek çok talebe yetiştirmiştir.¹⁸²

Abdurrahman Gürses, Beyazıt Camii Kur'an Kursu'nun yanı sıra 1973 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu'nda bir müddet fahrî olarak talim ve tashih-i huruf dersleri vermiştir.¹⁸³

B. Kırâat Eğitimi

Bilindiği gibi Cumhuriyet döneminden sonra Kırâat İlmî, kurumsal boyutta tedris edilmemiştir. Kırâat İlminin kurumsal düzeyde okutulması yaklaşık elli seneyi alacaktır. Devlet teşvikiyle olmadığı için Kırâat İlmine ilgi duyan ya da bu ilme, okutabilecek seviyede vâkıf olan kişilerin sayısı azalmış, bir bakıma bu ilim unutulmaya yüz tutmuştur. İşte böyle bir dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı,

¹⁸¹ Abacı, mülakat.

¹⁸² Çollak, *Gürses Hocaefendi*, ss. 46-47.

¹⁸³ *Altınoluk* (Ekim 1997), s. 6; Pakdil, "Kur'an ımarı", s. 40.

Kırâat İlmini canlandırmak istemiş, bu ilmi öğretebilecek insanları araştırıp tespit etmiş ve düzenlediği kurslarla bu ilmin devam etmesine ön ayak olmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı bu amaçla ilk olarak 24 Haziran 1968 tarihinde Trabzon'un Of ilçesinin Uğurlu kasabasında "Kur'an-ı Kerim Yüksek İhtisas Kursu" açmıştır.¹⁸⁴ Burada M. Rüştü Âşikkutlu Mısır Tarîki üzere Aşere ve Takrîb dersleri vermiş, burada okuyan öğrencilerden bir kısmı Aşere'yi bitirip ayrılmış, bir kısmı ise Takrîb'i de tamamlamıştır.¹⁸⁵ Dört ay süren kurs 24 Ekim 1968'de yapılan bir merasimle sona ermiştir.¹⁸⁶

Daha sonra 28 Ocak 1974'te Ankara'da "Aşere – Takrîb İhtisas Kursu" açılmış, Abdurrahman Gürses, hoca olarak buraya davet edilmiştir.¹⁸⁷ Gürses, Ankara'da birkaç ay *İstanbul Tarîki* üzere Aşere okuttuktan sonra hastalığı sebebiyle İstanbul'a dönmüş, bu kursu M. Rüştü Âşikkutlu tamamlamıştır.¹⁸⁸ Bir buçuk yıl kadar süren kurs, 6 Temmuz 1975 tarihinde Ankara Maltepe Camii'nde yapılan bir merasimle sona ermiştir.¹⁸⁹

Bu ilk teşebbüslerden sonra Diyanet İşleri Başkanlığı 1975 - 1976 eğitim öğretim döneminde İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde Kırâat Bölümü'nü açmış, söz konusu mekânda "Aşere-Takrîb ve Tayyibe" okutmak üzere Abdurrahman Gürses ile M. Rüştü Âşikkutlu'yu görevlendirmiştir.¹⁹⁰ Gürses, *İstanbul Tarîki* üzere bu dersleri yürütürken Âşikkutlu da *Mısır Tarîki*'ni takip etmiştir. Haseki Eğitim Merkezi, ilk kırâat mezunlarını 1979 yılında vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin önemli bir kurumu olan ve "*İslam Dini'nin inanç, ibadet*

¹⁸⁴ Mehmet Günaydın, *Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun Hayatı ve Din Eğitimiine Katkıları*, Selçuk Ofset, Kahramanmaraş 2004, s. 92.

¹⁸⁵ Âşikkutlu, "Mehmet Rüştü Âşikkutlu", s. 129. Of'ta açılan Kırâat İhtisas Kursu ve Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun Kur'an ve kırâat hizmetleriyle ilgili detaylı bilgi için bk. Günaydın, *Mehmet Rüştü Âşikkutlu*, ss. 38-133.

¹⁸⁶ Günaydın, *Mehmet Rüştü Âşikkutlu*, s. 92.

¹⁸⁷ Adı geçen kursa 8 kursiyer katılmıştır. bk. Diyanet Gazetesi editör, "Kur'an-ı Kerim İhtisas Kursu Açıldı", *Diyanet Gazetesi*, c. IV/86 (15 Şubat 1974), s. 16. Kursiyerler şunlardır: İsmail Cömert, M. Kemal Atik, Şevki Saka, Ali Osman Yüksel, Sadık Ağa, İbrahim Çetin, İbrahim Dayıoğlu, Mehmet Kaya. bk. Günaydın, *Mehmet Rüştü Âşikkutlu*, s. 104, 122 numaralı dipnot.

¹⁸⁸ Pakdil, "Kur'an Çınarı", s. 44.

¹⁸⁹ Diyanet Gazetesi editör, "Başkanlığımızdaki Aşere Takrib Kursu Sona Erdi", *Diyanet Gazetesi*, sy. 122 (1 Ağustos 1975), s. 1, 14. Diyanet Gazetesi'nin haberine göre sekiz kişi ile başlayan kurstan altı kursiyer mezun olmuştur. Ancak Günaydın'ın adı geçen eserinde 6 rakamı hiç yer almamakta, bir iki yerde 7, diğer yerlerde 8 rakamı geçmektedir. bk. Günaydın, *Mehmet Rüştü Âşikkutlu*, s. 100, 101, 104, 106, 112, 113, 115.

¹⁹⁰ M. Rüştü Âşikkutlu ile Abdurrahman Gürses'in söz konusu kursta görevlendirilmeleriyle ilgili 12 Nisan 1976 tarihli resmî yazı, ekler bölümü 6 no'lu belgede sunulmuştur (ss. 170-171.).

ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” gibi işlevleri olan DİB bünyesinde Kırâat İlmi eğitim - öğretim faaliyetlerinin başlamış olması, şüphesiz söz konusu ilmin kurumsal bir boyut kazanmasına ve pek çok kişinin devlet imkânları sayesinde bu ihtisas eğitiminden geçmesine vesile olmuştur.

1980 yılında Haseki Eğitim Merkezi’nde Kırâat Bölümünün ikinci döneminde eğitim başlamadan Mehmet Rüştü Âşıkutlu vefat edince bu dönemden sonra kırâat dersleri, Abdurrahman Gürses’in başkanlığında Ramazan Pakdil, Sıtkı Güllü ve Mehmet Sevinç gibi asistanlarının yardımıyla yürütülmüştür.¹⁹¹

Gürses’in hayatına bakıldığında onun kendisini tamamen Kur’an ve kırâat hizmetine vakfettiği görülmektedir. Öyle ki emekli olduktan sonra da eğitim - öğretime devam eden Gürses, 1987 yılında kendisiyle yapılan bir mülakatta Kırâat İlminin öğretilmesini bir fabrikaya benzetmiş, fabrikada üretim durunca mevcut ürünlerin çabuk tükeneceğini ifade etmiş ve bu ilmin devamının ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.¹⁹² Gürses’in, yaptığı işi sorumluluk bilinciyle, severek ve haz duyarak yaptığını şu ifadelerinden anlıyoruz: “Bizim işimizin resmen veya re’sen emekliliği olsa da fiilen emekliliği olmaz. Tabuta kadar gider. Öyle olması lazım, eski hocalarımız öyleydi.”¹⁹³

Ayrıca Haseki 1. Dönem Aşere Takrîb Tayyibe Bölümü’nün bitimine doğru Gürses’in büyük bir emaneti üzerinden atma psikolojisiyle olsa gerek, “O kadar mutluyum ki. Elhamdülillah şunu bitirdik ya, oynayasım geliyor” şeklinde bir cümle sarfedivermesi, bununla birlikte kendisinden sonra bu faaliyetleri devam ettirecek bir grubun olmasını temenni edip, “Bir de hayırlısıyla bir çekirdek kadro yetiştirebilsek”, “Eşhedü billah ciddi adam olsun ben bu ilmi sabahtan akşama kadar okuturum.”¹⁹⁴ ifadelerini kullanması ve yine Haseki’nin 2. Döneminin başlarında Âşıkutlu’nun vefat etmesi sebebiyle Gürses’in endişeye kapılması ve

¹⁹¹ Pakdil mülakat; Çollak, *Gürses Hocaefendi*, s. 48.

¹⁹² Çakan vd., “Kur’an Saatleri”, ss. 15-16.

¹⁹³ Pakdil, “Kur’an Çınarı”, s. 44.

¹⁹⁴ Pakdil, mülakat.

ders sonlarında, “*Ya Rabbi, şu dönem bitene kadar mühlet ver.*”¹⁹⁵ niyazında bulunması, aslında onun Kırâat İlminin kesintiye uğramadan devam ettirilmesi konusunda ne kadar hassas olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Gürses’in kırâat hizmetleri sadece Haseki Eğitim Merkezi ile sınırlı değildir. O, aynı zamanda Teşvikiye’deki evinde, Beyazıt Camii’nde, Nuruosmaniye Camii’nde eğitim – öğretim faaliyetlerine devam etmiştir. Gürses, kendisini bu yola o kadar adanmış ki ders okutmak üzere yer yer talebelerinin evlerine bile gitmiştir. Öğrencilerinden Ramazan Pakdil bir yazısında, zaman zaman Gürses’in evine ders yapmak üzere gittiklerini, hocalarının kendileriyle özel olarak ilgilendiğini, hatta ders molalarında kendilerine izzet ve ikramda bulunduğunu ifade etmiştir. Söz konusu makalede Gürses’in, Kırâat İlmini öğretmek için göstermiş olduğu gayret ve hamiyetperverlik, şu cümlelerle dile getirilmiştir:

Hocamız, kabiliyetli, ciddi ve bitirmeye azimli bulduğu gençleri buralarda (Beyazıt Camii ve Haseki Eğitim Merkezi) okutmanın dışında, onlara, “Siz hangi gün evde bu dersi okumaya müsait olursunuz?” diye sorar, gün ve saat kararlaştırılır, Hocamız, “İnşallah, bir mani olmazsa ben de size gelmek istiyorum.” der, adres alır, araba tutar, talebenin evine gelir, ne kadar ders hazırlayabilmişse onu bitirene kadar okutur, ondan sonra yine araba tutar gece yarısı da olsa evine giderdi. Benim, Fatih (Çollak) Bey’in, Rahmetli H. Mehmet Çevik’in H. Mustafa Demirkan’ın rahmetli İsmail Biçer ağabeyin bu şekilde evlerimize çok gelmiştir.

Ayrıca emekli olduktan sonra Haseki’nin dışında, haftanın belirli günleri Nuruosmaniye Camii’ne gelir, çevredeki Selâtin Camilerin imamlarına veya uzaktan gelen genç talebelere burada İlm-i Kırâat okuturdu. Bazı günlerde, İlm-i Kırâat okumaya durumu müsait olmayan meslektaşlara talim ve tashih-i hurûf dersleri yapardı. Bu tezgâhtan da bir hayli Hocaefendi meslektaşlarımız istifade etmişlerdir. Evvela Beyazıt Camii İmamı Rahmetli H. İsmail Biçer ağabeyimiz kırâati böyle bitirdi. Peşinden Nuruosmaniye Camii İmamı H. Alâeddin hoca, Yeni Cami İmamı H. Mahmut Albayrak, Sultanahmet Camii İmamı H. Recai Albayrak, Fatih Camii İmamı H. Osman Şahin, Lâleli Camii İmamı H. Cemal Çağlar ağabey ve uzaklardan gelen başka gençler... Sonra Hocamız yaşlanıp Nuruosmaniye’ye gelemez olunca çevredeki Selâtin Camii imamları hocamızı münâvebe ile evlerine taşıdılar. Kimde kararlaştırılmışsa onun evinde toplandılar ve okudular. Hocamız yatağa düşmeden önce Aşere İlmini böylece bitirdiler. Bu

¹⁹⁵ Talip Akbal ile yapılan mülakat, Haseki Yüksek İhtisas Merkezi, 06.02.2012.

arkadaşlarımızın ortak görüşleri ile bu konuyu noktalayalım: “Biz Hocamızdan Kırâat İlminin yanında pek çok âdab dersi de öğrendik.”¹⁹⁶

II. EĞİTİM METODU

Buraya kadar Abdurrahman Gürses’in talim-tecvid ve kırâat eğitimindeki yerinden bahsedilmeye çalışılmıştır. Şimdi onun eğitim metodu üzerinde durulacaktır. Ancak eğitim metoduna geçmeden önce kırâat eğitiminde takip ettiği kaynakları görmek yerinde olacaktır.

A. Takip Ettiği Kaynaklar

1. Talim - Tecvid

Abdurrahman Gürses’in talim - tecvid derslerini baştan sona bir tecvid kitabı takip ederek işlediğini bilmiyoruz. Ancak derslerinde İbnü’l-Cezerî’nin *Mukaddime*’si ile *Tayyibe*’sine sık sık atıflar yaptığı ve oradan ilgili beyitler okuduğu ve örnek okuyuşlar üzerinden kuralları öğrettiği görülmektedir.

2. Aşere - Takrîb

Kırâat derslerinde ise Gürses’in takip ettiği belli başlı kaynaklar vardır. Bunlardan bir kısmını Aşere’de bir kısmını Takrîb’de kullanmaktadır. Ancak Aşere’de kullandığı kaynaklardan özellikle ‘Umde’nin Takrîb’de sıklıkla kendisine müracaat edilen bir eser olduğunu söylememiz mümkündür.

Gürses’in kırâat derslerinde kullandığı kaynakların hemen hepsi Osmanlı döneminde yazılmıştır.¹⁹⁷ Örneğin *en-Neşr* kitabını müellif İbnü’l-Cezerî, Bursa’da yazmış ve kendisi bu kitabını Dâru’l-Kurrâ’da okutmuştur. Yine *Zübdetü’l-irfan* ve onun şerhi olan *Umdetü’l-hullân* isimli eserler yine Osmanlı coğrafyasında telif edilen eserlerdendir. Ayrıca ileride önemine işaret edilecek olan *Kırmızı Mecmua*, Cumhuriyet öncesi dönemde yazılan bir eserdir.

¹⁹⁶ Pakdil, agm., s. 41 vd.

¹⁹⁷ Tetik, “Kur’an Öğretimi”, s. 72; a.mlf., “Osmanlı’da Kırâat İlmi ve Tedrisi”, <http://www.tarihtarih.com/?Bid=1495057> [02.08.2013].

Yukarıda bir kısmının ismi verilen eserler, Osmanlı topraklarında yazıldığı ve muhtemelen medrese programlarında yer aldığı için ve de Gürses'e seleflerinden tevarüs ettiği için kendisi de söz konusu kaynakları kullanmıştır diyebiliriz.

Şimdi bu eserleri kısaca tanıtmaya çalışalım.

1. Zübdetü'l-'İrfân fî Vücûhi'l-Kur'ân

Hamid b. Abdilfettah Pâlûvî (1252/1836) tarafından yazılmıştır. Müellif, kitabın giriş kısmında eserini yazma gerekçesini anlattıktan sonra eserin mütevatir 10 kırâati ihtiva ettiğini, kelimeleri ele alırken vakf ve ibtidaya dikkat ettiğini ve bu konuda Tayfur es-Secâvendî'nin tespit etmiş olduğu kurallara uyduğunu, hem okuyana kolaylık olsun diye hem de daha yaygın olduğu için temele Hafis rivayetini koyduğunu ve ondan farklı bir okuyuş olması durumunda ilgili kelimeyi zikrettiğini, kelimeyi ilk defa metinde, ikinci defa ve daha sonraları ise haşiyede zikrettiğini söyler.¹⁹⁸

Yukarıda ifade edildiği gibi eserin metodu kırâat alanında yazılmış diğer eserlerden biraz farklılık arz eder. Eserin üslûbunun akıcı olması ve tabir yerinde ise çerez bilgiler sunması onu orijinal kılmıştır. Bundan dolayı eser, yazıldığı günden beri ülkemizde kırâat tedrisinde başucu kitabı olmuştur. Eser, herhangi bir mesleği temele alarak değil, tarîkler planında yazılmıştır. Onun için hem İstanbul hem Mısır Tarîki için kaynak olma özelliği taşımaktadır.

Bundan dolayı Gürses, Kırâat İlminin özellikle Aşere boyutunda, mülakat yaptığımız hemen her öğrencisine kaynak olarak ilk önce bu eseri tedarik etmelerini, bu esersiz bu ilmin kavranmasının zor olacağını söylemiştir.¹⁹⁹ Aslında bu eserden önce bu alanda telif edilen pek çok eser olmasına rağmen Gürses'in öncelikle Zübde'yi tavsiye etmesi, eğitimde kolaylık prensibini benimsediği anlamına gelmektedir.

¹⁹⁸ Hamid b. Abdilfettah Pâlûvî, *Zübdetü'l-'İrfân fî vücûhi'l-Kur'ân*, Hilal Yayınları, Ankara/İstanbul, [ts.], ss. 2-3.

¹⁹⁹ Pakdil, mülakat; Şahin, mülakat; Demirkan, mülakat, Sevinç, mülakat; Nalbant, mülakat.

2. ‘Umdetü’l-Hullân fî İzâhi Zübdeti’l-İrfân

Muhammed Emin b. Abdillâh er-Rûmî (1275/1858) tarafından *Zübde*’ye şerh olarak yazılmıştır. Müellif, giriş kısmında tecvid ve Kırâat İlminin öneminden, kitabın yazılış amacından bahseder ve bazı noktalarda *Zübde*’yi tenkid eder. Daha sonra Seb’a ve Aşere, İstanbul ve Mısır Tarîkleri hakkında bilgi verir. İstanbul Tarîki ile Mısır Tarîki mukayesesini yapar. Hem İstanbul hem Mısır Tarîki’nin ikişer mesleğinin olduğundan bahseder. Daha sonra şerhe geçer.²⁰⁰ Müellifin (م) rumzu, *Zübde*’nin metnini; (ش) rumzu da kendisinin yapmış olduğu şerhi ifade etmektedir.

‘*Umde*’yi *Zübde*’den ayıran en önemli özellik, müellifin metinde zikredilen kelimeyi şerh kısmında İstanbul ve Mısır Tarîki’nin her iki Meslekleri çerçevesinde ele almasıdır.²⁰¹ Ayrıca eserde *Zübde*’de olduğu gibi “Sûre”²⁰² ve “Tenbihât” bölümlerinin yanı sıra *Zübde*’den farklı olarak “Tezyîl” bölümü de yer alır. Müellif, “Tezyîl” bölümünde Hamza ve hişâm’ın meseleleri’ne,²⁰³ resm-i hat ve ona müteallik meselelere,²⁰⁴ vakıf ve ibtidaya bağlı olarak kelimelerin farklı yerlerden alınıp alınamamasına,²⁰⁵ zaman zaman *Zübde* sahibinin Tenbihât’ta yer vermediği kelimelere değinir.²⁰⁶

Abdurrahman Gürses, Kırâat İlminin Aşere boyutunda *Zübde* ile birlikte ‘*Umde*’yi de kullanmıştır. ‘*Umde* dört mesleğe de hitap etmektedir. Meslekler arasındaki nüanslar ancak bu eserden öğrenilebilmektedir. Bundan dolayı Gürses’in *Zübde*’den sonra tavsiye ettiği ikinci kaynak kitap ‘*Umde* olmuştur.²⁰⁷

Gürses, kendisinin veya talebenin elindeki vücühâtın daha önceden *Zübde* ve ‘*Umde*’den çıkartılmasına rağmen çetrefilli âyetlerde çıkartılan bu sûretlere pek güvenememiş, mutlaka ilgili yeri açıp *Zübde* ve ‘*Umde*’den konuyu mütâlaa

²⁰⁰ Rûmî, ‘*Umde*, ss. 2-7.

²⁰¹ Örnek olarak bk. Rûmî, ‘*Umde*, s. 17-18, 45-49.

²⁰² Rûmî, ‘*Umde*, s. 199, 248, 286 vb.

²⁰³ Rûmî, ‘*Umde*, ss. 97-117.

²⁰⁴ Rûmî, ‘*Umde*, s. 198, 204, 244 vb.

²⁰⁵ Rûmî, ‘*Umde*, s. 294, 375, 414 vb.

²⁰⁶ Rûmî, ‘*Umde*, s. 236, 268 vb.

²⁰⁷ Pakdil, mülakat; Şahin, mülakat.

etmiştir. Özellikle ‘Umde’ye çok itibar emiş, ‘Umde sahibi için “*Çok müdakkik bir müelliftir.*” demiştir.²⁰⁸

Kırâat İlminin tedrisinde Takrîb Tarîkine geçildikten sonra tarîklere bağlı olarak Aşere’den farklı bazı vecihler devreye girmektedir. Böyle iki vecih olan yerlerde Aşere vecihleri mukaddem olduğu için ‘*Umde* kitabı Takrîb’de de kaynak olarak kullanılmaktadır.

3. İthâfu Fudalâi’l-Beşer bi’l-Kırâati’l-Erbe‘ate ‘Aşer

Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdü’l-Ğanî el-Bennâ ed-Dimyâtî (1117/1705) tarafından yazılmıştır. Eserin, taş baskı dâhil farklı baskıları olmakla birlikte elimizdeki baskı Şaban Muhammed İsmail tarafından tahkik edilmiş ve iki cilt olarak basılmış olan askıdır. Müellif esere “Mukaddime” ile başlar.²⁰⁹ Ardından “Mebâdiü İlmi’l-Kırâat” başlığı altında Kırâat İlminin tanımı, konusu ve gayesi, makbul kırâatin şartları, tevatür, kırâat imamları, râvîleri ve tarîkleri, resm-i hat, Kur’an okuma âdâbı vb. konularda bilgiler verir.²¹⁰ Sonra kavâid / usûl kısmına geçer.²¹¹ Daha sonra kırâat farklılıklarını 10 mütevatir kırâat (imam, ravî ve tarîkler dâhil olmak üzere) ve 4 şaz kırâat bağlamında her sûreyi müstakil bölümde işlemek üzere ele alır.²¹² En son “Tekbir” ve “Kur’an Hatmiyle İlgili Hususlar” bölümleriyle eserini sonlandırır.²¹³

Abdurrahman Gürses, Kırâat İlminin Takrîb boyutunda ağırlıklı olarak *İthâf*’ı kaynak olarak kullanmıştır. Takrîb’in daha önce ifade edilen tanımından da anlaşılacağı üzere ikinci tabaka râvîler diyebileceğimiz tarîkler burada gündeme geldiği için söz konusu eser, Gürses tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Gürses’in, adı geçen eseri kaynak olarak kullandığını kırâat tedrisinde ilk dönem talebelerinin mecmualarına aldırıldığı ve ilk talebelerden daha sonraki nesle ve nihayet bize gelen notlardan anlıyoruz.

²⁰⁸ Şahin, mülakat.

²⁰⁹ Dimyâtî, *İthâf*, I, ss. 63-65.

²¹⁰ Dimyâtî, *İthâf*, I, ss. 67-106.

²¹¹ Dimyâtî, *İthâf*, I, ss. 107-355.

²¹² Dimyâtî, *İthâf*, I, ss. 357-548; age., II, ss. 5-639.

²¹³ Dimyâtî, *İthâf*, II, ss. 640-658.

Aslında kırâat imalarının tariflerini de ihtiva eden başka eserler vardır. Hatta hatırlanacağı üzere İmam Cezerî'nin Bursa'da yazmış olduğu *en-Neşr* isimli kitap Kırâat İlminde temel eserlerdendir. Ancak söz konusu eser, ders kitabından ziyade kaynak kitap olduğu için Gürses, *Neşr*'in muhtasarı mahiyetinde olan *İthâf*'ı kullanmıştır. Bununla birlikte Gürses, *İthâf*'ın fazla detay vermediği veya müphem olarak ifade ettiği yerlerde *Neşr*'e atıflarda bulunmuştur.²¹⁴ Fakat bu yerler nadirattandır.

4. Kırmızı Mecmua ve Aşr-ı Şerif Mecmuası

Abdurrahman Gürses'in özellikle Kırâat İlminin Takrîb boyutunda kaynak olarak kullandığı en önemli eser Kırmızı Mecmua'dır. Bu mecmua kendisine hocası Fehmi Efendi'den, Fehmi Efendi'ye de dedesi Sabri Efendi'den intikal etmiştir. Mecmua'nın son sayfasında *ketebe* kısmında yazıldığı gibi, Sabri Efendi bu mecmuayı Selimiye Dâr-ı Şûrây-ı Askerî kâtiplerinden Hâfız Hâlid'e yazdırmıştır.²¹⁵ Mecmua'yı orijinal kılan şey, kırâat farklılıklarının 10 mütevatir kırâat ve 4 şaz kırâat çerçevesinde işlenmiş olmasıdır.²¹⁶ Ancak şaz olan yerler kırmızı mürekkeple yazılmış ve buna dikkat çekilmiştir.

Eserde şaz kırâatlerin de olması ve ilk zamanlarda renkli fotokopi imkânı bulunmamasından dolayı Gürses, bu eseri uzun zaman asistanlarıyla bile paylaşmamıştır. Endişesi, şaz kırâatlerin mütevatir gibi addedilip okunması, bu sebeple mütevatir ile şaz kırâatlerin birbirine karışmasıdır. Ancak ilerleyen zamanlarda bu Mecmua'dan sadece beş on kişiye fotokopi yapılmasına müsaade etmiştir.²¹⁷

Gürses, söz konusu mecmuayı derslerinde sıkça kullanır. Özellikle vücühâtın detaylı olduğu ve kaynaklarda yazılı bir bilginin olmadığı yerlerde

²¹⁴ Gürses, atıfta bulunduğu ve not aldıkları yerlerde söz konusu kitap için "*Neşr-i Kebir*" kaydını düşer. Şüphesiz böyle bir kayıt, "Acaba alınan not, yine İbnü'l-Cezerî'ye ait olan *Takrîbü'n-Neşr* isimli eserden mi alındı?" şeklindeki bir tereddüde mahal vermemektedir.

²¹⁵ Sabri Efendi, Fehmi Efendi ve Kırmızı Mecmua ile ilgili olarak Ramazan Pakdil'in Abdurrahman Gürses'ten naklen bize anlatmış olduğu bir hadiseyi önemine binâen ekler kısmına koyduk. bk. ek: 3, ss. 149-151.

²¹⁶ Kırmızı Mecmua'dan örnek iki sayfa için bk. ekler, 7 numaralı belge, ss. 172-173.

²¹⁷ Pakdil, mülakat. Bu mecmua, Gürses'in vefatından sonra kızı Leyla Hanım ikna edilerek kendisinden alınmış ve renkli fotokopi çekilmiştir.

kendi nüshasına, “*Mecmuaya ittiba’an böyle aldık.*” notunu düşer ve bunu öğrenciye de yazdırır.

Gürses, Kırmızı Mecmua’ya itimad etmiştir. Bununla birlikte mecmuada zaman zaman tashihe ihtiyaç duyulan yerler olmuş, bu tashihleri Gürses’in kendisi yaptığı gibi asistanlarına da tashih için onay vermiştir.²¹⁸

Abdurrahman Gürses, derslerde zaman zaman Fehmi Efendi’nin Aşr-ı Şerif Mecmuası’na da göndermeler yapmış ve ilgili yerlerde notlar aldırmıştır. Ancak bu mecmuayı kimse ile paylaşmadığı için maalesef bunu görme imkânımız olmamıştır.²¹⁹

B. Ders İşleyiş Usûlü

1. Talim - Tecvid

a. Önemi

عَلِمَ - يَعْلَمُ fiilinin tef’îl babından masdarı olan *talim*, kelime anlamı itibariyle öğretmek manasına gelir.²²⁰ Kur’an’ın öğretimi bağlamında ise, *semâ*²²¹ ve *arz*²²² metodlarını kullanarak Kur’an’ın doğru ve düzgün telaffuz edilmesi amacıyla hoca ile talebenin karşılıklı olarak yapmış oldukları *atbîkî eğitim faaliyetidir*. Talim’i bir başka ifadeyle, *bir üstadın huzurunda tecvid kaidelerinin fiilen tatbik edilmesi sûretiyle Kur’an-ı Kerim’in tilavet edilmesi* şeklinde ifadelendirmek mümkündür. Bu tür çalışmalarda, tecvid ilminin birer bölümü olan mehâric-i hurûf ve sıfât-ı huruf, uygulamalı olarak öğrenilmekte/öğretilmektedir. Görüldüğü gibi talim, kural merkezli değil uygulama merkezli bir öğretim ve öğrenim faaliyetidir.

²¹⁸ Akbal, mülakat.

²¹⁹ Pakdil, mülakat.

²²⁰ İbrahim Mustafa vd., *el-Mu’cemu’l-vesît, II, Dâru’l-m’arife*, Mısır 1980, s. 624.

²²¹ Semâ, işitme ve duyma anlamına gelmektedir. Terimsel olarak, talebenin okuyuşu hocanın ağzından alması, diğer bir ifade ile hocanın okuyup talebenin dinlemesi demektir. bk. Suyûtî, *el-İtkân, I*, s. 216.

²²² Arz, sunma anlamına gelir. Bir Kırâat ıstılahı olarak, talebenin hocasına Kırâattan takip ettiği rivayet veya tariki okuması anlamında kullanılmıştır. bk. Necati Tetik, “Kur’an Tilâvetinin Veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 9 (1990), s. 241.

يَجُودُ - جَادَ fiilinin tef'îl babından masdarı olan ve lugavî olarak güzelleştirmek anlamına gelen tecvid kelimesi,²²³ istilâhî olarak, “İfrat ve tefrite düşmeksizin, Kur'an lafızlarını oluşturan harflerin lâzîmî ve ârizî sıfatlarını göstermek, her harfî kendi mahrecinden çıkarmak ve birbirinin aynı olan lafızları aynı şekilde telaffuz etmek”tir, çünkü tecvid, tilavetin süsüdür.²²⁴

Gürses'e göre Kur'an-ı Kerim'i tecvid kaidelerine göre başından sonuna kadar ahzetmek vaciptir. Namaz kılanlara namaz kılması caiz olacak kadar - Fatıha ile birkaç sûre - öğrenmesi vaciptir. Bu, avama göredir. Hâfızların ise bu ilmi bilenlerden tecvid kaidelerine göre okumayı öğrenmeleri vaciptir.²²⁵ Özellikle, mihrap, minber ve kürsüde Kur'an tilavet ettiklerinden dolayı imamet vazifesinde bulunanların bu işe daha çok ehemmiyet vermeleri gerekmekte, ancak söz konusu görevi üstlenenler bu meseleye maalesef yeterince eğilmemektedirler. Gürses'in bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'na yapmış olduğu teklif şöyledir:

Efendim, bu işi Türkiye genelinde düzeltmek çok zor bir iş. Ama kademeli olarak düzeltilmesi mümkündür. Türkiye'yi birkaç bölge halinde ele alıp bu işe İstanbul'dan başlayabiliriz. İllerden bu işe yatkın, kabiliyetli görevliler tespit ederiz. Belli tarihlerde onları İstanbul'a davet ederiz. Önce mihrabı kurtaracak kadar kursa tabi tutarız. Fatıha sûresini bitirdikten sonra Duhâ sûresinden başlayıp Nâs sûresinde bitiririz. Sonra görev yerlerine göndeririz. Yetiştirdiğimiz bu görevliler öğrendiklerini illerdeki görevlilere öğretirler. Bu kurslar ilçeler ve köylere kadar yayılır.²²⁶

²²³ İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vesit*, II, s. 145.

²²⁴ İbnü'l-Cezerî, *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kirââtî'l-'aşr*, nşr. M. Temîm ez-Zu'bî, Dâru'l-gavsânî, Dimeşk 2007, s. 36; *Müncid*, s. 59; *en-Neşr*, I, s. 210.

²²⁵ Kur'an-ı Kerim'in tecvid kaidelerine göre okunmasının gerekliliği izahtan varestedir. Gürses'in ifade etmiş olduğu bu hususu kaynaklarımızda görmek mümkündür. Örneğin İbnü'l-Cezerî *Mukaddime*'sinde bunu nazım olarak şöyle ifade etmektedir:

وَالْأَخَذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لَزِمٌ، مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آتَمٌ
لَأَنَّهُ بِهِ الْإِلَهُ أَنْزَلَهُ، وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلَا

“Kur'an'ı tecvid üzere ahzetmek vaciptir. Kur'an'ı tecvid kaidelerine göre okumayan kişi günahkâr olur. Zira Allah (c.c.), Kur'an'ı tecvid ile indirmiştir. Kur'an, O'ndan bize kadar tecvidli olarak gelmiştir.” (bk. İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*, Dâru'l-muğnî li'n-neşri ve't-tevzî', [ys.], 2001, s. 11.)

Gürses'in de ifade ettiği gibi Kur'an'ı tecvid kurallarına göre okumak, sadece Kur'an tilavetiyle meşgul olan kişilerin uyması gereken bir husus değildir. Bu konuda bütün Müslümanlar kendi durumlarına göre sorumludur. Bunlardan bir kısmı *me'cûr*, bir kısmı *müsi'mes'ül*, bir kısmı da *ma'zûr* olmaktadır. Geniş bilgi için bk. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, II, ss. 210-212.

²²⁶ Altan, “Seçkin Hâfızlarımız”, s. 25.

O dönemde Gürses tarafından böyle bir teklif sunulması günümüz açısından bakıldığında çok manidar gözükmektedir. Zira bu bize, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ancak 2000’li yıllarda açılabilen tashih-i huruf kurslarını çağrıştırmaktadır.

Abdurrahman Gürses’e göre tecvid, Kur’an-ı Kerim öğrenmenin anahtarıdır. Temelde talim / tecvid vardır. Bu konuda yazılmış olan temel bir eseri mutlaka mütâlaa etmek gerektiği kadar uygulama boyutunu mutlaka fem-i muhsinden ahz etmek de önemlidir.

b. Harf Talimi

Kur’an-ı Kerim’in lafızlarını oluşturan 29 hecâ harfinin çıkış yerlerini tespit etmek ve harflerin, mahreçten çıkışları esnasında meydana gelen sıfatlarını belirtmek için yapılan çalışmalara *harf talimi* denmektedir.²²⁷

Abdurrahman Gürses, tecvid eğitimine harf taliminden başlar. Ona göre harf talimi çok önemlidir. Eslâfın harf talimi çalışmasını boşuna yapmadığını, dolayısıyla seviye ne olursa olsun her talebenin öncelikle harf taliminden geçmesi gerektiğini vurgular ve harf talimi çalışmasını hocalık yapacak olan öğrencilerine de tavsiye eder.²²⁸

²²⁷ Ramazan Pakdil, Müslim Kaban, Ali Güven, *Görüntülü ve Sesli Tecvid Notları*, Kadıköy Anadolu İmam Hatip Lisesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 25.

Harf talimi sisteminde ülkemizde farklı yöntemler takip edilmiştir. Bunlardan birisi ileride değinileceği üzere Abdurrahman Gürses’in takip ettiği sistemdir. Diğeri ise Türkçe tekerleme şeklinde yapılan bir çalışmadır. Uygulama sırasıyla şöyledir:

Öncelikle elif, müstakil olarak hem harekeli hem medli şekilde telaffuz ettirilir. Şöyle tatbik edilir: “Elif üstün اُ , elif esra اِ , elif ütru اُ .” Ardından elif üstün / esra / ütru demeden sadece üç hareke ile tekrar telaffuz yapılır: اُ , اِ , اُ . Sonra elif üç harekeye göre medli olarak okunur: اِي , اِا , اُو .

Daha sonra elif harfi diğer harflerle bitişirilerek telaffuz ettirilir. Örnek olması açısından elif ile be harfinin birleşimini zikretmekle yetinelim. Elif ile be harfinin birleşimi uygulaması şöyle yapılır: اِب , اِبْ , اِبُ . Ardından şeddeli olarak okunur: اِبْ , اِبْ , اِبْ . En son şeddeli ve medli olarak okunur: اِبُو , اِبِي , اِبَا . Diğer bütün harfler bu şekilde talim ettirilir. (Bu bilgileri 05.09.2013 tarihinde saat 18:30 sularında yapmış olduğumuz telefon görüşmesinde Haseki 3. Dönem Aşere Takrîb Tayyibe Bölümü mezunlarından ve emekli Kur’an Kursu hocası Ali Çelik bize vermiştir. Çelik, bu tarz harf talimini hocası Murat Köseoğlu’ndan aldığını, onun da Ali Haydar Özak’tan, Özak’ın da Kesikbacak İsmail Efendi’nin dayısı Serezli Ahmed Efendi’den aldığını ifade etmiştir.)

²²⁸ Pakdil, mülakat. Harf talimi ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bk. Pakdil vd., *Görüntülü ve Sesli Tecvid Notları*, ss. 24-44.

Gürses'in, talim derslerinde özellikle derse başlamadan önce öğrencilerin seviyesini belirleyip ona göre bir yöntem takip etmek ve okuyuş esnasında öğrencinin konsantresini bozmamak için pusula tuttuğu, herkesin okuyuşunu tamamlamasının ardından gerekli düzeltmeleri yaptığı ve dersin seviyesini buna göre belirlediği görülmektedir.²²⁹

1973 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu'nda vermiş olduğu Kur'an-ı Kerim derslerinin birisinde yapılmış olan ses kaydı, Gürses'in harf talimindeki metodunu öğrenebilmemiz için burada konumuza ışık tutmaktadır.²³⁰ Yaklaşık yarım saat süren dersin ilk on beş dakikasında Gürses harf talimi yaptırmaktadır. Şimdi Gürses'in harf talimindeki metodunu bu ders kaydı üzerinden inceleyelim.

Gürses, öncelikle derse Bismele çekerek başlıyor. Sonra, “*Her harfin baş tarafına harekeli bir hemze getirip evvela cezm ile sonra hareke ve teşdid ile harfleri elden geçireceğiz. İnşallah bu, arzu edenler için esaslı bir istifade unsuru olacaktır.*” şeklinde hazırlıklık cümleleri kullanıyor. Ardından uygulamaya geçiyor. Uygulama esnasında sesleri önce kendisinin vereceğini, talebenin kendisini iyice dinlemesi gerektiğini söyleyerek harfleri telaffuz etmeye başlıyor.

Şimdi bu uygulamaları aşama aşama verelim:

1) Cezimli okuyuş

a. ا ile ب harfini birbirine cezimle bitştirerek أَب şeklinde telaffuz ediyor. أَب dendiğinde sesin kesildiğini ve iki dudağın şiddetle kapanıp açılmasıyla ب harfinin iki dudak arasından çıkan bir harf olduğunun anlaşıldığını ve diğer bütün harflerin sıfatlarının bu şekilde ortaya çıkacağını ifade ediyor. Önce kendisinin telaffuz edeceğini, öğrencilerin kendisini dinlemesi gerektiğini ifade ediyor. Ardından vermiş olduğu örneği tekrar ediyor.

²²⁹ Pakdil, mülakat.

²³⁰ Bahsettiğimiz bu ses kaydı, öğrencilerinden Ramazan Pakdil tarafından 1973 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu'nda yapılmış, bize Halim Garip kanalıyla intikal etmiştir.

kitaplarda gördüğünü, öğrendiğini de öğrencilere anlatması gerektiğini söyledikten sonra, “Şükürü” dediğimiz zaman kullandığımız “ş”nin dil ucundan olduğunu, hâlbuki Kur’an-ı Kerim’de matlûb olan ش harfinin aynı ج gibi dil ortasına doğru olduğunu, ancak mübalağa da yapmamak gerektiğini, mübalağalı örneğini de göstermek sûretiyle bu şekilde okumanın doğru olmadığını ifade ediyor.

e. أُصَّ uygulamasını üç defa tekrar ediyor.

f. أُضَّ uygulamasını üç defa tekrar ediyor. En zor harfin ض harfi olduğunu kitapların bundan uzun uzadıya bahsettiğini söyledikten sonra burada dikkat edilecek mühim noktanın ض harfini telaffuz ederken dil ucunun damağa temas etmemesi olduğunu, damağa temas ettirmek sûretiyle kalın da olsa çıkarılan harfin ض değil, kalın bir د harfi olduğunu, bunun tafsilatının kitaplarda bulunduğunu, fakat vaktin buna müsait olmadığını söylüyor. Ardından ض harfinin dil yanları ile onların hizasında olan azı dişleri arasından, dil yanlarının azı dişlerine biraz temas edip azıcık durur gibi telaffuz edilmesini, bu arada dil ucunun damağa temas etmemesine dikkat edilmesini söylüyor. Ayrıca insanların bu harfi daha çok sol taraftan telaffuz edebildikleri, sağ taraftan telaffuz etmenin daha zor olduğu şeklinde bir bilginin kitaplarda yer aldığını, fazla detayına girmeye gerek olmadığını “*Neyse bu bir malumat*” sözleriyle ifade ediyor.

Düzgün telaffuz ile dil ucunun damağa temas ettirilmesi sûretiyle yapılan yanlış telaffuzu gösterip bu ikinci uygulamanın ض değil, kalın bir د olduğuna dikkat çekiyor ve dil ucunu damağa değıdirmekten kaçınmak için îcâb ederse dil ucunun dişlerden hafif dışarıya çıkartılabileceğini ifade ediyor. Tekrar, doğru olan teleffuzu gösteriyor.

g. أُطَّ uygulamasını yapıyor.

h. طَّ uygulamasına gelince burada bir hususa işaret ediyor. Bu harfi düzgün telaffuz edemeyenlerin ظالمين kelimesini “zâlimin” şeklinde (kalın ama peltek olmayan bir şekilde) telaffuz ettiklerini, hâlbuki bu harfin hem kalın hem peltek olduğunu söylüyor. “Dil ucu içeride kalırsa bu ظ değildir. Binaanaleyh şöyle olacak” deyip doğru olan uygulamayı gösteriyor.

i. عَّ uygulamasını yapıp bunun da boğaz harflerinden olduğunu, bu harfi birden bire çıkaramayanların biraz teennî ile alışması gerektiğini söylüyor. “Yumuşaktır ve boğaz içerisinde sürter gibi.” ifadesinden sonra tekrar örnek veriyor.

j. أَقَّ ، أَفَّ ، أَغَّ uygulamasını gösteriyor.

k. كَّ uygulamasını gösteriyor. ك harfinin، ج ile ش gibi dikkat edilmesi gereken bir harf olduğunu, “Kemal, Kerim” derken kullandığımız bir “k” olmadığını, bunun kâf-ı fârisî olduğunu söyleyip, “Kâf-ı ‘Arabî, yani Kur’an-ı Kerim’de matlub olan ك harfi dil ucundan değil, dil ortasına doğrudur diyorlar sahib-i salahiyet olanlar. Biz demiyoruz hâşâ.” ifadelerini kullanıyor. Uygulama yapıyor ve “Bir de bunu yaparken arkasından ke gibi bir ses çıkarmamaya da²³¹ dikkat etmeliyiz” şeklinde uyarıda bulunuyor.

l. أَمَّ ve أُنَّ uygulamasını yapıyor. Harflerin hepsi müşedded oldukları zaman yalnız şeddelerinin gösterileceği, fakat bu iki harf telaffuz edildiği zaman hem şeddelerinin gösterileceği hem gunnesini belirtmek üzere biraz üzerinde durulacağı hususuna işaret ediyor ve “İmam cezeri hazretleri burada diyor ki” ifadesini kullandıktan sonra İbnü’l-Cezerî’nin Mukaddime’sinde yer alan:

²³¹ Buradaki uygulamayı yazı diliyle tarif edemiyoruz.

وأظهر الغنة من نون ومن ميم إذا ما شدّدا..²³²

beytini okuyup anlamını verdikten sonra bu iki harfin diğer harflerden farklı olarak gunne sıfatlarının olduğunu, gunnenin de genizden gelen bir ses olduğunu ve buna dikkat edilmesi gerektiğini söylüyor. Tekrar örnek uygulama yapıyor. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla geçen كُنَّ، هُنَّ، إِنَّ، gibi edatları örnek olarak okuyor.

m. م. 'den başlayıp م. 'yi uygulamasında sonlandırıyor.

n. Son olarak, harflerin dikkatle böyle alınıp verileceğini buna da ahz dendiğini, bunun, Kur'an-ı Kerim'e girmeden evvel ilk öğrenmemiz lazım gelen mühim bir temel esas olduğunu, buna dikkat edilmesi gerektiğini ifade ettikten sonra "Harfler hakkındaki tespitimiz burada bitmiş oluyor" sözleriyle dersin harf talimi kısmını sonlandırıyor.²³³

c. Elfâz-ı Mübâreke ve Dualar

Talim ve tecvidin ikinci aşamasında elfâz-ı mübâreke denilen namaz içinde, ezan ve kamette söylenen lafızlar ile Sübhâneke'den başlayıp devam eden dualar gelmektedir.

Gürses'in bu aşamada üzerinde durduğu ilk lafız tekbir lafzıdır. Tekbir lafzında iki defa geçen 'hemze'lerin şiddet sıfatlarını belirtmek gerektiğini, aksi takdirde hemzelerin silik ve belirsiz olup teshile kaçacağını ifade eder, bu lafzı kendisi defaatle okur, örnek verir, öğrenciye de takrarlatır.²³⁴

Gürses, tekbirle birlikte namaz içinde geçen elfâzı da okutmuş, zaman zaman ezan ve kametle ilgili olan yerlere de değinmiştir. Ezan ve kamet esnasında getirilen tekbirlerin vasıl durumunda / geçişlerinde üstün ve ötrenin tercih

²³² İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*, s. 16. Beytin anlamı şudur: "Şeddeli olduklarında nun ve mim harflerinin gunne sıfatlarını belirt."

²³³ Geride ifade edildiği gibi burada Gürses'in harf talimi usûlü, 1973 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu'nda yapmış olduğu bir Kur'an-ı Kerim dersinde, öğrencilerinden Ramazan Pakdil tarafından yapılan bir ses kaydına ulaşılacak suretiyle işlenmeye çalışılmıştır.

²³⁴ Tavman, mülakat.

edilebileceğini, ancak bu esnada sekte yapılmamasına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²³⁵

Namaz içinde okunan lafızların tecvid kurallarına uygun olması gerekir. Ancak bunların seslerinin uzatılması konusunda Gürses biraz müsamahakâr davranır. İmam cemaate komut verdiği ve cemaatin de imamdan önce hareket etmemesi gerektiği için namazda rükün aralarında okunan lafzatullahın lamının biraz sündürülmesinde (lamın tutulması değil, lamın meddinin uzatılmasında)²³⁶ mahzur görmez. Bu zaruret dışında tecvid kurallarına uyulmasının daha güzel olacağını ifade eder.²³⁷

Daha sonra namaz içinde okunan Sübhâneke, Tahiyât, Salli, Bârik, Rabbenâ Âtinâ, Rabbenâğfirlî ve Kunut dualarını bu sıralamaya göre dinler,²³⁸ bu arada duaların okunuşu esnasında meydana gelen, örneğin سُبْحَانَكَ derken ب harfine kalkale esnasında ötre sesi verilmesi, رَبُّ derken ب harfine gunne sesi verilmesi gibi bazı seslendirme hatalarını da düzeltir.²³⁹

d. Kısa Sûreler ve Aşr-ı Şerif

Talimin bu aşamasında Abdurrahman Gürses, kısa sûrelere geçer ve Nâs sûresinden Duhâ sûresine doğru veya Duhâ'dan Nâs'a kadar ya da hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya doğru sûreleri tekrar ettirir. Ardından Nebe' sûresini ve aynı cüzün diğer sûrelerini, sonra Yâsîn, Tebârake, 'Amme, Vâkıa', Fetih, Hucurât sûrelerini okutturur. Daha sonra Kur'an-ı Kerim'in baş tarafına

²³⁵ Pakdil, mülakat.

²³⁶ Önceden yapmış olduğumuz mülakatta, "lafzatullahın lamının biraz sündürülmesi" ifadesini kullanan Ramazan Pakdil hocanın bu ifadeden neyi kastettiğini teyid etmek için 07.09.2013 saat 15:15'te kendisiyle bir telefon görüşmesi yaptık. Hoca bu görüşmemizde bize, "Hocafendi, Lafzatullahın lamının meddinin hafifçe uzatılmasında mahzur görmezdi. Ayrıca normalde seddeli lamlar tutulmazken sadece lafzatullahın lamına mahsus olmak üzere buradaki lamın üzerinde azıcık durulabileceğini söylerdi. Ama belli belirsiz. Yani göze batmadan. Buradaki lamın çok hafif tutulmasındaki amaç ise Lafzatullahın lamının tefhîmini belli etmektir. Böyle derdi rahmetli hocamız." şeklinde bir açıklama yapmıştır.

²³⁷ Pakdil, mülakat.

²³⁸ Pakdil, mülakat.

²³⁹ Sevinç, mülakat.

gelir, Fatiha'dan başlatıp sonuna kadar hatmettirir. Gürses, sağlam talimin bu şekilde olacağını ifade eder.²⁴⁰

Bilebildiğimiz kadarıyla Fatih Çollak ve Mehmet Çevik, Gürses'ten Kur'an'ı baştan aşağıya talim üzere okuyanlardandır.²⁴¹

e. Dikkat Çektiği Noktalar

Hatırlanacağı üzere talim, *bir üstadın huzurunda tecvid kaidelerinin fiilen tatbik edilmesi sûretiyle Kur'an-ı Kerim'in tilavet edilmesi* idi. Aslında talim esnasında talebe, farkında olsun olmasın pek çok tecvid kuralını uygular. Bu durumda hocanın her vesileyle öğrenciye müdahale etmesi, ya da ilgili yeri hangi tecvid kuralına göre öyle okuduğunu sorması veya anlatması, bir başka ifade ile niçinli ve nedenli bir eğitim anlayışı sergilemesi söz konusu değildir. Zira talim derslerinin amacı bu değildir. Talim derslerinde hoca genelde uygulama esnasında öğrencinin yapmış olduğu yanlışları tashih eder. Buna ilave olarak hoca, özellikle vurgulanması gereken yerlere her halükârda işaret eder.

Abdurrahman Gürses'in, talimin çeşitli aşamalarında okuyuş esnasında meydana gelen yanlışları tashih etmek veya özellikle vurgulamak üzere işaret ettiği bazı hususlar vardır. Bunları alt başlıklar halinde şöyle göstermek mümkündür.

1) Medler

Gürses'e göre med müsâvâtı / eşitliği önemlidir. Yani bir tilavet bütünlüğü içerisinde okunan âyetler hangi sebebe dayanarak kaç elif miktarı uzatılıyorsa o tilavetin sonuna kadar aynı usûl benimsenmelidir. Bununla birlikte medd-i muttasıl ve medd-i munfasılların med miktarlarında 'Âsım Kırâati Hafs Rivayeti'nde bazı farklı rivayetler varsa da özellikle tahkik usûlü okuyuşlarda 4 elif meddin tercih edilmesinin uygun olacağını söylemiştir.²⁴²

²⁴⁰ Pakdil, mülakat; Çollak, *Gürses Hocaefendi*, s. 95.

²⁴¹ Pakdil, mülakat

²⁴² Pakdil, mülakat; Şahin, mülakat, 09.02.2012.

Ayrıca medd-i tabîlere de dikkat edilmesi gerektiğini “*Medd-i tabîleri sünnet etmeyin.*” cümlesiyle vurgularken öte yandan medlerin, almış oldukları hareketin devamı mesabesinde olduklarını, dolayısıyla uzatma esnasında sesin yönünde bir kayma olmaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁴³

2) Gunne ve İhfa

Gürses, gunnelerin uygulanmasında, “*Harfeynden ekal, harf-i vahidden ekser / iki harften az, bir harften çok*” prensibini benimsemiş, gunnelerin hep aynı ölçülerde yapılması gerektiğini söylemiştir.²⁴⁴

Gürses, uygulama esnasında ihfalar ve gunneler üzerinde, ses sanatçılarının icralarında yapmış oldukları geniz nağmeleri gibi nağmeler yapmamak gerektiğini, Kur’an tavrında bunun uygun olmayacağını söylemiştir. Ayrıca ihfadan sonra isti‘lâ harflerinden olan ق ، ظ غ ، ط ، ض ، ص ، خ harflerinden bir harf geldiğinde ihfa edilen nunun tefhim edilmeyeceğini söylemiştir. Bu konuda Arapların uygulamalarını da eleştirmemiş, Arabın ağız ve dudak yapısının ona göre olduğunu söylemiş, bununla birlikte bu konuda Arapların uygulamasına tabi olmadıklarını da, “*Osmanlı uleması yeryüzünde en fazla mesleğinde titizlik gösteren, ihlas sahibi insanlardır. Böyle bir uygulama varsa bile bizim ulemamız bunu almamış. Bizim ulemamız bize ne göstermişse biz o yoldan gideriz.*” cümleleri ile ifade etmiştir.²⁴⁵

Ayrıca من قبلنا örneğinde olduğu gibi, ق harfinden sonra ب harfi geldiğinde ق harfinin isti‘lâ sıfatının ب harfine yansıtılmamasına, ب’nin rikkatinin gösterilmesi gerektiğine işaret etmiştir.²⁴⁶

²⁴³ Pakdil, mülakat.

²⁴⁴ Pakdil, mülakat.

²⁴⁵ Sevinç, mülakat; Demirkan, mülakat.

²⁴⁶ Sevinç, mülakat.

3) İklab

Gürses, gerek به هم örneğinde olduğu iki ayrı kelimenin birleşimiyle meydana gelen iklabda olsun, gerek ليندن gibi bir kelime içinde iklabın geçtiği yerlerde olsun dudakları ileri götürmeyi tasvib etmemiştir. Hatta öğrencilerinden böyle okuyanlara da hafif gülümseyerek “Böyle dudak kaldırıp da aşağı indirmeler yapmayın. Onlara fazla girmeyin; o öyle değil.” şeklinde uyarıda bulunmuştur.²⁴⁷

4) Ötreler ve Vav Harfi

Gürses, vav harfinin telaffuzu ile ilgili şöyle bir ifade kullanır: “Vav harfi dudak önünden değil, dudağın tamamından çıkar.” من وِرْقِ örneğinde olduğu gibi vav telaffuz edilirken dudaklar sıkılmamalı tabiî haline bırakılmalıdır. Ayrıca تعلمون مؤمنون, تعلمون örneklerinde olduğu gibi dudağın ötre pozisyonunda olduğu yerlerde inceltme yapılmasına karşı çıkmış, Cezerî'nin Mukaddime'sinde geçen “باللطف في النطق بلا تعسف”²⁴⁸ “Telaffuzda zorlama yapmadan rahat bir şekilde olmalı” beytini hatırlatmıştır.²⁴⁹

5) Sakin Harfler ve Şeddeli Lâm

Gürses, örneğin رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُ الْحَمْدُ âyet-i kerimesinin ilk kelimesi olan الْحَمْدُ kelimesinin lamı ile, رَبِّ الْعَالَمِينَ tamlamasının birinci lamının cezminin gevşek tutularak ve الْحَمْدُ ve رَبِّ الْعَالَمِينَ şeklinde okunmamasına, bunlara dikkat etmek gerektiğine işaret etmiştir.²⁵⁰

²⁴⁷ Zekeriya Bal ile yapılan mülakat, Süleymaniye Camii, 27.01.2012.

²⁴⁸ İbnü'l-Cezerî, *Mukaddime*, s. 11.

²⁴⁹ Sevinç, mülakat.

²⁵⁰ Demirkan, mülakat.

Yine, تبارك الذي جعل örneğinde olduğu gibi şeddeli lamaları, Besmele’de geçen الرحمن ve الرحيم lafızlarındaki ر harflerini tutmamak gerektiğini, bunun ölkemizde yaygın olan bir hata olduğunu ifade etmiş ve bunu bir “*hastalık*” olarak değerlendirmiştir.²⁵¹

6. İsti‘lâ Harfleri

Gürses, isti‘lâ harflerini (حُصَّ صَغَطٍ قَطُّ), özellikle esreli okunuşlarında dikkatli telaffuz etmek gerektiğini, bunların esreli hallerinde Türkçemizde kullandığımız “ı” harfinin sesini vermemek gerektiğini, çünkü harfin kalın, hareketin ise ince olduğunu, yani “ı” dan “i”ye doğru geçişli olduğunu ifade etmiştir.²⁵²

İsti‘la harfleri genelde kelime içinde hâkim bir rol oynadıkları için diğer harfleri etkilemeleri her zaman ihtimal dâhilindedir. Bu gibi yerlerde her harfin mahrecini göstermek, bir harfi öbür harfe kaptırmamak, diğer bir ifadeyle kurban etmemek gerekir. Örneğin سلطان kelimesi çok kritik bir kelimedir. Bu kelimeyi matlûb olan şekilde telaffuz edemeyen bir öğrenci Gürses’ten ikaz almıştır. Gürses, talebesini ayağa kaldırmış ve kendisine şöyle demiştir: “*Bak, orada kalın olan harf ط harfidir. Sen lam’ı da kaptırıyorsun, sin’i de kaptırıyorsun. Üç harfi de kalın okuyorsun. Ben bunu şimdi oturarak düzeltirsem unutursun. Onun için ayakta düzeltiyorum ki unutmayasın.*”²⁵³

7. ح ve ع Harfi

Bilindiği gibi ح ve ع harfleri *infitâh*, *zuhur*, *ismât*, sıfatlarında olduğu gibi *istifâle* ve *terkik* sıfatlarında da ortaktırlar. Dolayısıyla telaffuz esnasında bu

²⁵¹ Pakdil, mülakat; Sevinç, mülakat.

²⁵² Sevinç, mülakat.

²⁵³ Pakdil, mülakat.

harflerde *isti'lâ* ve *tefhim* sıfatları bulunmamalıdır.²⁵⁴ Ancak buna dikkat edeyim derken harfi biçimsiz bir şekilde çıkartmamak gerekir. Bundan dolayı Gürses, *ع* ve *ح* harflerinin telaffuzu esnasında örneklerinde olduğu gibi *ع* ve *ح* harflerinin telaffuzu esnasında harfi, boğazın bir kısmına hapsedip bir kısmından çıkarmanın uygun olmayacağına işaret etmiş ve “من وسط الحلق” cümlesiyle²⁵⁵ ikazda bulunmuştur.²⁵⁶

Gürses, talim derslerinde yukarıda ana başlıklar halinde anlatmaya çalıştığımız bu tedricî sistemi uygular. Ancak, Haseki’de bu şekilde uzun uzadıya bir talim dersi verme fırsatı bulunmadığı ve gelen öğrencilerin talimi belirli bir seviyede olduğu için burada yaklaşık 3-3,5 aylık bir başlangıç döneminde ‘Âsım Kırâati Hafs Rivayeti üzere aşr-ı şerif okutmakta ve ortaya çıkan hataları bu okuyuşlar üzerinden düzeltmektedir. Haseki 3. Dönem Aşere Takrîb Tayyibe Bölümü kursiyerlerinden Zekeriya Bal’ın ifadelerine göre Gürses, Haseki’deki talim üzere dinlediği aşr-ı şerif derslerinde önce âyetin mealini vermekte, ardından ilgili âyetin tilavetini muhatabından istemektedir. Aslında Gürses, bu üslubuyla lafız - mana ilişkisinin önemini daha ilk günlerden Kırâat İlmi talebesine kavratmış olmaktadır.²⁵⁷

Netice itibariyle Gürses’in, talim tecvid dersi işleyişinde şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

- Derslere besmele ile başlamak,
- Pusula tutmak ve öğrencinin durumunu tespit edip dersin seviyesini ona göre belirlemek,
- Önce semâ‘, sonra arz metodunu uygulamak,
- Önemli yerlerde vurgular yapmak,
- Anlattığı hususları not ettirmek,

²⁵⁴ Sıfatların tanımları için bk. Karaçam, *Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1998, s. 206-210, 219, 221-223. Bu iki harfin birleştiği ve ayrıştığı sıfatların mukayesesi için ayrıca bk. age., s. 224.

²⁵⁵ Mukaddime’de geçen benzer ifade şöyledir: “ثم لوسطه فعين حاء” bk. İbnü’l-Cezerî, *Mukaddime*, s. 8.

²⁵⁶ Sevinç, mülakat.

²⁵⁷ Bal, mülakat.

- Gerekli durumlarda izahat vermek ve lüzumsuz açıklamalar yapıp öğrenciyi panikletmemek,
- Kur'an-ı Kerim harflerinin telaffuzlarının Türkçe'de kullanılan harflerin seslendirilmesinden farklı olduğunu, zihinde kalabilecek örnekler vererek açıklamak,
- Hem yanlış hem de doğru olan telaffuzu örnek verip muhatabın mukayese yapmasına imkân tanımak,
- Manzum eserlerden konuyla ilgili bölümler okumak,
- Kur'an-ı Kerim'i telaffuz ederken tefrite düşmemek ifrattan da kaçınmak gerektiğine işaret etmek,
- Telaffuzu zor olan harflerden ürkmek gerektiğini söylemek, teennî ile hareket etmek,
- *Ahzin* ve müşâfehenin önemine dikkat çekmek,
- Yapılan bazı hatalarda muhatabını ayağa kaldırıp hatayı bu pozisyonda düzeltmek ve böylece yapılan yanlışın daha kalıcı bir yöntemle düzeltilmesini sağlamak.

2. Kırâat İlmi

a. Önemi

Bilindiği gibi Kırâat İlminin tahsili günümüzde Mısır Tarîki ve İstanbul Tarîki, bir başka ifade ile Teysîr Tarîki ve Şâtıbiyye Tarîki olmak üzere iki kanaldan devam etmektedir. Ülkemizde İstanbul Tarîki'nin Ahmed es-Sûfi Mesleği ve Mısır Tarîki'nin Şeyh Atâullah Mesleği okutulmakta, ancak Arap dünyasında bu durum daha çok Teysîr Tarîki ve Şâtıbiyye Tarîki olarak isimlendirilmektedir.

Abdurrahman Gürses, Kırâat İlmini, İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfi Mesleği'nde tahsil etmiş, kendisi de bu sistemde okutmuştur. Kırâat İlminin günümüzde devam eden diğer kanalı da Mısır Tarîki Şeyh Atâullah Mesleği'dir.

Gürses'e göre bunlar, "Bir nehirden akan iki göz" gibidir.²⁵⁸ Gürses, bu iki mesleği, "iki cenah" olarak tanımlar, hatta Mısır Tarîki Şeyh Atâullah Mesleği'nden mücâz olan bir Kurrâ hâfıza, "Evladım, bu İlm-i Kırâat iki cenahlıdır. Onun biri bende, biri sende. Gel bendekini de sana vereyim sen çift cenahlı ol." demesi bu iki ekole yaklaşımını bize göstermektedir.²⁵⁹

Gürses, Kırâat İlminin önemine işaret etmek için zaman zaman *الْقِرَاءَةُ سُنَّةٌ مُتَّبَعَةٌ* "Kırâat, uyulması gereken bir yol / sistem ve motodur."²⁶⁰ prensibine vurgu yaparak²⁶¹ bu ilmin temelde nakle dayalı olup ictihadî bir mesele olmadığını, vecihlerin²⁶² takdim - tehiri ve edâ²⁶³ esnasında takip edilen metodlar dışında herhangi bir ictihad yapılmadığını vurgulamıştır.

İbnü'l-Cezerî, kırâatlerin re'y ve ictihada dayalı olarak ortaya çıkmadığını, Fukahânın ihtilafı ile Kurrânın ihtilafını mukayese etmek sûretiyle izah eder. Cezerî'nin ifadeleri şöyledir:

Kurrânın ihtilafı ile Fukahânın ihtilafı birbirinden farklıdır. Zira Kurrânın ihtilafının tamamı haktır ve doğrudur. Bunların Allah tarafından indirildiğinde²⁶⁴ ve O'nun Kelâmı olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Fukahânın ihtilafı ise ictihada dayalı bir ihtilafır.

²⁵⁸ Bal, mülakat.

²⁵⁹ Demirkan, mülakat. Burada bir hususa işaret etmek istiyoruz. Haseki'nin 1. Döneminde Mehmet Rüştü Âşıkutlu sağ olduğu için Mısır Tarîki de okutulmuştu. Fakat Âşıkutlu, rahmetli olduktan sonra bu tarîk, 5. döneme kadar okutulmamıştır. İkinci olarak 5. dönemde de Mahmut Sarıca tarafından okutulmuştur. Haseki'de Mısır Tarîki'nin okutulmaması, Abdurrahman Gürses'in orada bulunması ve kendisinin diğer Tarîkin okutulmasına engel olduğu gibi bir söylentiyi de beraberinde getirmiştir. Hâlbuki durum hiç de böyle değildir. Öğrencilerinden Talip Akbal, Mısır Tarîki'nin Haseki bünyesinde devam etmesi ile ilgili Gürses'in ne kadar ısrarcı olduğunu bizzat şahit olduğu bir olay üzerinden bize şöyle anlatmıştır: "Bir gün (o dönemin) Eğitim Dairesi Başkanı Şükrü Öztürk Bey, hocanın odasında otururken hocam Şükrü Bey'e bir çıkıştı. Azizim, neden ilgilenmiyorsun? Bu Mısır Tarîki'ni niye açmıyorsunuz? Adam bulsanız ya? Bu bir ilimdir, ilim dalıdır. Niye devamını sağlamıyorsunuz? Bunu bizzat hocadan dinledim. Dışarıda birkaç defa değişik duydum üzüldüm. Bizzat ben şahidiyim çünkü." Akbal, mülakat.

²⁶⁰ Kırâat'in, sonra gelenlerin öncekilerden alması gereken bir sistem ve metod olduğu ile ilgili rivayetler için bk. Ebû 'Amr ed-Dânî, *Câmi'u'l-beyân fi'l-kırâati's-seb'i'l-meşhûra*, I, thk. M. Kemal Atik, TDV Yayınları, Ankara 1999, ss. 27-34.

²⁶¹ Pakdil, mülakat.

²⁶² *Vecih* kavramı için bk. el-Kâdî, *Büdûr*, I, s. 19.

²⁶³ *Edâ* kavramı için bk. İbrahim b. Said ed-Devserî, *Muhtasaru'l-'ibârât li mu'cemi mustalahâti'l-kırâât*, Dâru'l-hadâra, Riyat 2008, ss. 18-19.

²⁶⁴ Ahrufu's-seba' ile ilgili rivayetlerin hemen hepsinde inzal / indir/il/me (نزل ، أنزل) ve kırâat / oku/n/muş olma (نقرأ ، اقرأ ، اقرأ ، اقرأ) ifadeleri geçmektedir. İlgili rivayetler ve bunların değerlendirilmesi için bk. Çetin, *Yedi Harf*, ss. 39-100.

Haddizatında doğru, tektir. Bununla birlikte her mezhep / görüş diğerine nispetle doğrudur, ama yanlış olma ihtimali vardır. Fakat kırâatlerde durum farklıdır. Çünkü kırâatlerin her biri diğerine nispetle haktır ve doğrudur. Ayrıca kırâatlerdeki ihtilafa mahla olan *harflerden*²⁶⁵ her birinin sahabeye izafe edilmesi ancak, onların o harfi en iyi zabd eden, okuyup okutan ve o harfe meyleden kişiler olması sebebiyledir. Aynı şekilde harflerin ve kırâatlerin kırâat imamaları ve ravîlerine nispet edilmesi de böyledir. Zira imam, dil yönüyle o şekilde bir kırâati tercih etmiş, ona devam etmiş ve nihayet onunla şöhret bulmuştur. Bundan dolayı o kırâat, başkasına değil de kendisine nispet edilmiştir. Dolayısıyla buradaki izafet ictihaddan ve re'ydən kaynaklanmamakta, imamın o kırâati tercih etmesi ona müdavim olmasından kaynaklanmaktadır.²⁶⁶

Nakle ve müşâfeheye verdiği önemden dolayıdır ki Gürses, ‘Âsım Kırâati Hafs Rivayeti veya diğer kırâatlerle ilgili örnek okuyuş taleplerini biraz da sitem ederek geri çevirmiş ve bu amaçla yapılan çalışmaların bir eser olamayacağını, *bu alandaki eserin* “Bir kimsenin ağzını / okuyuş ve tavrını diğer insana nakletmek” sûretiyle olabileceğini söylemiştir.²⁶⁷

Gürses’in özellikle 1950’li yıllarda öğrenci seçimi konusunda ince eleyip sık dokumadığı bilinmektedir. Kendisine gelen öğrencilerden çoğuna talim okuttuğu, bir kısmını da Kırâat’e başlattığı, Kırâat’e başlattığı kimselerin de birçoğunun işin zorluğunu görünce ayrılıp gittiği malumdur. Gürses, bu hususu kendisi ile yapılan bir mülakatta şu cümlelerle ifade etmektedir:

Bizim usûlümüzde kimseyi reddetmek yok. ‘Peki, buyurun, gelin bakalım.’ Ya gider ya kalır, belli olmaz. Alınnda yazı yok ya. Gelir ertesi gün bulursan al. İki gün gelir, beş gün gelir, bir hafta gelir... Bazen üç ay, beş ay, hatta altı ay gelir okur. Ondan sonra bir daha görünmez. Müsaade de istemez. Şimdi böyle. Yine de ben kimseyi reddetmem. Çünkü vaziyet öyledir. İhtiyaç var. Zarar yok, fayda var. Bir Fatîha’yı öğrensin, kârdır. Biz ondan bir şey beklemiyoruz. Bizim meselemiz niyet meselesi. Bizim niyetimiz hayırdır. İsterse bir besmele öğrensin, bir harf öğrensin. “Men allemenî harfen, fekad seyzeranî abden” Hazreti Ali’ye isnad ediyorlar. “Bir kimse bana bir harf

²⁶⁵ Burada geçen *harf* kelimesiyle *Ahrufu’-seba’* tamlamasında geçen *ahruf*’un tekili olan *harf* kastedilmektedir. Hem tamlayan ve tamlanan kelime hem de bir bütün olarak tamlamanın ne anlama geldiği ile ilgili yaklaşımlar için bk. İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, I, ss. 23-28; Subhi Salih, *Mebâhis*, ss. 102-116; Çetin, *Yedi Harf*, ss. 103-149.

²⁶⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, I, s. 52.

²⁶⁷ Pakdil, mülakat.

öğretirse onun kölesi olurum” buyurmuştur, Hazreti Ali. Şimdi bir harf olsun isterse, biz onu kâr sayıyoruz.²⁶⁸

Sıkıntılı ve sancılı günlerin yaşadığı ve öğrenci sayısının az olduğu dönemlerde Gürses’in böyle bir tutum sergilemesi doğal gözükmektedir. Fakat öğrencinin bol olacağı dönemlerde biraz da önceki deneyimlerin etkisiyle Gürses’in bu tutumunun değiştiği görülmektedir. Dolayısıyla gelinen süreçte Gürses, Kırâat İlmini tahsil etmek üzere kendisine müracaatta bulunanları bir sınava tabi tutmuş ve seçici davranmıştır.

Gürses’e göre bir kimsenin İlm-i Kırâat’e başlayabilmesi için şu şartları haiz olması gerekir:

1. İyi veya vasat hâfız olmak. Hâfızlığı iyi veya vasat olmayana kırâat okutulmaz. Çünkü kırâat ezbere²⁶⁹ okunur. Hâfızlık iyi olmasa da *vasat* olmak, Kırâat İlmini tahsil için yeterlidir.²⁷⁰

2. Tecvid bilmek. Tecvid bilmeyene kırâat okutulmaz. Bu noktada *Karabaş Tecvidi* de yeterlidir, hatta “*muhtasardır*” ve “*müfiddir*.”

3. Talim okumuş olmak. Talim okumayana kırâat okutulmaz. Talim “*tadımlık*” olmamalı, harf taliminden başlayıp Tekbir, namaz içinde okunan elfâz-ı mübâreke, Sübhâneke, Tahiyât, Salavât, Rabbenâ, Kunut; yukarı doğru, Yâsin, Tebârike, ‘Amme, Vâkıa’, Fetih, Hucurât; geriye dönüp Fatiha’dan başlayıp Nâs’a kadar okunmalıdır. “*Sağlam talim*” böyle olmaktadır.

²⁶⁸ Çakan vd., “Kur’an Saatleri”, s. 13 vd.

²⁶⁹ Kırâatin ezbere okunmasından kasıt, zihnen veya yazılı olarak hazırlanan dersin hocaya ezbere okunması olabileceği gibi yazılan bir nüshanın yüzünden okunması şeklinde de olabilir. Zira ileride ifade edileceği üzere Gürses, Kırâati yüzünden de okutmuştur. Her ne şekilde olursa olsun İlm-i Kırâatı tederrüs edebilmek için hâfız olmanın önemli olduğu aşikârdır. Zira henüz ‘Âsım Kırâati Hafs Rivayetini ezbere bilmeyen, ancak yüzünden okuyabilen bir kimsenin diğer kırâatlerdeki okunmuş farklılıklarını kavrayabilmesi mümkün değildir. Çünkü söz konusu ilmin tahsili, eş zamanlı olarak kırâatleri mukayese yapmak sûretiyle meydana gelmektedir. Makîsun aleyhi bilmeyenin kıyas yapamayacağı ise aşikârdır.

²⁷⁰ Gürses’in hâfızlık tespit usûlü şöyledir: Rast gele bir yer açılır, kişi orayı birkaç kelime devam edebiliyor veya âyeti söküp götürebiliyorsa o *hâfızdır*. Birkaç âyet okuyabiliyorsa o *vasat hâfızdır*. Yarım sayfa okuyabiliyorsa *iyi hâfızdır*. Arka sayfaya geçiyorsa *pekiyi hâfızdır*. Hâfız olmayan zaten arkasını getiremez. Dolayısıyla Gürses, bu noktada Diyanet’in o günün şartlarında yapmış olduğu hâfızlık sınavını şu düşünceleriyle tenkit etmiştir: “*Bu çocukları çok sıkıştırıyorlar. Bunlar hâfızlık tespit sınavı değil hâfızlık kuvvet sınavı yapıyorlar.*” Pakdil, mülakat.

4. Arapça bilmek. Arapça bilmeyene kırâat okutulmaz. Emsile, Bina, Maksûd, Avâmil, İzhâr okumak yeterlidir. Hatta bu altyapı öğrencinin “*İmam Hatibine de İlahiyatına da kırâatına da yeter.*”²⁷¹

Abdurrahman Gürses, yukarıda öne sürmüştüğü şartları taşıyıp taşımadığını görebilmek için öğrencisi Ramazan Pakdil’e bazı sorular sormuş ve sorduğu yerleri ağır ağır okumasını kendisinden istemiştir. İlk olarak, Furkân sûresinin 27. âyeti olan **وَيَوْمَ يَعِضُ الظَّالِمُ** âyetinden başlayıp devam etmesini istemiştir. Böylelikle aslında hem hâfızlığı tespit etmiş, hem talim durumunu kontrol etmiş olmaktadır. Ve daha sonra Duhâ sûresi ile İnşirâh sûresini her âyette durarak ve talimli bir şekilde okumasını istemiştir.²⁷²

Gürses’in ölçme değerlendirmede sormuş olduğu sorular çok kritik yerlerdendir. Zira ilk soru *istitâle* sıfatı dışında bütün sıfatları aynı olan, ancak mahreçleri farklı olan **ض** ve **ظ** harflerinden,²⁷³ diğer iki soru ise tecvid kurallarının hemen hepsinin (medd-i tebî, teşdid bilâ gunne, teşdid me‘a’l-gunne, idğam-ı bilâ

²⁷¹ Pakdil, mülakat.

²⁷² Pakdil, mülakat.

²⁷³ Bu iki harfin sıfatlar itibariyle birbirine bu kadar çok benzemesi ve telaffuzlarında hata olabilme ihtimalinin varlığından dolayıdır ki İbnü’l-Cezerî Mukaddime’sinde (s. 14.) bu konuya ayrı bir başlık açmış ve orada *بإستطالة والضاد* ifadesiyle **ض** harfinin *istitâle* sıfatlı olduğunu, *وأخرج ميز من الظاء* ifadesiyle de mahreç itibariyle **ظ** harfinden ayrıldığını ifade etmiş, ardından *وكلمها تجي* ifadesinden sonra bazı örnekler vermiştir. İlgili beytler şöyledir (s. 15.):

في الظعن ظل الظهر عظم الحفظ، أيقظ وأنظر عظم ظهر اللفظ
ظاهر لظي شواظ كظم ظلما، اغلظ ظلام ظفر انتظر ظلما
أظفر ظلما كيف جا وعظ سوى، عضين ظل النحل زخرف سوا
فظلت ظلم وبروم ظلوا، كالحجر ظلت شعرا نظل
يظللن محظورا مع المحتظر، وكنت فظا وجميع النظر
إلا بويل وهل وأولى ناضره، والغيط لا الرعد وهود قاصره
والحظ لا الحض على الطعام، وفي ضنين الخلاف سامي

Ayrıca İbnü’l-Cezerî, hemen bir sonraki bölümde (s. 16) “*Bâbu’t-tahzîrât*” başlığı altında bazı kelimelerin telaffuzuna dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamış ve orada birkaç örnek vermiştir. Verdiği örneklerden birisi de yukarıda ifade edilen Furkan sûresi 27. âyetidir. İlgili beytler şöyledir (s.16):

وان تلاقيا البيان لازم، أنقض ظهرك يعض الظالم
واضطر مع وعظت مع أفضتم، وصفها جباههم عليهم

bk. İbnü’l-Cezerî, *Mukaddime*, ss. 14-16.

gunne, izhar, kalkale, ihfa, medd-i لازم, medd-i muttasıl vb.) yer aldığı sûrelerden gelmiştir.

Gürses, Kırâat İlmini Aşere ve Takrîb seviyesinde okutmuştur. İlk olarak Aşere Tarîki üzere indirâc metodu ile bir hatim yaptırmış, daha sonra Takrîb Tarîki üzere yine indirâc metodu ile ikinci bir hatim yaptırmıştır. Her hatimde Fatiha'dan başlatıp Rûm sûresine kadar Meratib-i Erbe'a (medlerin dört mertebede okunması), Rûm sûresinden sonra ise Mertebeteyn (medlerin iki mertebede okunması) sistemini uygulamıştır.

Yukarıda da işaret edildiği gibi Gürses'in verdiği dersler;

- Haseki dışında verdiği dersler (Beyazıt Camii, Nuruosmaniye Kur'an Kursu, kendi evi ve talebelerinin evleri.)
- Haseki'de verdiği dersler,

şeklinde iki grupta değerlendirilecek olursa, ortak noktalar olmakla birlikte her iki durumda da bazı farklı yöntemler takip ettiği görülmektedir. Bundan dolayı Kırâat İlmindeki ders işleyiş usûlünü iki grupta incelemek uygun olacaktır.

b. Haseki Eğitim Merkezi Dışında Verdiği Dersler

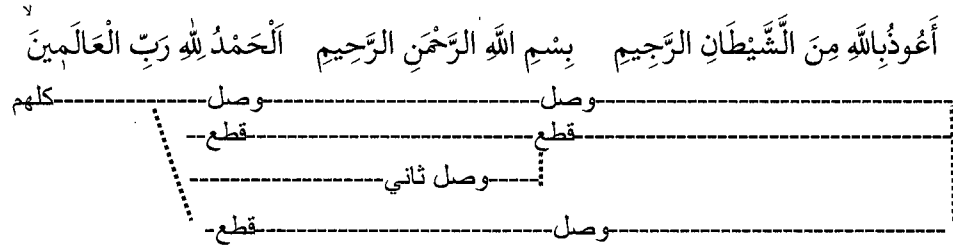
Abdurrahman Gürses'in kırâat birikimini aktarma konusunda farklı yöntemler takip ettiği görülmektedir. Haseki'deki yönteminde kendi içinde bir devamlılık söz konusu iken, Haseki dışında vermiş olduğu derslerdeki metodun hem Haseki'deki derslerden farklı olduğu, hem de zaman, mekân, bireysel farklılıklar gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak kendi içinde biraz değişiklik arz ettiği gözlemlenmektedir.

Gürses'in kırâat dersinde besmele ve hamdele faslından sonra ilk cümlesi şudur: "*Kırâatte tarikimiz İslambol Tarîki'dir. Mesleğimiz Sûfi Mesleği'dir.*" Gürses, bu sözün ezbelenmesini söylemiş ve bundan başka kırâatler, tarîkler ve mesleklerin de var olduğunu, ayrıca kendisinin, hocasından İslambol Tarîki

Ahmed es-Sûfi Mesleği'ni okuduğunu ve ancak bunu okutabileceğini ifade etmiştir.²⁷⁴

Bu girişten sonra kırâat imamlarından bahsetmiş, imamlarının ilk yedisine *Eimme-i Seb'a*, kırâatlerine *Kırâat-ı Seb'a*, diğer üçünün ilavesi ile *Eimme-i 'Aşere*, kırâatlerine de *Kırâat-ı 'Aşere* dendiğini, bunların bir süre Kırâat-i Seb'a olarak okuduklarını, sonra Ebû Cafer, Yakub ve Halefû'l-Âşir'in mütevatir imamların arasına katıldığını, zaten bunların kırâatinin var olduğunu, fakat pek yaygın olmadığını söylemiştir.²⁷⁵ Bu izahattan sonra râvîlerin isimlerini ve rumuzlarını yazdırmış ve bunları çok iyi ezberlemek gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Zübde'siz ve 'Umde'siz bu ilmin okutulamayacağını ifade etmiştir. Daha sonra Zübde'yi açıp mukaddime bölümünü okutmadan İstiaze, Besmele, Medler, Sıla gibi bahisleri yeri geldikçe anlatmıştır.²⁷⁶

Kırâat İmamlarından İbn Kesîr'in okuyuş farklılıkları ile ilgili (إليه، كم، عليه، إليه) zamirlerinde silâ²⁷⁷ yapması, medleri uzatma miktarı gibi) kısaca bilgi verdikten sonra uygulamaya geçmiş ve ilk uygulama dersinde Fatıha sûresi evvel-i sûre vecihlerini aşağıda gösterileceği şekilde,

indirâc usulüyle okuttuktan sonra hemen aynı sûrenin ikinci âyetinden başlayıp Bakara sûresi 21. âyeti olan يا ايها الناس اعبدوا âyetine²⁷⁸ kadar iki sayfa İbn Kesîr'e göre infirâd usûlüyle okutmuştur. Devam eden derslerde de Bakara sûresi 21. âyetten başlayıp ilk beş sayfayı (37. âyetin sonuna kadar) infirâd usûlünde İbn Kesîr'e göre okutmuştur. Bu esnada neden infirâd neden indirâc okunduğunu

²⁷⁴ Pakdil, mülakat.

²⁷⁵ Ebû Cafer, Yakub ve Halefû'l-Âşir'in mütevatir imamların arasına katılmasıyla ilgili olarak, İbnü'l-Cezerî'nin daha önce zikri geçen *ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Kırâati's-selâsi'l-mütetemmimetî li'l-'aşr* isimli eserine bakılabilir.

²⁷⁶ Pakdil, mülakat.

²⁷⁷ "Sıla" kavramı için bk. Devserî, *Mustalahât*, s. 78.

²⁷⁸ Bakara 2/21.

anlatmış, önce kendisi örnek okuyuş sergilemiş, sonra aynı yeri talebeye tekrar ettirmiştir.²⁷⁹

İlk derste İbn Kesîr üzere infirâd tarîki ile okuma yapılırken diğer yandan da indirâcın ne demek olduğunu ve bu usûlde nasıl vücühât çıkarılacağını²⁸⁰ örneğin **ءانذرتهم** şeklinde başlayan Bakara sûresi 6. âyetinde²⁸¹ geçen **ءانذرتهم** kelimesi üzerinden,

بتسهيل الهمزة بينها وبين الألف مع ألف الفصل بينهما = ب ح ل²⁸²

بتسهيل الهمزة بينها وبين الألف فقط = ج د²⁸³

يبادل الهمزة الثانية مع المد كمد اللازم = ج

بتحقيق الهمزة مع ألف الفصل بينهما = ل

بتحقيق الهمزتين فقط = م ن ف ر²⁸⁴

²⁷⁹ Şahin, mülakat.

²⁸⁰ Kırâat İlmini tahsil eden kimseler, okuyacakları âyetleri önceden yazarak derse gelirler. Âyetlerin altına bir takım grafiksel şekiller konularak farklı okunuşlar yazılmış olur. Buna vücühât çıkartma denir. Usûl, şöyledir: Her âyet, ‘Âsım Kırâatinin Hafs Rivayetine (yani günümüzde yaygın olan Kur’anlar’ın hattına) göre yazılır. Sonra söz konusu âyette var olan bütün kırâat farklılıkları, âyetin üst kısmına not edilir. Daha sonra aynı âyetin altından, birinci imamın birinci râvîsi göz önünde bulundurularak çizgi çekilmeye başlanır. Şayet kendisi için çizgi çekilen râvînin Hafs rivayetinden farklı bir okuyuşu yoksa çizgi düz çekilir. Farklılık olan yerde âyetin altına tekabül eden yere o farklı okuyuş yazılır. Çizginin sonunda râvînin adını temsilen (daha önce giriş kısmında tespit edilmiş olan) rumuz konulur. Böylece o râvî için o âyet okunmuş olur. Bu arada aynı râvî gibi okuyanlar varsa onlar da o râvî gibi okumuş kabul edilir ve çizginin sonunda o râvînin yanına onların da rumuzu konulur. Sonra, âyet sondan başa doğru takip edilir. Farklı okuyan ve en başa gitmeden çıkabilecek olanlar varsa hemen âyetin o kısmından bir çizgi çekilir ve o râvîler ya da imamlar çıkartılmış olur. Daha sonra birinci imamın ikinci râvîsi (şayet aynı imamın birinci râvîsi ile birlikte çıkmadıysa) göz önüne alınarak âyetin baş tarafına gidilir ve râvî için âyet okunmaya başlanır. Yukarıda açıkladığımız aynı yol burada da takip edilir. İşte izah etmeye çalıştığımız bu faaliyete **vücühât çıkartma** denir. Bu usûl indirâc metodunda uygulanır. Bu faaliyet sonucu meydana gelen esere **Vücühât Defteri, Aşere Vücühâtı, Aşere Sûretleri, Takrîb Sûretleri, Aşere Mecmuası, Takrîb Mecmuası** gibi isimler verilmektedir. Tabîîdir ki bahsettiğimiz hususlar teknik konular olduğu için ilk anda anlaşılması biraz güç olabilir. Ancak tatbikatı yapıldıkça bu husus anlaşılabilir.

²⁸¹ Bakara 2/6.

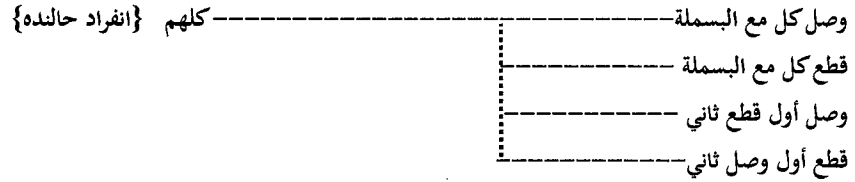
²⁸² Kırâat-ı Seb‘ okunduğu için bu grupta yer alan جع remizli Ebû Ca‘fer’i yazmamıştır.

²⁸³ Kırâat-ı Seb‘ okunduğu için bu grupta yer alan يس remizli Ruveys’i yazmamıştır.

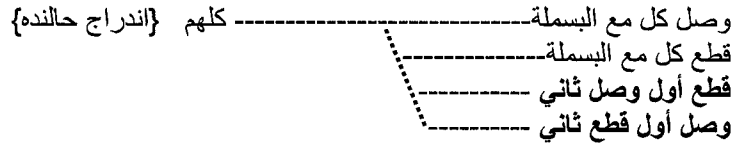
şeklinde yazarak göstermiştir.²⁸⁵

Gürses, vücuhât çıkartma konusunda ‘Umde’den yararlanmak gerektiğini, orada iki Tarîkin her iki Mesleğine ait mukaddem - muahhar vecihlerin yazılı olduğunu söylemiştir. Örneğin, evvel sûre vecihlerinde Aşere Meratib-i Erbe‘a’da sırasıyla;

1. Vasl-ı kül me‘albesmele,
2. Kat-ı kül me‘albesmele,
3. Vasl-ı evvel kat‘-ı sâni,
4. Kat‘-ı evvel vasl-ı sâni vecihleri,

şeklinde alınması gerekirken, İndirac halinde bu vecihlerden en sondaki ile sondan bir öncekinin,

şeklinde yer değiştirdiğini ifade etmiştir.

Aşere Tarîki’ni Bakara sûresinin 37. âyeti olan فتلقى آدم sonuna²⁸⁶ kadar infirâd usûlüyle okuttuktan sonra tekrar Fatiha’ya dönüp bu defa indirâc usûlü ile 7 imamın kırâat farklılıklarını Bakara sûresi 264. âyeti olan أولا يعلمون²⁸⁷ âyetine²⁸⁷ kadar okutmuştur. Bakara 265. âyetten itibaren Kur’an-ı Kerim’in sonuna kadar 10 imamın kırâat farklılıklarını okutmuştur. Bu noktada

²⁸⁴ Kırâat-ı Seb‘ okunduğu için bu grupta yer alan حه remizli Ravih ile عل remizli Halefu’l-‘Âşir’i yazmamıştır.

²⁸⁵ Şahin, mülakat. Âyetteki vücühât farklılıkları için bk. Pâlûvî, *Zübde*, s. 16.

²⁸⁶ Bakara 2/37.

²⁸⁷ Bakara 2/77.

Abdurrahman Gürses'in Aşere Tarîki'nde infirâd ve indirâc metodunu uygulayış şekli ile ilgili iki farklı durumla karşılaşılmaktadır.

1) Yöntem I

Abdurrahman Gürses, Aşere Tarîki'nde infirâd ve indirâc metodunu uygulatırken öğrencisi Mustafa Demirkan'da 6 aşamalı bir yöntem takip etmiştir. Sistem şöyledir:

1. Fatiha'dan başlayıp Bakara sûresi 39. âyeti olan وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا والذين كذبوا آياتنا²⁸⁸ sonuna kadar her seferinde başa dönmek üzere;

a. Hiyerarşide birinci imam olan Nâfi''in birinci râvîsi olan Kâlûn için infirâd üzere,

b. İkinci imam olan İbn Kesîr için infirâd üzere,

c. Üçüncü imam olan Ebû 'Amr için infirâd üzere okutmuştur.

Bakara sûresi 3. âyeti örneğinde bu aşamaların vücuhâtını göstermek gerekirse²⁸⁹ karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Kâlûn için infirâd:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

ب-----صله-----
-----عدم صله-----

İbn Kesîr için infirâd:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

د-----صله-----

²⁸⁸ Bakara 2/39.

²⁸⁹ Âyet-i kerimede geçen okuyuş farklılıklarından "sıla" için bk. Pâlûvî, *Zübde*, ss. 7-8; "ibdal" için age., ss. 11-12; "tefhim / tağlîz" için age., s. 12.

Ebû ‘Amr için infirâd:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

ط -----
ى -----إبدال

2. Yukarıda ifade edilen 3 dönüşten sonra tekrar Fatiha’dan başlayıp هم فيها خالدون âyetinin sonuna kadar tek seferde kırâat imamlarının ilk üçü olan Nâfi‘, İbn Kesîr ve Ebû ‘Amr’ı indirâc usûlü ile okutmuştur.

Zikri geçen Bakara sûresi 3. âyet-i kerime, Nâfi‘, İbn Kesîr ve Ebû ‘Amr için indirâc usulüyle okunacak olursa vücühât şöyle olur:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

290(د) ب ----- صلّه -----
ب (ط) ----- عدم صلّه -----
ج ----- تفخيم -----إبدال-----
ى ----- ترقيق -----

3. Sonra Fatiha’dan ilk 7 imamı alıp هم فيها خالدون âyetinin sonuna kadar indirâc usûlü ile okutmuştur.

Bu durumda aynı âyetin vücühâtı şu şekilde olmaktadır:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

(د) ب ----- صلّه -----
ب (ط ك ن ف ر) ----- عدم صلّه -----
ج ----- تفخيم -----إبدال-----
ى ----- ترقيق -----

²⁹⁰ Bu ve bundan sonraki parantezler, indirâc edenlerin rumuzlarını ifade etmektedir.

4. En son Bakara sûresi 40. âyet olan **يا بني إسرائيل اذكروا** âyetinden²⁹¹ başlayıp 10 imama göre Kur'an'ın sonuna kadar indirâc usûlü ile Aşere hatmi yaptırmıştır.

2) Yöntem II

Abdurrahman Gürses'in, Aşere Tarîki'nde Ramazan Pakdil, Hâfız Osman Şahin ve diğer bazı öğrencilerinde takip ettiği sistem ise şöyledir:

1. Fatiha'dan başlayıp Bakara sûresi 37. âyeti olan **فنلقى آدم** âyetinin²⁹² sonuna kadar sadece ikinci imam İbn Kesîr için infirâd.

2. Sonra Fatiha'dan başlayıp ilk 7 imamın kırâati üzere Bakara sûresi 76. âyeti olan **واذا لقوا الذين امنوا** âyetinin²⁹³ sonuna kadar indirâc.

3. En son Bakara sûresi 77. âyeti olan **اولا يعلمون** âyetinden itibaren sona kadar Aşere Tarîki üzere 10 imam için indirâc.²⁹⁴

Söz konusu iki yöntem kıyaslandığında şunları söylemek mümkündür:

- Yöntem I'de **infirâd** Kâlûn için başlarken yöntem II'de İbn Kesir için başlamıştır.
- Yöntem I'de **infirâd alıştırmaları** birkaç farklı râvî ve imam üzerinden yapılırken yöntem II'de sadece tek imam üzerinden yapılmıştır.
- Yöntem I'de **indirâc metodu** alıştırması iki aşamalı uygulanırken yöntem II'de tek aşamalı uygulanmıştır.
- Yöntem I'de **infirâd ve indirâc alıştırmaları** Fatiha ile Bakara sûresi 40. âyeti arasında cereyan ederken yöntem II'de; a) İnfirâd alıştırmaları Fatiha - Bakara sûreleri ilk beş sayfa arasında, b) İndirâc alıştırmaları ise Fatiha ile Bakara ilk on sayfa arasında cereyan etmiştir.

²⁹¹ Bakara 2/40.

²⁹² Bakara 2/37.

²⁹³ Bakara 2/76.

²⁹⁴ Pakdil, mülakat; Demirkan, Pakdil, mülakat; Şahin, mülakat.

- Yöntem I’de Aşere Tarîki Bakara sûresi 40. âyetten başlarken yöntem II’de Bakara sûresi 77. âyetten başlamıştır.

Gürses’in özel okutmalarında neden böyle farklı iki yöntem takip ettiğini bilmiyoruz. Burada şunu ifade etmek gerekir. Birinci yöntemi takip ettiği öğrencisi Mustafa Demirkan, Kırâat İlmini daha önceden (17 yaşlarında iken) Mısır Tarîki üzere Kesikbacak İsmail Efendi diye bilinen İsmail Hakkı Bayrı’dan okumuştur.²⁹⁵ Bundan dolayı aklımıza “*Acaba Demirkan hoca, daha önceden Mısır Tarîki okuduğu için yeni sisteme adapte olması biraz zor olur endişesiyle mi Gürses hoca kendisinde 6 aşamalı bir sistem takip etmiştir?*” şeklinde bir soru gelmiştir. Zihnimizde oluşan bu düşüncelerin doğruluğunu test etmek için ve de belki Gürses hoca kendisine neden bu şekilde okuttuğunun izahını da yapmıştır düşüncesiyle telefon görüşmesi yaptığımız Demirkan Hoca’dan düşündüğümüzü destekler mahiyette bir cevap alamadık. Kendisi bize, bu konuda Gürses hocanın herhangi bir açıklamada bulunmadığını ve Kırâat İlminin tedrisine başlarken infirâd ve indirâc metodunu yerleştirmek amacıyla farklı yöntemler takip edilebileceğini ve Mısır Tarîki’nde de, hocası İsmail Efendi’den bu yöntemle okuduğunu ifade etmiştir.²⁹⁶

Kaynaklara bakıldığında ise infirâd ve indirâc metodu, bir başka deyişle ifrâd ve cem‘ usûlünün farklı şekillerde uygulanabileceği görülmektedir.²⁹⁷ Çünkü bu, asla tealluk eden hususlardan değildir. Bundan hareketle fer‘î bir konuda Gürses’in, muhatablarının durumuna göre farklı metodlar uygulamış olabileceği kanaatine varılabilir.

Abdurrahman Gürses, ilk planda yukarıda dile getirildiği şekilde Kırâat İlminin Aşere boyutunu aşamalı olarak (infirâd ve indirâc mantığını kavratarak) öğretmiş, Haseki dışındaki *kimi öğrencilerine Aşere’yi ezberden okutmuş, kimilerine de yazdırmış ve yüzünden okutmuş*, hatta yazılan nüshaları kontrol etmiş ve imza atmıştır.²⁹⁸ Ayrıca özel ders verdiği talebelerini, dersleri aynı yerde

²⁹⁵ Demirkan, mülakat.

²⁹⁶ Mustafa Demirkan, telefon görüşmesi, 04.09.2013, saat 15:21.

²⁹⁷ İbnü’l-Cezerî, *Müncid*, ss. 82-84; a.mlf., *en-Neşr*, II, ss. 194-199.

²⁹⁸ Pakdil, mülakat; Erbay, mülakat; Nalbant, mülakat.

de olsa genelde *tek tek dinlemiştir*.²⁹⁹ Derslerin çoğu özel meclislerde geçtiği için ferş-i huruf olan yerlerde zaman zaman *Tevcihu'l-Kırâat* konusuna girmiş, bir kelime üzerinde yer yer on-on beş dakika mütâlaa ve etütleri olmuştur.³⁰⁰

Kırâat İlminin Takrîb boyutunda on imamın ikişer râvîsi ve her bir râvînin de ikişer tarîkinden gelen farklı rivayetler söz konusu olduğu için Takrîb, Aşere'ye göre daha zor gözükmektedir. Bu zorluğa Gürses, şöyle dikkat çekmektedir: “*Ben Takrîb’i size kırk yıl sonra okutuyorum. أشهد بالله şu defterim olmasa bunu ben size okutamazdım. Aşere kolaydır. Okursunuz. Ama Takrîb zordur. Takrîb’in içinden çıkılmaz. Çıkılsa bile hata ihtimali çoktur. Dolayısıyla istinsah olsa da yazın.*” Gürses, detaydan kaynaklanan bu zorluktan dolayı *Takrîb’i hem kendisi yazmış, hem de öğrencilerine yazdırmış ve yüzünden okutmuş*, kendisi de nüshadan takip etmiştir.³⁰¹

Takrîb Tarîki’nde Aşere’den farklı olarak râvîlerin de râvîleri devreye girdiği için kaynak olarak Dimyâtî’nin *İthaf* adlı eserini takip etmiş, yardımcı kitaplar olarak da Cezerî’nin *en-Neşr* ve *Takrîbü’n-Neşr* isimli eserlerini kullanmıştır.³⁰² Bununla birlikte Takrîb’de tarîklerden kaynaklanan farklı bir vecih geldiğinde Aşere’nin temel kaynakları olan Zübde ve ‘Umde’de geçen vecihleri mukaddem vecih olarak almış ve uygulatmıştır. Aşere Tarîki’ni okuturken infirâd ve indirâc sistemini uygulayan Gürses, Aşere bitene kadar zaten mantık kavrandığı için Takrîb’in başında infirâd tarîki üzere okuma alıştırmaları yaptırmamıştır.

Bu arada Gürses, hem Aşer hem Takrîb derslerinde okuyuş esnasında meydana gelen hataları genelde direkt, zaman zaman dolaylı bir üslupla tashih etmiştir. Yapılan bir hata esnasında dersi kesip talim - tecvid hocası Abdurrauf Efendi veya kırâat hocası Fehmi Efendi’nin, yıllar önce tam burada kendilerini uyardığını ve yanlışlarını düzelttiğini ifade etmesi, onun bu dolaylı üslubunu göstermesi bakımından dikkatimizi çekmiştir.³⁰³

²⁹⁹ Şahin, mülakat.

³⁰⁰ Tavman, mülakat.

³⁰¹ Pakdil, mülakat; Demirkan, mülakat; Şahin, mülakat.

³⁰² Pakdil, mülakat.

³⁰³ Tavman, mülakat.

Abdurrahman Gürses, derslerini genelde bir dua ile tamamlamıştır. Dualarında, Kırâat İlminin kendi asrına kadar gelmesinde katkısı olan ve silsilede yer alan bütün Kurrâ'ya yer ayırmıştır. Talebelerinin, hocalarının yapmış olduğu duadan hatırında kalan şu cümleleri burada zikretmek istiyoruz:

صدق الله العظيم. سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين إلى روح النبي صلى الله تعالى عليه وسلم وآله وأصحابه الكرام وإلى أرواح آبائنا وأمهاتنا وإخواننا وأخواتنا وأقربائنا وأجدادنا وجداتنا وأساتيدنا ولمشايخنا ولمن وصينا بالدعاء بالخير...³⁰⁴

c. Haseki Eğitim Merkezi'nde Verdiği Dersler

Abdurrahman Gürses'in kırâat derslerinde, ana çerçevesi az çok anlaşılan bir yöntemi vardır ki bunu gerek Haseki dışında verdiği derslerde, gerek Haseki'deki derslerinde uygulamıştır. Yukarıda bu hususlar anlatılmıştır. Dolayısıyla bu başlıkta sadece, Haseki'de bariz olarak göze çarpan bazı farklı uygulamaları ele alınacaktır.

Bunlardan birincisi kırâat derslerini toplu olarak okutmasıdır. Haseki'den önceki okutmalarında ve Haseki ile eş zamanlı olarak devam eden derslerinde öğrencileri tek tek dinleyen Gürses, Haseki'de koro halinde dinleme usulünü benimsemiştir. Koro halinde ders okutma usûlü kaynaklarda zikredilmektedir. Suyûtî'nin anlattığına göre İbnü'l-Cezerî, Kahire'ye geldiğinde pek çok kişi onun ders halkasına girmek ister, fakat herkesi okutmaya vakti elvermez. Bunun üzerine önce kendisi âyeti okur, sonra insanlar hep bir ağızdan tekrar ederler. Yine Suyûtî, -öğrencilerin durumunu bildiği takdirde- hocanın birkaç kişiyi bir anda dinlemesinin uygun olduğunu söyler. Hatta İmam Sehâvî, iki ya da üç kişiyi aynı anda dinlemiş ve her birini takip etmiştir. Suyûtî ayrıca, kitap yazımıyla veya ders mütalaasıyla meşgul iken bile hocanın öğrenciyi dinleyebileceğini ifade etmiştir.³⁰⁵

³⁰⁴ Demirkan, Pakdil, mülakat.

³⁰⁵ Suyûtî, *el-İtkân*, I, ss. 216- 217.

Geçmişte örnekleri var olmakla birlikte gelenekte pek uygulanmayan koro halinde okutma yöntemini, Gürses'in zaman kazanma adına benimsediği görülmektedir. Zira Haseki'de ders verdiği dönemlerde kursiyer sayısının ortalama on beş olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, bu kadar kişiye tek tek hem Aşere hem Takrîb okutmak epeyi zaman alacak ve belki de bu ilmin bu kadar kişiye aktarılmasına fırsat bulunamayacaktı.³⁰⁶

Hatırlanacağı üzere Haseki'nin birinci ve beşinci döneminde İstanbul Tarîki'nin yanı sıra Mısır Tarîki de tedris edilmiştir. Mısır Tarîki'nin birinci dönemdeki hocası, ifade edildiği gibi Mehmet Rüştü Âşikkutlu ve hem onun talebesi hem beşinci dönem Mısır Tarîki hocası Mahmut Sarıcaoğlu, koro halinde okutma usûlünü uygulamamışlardır.³⁰⁷ Hâlbuki sınırlı zamanda çok öğrenciye okutma zorunluluğu onların da karşılaştığı bir meseledir. Onlar bu problemi sırayla okutma yöntemiyle aşmışlardır. Bu yöntemde örneğin 5 kişinin var olduğu bir sınıfta o derste 10 âyet okunacağı varsayılacak olursa, birinci kişiden başlamak üzere sırasıyla herkes ikişer âyet okumakta ve bir kişi okurken diğer dört kişi de dinlemektedir. Burada şöyle bir husus gündeme gelmektedir: Böyle bir okuma yönteminde herkes Aşere veya Takrîb Tarîki'ni baştan aşağıya kadar okumak sûretiyle bitirememektedir. Öyleyse hatim eksik kalmıştır. Ancak daha önceden bir iki yerde değinildiği üzere kırâati elde etmenin yollarından birisi de semâ' yöntemi'dir. Âşikkutlu ve Sarıcaoğlu bu yolla öğretmişlerdir. Dolayısıyla bu metod, semâ' metoduna uygun düşmektedir.

Abdurrahman Gürses'in koro halinde okutması hususuna değinilecek olursa burada şöyle bir sorun gündeme gelmektedir: Her ne kadar bazı kaynaklarda, uygulandığında dair ifadeler yer alsada toplu okumalarda öğrencinin yapmış olduğu bir yanlış nasıl fark edilecektir? Zira yaklaşık onbeş – yirmi kişi aynı anda okumaktadır. Bu noktada çok dikkat çekici bir hususla karşılaşılmaktadır. O da şudur: Gürses, kulağı biraz ağır işitmesine rağmen koro halinde de olsa Kur'an tilaveti esnasında yapılan hataları nasıl oluyorsa bir anda duyabilmektedir. Bu hususu, görüştüğümüz hemen her öğrencisi ve meslektaş

³⁰⁶ Pakdil, mülakat.

³⁰⁷ Mustafa Akarsu, telefon görüşmesi, 07.09.2013, saat 14:15.

vurgularken³⁰⁸ öte yandan bu durum dergilere de konu olmuştur.³⁰⁹ Tabîî bunu bir keramet olarak değerlendirmek mümkün olduğu gibi algıda seçicilik olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu, meselenin bir yönüdür. Diğer taraftan zaten Gürses, yanlış mahal vermemek için Hafs rivayetinden farklı bir okuyuş özelliği olan ve telaffuzu zor olan kelimeleri önce kendisi iyice anlatmış, örnek seslendirme yapmış, talebeden tek tek dinlemiş, daha sonra aynı yeri toplu olarak okutmuştur. Örneğin, Yusuf sûresi 23. âyette geçen ve Aşere Tarîki'ne göre Ebû 'Amr, 'Âsım, Hamza, Kisâî, Yakup ve Halefû'l-'Âşir rivayetleriyle هَيْتْ şeklinde okunan kelimenin;

1. Nâfi', İbn Zekvân ve Ebû Cafer'den gelen rivayetlere göre: هَيْتْ ,
2. İbn Kesîr'den gelen rivayete göre: هَيْتْ ,
3. Hişâm'dan gelen rivayete göre هَيْتْ ,
4. Yine Hişâm rivayetine göre هَيْتْ

şeklindeki beş farklı okunuşunu³¹⁰ önce kendisi göstermiş, sonra öğrencilere okutmuştur.³¹¹

Gürses'in Haseki'de göze çarpan diğer bir uygulaması da, burada Cezeri'nin *Mukaddime*'sini ve *Tayyibe*'sinden 50 beyt kadarını okutmuş olmasıdır. Gürses'in Haseki dışındaki derslerinde *Mukaddime*'yi ve *Tayyibe*'yi okutmuş olduğuna dair bir bilgiye ulaşamamıştır. Tabîî böyle bir bilgiye ulaşamaması onun bu iki eseri daha önceden okutmadığı anlamına gelmez. Belki, icazet aldığı tarihten (1937) 1970'e kadar ders verdiği talebelerine bu iki eseri okutmuştur. Ancak o dönemde kendisinden okuyan herhangi bir kişiye ulaşma imkânımız olmamıştır. Dolayısıyla elde ettiğimiz bilgiler çerçevesinde Gürses, söz konusu iki eseri Haseki'de okutmuştur diyebiliriz.

³⁰⁸ Pakdil, mülakat; Bal, mülakat; Akbal, mülakat; Pasmaz, mülakat.

³⁰⁹ Gaffar Tetik, "Hendek'te Coşan Kur'an Bülbülleri", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 71 (Kasım 1996), s. 7.

³¹⁰ Pâlûvî, *Zübde*, s. 73.

³¹¹ Bal, mülakat.

Gürses, *Tayyibe* için “*demir leblebi*” ifadesini kullanır. *Tayyibe*’nin anahtarının remizleri ve ibaresi olduğunu, bu remizler bilinmeden *Tayyibe*’yi çözümenin biraz zor olduğunu, mutlaka şerhe de ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Şerhte İbn Nâzım’ı takip eden Gürses, remizleri tanıtip ibareye ve şerhe alıştırdıktan sonra geri kalan kısmını talebenin de okuyabileceğini söylemiştir. Ayrıca *Tayyibe*’yi ezberlemeyi tavsiye etmiş, bunun ezberlenmek için yazıldığını ifade etmiş, ezberlettiği yerleri önce koro halinde sonra tek tek dinlemiştir.³¹²

Üçüncü olarak Gürses, Haseki dışındaki derslerinde özellikle *Aşere*’yi yazdırma konusunda ısrarcı olmamasına rağmen Haseki’de, öğrencilerin mezun olduktan sonra değişik yerlere gidecekleri, bu sebeple ibareyi çıkaramayıp vecihleri karıştırabilecekleri endişesiyle hem *Aşere*’yi hem *Takrîb*’i yazdırma kararı almıştır.³¹³ Bu konuda, “*Arkadaşlar, bu yazdığımız kitap yarın sizin mizanda Uhud dağından daha ağır gelecek. Yazmaya devam edin. Gevşeklik göstermeyin.*”³¹⁴ ifadelerini kullanmak sûretiyle ısrarcı davranmıştır. Öğrencilerin nüshalarını tek tek kontrol etmiş, yazmayanları uyarmış, yazanların nüshalarına imza atmış ve yer yer, “*İyi yazın dedim ama hocanızı kıskandıracak kadar da yazmayın.*”³¹⁵ demek sûretiyle öğrenciyi hem teşvik etmiş hem takdir etmiştir.

Abdurrahman Gürses, yazılan nüshaları “*göz nuru*”³¹⁶ olarak değerlendirirken bunların, -kıymetini bilmeyeceklerse- emanet olarak bile en yakınlarla bırakılmamasını, zayi olması durumunda parayla da piyasada bulunamayacağını söylemiştir.³¹⁷

Gürses, *Aşere* ve *Takrîb* nüshalarının basılmasına pek sıcak bakmamıştır. Bunun gerekçesi, yazdığı nüshalarını bastırmak isteyen bir öğrencisine “*Bastırдыңın zaman aynen günlük okunup atılan gazete gibi olur. Bunu okuyacak adam gelsin senin gibi emek versin, göz nuru döksün, dirsek çürütsün, kıymetini bilsin.*”³¹⁸ şeklinde yapmış olduğu uyarıdan anlaşılmaktadır.

³¹² Pakdil, mülakat.

³¹³ Pakdil, mülakat.

³¹⁴ Ahmet Avşar, mülakat, İsmailağa Kur’an Kursu, 06.02.2012.

³¹⁵ Akbal, mülakat.

³¹⁶ Avşar, mülakat.

³¹⁷ Akbal, mülakat.

³¹⁸ Avşar, mülakat.

Gürses'in dikkat çeken bir başka uygulaması da Haseki'nin 4, 5 ve 6. dönemlerinde Kehf sûresinden Meryem sûresine geçişte meydana gelen sûreteyn beyn vecihlerinde, ihtisar için ve böyle bir uygulamanın da var olduğunu göstermek için, harfte cem³¹⁹ uygulaması yapmasıdır.³²⁰

Son olarak Gürses, ders bitiminde (özellikle Cuma günleri) aşr-ı şerif okumuş, koro halinde salât-ı ümmiyye okutmuş ve Haseki dışındaki mekânlarda yaptığı derslerde olduğu gibi Haseki'deki derslerini de dua ile tamamlamıştır.³²¹

d. Dikkat Çektiği Noktalar

Abdurrahman Gürses, kırâat derslerinde özellikle bazı kurallara dikkat çekmiş, gerekli kavramları açıklamış, örnek okuyuşlar yapmış, ayrıca seslendirmiş olduğu örnek okuyuşu dinlerken jest ve mimikleri ile öğrenciye destek olmuştur.

Şimdi bunlardan bazılarını burada zikrederim:

1) İmâle

Gürses, imâle-i suğrâ³²² ve imâle-i kübrâ'yı³²³ kitapta geçtiği şekilde tanımladıktan sonra imâle-i kübrâ'nın daha iyi anlaşılması için Türkçe'den örnek vermiştir. O da şudur:

“Biri merakla bir şey anlatırken durduğunda muhatabı ona ne der? ‘Eee’ der. İşte bu hemzenin imâlesidir. Bunu başka bir harfe vurursanız o harfin imâlesi olur.” Bunu çok kapatırsanız bu ‘iiii’ olur (esre olur), çok açarsanız ‘eee’ olur (ağız iyice yayılır), imâle olmaz.”³²⁴

Daha iyi anlaşılabilmesi için;

³¹⁹ Harfte cem' ve cem' çeşitleri için bk. Devserî, *Mustalahât*, ss. 53-54. Cem' çeşitleri ve cem' yapmanın şartları için ayrıca bk. İbnü'l-Cezerî, *Müncid*, ss. 83-85; a.mlf., *en-Neşr*, II, ss. 201-206.

³²⁰ Abdullah Boz, *Takrîb Mecmuası*, (basılmamış eser), s. 942. Bu notu Haseki Kırâat Bölümü emekli Eğitim Görevlilerinden Ramazan Pakdil almıştır. Pakdil'in kendi nüshasında da bu not mevcuttur. Tarih olarak da 1996 kaydı düşmüştür.

³²¹ Bal, mülakat.

³²² İmâle-i suğrâ tanımı için bk. Devserî, *Mustalahât*, s. 48.

³²³ İmâle-i kübrâ tanımı için bk. Devserî, *Mustalahât*, s. 31.

³²⁴ Pakdil, mülakat.

- İmâle-i suğrâ'nın esre ile fetha arasında, ancak fethaya taraf olduğunu ve uygulama esnasında ağzın yayılacağını,
- İmâle-i kübrâ'nın ise biraz esreye yakın olduğunu, fakat tam esre olmadığını ve uygulama esnasında çenenin hafifçe düşeceğini söylemiştir.³²⁵

Bazı kimselerin imâle-i kübrâ'yı beyneye yakın yaptıklarını bunun böyle olmayacağını, bazılarının da imâle-i kübrâ'yı tam esre gibi yaptıklarını, bunun da imâle olmayacağını ifade etmiştir. Gürses, bu ses inceliklerini yerleştirebilmek için okuyuş esnasında jest ve mimikleriyle öğrenciye yardımcı olmuştur. Bu amaçla;

- ❖ İmâle-i suğrâ'da elini hafifçe eğmiş,
- ❖ İmâle-i kübrâ'da ise elini geri çekip yaymıştır.³²⁶

İmâle-i kübrâ'da ilk önce بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرِيهَا وَتُرْسِيهَا âyetinde zaten Hafs rivayetinde var olan مَجْرِيهَا kelimesinin imâlesini³²⁷ zıttıyla (feth ile) göstermiş, daha sonra مُوسَى kelimesini talim ettirmiştir.³²⁸

Özellikle imâle-i kübrâ'nın uygulanışında mahza kesre yapmamaya dikkat etmek gerekir. Gürses, imâle ile esre arasındaki ses farkını göstermek için ضيزى kelimesini örnek vermiştir. Burada ضي hecesi esre sesiyle, زي hecesi ise imâle sesiyle okunmalıdır.³²⁹ Gürses, ayrıca قضى örneğinde olduğu gibi isti'lâ harflerinde meydana gelen imâlede harfin mahrecinde bir değişiklik olmayacağını, imâlenin hareke üzerinde yapılacağını vurgulamıştır.³³⁰

³²⁵ Şahin, mülakat.

³²⁶ Şahin, mülakat. Bu işaretleri her ne kadar kendimiz bilesek ve anlasak da burada tam olarak ifade etmekte güçlük çekiyoruz.

³²⁷ Dimyâtî, *İthâf*, II, s. 125; Pâlvî, *Zübde*, s. 70.

³²⁸ Bal, mülakat.

³²⁹ Şahin, mülakat.

³³⁰ Sevinç, mülakat.

2) Terkîk

İmâle-i suğrâ ile terkîk,³³¹ harfin incelmesi bakımından birbirine benzese de Gürses, terkîkde ağzın yayılmayacağını ترى كثيرا örneği üzerinden göstermiştir. Burada ترى lafzı imâle-i suğrâ ile okunduğu için ağız yayılacak, كثيرا lafzındaki ر harfinin terkîkinde ise ağız yayılmayacak, sadece harf inceleyecektir.³³²

3) Teshil ve İbdâl

Damme haliyle السفهاء, kesre haliyle في السماء ve fetha haliyle الدماء örneklerinde olduğu gibi tarafta / sonda vaki olan hemzenin teshilinin,³³³ hareke durumuna göre ötrede vâv'a esrede yâ'ya doğru olduğunu, ibdalın ise her üç harekede de iskât / hazif gibi olduğunu söylemiştir.³³⁴

4) İhtilâs

Bu kavram³³⁵ için eksiltme, harekenin telaffuz süresini kısaltma, harekeyi kırpm, seri bir şekilde okuma gibi ifadeler kullanmış, ihtilâsın Hafs rivayetindeki revme benzediğini, ancak sesin 1/3'ünün giderilip 2/3'ünün bırakıldığını ifade etmiş ve وَأَرْنَا، يَا مُرْكُم örneğini vermek sûretiyle uygulamasını yapmıştır.³³⁶

5) ل ve ر Gunneleri

Takrîb Tarîki'nde Kâlûn, Isbahânî, İbn Kesîr, Ebû 'Amr, İbn 'Âmir, Hafs, Ebû Cafer ve Yakup rivayetleriyle gelen lam ve râ gunnelerinin kırâat icabı

³³¹ Terkîk'in tanımı için bk. Devserî, *Mustalahât*, s. 46.

³³² Şahin, mülakat.

³³³ Teshil ve ibdal kavramları farklı kelimeler için de kullanılmaktadır. Farklı kullanımlar için bk. Devserî, *Mustalahât*, s. 11-12, 47.

³³⁴ Sevinç, mülakat.

³³⁵ Tanım için bk. Devserî, *Mustalahât*, s. 14.

³³⁶ Şahin, mülakat; Sevinç, mülakat.

olduğunu, mim ve nun dışında şeddeli harflerin de lam ve râ harflerinin de³³⁷ tutulamayacağını ifade etmiştir.³³⁸

Netice itibariyle Gürses'in, kırâat dersi işleyişinde şu hususlar dikkatimizi çekmektedir:

- Dersleri besmele ile açıp salavât ve dua ile bitirmek,
- Kırâat İlmi ile ilgili şuur ve bilinç aşılama,
- Öğrenciyi teşvik edip ona iltifat etmek,
- İnfirâd ve indirâc mantığını kavratmak için tadrîcî bir yol izlemek,
- Kavramları yeri geldikçe işlemek,
- Kaynak eserleri kullanırmak,
- Yeri geldikçe Tercîhu'l-Kırâat konularına girmek,
- Türkçe'den örnek sesler vermek sûretiyle mukayese imkânı sağlamak,
- Okuyuş farklılıklarını zıtları ile birlikte göstermek,
- Yapılan yanlışları direkt veya dolaylı bir üslupla düzeltmek,
- Okuyuş esnasında jest ve mimikleriyle öğrenciyeye destek olmak.

III. KUR'AN OKUMA VE DİNLEMEDE USÛL VE ÂDÂB İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Abdurrahman Gürses, İlahî Kelâm'ı tilavet ederken bir takım hususlara riayet etmek gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Kur'an'ı dinlemenin de bir takım âdâbı vardır. Gürses'in bu konudaki görüşlerini başlıklar halinde şu şekilde zikretmek mümkündür.

³³⁷ Besmeledeki الله lafzının şeddeli olan lam harfi ile الرحمن lafzının şeddeli olan râ harfini örnek verebiliriz.

³³⁸ Şahin, mülakat; Sevinç, mülakat.

A. Psikolojik Durum

Gürses'e göre Kur'an-ı Kerim'i tilavet edecek kişi öncelikle İlahî Kelâm'ı terennüm ettiğinin farkında olmalıdır. Besmeleyi çektiği zaman "*Şimdi Allah'ın Kelâmı'nı okuyorum*" diye düşünmelidir.³³⁹

Yine Kur'an-ı Kerim'in elfâz-ı celîlesinin hususiyetlerine riayet etmek lazımdır. Bunlardan birincisi tecvid meselesidir. Başta buna riayet etmelidir. İkinci olarak Kur'an'ın manasını biliyorsa manasını düşünmeli, manasını bilmiyorsa, manasını biliyor gibi, onun manevî varlığı içerisinde kendisini farz etmeli, tecellisini düşünmelidir.³⁴⁰

Kur'an Allah Kelâmı'dır. Allah'ın Kelâmı'nı okuyan kimse, ne okuduğunu düşünürse tecellisi o zaman olur. Bunun için sanki Kur'an şimdi nazil olmuş gibi farz etmelidir. "*Bir Kur'an okudum. Cemaate şöyle tesir etti. Şu makamdan okudum, bu makamdan okudum. Cemaat beğendi mi, beğenmedi mi*" diye düşünmeye başladığında Kur'an okur ama aklı başka yerde olur. Böyle gaflet içinde okunan Kur'an ne dinleyene ne de okuyana tesir edebilir.³⁴¹

B. Fiziksel Durum

Gürses'e göre Kur'an-ı Kerim'i tilavet edecek kişi kılık kıyafetine de dikkat etmelidir. Mümkünse sarığına takıp cübbesini giymeli, değilse ceketli olmalı, o da olmazsa uzun kol gömlek giymeli ve takkeli olmalıdır. Yaka bağır açık bir şekilde ve baş açık Kur'an okumak, tilavet âdâbına yakışmamaktadır.³⁴²

³³⁹ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", s. 13 vd.

³⁴⁰ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", s. 13 vd.

³⁴¹ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", s. 13 vd.

³⁴² Şahin, mülakat. Bu konuda yaşadıkları bir hadiseyi Ramazan Pakdil şöyle anlatmıştır: "*Bir açılış merasimine yörenin ileri gelen hocalarını, hocamızı ve bizleri de davet ettiler. Programın idâresini de merhum hocamıza verdiler. Program başladı. Kimimiz aşr-ı şerif, kimimiz mevliden birer parça okuyoruz. Kur'an okuyacak talebe arkadaşlarımızdan birisi, yaz günü hava sıcak olduğu için üzerine ceket giymemiş, bir yelek giymiş onun da düğmelerinin tamamını açmış, gömleğinin yaka düğmelerini de açmış, o vaziyette Kur'an-ı Kerim okumak üzere kürsiye doğru yürürken Hocamız arkadaşı durdurdu. "Orada dur" dedi. Ve cemaate döndü "Bakan ben burada herkesi durdurmam, durduramam. Bana kırılır, gücenir hatta söylenebilir. Fakat bu benim talebemdir. Bana kırılmayacağını bildiğim için burada huzurunuzda durduruyorum. Burada ona da, sizlere de ve bu meslektaşlarıma da bu vesile ile bir âdab dersi vermek istedim." dedi ve âdâbla ilgili veciz bir konuşma yaptı. Sonunda, "İşte böyle her şeyin bir usûl-ü âdâbı vardır. Bu talebem bu gün nasılsa buraya gelirken üzerine ceket almamış. Bu kürsiye Kur'an okumaya, böyle ceketsiz, yelek düğmeleri açık ve yakası bağrı açık çıkılmaz.*

C. Kur'an - Mûsikî İlişkisi

Gürses'e göre Kur'an tilavetinde ses üçe taksim edilmelidir. Birinci kademe hep kullanılmalı, ikinci kademe meyanlarda³⁴³ kullanılmalıdır. Üçüncü kademe ise hiç kullanılmamalıdır. Orası, kendi ifadesiyle, “saklı bölge gibidir.” Oraya dokunulursa ses zara görür ve sesi kaybetme riski olabilir.³⁴⁴

Gürses'e göre tilavet esnasında mûsikî makamlarından istifade edilebilir. Ancak söz konusu makamlardan istifade edilirken Kur'an'ın ilâhî olan mûsikîsinden de taviz verilmemesi gerekir. Dolayısıyla musıkî makamları hâkim değil, mahkûm olmalıdır. Gürse, bu konuda şunları söyler:

Kur'an-ı Kerim, eski tabirle, *efradını câmi'*, *ağyarını mâni'* olarak nazil olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in, tabir caizse, ilahî olan mûsikîsi de kendisi ile beraberdir. Nedir o? Tecvid. Medler şöyle çekilecek, ihfa böyle olacak, idğam şöyle olacak. Bunlardan başka her harfin mahreci vardır. Sıfatları vardır. Özelliği diyorlar şimdi. Bütün bunlar, tabir caizse, Kur'an'ın mûsikîsidir ve bunlar ile beraber nazil olmuştur. Şimdi insanların icat ettiği mûsikî aletleri aleyhinde konuşmuyorum. Ancak şunu iyi anlamamızı isterim. İnsan ya talimle (öğrenmeyle), ya da sevk-i tabî ile mûsikîyi, bazı makamları öğrenir. İşte öğrendiği bu mûsikî ile Kur'an'ın hususiyetlerini muhafaza ederek, o mûsikîyi, makamları vesaireyi hâkim değil de mahkûm bir şekilde, Kur'an'a tabi olarak, nazil olan şeyleri bozmamak şartıyla, riayet etmek şartıyla yaparsa; eh, mâ fi zarar. Zarar yok. Ama, ben şimdi o makamdan gireceğim bundan çıkacağım, ha ha, hi hi, ho ho derse o zaman ne oldu? Bu, Hazret-i Kur'an'ı, Allah Kelâmı'nı, insanların uydurduğu bir şeye teslim ve tabi kılıp sürüklemek olur ki, bu caiz değil, haramdır. Çünkü öyle yaptığımız zaman hurufât-ı Kur'aniye sarsılır, mahrecinden çıkar (sapar), zıvanadan çıkar. ‘Ben mûsikî biliyorum’ diyen, hakikaten mûsikî bilen mûsikîşinasları gördük. Kur'an okuyamıyor. Sözün özü, mûsikî hâkim değil, mahkûm olmalıdır, tâbi olmalıdır.³⁴⁵

Buradaki huzura karşı hürmetsizlik olur. Bunun vücuduna ceketini uyacak birisi, bir ceket versin ve kürsüye öyle çıksın okusun.” dedi. Ve öyle yapıldı. Hepimiz de bu vesile ile bir âdâb dersi almış olduk.” Pakdil, mülakat.

³⁴³ Meyan kelimesi müzik dilinde, “Bir şarka veya bestenin geçki yapmaya yarayan orta hanesi” (bk. İlhan Ayverdi, “meyan – miyan”, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük, II*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005, s. 2052.) veya “Şarkaların makam geçişlerinin yapıldığı ve melodik hareketin nakarata bağlandığı bölüm” şeklinde tanımlanır. (bk. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5219358e58dc51.06119921 [25.08.2013].)

Türkiye'deki kullanımıyla *aşr-ı şerîf*, Arap Âlemindeki kullanımıyla *mücevved / tecvid* formatında Kur'an-ı Kerim tilavet ederken seyir esnasında a-) Giriş, b-) Gelişme / meyan c-) Sonuç / karar bölümleri usta icracılar / kârifler tarafından kullanılmaktadır. Bu itibarla *meyan* kelimesi Kur'an tilavetinde melodilerin ve makamlar arası geçkilerin icra edilmesinin yanı sıra, özellikle gelişme bölümünde sesin üst perdelere veya oktavlarda kullanılması gibi bir anlama da gelmektedir.

³⁴⁴ Şahin mülakat.

³⁴⁵ Çakan vd., “Kur'an Saatleri”, s. 13 vd.

D. Kur'an - Tecvid İlişkisi

Abdurrahman Gürses'e göre tecvid Kur'an-ı Kerim'i okumanın anahtarıdır. Kur'an tecvidsiz okunmaz. Bununla birlikte, Kur'an tilavetinde tecvid kurallarını icra edeyim derken ifrâta kaçmamak, tefrîte de düşmemek gerektiğini söylemiş, okuyuşta itidali takip etmek gerektiğini vurgulamıştır. Gürses'in ilgili ifadeleri şöyledir:

Kur'an okuyuşunda ifrât makbul değil. Tefrît de makbul değil. Eskiden ifrât ile okuyanlar vardı. Talim okur gibi. İfrât ile okumak, huzûr-ı cemaatte makbûl değil. İfrât ile okuyan, talim okurken bunu yaparsa caiz. Ancak daha sonra okuyuşunu hal-i i'tidale çevirecek. **İmam Cezerî** de bunu söylüyor, "Tekellûf yok." Sıkıntılı okumayacak.³⁴⁶ Sıkıntılı okumak sıkıntı verir. Aşağıya da düşürmeyecek. Yani ifrât ile tefrît arasında, hâl-i i'tidâle getirerek okuyacak.³⁴⁷

E. Kur'an - Mevlid İlişkisi

Abdurrahman Gürses, Kur'an-ı Kerim tilavet edenlerin mevlid okumalarına pek sıcak bakmaz. Buldukları meclislerde kadro müsaitse mevlid okumamalarını, Kur'an tilavet etmelerini tavsiye eder. Kadro müsait değilse ve okuyacak kimse yoksa o zaman mevlid okuyabileceklerini söyler. Çünkü Kur'an tavrı ile mevlid tavrı başkadır. Sürekli mevlid veya kaside okunduğunda Kur'an tavrı ve ağzı kaybolma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.³⁴⁸ Bundan dolayı kendisi de çok nadir kaside ve mevlid okumuştur.³⁴⁹

F. Aşır Seçimi

Abdurrahman Gürses, kelime anlamı itibariyle "10" anlamına gelen ancak daha çok "Başlangıç yeri ile bitiş noktası arasında konu bütünlüğü oluşturan ve cemaatin huzurunda okunan âyetler topluluğu" anlamı yüklenen *aşır*³⁵⁰ seçiminde dikkatli olunmasını tavsiye etmiştir. Buna göre aşır okurken azab, 'ikab ve tenzîr

³⁴⁶ İbnü'l-Cezerî'nin ifadeleri şöyledir: *مكملا من غير ما تكلف، باللفظ في النطق بلا تعسف* bk. İbnü'l-Cezerî,

Mukaddime, s. 11; a.mlf., *Tayyibe*, s. 36.

³⁴⁷ Çakan vd., ay.

³⁴⁸ Pakdil, mülakat; Şahin, mülakat.

³⁴⁹ Mevlid'den Veladet ve Mirac bahirleri ile Yâ İlâhî ve Hak Teâlâ bölümlerini, kasideden de Erbilli Esad Efendi'ye ait "Gönül Nûr-i Cemâlınden Habîbim Bir Zıyâ İster" şeklinde başlayan beytlerini okuyuşunun ses kayıtları vardır.

³⁵⁰ Benzer bir anlam için bk. Hâfız Fikri Aksoy, *Âdâbu Kırâeti'l-Kur'ân / Kur'an-ı Kerim'i Okuma Âdâbı*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1970, ss. 76-77.

âyetleri değil, nimet, ihsan ve tebşîr âyetlerinin seçilmesini (kendi ifadesi ile *intihab* (انتخاب) edilmesini) salık vermiştir.³⁵¹

Ayrıca meclislere Kur'an okumaya gidilirken meclise uygun alternatif birkaç aşır seçilmesi, birinin okuduğu aşırı bir diğersinin okumaması gerektiğini söylemiştir. Aynı aşırı aynı mecliste ikinci kez okuyanları da uyarmış, bunun; *ben bundan başka bir yer bilmiyorum veya orası öyle değil, işte böyle okunur* gibi iki anlama gelebileceğini, bunun da Kur'an âdâbına yakışmayacağını ifade etmiştir.³⁵²

G. Kur'an'ı Dinleme Âdâbı

Abdurrahman Gürses'e göre Kur'an okumanın bir takım âdâbı olduğu gibi Kur'an'ı dinlemenin de bir takım âdâbı vardır. Bu konuda Gürses şunları söyler:

...Kimisi okuyan kimsenin makamları nasıl yaptığını düşünür. Ne mûsikîden haberi var, ne tecvidden, tilavetten. Ümmidir yani. Ancak bir şey var ki, o hepsinin üstünde gelir. O da "Bu Allah'ın kelamıdır" diye kendisini verdi mi, bakarsın buradan damlalar iner. "Niye ağlıyorsun?" diye sorsan, bir şey bilmez. Ama "Bu okunan, Kur'an'dır. Onun için ağlıyorum" demek ister. Kimisinde ise bunun hiçbirisi yoktur. Uyuklar. Kimisi de büyük bir tesbih alır, şak şak şak, onu çeker. Hülâsa edeyim bu sözleri: Kur'an gaflet ile okunmayacak. Okuyan kimse uyanık olacak, dinleyen de öyle olacak. O zaman tesiri başkadır.³⁵³

Kur'an **İlahî Kelâm**'dır. Gürses'in ifadesine göre İlahî Kelâm'ın beşerî kelâma öncelik hakkı vardır. Bir başka ifadeyle İlahî Kelâm asıl, beşerî kelâm fer'dir.

Zamanın önde gelen ilim adamlarının ve ticaret erbabının bir araya geldiği bir meclise Gürses de Kur'an okumak üzere davet edilmiştir. Meclisin açılışında Gürses, Kur'an tilavet etmeye başlamıştır. Kendisinden sonra bir edîbin konuşma yapacağı, bu yüzden mümkün mertebe kısa okuması kulağına fısıldanınca aynı ses tonuyla "*sadakallahülazim*" deyip okuyuşunu kestikten sonra, "*Kelâm-ı beşerin*

³⁵¹ Kara, *Sözü Dilde Hayali Gözde*, s. 179; Pakdil, mülakat.

³⁵² Sevinç, mülakat; Pakdil, mülakat.

³⁵³ Çakan vd., "Kur'an Saatleri", s. 14.

Kelâm-ı İlâhî'ye tercih edildiği yerde Kur'an okumak caiz değildir." diyerek tepkisini dile getirmiş ve meclisi terk etmiştir.³⁵⁴

Kur'an'ı dinleme âdâbına en çok riayet edilmesi gereken yerlerden birisi de bizzat Kur'an tilavetinin yapıldığı meclislerdir. Gürses'e göre bu meyanda Hâfızlık ve Kırâat İcazet Cemiyetlerinde, cemiyet esnasında konuşma yapmak uygun değildir. Hatta okuyuşlar bitse de dua yapılmadan okuyuş ile dua arasına bir şey katılması bile hoş değildir. Hatim biter, dua edilir, gerekirse konuşmalar bu aşamadan sonra yapılır.³⁵⁵ Zira hatim biter bitmez dua yapmak müstehap olarak değerlendirilmiştir.³⁵⁶

Bir başka husus da Kur'an-ı Kerim'in çarşı pazar gibi yerlerde kolonlara ses verilmek sûretiyle dinlenmesidir. Gürses, buna şiddetle karşı çıkar. Gürses, bir olaya şahit olmuştur. Mısır'da bir çarşıda gezerken Mısırlı Kâriyelerden birisinin tilaveti kasete takılmış ve okuyuş ses kolonlarına verilmiştir. Dükkân sahibi de ayak ayaküstüne atar, sigarasını teller.³⁵⁷ Gürses, Kur'an'ın bu şekilde ticarî bir meta haline dönüşmesine çok üzülür ve o andan itibaren kendi sesini kayıt cihazlarına kaydettirmeme kararı alır. İzinsiz kayıt yapanlara da hakkını helal etmez. Böyle bir endişeyi uzun zaman taşıdığından dolayıdır ki, bağlı bulunduğu kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerinin ses kaydı yapma taleplerine bile uzun zaman olumlu cevap vermemiştir.³⁵⁸ Bundan dolayı yaklaşık bir asra varan ömrüne nispetle Gürses'in piyasada var olan ses kayıtları çok azdır.

IV. İCAZET CEMİYETLERİNİ YÖNETMESİ

Kur'an ve kırâat geleneğinin devam etmesi için icazet cemiyetleri ayrı bir önem arz etmektedir. Bunun için Hâfızlık, Aşere ve Takrîb hatmi gibi çeşitli vesilelerle icazet cemiyetleri tertip edilmiştir. Bu cemiyetlerde bir yandan halkın dinî duyguları canlı tutulurken diğer yandan eğitimini tamalamış ve icazetini

³⁵⁴ Demirkan, mülakat.

³⁵⁵ Şahin, mülakat; Pakdil, mülakat.

³⁵⁶ Ebû Zekerîyya en-Nevevî, *et-Tibyân fi âdâbi hameleti'l-Kur'ân*, thk. Muhammed el-Haccâr, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1994, s. 160.

³⁵⁷ Bir başka rivayete göre bu olay İstanbul Beyazıt Kapalıçarşısı'nda yaşanmıştır. Necati Kap ile yapılan mülakat.

³⁵⁸ Pakdil, mülakat.

almak üzere olan öğrenciler onore edilmiş ve mesleğe hazırlanmış olur. Ayrıca cemiyetler bu sahada eğitim görmek isteyen yeni nesil için de teşvik edici bir unsur olmuş olur.

Cemiyetlere genelde dönemin Reîsülkurrâsı başkanlık yapar. Reîsülkurrâ için kurulan bir kürsü vardır. Reîsülkurrânın bir de teşrifatçısı / yardımcısı olur. Teşrifatçı, Reîsülkurrânın yanı başına konulan kürsüde oturur. Teşrifatçının olmadığı durumlarda ikinci bir kürsü kurulmaz veya kurulan kürsüye icazeti alacak olan öğrenci veya öğrencilerin hocası oturur. Genel uygulama böyledir.³⁵⁹

Cemiyete gelen misafir Hâfızlar Reîsülkurrânın kürsüsü etrafında sağlı sollu otururlar. Burada Mısır Tarîki ve İstanbul Tarîki şeklinde bir ayırım söz konusu değildir. Cemiyet başlamadan önce gerekli açıklamalar ve konuşmalar yapılır. Cemiyet başladıktan sonra bitene kadar dünya kelamı konuşmamaya dikkat edilir. Reîsülkurrâ cemiyeti organize eder. Önce misafir okuyucular Kur'an-ı Kerim tilavet ederler. Bu esnada meydana gelen hatalara Reîsülkurrâ anında müdahalede bulunur. Daha sonra icazet alacak kişi ya da kişiler okumalarını yaparlar. Ardından icazetname okunur, dua yapılır ve cemiyet tamamlanmış olur.³⁶⁰

Abdurrahman Gürses, Gönenli Mehmet Efendi hayatta iken kendisine yardımcı olmak için cemiyetlerde hemen yanı başında otursa da fiili olarak Gönenli'nin vefatından sonra Reîsülkurrâ olmuştur.³⁶¹

³⁵⁹ Demirkan, Pakdil, mülakat.

³⁶⁰ Pakdil, mülakat.

³⁶¹ Gönenli'nin vefat tarihi 2 Ocak 1991'dir. Burada bir hususu ifade etmekte fayda vardır. O da şudur: Gürses, Gönenli'nin vefatından sonra, Reîsülkurrâ olmuştur. Ancak Yusuf Alemdar, bir makalesinde şartlara haiz olma bakımından aslında sıranın günümüz Reîsülkurrâsı Ahmed Arslanlar Efendi'de olduğunu söyler. İlgili ifadeler şöyledir:

"Ahmed Efendi'nin icazetnamesi bundan eski olduğu halde Abdurrahman Hoca bu makama oturmuştur. Bu durumun böyle gelişmesi; yani icazeti daha eski olmasına rağmen bu makamın Abdurrahman Efendi'ye intikal etmesi, biraz da onun, bu işin eğitim-öğretiminin faal olarak içinde yer alması sebebiyledir. Yoksa -yukarıdaki örnekte olduğu gibi- özel ya da kasta mahsus bir nedene dayanmamaktadır. Hatta denilebilir ki; Ahmed Efendi'nin, bu yönde emeği daha fazla olana nezaketen bir ikramıdır. Zaman zaman Hoca ile karşılaştıklarında kendisine çok hürmet eder, saygıda kusur etmez ve karşısında mahcubiyet hissederek şunu dermiş: "Bu mevki nerelere ve ne hâle düştü!" Buna karşın o da ona, "Allah beterinden saklasın!" diye mukabelede bulunmuş." bk. Yusuf Alemdar, "Reisü'l-Kurralık Makamı ve Son Reisü'l-Kurra Ahmed Efendi", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 24 (2011), s. 36.

Abdurrahman Gürses, sadece cemiyetlere iştirak ile kalmaz. Davetiyelerin yazımı, programın tanzim edilmesi gibi cemiyet öncesi hazırlıkları da zaman zaman bizzat kendisi yapmıştır.³⁶²

Gürses'in icazet cemiyetlerini yönetmesi şöyledir: Öncelikle okumalar başlamadan önce konuşma faslının bitmesini söyler. Kendisi kürsüye oturdu mu kimseye söz hakkı vermez. Meclisin idaresi ondadır. Gelen misafir Hâfızlara, cemiyetin durumuna göre, cemiyetin Hâfızlık ya da Kırâat Cemiyeti olduğu ile ilgili uyarıda bulunur. Eğer cemiyet Kırâat Cemiyeti ise Aşere ve Takrîb bilip aşr-ı şerif okuyabilenleri halkaya davet eder. Rastgele birisi halkaya giremez. Böyle bir cemiyette 'Âsım Kırâatine göre okunmasına pek sıcak bakmaz. Ancak okuyucu 'Âsım Kırâatine göre başlar da konuyla alakalı olduğu için, âyetin sonunda vücûh yaparsa ona müsaade eder. Fakat (bütün vecihleri değil) sadece bir iki vecih almaya pek sıcak bakmaz. Mesela, okuyucu Verşi alıp Kalûn'ü almazsa, Kalûn'ü alıp İbn-i Kesîr'i almadan Hamza'ya geçerse anında müdahale eder ve alınması gereken bütün vecihleri aldırır.³⁶³ Öte yandan cemiyet Takrîb cemiyeti ise burada Aşere Tarîki okunmasına da müsaade etmez.³⁶⁴

Abdurrahman Gürses icazet cemiyetlerinde dirayetlidir. Ömrü okuma ve okutmayla geçtiği için yapılan hataları anında fark eder.³⁶⁵ Örneğin, bir Kırâat Cemiyetinde Kur'an tilavet ederken Ebû Cafer'in sektelerini unutan veya tam uygulamayan bir kişi ile, olmayacak yerde idğam yapan bir kişiyi anında uyarmış

Ancak Haseki Dînî Yüksek İhtisas Merkezi Kırâat Eğitim Görevlilerinden Talip Akbal'a bu konuyu sorduğumuzda burada bir bilgi hatası olduğunu bize ifade etmiştir. Zira Alemdar'ın ifadelerine göre Ahmet Arslanlar'ın icazetnamesindeki tarih 1940'tır. Gürses'in icazetnamesinde ise hicri 1356 kaydı vardır ki o da miladi 1937'ye tekabül eder. Adı geçen makalede de ifade edildiği gibi (s. 26) Reîsülkurrâ olacak kimsede aranan şartlardan birisi de "Takrîb'den icazeti hak etme tarihi itibarıyla, o devrin aynı seviyedeki kurrâsının hepsinden daha kıdemli olması (Takrîb icazetnamesinin en eski tarihi taşıyor bulunması)"dır. Gürses'in icazetnamesinde 1356 (1937) tarihi kaydedildiğine göre Gürses'in daha kıdemli olması gerekmektedir. Dolayısıyla Reîsülkurrâda bulunması gereken şartlar muvacehesinden bakıldığında Gönenli'nin vefatından sonra riyaset sırasının Ahmet Arslanlar Efendi'de değil Abdurrahman Gürses Efendi'de olması gerekmektedir. Bununla birlikte "Ahmed Efendi'nin icazetnamesi bundan eski olduğu halde Abdurrahman Hoca bu makama oturmuştur" ifadesi şayet Alemdar'ın bir yorumuyla burada gözden kaçan bir durum söz konusudur. Şayet ifade, Reîsülkurrâ Ahmet Arslanlar'a ait ise bu konuda tevakkuf edip 'Doğrusunu Allah bilir' dediğimizi ifade etmek isteriz.

³⁶² Pakdil, mülakat.

³⁶³ Pakdil, mülakat.

³⁶⁴ Bal, mülakat.

³⁶⁵ Şahin, mülakat.

ve okuyuşlarını düzeltmelerini istemiştir. Onun hemen müdahalesi, okuyan hâfızın moralini biraz bozsa da kendisinin ifadesi ile, “Yapılan yanlışın unutulup gitmemesi için eskiler böyle yaptığından dolayı” o da yapılan hatayı anında düzeltmiştir.³⁶⁶

Abdurrahman Gürses, okuyucuların kısa okumalarını, birinin okuduğu yeri diğerinin okumamasını söyler. Daha önce ifade edildiği gibi meclislere giderken alternatif birkaç aşır hazırlanmasını tavsiye eder. Okumalar bittikten sonra da icazet alacak talebelerin düzenine dikkat eder. Dua yaptığında herkesin gür bir sesle âmin demesini, âmin lafzının duanın mührü olduğunu söyler.³⁶⁷

Son olarak, merasimlerde hatim tamamlandıktan sonra kısa sûrelerin okunmasına geçildiğinde her sûreyi okuyan kişinin besmele ile yetinmeyip hem istiâze hem besmele çekmesini söyler. Ayrıca Fatiha sûresinden Bakara sûresine geçişte *بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ* şeklinde okuyanları ikaz edip orada “âmin” lafzının söylenmeyeceğini hatırlatır.³⁶⁸

V. KUR’AN TAVRI / OKUYUŞ TARZI

Kur’an-ı Kerim’in, tecvid kurallarından kaynaklanan kendine mahsus bir okuma şekli vardır. Bununla birlikte tecvid kurallarının uygulanma şekli, okuyan kişinin ses rengi ve aralığı, okuyuş esnasında mûsıkî makamlarından istifade etme oranı, ağır ya da hızlı okuma, kelimeler arasında ses vurgusu,³⁶⁹ raf-‘i savt³⁷⁰, hafd-ı savt³⁷¹ gibi temsilî okuma³⁷² vb. etmenlere bağlı olarak Kur’an tilavetinde

³⁶⁶ Pakdil, mülakat; Bal, mülakat.

³⁶⁷ Şahin, mülakat.

³⁶⁸ Sevinç, mülakat.

³⁶⁹ Ses vurgusu: “Cümle içerisinde belirtmek istenen maksadı hangi kelime taşıyorsa, o kelimenin belli hecesinde sese verilen baskı” demektir. bk. İsmail Karaçam, *Kur’an-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1998, s. 467.

³⁷⁰ Raf-‘i savt / رفع صوت : “Kur’an okurken bazı harf, kelime, cümle ve âyetleri ses tonunu yükselterek okumak” demektir. bk. Aksoy, *Kur’an-ı Kerim’i Okuma Âdâbı*, s. 27; Pakdil vd., *Görüntülü ve Sesli Tecvid Notları*, s. 141.

Ses vurgusunda kelimenin ilk harfine vurgu yapıldığı halde raf-‘i savt; kelimelerde, bazen bir âyet veya birkaç âyette ses tonu yükseltmekle gerçekleştirilir. Raf-‘i savtta ayrıca ses vurgusu kuralları da uygulanır. bk. Abdurrahman Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, Aksa Yayınları, İstanbul 1997, s. 170.

³⁷¹ Hafd-ı savt / خفض صوت : “Kur’an okurken bazı (harf), kelime, cümle ve âyetleri sesin tonunu düşürerek okumak” demektir. Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, s. 171; Pakdil vd., *Tecvid Notları*,

farklı tavırların ve ağızların oluştuğu görülür. Örneğin, yanlış kullanımla “Arap makamı”, doğru kullanımla “Arap tavrı” dendiğinde tecvid kurallarının yer yer farklı şekillerde uygulanışı ve harflerin kalın ya da ince telaffuz edilmesi gibi hususlar akla gelir.

Kur’an tilavetinde “İstanbul tavrı” dendiğinde ise bazı tecvid kurallarının uygulanışında görülen farklılıklar, ötrelerin ve vav harflerinin kalın ve ince olmadan mutedil olarak okunuşu gibi özellikler göze çarpmaktadır. Öte yandan İstanbul tavrı da kendi içinde birkaç tarza / ağza ayrılmıştır. Bunlardan birisi, *Avrupa yakası mutedil okuyuşu*, diğeri *Avrupa yakası ifrat okuyuşu*, öteki de *Üsküdar okuyuşudur*.³⁷³

Abdurrahman Gürses, Avrupa yakası mutedil okuyuşun temsilcisi olarak değerlendirilmiştir. Bu okuyuş tarzında harflere fazla yükleme yapılmadığı, ancak mahreçlerin de ihmal edilmediği ve kullanılan makam sayısının az olduğu ifade edilmiştir.³⁷⁴

Gürses’in kendine mahsus bir Kur’an tavrı vardır. Onun tavrının Arap - Türk sentezi bir tavrı olduğu söylenebilir.³⁷⁵ Gürses, eski İstanbul hâfızlarını dinlediği gibi, Mısırlı hâfızlardan özellikle Halil Husarî, Şeyh Sayfî, Abdülfettah Şa’sâ’î gibi kâripleri hem radyodan hem Mısır’a gittiği zaman bizâtihi dinlemiştir.³⁷⁶ Hatta Mısır’da bulunduğu dönemlerde Abdülfettah Şa’sâ’î’nin Şübra’daki müstakil evinin alt kısmında bulunan mescidde Mısırlı meşhur yaklaşık 30 kurrâ huzurunda Kur’an okumuştur. Gürses’in, kendileri gibi ellerini

s. 143. Kur’an-ı Kerîm’in tilavet adabına uygun olarak diğer âyetlere nispetle daha alçak ve hafif ses tonuyla okunması uygun olan âyetlerin bir listesi için bk. Celâleddin Karakılıç, *Tecvid İlmî Kur’an-ı Kerîm Okuma Kâideleri*, Kalkan Matbaacılık, Ankara 2012, ss. 146-169.

³⁷² Temsîlî okuma: “*Kur’an-ı Kerîm’in nazmının fesâhat ve belâgatını apaçık belirterek, mana harflerini rollerine uygun, kelimeleri medlûl ve manalarına mutâbık, cümle ve âyetleri mefhum ve müeddâlarına muvafık bir tarz ve edâ ile okunmasına*” denir. bk. Karaçam, *Kur’an-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, s. 460; Çetin, *Kur’an Okuma Esasları*, s. 167. Ayrıca bk. Alican Dağdeviren, “Kur’ân Tilâvetinde Temsil”, *Yeni Ümit Dergisi*, sy. 92 (Nisan – Mayıs – Haziran 2011), <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/kuran-tilavetinde-temsil>, [05.09.2013].

³⁷³ Nihat Temel, “Kur’an Tilavetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağzı ve Hâfız Ali Üsküdarlı (1873-1976)”, *VI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu: 6-9 Kasım 2008, Bildiriler Kitabı*, editör: Coşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2008, cilt 2, ss. 179-181.

³⁷⁴ Temel, “Kur’an Tilavetinde İstanbul Tavrı”, ss 179-181.

³⁷⁵ Sevinç, mülakat.

³⁷⁶ Celal Yılmaz, mülakat, Süleymaniye Camii İstanbul, 24.07.2012; Pakdil, mülakat.

Gürses genelde *rast*, *segâh*, *hicaz* makamlarını birinden diğerine geçkiler yaparak kullanır. Örneğin, *rast* makamında başladığı bir âyetin devamında *segâh* nağmelerini gösterir ve kararı kıvrak bir nağme ile *rast* makamında bırakır. Gürses, bunu özellikle *medd-i arız* ile vakıf yapılan yerlerde sıklıkla yapar. Ali Rıza Sağman, Gürses'in bu nefhasının pek tatlı olduğunu, kendisinin de bu nefhayı kullandığını ifade ettikten sonra bu nefhayı "at kişnemesi"ne benzetir. Her makamda yapılabilen bu nefhanın nota ile ifadesinin şöyle olduğunu söyler: "*Uşşak makamında tiz lâ'ya bir çarpma yaptıktan sonra her biri otuzikilik olmak üzere sol, fa, mi, re, do, si, lâ demeli ve karar kılmalı. İşte dediğim nefha odur.*"³⁸⁰

Gürses'in ayrıca *Uşşak*, *Bayâtî*, zaman zaman asma kararlarında *Acemaşiran* makamlarını kullandığı da vakidir.

Gürses'in nefesi uzun solukludur. Ayrıca tizleri olduğu gibi güçlü pesleri de vardır. Üst perdelerden giderken birden onun alt perdesinden çok tatlı bir şekilde bağlayabilmektedir. Gürses, bunu öyle bir maharetle yapar ki bu düşüşler kulağa nâhoş gelmez.³⁸¹

Abdurrahman Gürses, dinlediğimiz bazı aşırılarında *medd-i munfasıl* ve *medd-i muttasılları* kısa tutar. Tahkik okuyuşunda medlerin tûlünün³⁸² tercih edilmesi gerektiğini söyleyen Gürses'in kendisinin bu şekilde uygulamaması dikkatimizi çekmiştir. Fakat Gürses, bunun gerekçesini açıklar ve yaşlandığı dönemlerde tahkik okuyuşunda ruhsatlardan istifade ettiğini söyler. Ancak talebelerine, "*Sesiniz nefesiniz yerinde iken bu ölçülere dikkat edin, 4 (elif miktarı) çekin*" der.³⁸³

Gürses'in okuyuşunda dikkat çeken bir başka husus da *medd-i arızları* kimi zaman tûl, kimi zaman tevassut, kimi zaman kasr ile okumasıdır. Ayrıca nûn harfi ile biten âyetlerin sonundaki nûnlarda fazla vurgu yapmamıştır.³⁸⁴

³⁸⁰ Ali Rıza Sağman, *İstanbul Hâfizleri*'nden naklen İsmail Kara, *Sözü Dilde Hayali Gözde*, s. 177.

³⁸¹ Pakdil, mülakat.

³⁸² Med miktarları imam, râvî veya tarıklere göre farklılık arz etse de burada kastedilen tûl; *medd-i muttasıl* ve *medd-i munfasılların* 4 elif miktarı uzatılmasıdır.

³⁸³ Şahin, mülakat.

³⁸⁴ Dönemin bir başka Kur'an üstadı Hasan Akkuş ise nûna vurgu yapar. Gunne sesini mutlaka çıkarır. Şahin, mülakat.

Abdurrahman Gürses'in tilaveti etkileyicidir. Bunu iki sebebi vardır: Birincisi, *ihlası* ve *samimiyeti*. Yani Kur'an'ı bir ibadet vecdi içinde okuması. İkincisi, *manaya vukûfiyeti*. Gürses, manaya vâkıf olabilmek için Beyzâvî Tefsiri'ni elinin altında bulundurmuş ve aşr-ı şerif okuyacağı yerlerin manasına oradan bakmıştır.³⁸⁵

Gürses, Kur'an'ı ibadet amacıyla okumuştur. Zaman zaman öğrencilerine Kur'an'ın kullar için değil, Allah için okunacağını, Allah severse kullarına da sevdireceğini söylemiş³⁸⁶ ve kendisi de böyle yapmaya çalışmıştır.

Gürses'in okuyuşunda, gerek vakıf ve ibtida kurallarına uyması, gerek raf-ı savt ve hafd-ı savt yapılacak yerlere dikkat etmesi ve gerekse okuyuş esnasındaki ciddiyet ve vakarı ile, *temsili okumanın* daha bariz olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Gürses, tilavetin gerektirdiği teknik hususların yanı sıra okuyuş esnasında gözlerini yummaz, cemaate hâkim olur, âdeta hitap eder gibi okur. Gürses'in uzun yıllar görev yaptığı Beyazıt Camii'nde cemaat olan ve onun arkasında namaz kılıp mihrabiyelerini dinleyen Selçuk Tuna'nın, okuyuş esnasında Gürses'in fizikî durumunu tasvîri şöyledir:

Hocaefendi mihrabiye okurken çok ciddi tavır takınır. Kollarını dirseklerinden kucaklayarak bağlar. Çok ciddi bir şekilde okumaya başlar. Heyecanlanıp tize çıkacağı zaman hafif yarım sağa dönerek okumaya başlar, hafif yarım solda bitirir. Böyle hareketleri vardı. Vücûhât yaparken böyle çok heyecanlandığı yerlerde kendisine hâkim olamaz. Hatta bazen oturduğu yerden hafifçe yukarı doğru kalkardı. Böyle hareketleri olurdu. Mihrabiye okuyup mihraptan kalktıktan sonra da hiç teveccüh-ü nâs'a itibar etmez. O ciddiyetini muhafaza eder. Kalkar, süratlice odasına gider. Cemaat onun o haline alışmışlardı.³⁸⁷

Kur'an-ı Kerim'in, genelde yerde veya bir sandelyede oturulup okunması âdettir. Âdet olduğu üzere Gürses de okumalarını hep böyle yapmıştır. Fakat Gürses bir seferinde, 1985 yılında Üsküdar meydanından Hac kafilesini uğurlama programında kurulan yüksek bir platformda, bir hatip gibi ayakta Kur'an-ı Kerim okumuş ve Hac ile ilgili âyetleri tilavet etmiştir.³⁸⁸

³⁸⁵ Şahin, mülakat.

³⁸⁶ Pakdil, mülakat.

³⁸⁷ Selçuk Tuna, mülakat, Azizizye Vakfı, Süleymaniye İstanbul, 02.02.2012.

³⁸⁸ Tavman, mülakat.

Sonuç olarak Gürses'in Kur'an tavrının Arap - Türk karışımı bir tavır olduğunu, okumalarında tebşir âyetlerini seçtiğini, temsilî okumanın ön planda olduğunu, zaman zaman tercî' yaptığını, hem tiz sesleri hem pes sesleri kullandığını ve okuyuşunda edep ile heybetin bir arada bulunduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Son vahiy Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e yedi harf üzere indirilmiştir. Bu konuda hadis kaynaklarında geçen ve mütevatir seviyesinde olan rivayetlerdeki "سبعة أحرف / Seb'atü ahruf" terkiibinden ne kastedildiği hususunda tam olarak fikir birliğine varılmasa da müttefakun aleyh olan bir husus vardır ki, o da Kur'an-ı Kerim'in farklı vecihlerde nâzil olması ve telaffuz edilmesidir.

(نزل) fiili ve farklı sığalarının yer aldığı rivayetlerden anlaşıldığına göre bu vecihler bizzat Allah Teâlâ tarafından inzâl edilmiştir. Hz. Peygamber de bu farklı vecihleriyle indirilen ilâhî vahyi insanlara tebliğ etmiştir. Hz. Peygamber'den alınan bu farklı okunuşlar asırlar boyu rivayet ve isnad disiplini çerçevesinde nesilden nesle aktarılagelmiştir. Bu arada söz konusu okunuş farklılıkları zamanla Kırâat İlmi'nin doğmasına zemin hazırlamış ve hicri I. asrın sonlarından itibaren bu alanda eserler yazılmaya başlanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'in, mütevatir kanalla gelen bütün farklı okunuşlarının muhafaza edilmesi, kifâî olarak İslam ümmetinin üzerine bir vecîbedir. Eğer söz konusu farklılıklardan herhangi biri kaybolursa bütün ümmet sorumlu olacaktır.

Daha spesifik söylemek gerekirse günümüz İslam coğrafyasında yaygın olarak okunan 'Âsım kırâati Hafs rivâyetinin Kur'âniyeti ne ise; örneğin İbn Kesîr, Ebû 'Amr, Kisâî veya diğer mütevatir kırâatlerin de Kur'âniyeti o derecededir. Kur'âniyet bakımından birinin diğerinden farkı yoktur. Zira hepsinin mütevatir bir isnad zinciri vardır. Dolayısıyla bu konuda lakayd veya bir tür sınırlandırmacı tutum sergilemek sûretiyle bazı kırâatlerin devamının gereksiz olduğunu savunmak, aslında paradoksal bir zihnî yapıyı göstermektedir.

Asırlar boyu Müslüman milletler tarafından tadrîs ve tederrüs edilen Kırâat İlmi, Türkler arasında da devamlı okunmuş ve okutulmuştur. Ancak kırâat öğretiminin fahrî olmaktan çıkıp resmî bir boyut kazanması Osmanlı Padişahlarından Yıldırım Beyazıt dönemine tekabül etmiştir.

Bu dönemde İbnü'l-Cezerî 1395 tarihinde Bursa'ya davet edilmiş, Bursa Ulu Camii Külliyesi içinde bulunan Hûndî Hatun Medresesi'nde Kur'an ve kırâat öğretimine başlamış ve böylece Osmanlılarda ilk Dâru'l-Kurrâ'nın temelleri atılmıştır. Cezerî, orada kaldığı yıllarda *en-Neşr*, *Tayyibetü'n-neşr* ve *et-Tahbîr* isimli eserlerini yazmış, bu vesileyle Anadolu topraklarında Cezerî'den hem şifâhî hem de kitabî olarak istifade edilmiştir.

Osmanlılarda Kur'an ve kırâat öğretimi, XIV. yüzyıldan 3 Mart 1924'e kadar devlet eliyle İhtisas Medreseleri'nin Dârulkurrâ bölümlerinde yürütülmüştür. Ancak Tevhid-i Tedrisat Kânunu'ndan bir müddet sonra çıkartılan bir genelgeyle medreseler kapatılmıştır. Dolayısıyla bu dönemde özelde Din eğitimi, genelde Kur'an ve kırâat eğitimi için sıkıntılı bir dönem başlamıştır. Gerçi Kur'an eğitimi, devletin kısmî müsaadesiyle Kur'an Kursları bünyesinde devam etmiştir. Ancak aynı şeyi kırâat eğitimi için söylemek mümkün değildir.

Kırâat İlmi eğitimi ancak fahrî olarak ve bir takım fedakârlıklar gösterilerek devam ettirilmiştir. Hem devlet desteğinin olmaması hem de bir takım fedakârlıklar gerektirmesi sebebiyle bu ilme rağbet edenlerin sayısında bir azalma görülmüştür. Söz konusu ilmi devam ettiren insanların sayısındaki ciddi düşüşten dolayı bu ilmi öğretebilecek seviyede olan insanlar neredeyse hiç kalmamış ve tabir yerinde ise mumla aranır olmuşlardır.

Böyle bir dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı, Kırâat İlmini tekrar canlandırmak istemiş, bu ilmi öğretebilecek uzmanları araştırıp tespit etmiş ve 1970'li yıllarda düzenlediği Kırâat İhtisas Kursları ile bu ilmin devam etmesine vesile olmuştur. Bu meyanda Kırâat İlmini İstanbul Tarîki ile okutmak üzere Abdurrahman Gürses, Mısır Tarîki ile okutmak üzere de Mehmet Rüştü Âşikkutlu görevlendirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in lafızlarının farklı vecihleriyle muhafaza edilip doğru ve düzgün bir şekilde telaffuz edilmesi hususunda "**fem-i muhsin**" denilen Kur'an ve kırâat üstatlarının büyük payı olduğu bilinmektedir. Abdurrahman Gürses, bu üstatların XX. yüzyıl Türkiye'sinde yetişen önemli şahsiyetlerinden biridir.

Gürses, küçük yaşta memleketi Hendek'te hâfızlık yapmış, İslamî ilimleri tahsil etmiştir. Daha sonra İstanbul'a gelerek burada medrese tahsili görmüş ve

Kırâat İlmini tadrîs etmiştir. Kırâat İlmi tahsilinden sonra İstanbul'da ikamet eden Gürses, ömrünün sonuna kadar burada yaşamış, Kur'an ve kırâat eğitim faaliyetlerini İstanbul'da sürdürmüş, zaman zaman yurt dışında da kırâat eğitim çalışmalarında bulunmuştur.

Gürses Kırâat İlminin İstanbul Tarîki için bir dönüm noktasıdır. O, bu alanda bir fenomendir. Fatih Camii'nde icra edilen Haseki Eğitim Merkezi ikinci dönem Aşere Takrîb mezuniyet merasiminde dönemin Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç'ın kullandığı ifade ile o, **bu alanın ordinaryüsü**'dür.

Diyebiliriz ki Gürses, üstlenmiş olduğu vazifeyi yerine getirmeseydi genelde Aşere ve Takrîb Tarîki, özelde İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfi Mesleği Türkiye'de bugünkü seviyede öğrenilip öğretilmeyecek belki de unutulacaktı. Bu noktada Gürses'in katkısı tartışmasızdır. Diğer yandan Gürses, Kırâat İlminin tadrîsinin Cumhuriyet sonrasında kurumsal bir kimliğe kavuşmasında da büyük rol oynamıştır.

Gürses, çileli ve sancılı bir hayat yaşamıştır. Gürses'in 1909 – 1999 yılları arasında yaşamış olduğu, hem Osmanlı dönemi hem Cumhuriyet dönemine yetiştiği ve her iki dönemin siyasî, dînî ve sosyal olaylarına bizzat şahit olduğu göz önünde bulundurulacak olursa onun iç dünyasını anlamak bir nebze mümkün olacaktır. Bir örnek vermek gerekirse 18 yaşlarında iken Menemen Hadisesi'nden dolayı tutuklanıp bir yıl kadar mahkûmiyet giymiş olması ve hiç hatırlamak istemediği bir takım olaylar yaşaması onun hayatında çok derin izler bırakmıştır. Medenî cesareti çok yüksek olmasına rağmen aslında Gürses, hayatının sonuna kadar, yaşadığı olayların tekerrür edeceği endişesini hep içinde hissetmiştir. Bununla birlikte çok nadir zamanlar hariç, bu konulardan hiç bahsetmemiştir.

Bu sebeple Gürses için “zaman” çok önemlidir. Onun zaman algısını Mevlevîlikteki “ibnü'l-vakt” algısına benzetmek mümkündür. Önemli olan mâzî ve âtî değı; *hâldir*, *ân*'dir. Zira birazdan ne olacağı meçhuldür. Onun için Gürses, evinde değılse mutlaka bir ilim meclisindedir, ders ortamındadır. Bu meclisler Cami, Kur'an Kursları veya Eğitim Merkezleri olabildiğı gibi, evler ve hatta Yûşâ Tepesi bile olabilmektedir.

Bütün bunları söylemekten amacımız bir şahsı yüceltmek ve göklere çıkartmak değildir. Amacımız o şahısta mücessem hale gelen bir zihni yapıyı, bir ilim algısını, bir ideali ve bir endişeyi şahıstan hareketle ortaya koymaya çalışmaktır. Kanaatimizce Gürses bu açıdan okunduğunda daha sağlıklı bir sonuca varılabilecektir. Bizim yapmak istediğimiz de zaten budur. Dolayısıyla meseleye bu açıdan bakıldığında meramımız daha iyi anlaşılacaktır.

Bilindiği gibi çalışmamızın adı “**Abdurrahman Gürses’in Kırâat İlmi Eğitimindeki Yeri**”dir. Dolayısıyla Gürses’in Kırâat İlmi eğitimindeki yerini talim - tecvid ve Aşere - Takrîb eğitim ve öğretimi, örnek bir kâri oluşu, Reîsülkurrâ olması münasebetiyle temsil gücü şeklinde birkaç boyutlu olarak değerlendirmeye çalışmak gerekmektedir. Gürses, bir yandan eğitim - öğretim faaliyetlerine devam ederken diğer yandan örnek tilaveti ve temsil gücü ile dikkat çekmiş ve böylelikle ilmî bir mirasın kesintiye uğramadan devam etmesini sağlamıştır.

Gerek talim – tecvid gerek Kırâat İlmi eğitiminde Gürses’in kendisine özgü bir takım temel prensiplerinin olduğu görülmektedir. Bunlardan en başta geleni samimiyet ve ciddiyettir. 1970 öncesi bu konuda daha esnek olan Gürses, bu dönemden sonra daha sıkı bir tutum sergilemiştir.

Dolayısıyla kendisine gelen öğrenci, öncelikle ciddi bir samimiyet sınavından geçer. Samimi olduğu anlaşılır, kabiliyetine ve yatkınlığına inanılırsa öğrenciliğe kabul edilir.

Gürses’in eğitim metodunda dikkat çeken bir başka yön de öğrenciye şuur ve bilinç aşılması, ona eğitim ahlakı kazandırmasıdır. Bu özellikleriyle pedagojik açıdan da model bir kişiliğe sahiptir.

Gürses, özellikle kırâat derslerinde öncelikle Kırâat İlminin öneminden, isnadın gerekliliğinden bahsetmiş, yer yer bu ilmin değerli bir ilim olduğunu, bu ilmin kendilerine nispet edildiği imamların ve râvîlerin isimleri anılırken Hazret ifadesinin kullanılmasının uygun olacağını ifade etmiştir. Örneğin bir gün sûret karşılaştırmasında, **يَسْ** rumzuna sahip olan râvî Ruveys'i, “yes” şeklinde ifade

eden bir talebeye; “*Yes* senin olsun. Ruveys Hazretleri desen ya” şeklinde uyarıda bulunmuştur.

Ayrıca Gürses’in genel eğitim metodunda, takip edeceği sistemle ilgili fazla detaya girmeden bir takım ön bilgiler vermek sûretiyle öğrenciyi motive etme, pusula tutmak sûretiyle öğrencinin konsantrasyonunu bozmama, tümevarım metodunu kullanma, müşafeheye ve ahze önem verme, olumlu davranışı pekiştirme, örneklem metoduna zaman zaman müracaat etme, kolaydan zora doğru / tadrîcî bir yöntem benimseme, olması gerekeni zıttını göstermek sûretiyle tespit etme, bazı seslendirme özelliklerini Türkçe ile mukayese yaparak gösterme, önemli olan yerleri birkaç defa tekrar etme gibi bir takım hususlar da göze çarpmaktadır.

Gürses’in talim – tecvid ders işleyiş usûlü daha çok talim, bir başka ifade ile “uygulama” merkezli bir öğretim şeklinde olmuştur. Dolayısıyla o, baştan aşağıya bir tecvid kitabı okutmamıştır. Bunun yerine harf taliminden başlamak sûretiyle dualar, kısa sûreler ve aşr-ı şerif çalışması yaptırmış ve tecvid kurallarını uygulamalı olarak göstermiştir. Bu esnada tecvid kaynaklarına yer yer atıflarda da bulunmuştur.

Gürses’in kırâat dersi işleyiş usûlünde ise bir takım metot farklılıkları gözlemlenmektedir. Bu farklılıklardan en bariz olanı Haseki dışında vermiş olduğu derslerde öğrenciyi *tek tek* dinlerken Haseki’deki kırâat derslerini *koro* halinde yapmasıdır. Gürses, bu uygulamasından dolayı kimileri tarafından eleştirilmiştir. Esasında pek yaygın olarak kullanılmasa da böyle bir usûl kaynaklarda zikredilmektedir. Kanaatimizce bu usûl, kısa zamanda çok öğrenciyi tek tek dinleme imkânı bulunmaması zaruretinden dolayı, isabetli gözükmektedir.

Bir başka farklı uygulama da *Haseki’de hem Aşere’yi hem Takrîb’i yazdırma kararı almasıdır*. Halbûki Gürses, Haseki dışında özellikle Aşere’nin yazılması konusunda ısrarcı olmamıştır. Ancak burada, Türkiye’nin çeşitli yerlerinden seçilip gelen öğrencilerin eğitim sonrası hayatlarında vücûhâtla ilgili bir problemle karşılaştıklarında hemen ellerinin altında olan nüshalaradan istifade etmeleri ve bu şekilde sorunu çözebilecekleri düşüncesiyle hem Aşere’yi hem de Takrîb’i yazdırmıştır.

Gürses, kırâat dersinin Aşere boyutunda infirâd ve indirâc metodunu öğretirken farklı yöntemler benimsemiştir. Bu farklılığın zaman, mekân ve bireysel faktörler gibi çeşitli sebeplerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ancak biz bu farklılığın, kaynaklarda ifade edildiği üzere *ifrâd* ve *cem'* metoduyla ilgili olarak meydana gelen uygulama çeşitliliğinden kaynaklandığını düşünürüz.

Bu noktada Gürses'in geleneği algılayış biçimine işaret etmek gerekir. Görebildiğimiz kadarıyla Gürses, geleneği bir beslenme kaynağı olarak telakkî eder ve mümkün mertebe geleneğin çizgisi dışına pek çıkmaz. Bu manada onu, geleneğin sıkı bir takipçisi olarak görmek mümkündür. Bununla birlikte yukarıda ifade edildiği gibi bazı konularda gelenekten farklı yorumlara sahip olduğu da vakidir. Dolayısıyla Gürses'in, *gelenkesel çizgiye* sahip olmakla birlikte *gelenekçi* olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Dikkatimizi çeken bir başka husus da Gürses'in en verimli çağının hemen hemen 65-70'li yaşlardan sonra olmasıdır. Özlük dosyasındaki belgelerden öğrendiğimiz üzere Gürses, ilki 1974 yılında olmak üzere iki defa prostat ameliyatı geçirmiştir. Ameliyat sonrası kendisinden tamamen ümit kesilmiştir. Ama hayret vericidir ki bu yaştaki bir kimse, unutulmaya yüz tutan bir ilmin tekrar canlanmasına vesile olacak ve ardında canlı eser diyebileceğimiz yüzlerce Kurrâ Hâfız bırakacaktır.

Nitekim böyle zor bir dönemde en önemli faaliyet, tarihin derinliklerine gömülme tehlikesiyle karşı karşıya olan bir alanla ilgili olarak bir eser telif etmek değil, söz konusu ilmi canlandırmak için ardında canlı eserler, öğrenciler bırakmak olsa gerektir. Böyle bir tutum, akademik açıdan bakıldığında takdire şayandır.

Gürses'in yetiştirmiş olduğu talebelerin sayısını tam olarak tespit edebilmiş değiliz. Ancak bildiğimiz şudur ki Gürses, özel derslerinin yanı sıra Haseki bünyesinde bu ilmi pek çok kişiye okutmak sûretiyle büyük bir çığır açmıştır. Gürses'in Haseki'deki ve Haseki dışındaki talebeleri, hocalarının açmış olduğu bu yolu izlemektedirler. Öyle görünüyor ki hayırlı halef olan bu talebeleri eslâfî gibi geride hayırlı halefler bırakacaklar ve bu faaliyetler hiç aksamadan devam edecektir. Zira meşhur ifadeyle öğrenci hocasının aynası konumundadır.

Hatırlanacağı üzere çalışmamızın ön sözünde, Gürses'i konu olarak seçmemizdeki amacımızın, onun hayatından yaşanan çağa önemli mesajlar devşirilmesi olduğunu söylemiştik. Bu noktadan hareketle ifade etmek gerekirse bu çalışmamızın günümüze ışık tutacak yönlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Öncelikle bugünlerde İlahiyat müfredatında yapılması düşünülen değişikliklere yönlendirilen eleştiri noktalarından birisinde olduğu gibi, bir ilmi öğrenebilmek, öncelikle o ilmin tarihini iyi bilmekle mümkün olmaktadır. Tarihinde olup bitenlerden habersiz bir anlayışla yapılmaya çalışılan ilim ya da bilim, kişiye o alanla ilgili hiçbir zaman geniş bir perspektif sağlamayacaktır. Hatta diyebiliriz ki önce ilim tarihi, sonra usûl, ondan sonra pratik gelmektedir. Bu bağlamda çalışmamız bir açıdan kırâat tarihi, diğer açıdan tabakat – teracim türü bir çalışma olarak değerlendirilebilir.

2. Öte yandan iyi bir ilim tarihi algısı ve şuuru, söz konusu ilmin geleceğe taşınması açısından da önem arz etmektedir. Konumuz açısından söylemek gerekirse bir Kurrâ şahsı tanıtmak, tarihten gelen Kur'an ve kırâat tecrübesini görebilme ve kesintiye uğramadan geleceğe taşıma adına önemlidir. Böyle bir şuur kazanılmadığı takdirde o ilmin iki akıbetten biriyle karşı karşıya kalacak olması mukadderdir: a) Geleceğe taşınmama ve yok olup gitme, b) Geleceğe taşınma adına aşırı ve absürt yorumlarla aslî hüviyetinden sapma. Bu noktada bu çalışmanın Kırâat İlmi açısından az da olsa sağlıklı bir gelenek algısı oluşturmuş olmasını temenni ediyoruz.

3. Bu çalışma, kırâat tarihi ve tabakât – terâcim tarzı bir çalışma olmasının yanı sıra aynı zamanda bir metot çalışmasıdır. Bu çalışmada İstanbul Tarîki Ahmed es-Sûfî Mesleği'nin kârî ve mukri seviyesindeki bir temsilcisinin eğitim metodu üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmamızın, Kırâat İlminin pratik alanında ihtisas yapmak isteyenler veya bu alana ilgi duyanlar için bir fikir vermesi ümidini taşıyoruz.

4. Bu çalışmada biz, Gürses örneğinde bir kez daha zaman ve mekân algısının ne denli önemli olduğunu görmüş olduk. Dolayısıyla bir kimse hangi şartlar altında olursa olsun, insanlığa faydalı olacak her türlü faaliyette ciddiyet ve vakar üzere çalışmalarını sürdürdüğü, bu çalışmalarını küçük görmediği, bununla birlikte başkalarının faaliyetlerini de önemsiz addetmediği sürece o kişinin ilim ve

irfan yolunda önemli mesafeler kat ettiği ve bu sebeple tarihe mâl olduğu görülmektedir.

5. Ülkemizde özellikle son yıllarda İlahiyat Fakülteleri'nde Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kırâat İlmi Anabilim Dalı adıyla yeni bir bölüm oluşturulmuştur. Hâlihazırda bazı Fakültelerde bu bölümler açılmıştır. Bu çalışmamız, bu alanda çalışacaklar için yol ve yön gösterici olacaktır.

6. Kırâat İlminin bir Anabilim Dalı olarak açılması bu ilmin akademik düzlemde ele alınıp incelenmesine vesile olacaktır. Bununla birlikte adı geçen anabilim dalının müfredatında sadece 'Âsım Kırâati Hafs rivayeti veya Kırâat İlmi ile ilgili teorik boyut değil, mütevatir diğer kırâatlerin pratik yönü olan Aşere ve Takrîb İlminin de yer alması son derece gereklidir. Zira böyle bir müfredat Anabilimdalının ismine uygun olacaktır.

İlk planda lisans düzeyinde bunun uygulanması pek mümkün olmasa da Hâfız olan öğrenciler için bunun gündeme gelebileceğini veya yine Hâfız öğrenciler için Yüksek Lisans veya Doktora döneminde ders olarak konabileceğini düşünüyoruz. Bu noktada Üniversitelerde Kırâat İlminin pratik yönü konusunda bir gelenek oluşması açısından tarihe mâl olmuş şahsiyetlerin tecrübelerinden istifade edilebileceği kanaatimizi arz etmek istiyoruz.

Özellikle bir hususu ifade etmek isterim. Çileyle ve hizmetle geçen 90 yıllık bereketli ve verimli bir ömrü üç yıl gibi bir zamanda bütün yönleriyle ortaya koymak çok zordur. Buna, Gürses'in yaşamış olduğu devrin siyasî, sosyal ve kültürel ortamına bütünüyle vâkıf olamama, Gürses hakkında yazılan malzemelerin eksikliği, Gürses'in kütüphanesini ve şahsî eşyalarını görüp inceleme imkânını bulamama gibi hususları eklersek bu zorluk bir kat daha artmaktadır.

Şunu iyi biliyoruz ki, Gürses ve onun Kırâat İlmi alanındaki yeri bizim anlatmaya çalıştıklarımızdan ibaret değildir. Dolayısıyla Gürses'in kütüphanesinden ve şahsî bir takım metrûkâtından hareketle bir takım yeni bulgulara ulaşabilmenin mümkün olacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmanın vardığı sonuç itibariyle; Gürses, kırâat yolunda yürütenlere rehber, akademik titri olmayan ama prensipli ve ilkeli bir ilim adamı, talebelerine

Kur'an ve kırâati sevdiren ihlaslı bir üstad, kişiliğiyle örnek ideal bir şahsiyet olarak temayüz etmektedir.

Kuşkusuz geçmişle gelecek arasında köprü kurma amacını taşıyan araştırmacı, tanınmış başarılı şahsiyetlerin herkes tarafından kolaylıkla bilinemeyecek arkaplanını tarafsız ama insafli bir gözle incelediğinde gelecek nesillere anlamlı bir miras bırakmış olacaktır.

Bu çalışma, böyle ulvî bir amacı gerçekleştirme yolunda mütevazı bir çalışma olarak telakki edilmelidir.

KAYNAKÇA

a. Yazılı Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, tah. Şuayb el-Arnâvut, Adil Mürşid vd., Müessesetü'r-risâle, Beyrut 1995, I-L.
- Akakuş, Recep, *Tarihsel Boyutlarıyla Kur'an-ı Kerim Öğretimi ve Reisu'l-Kurrâlık*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2008.
- Akdemir, Mustafa Atilla, "Kırâat Eğitiminde Tarîkler", *M. Rüştü Aşıkutlu Anısına II. Kur'an ve Kırâati Sempozyumu: 25 Mayıs 2003*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, ss. 165-171.
- Aksoy, Hâfız Fikri, *Âdâbu Kırâeti'l-Kur'ân / Kur'an-ı Kerim'i Okuma Âdâbı*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1970.
- Alemdar, Yusuf, "Reisü'l-Kurrâlık Makamı ve Son Reisü'l-Kurra Ahmed Efendi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24 (2011), s. 26, 36.
- Altan, Bayram, "Seçkin Hâfızlarımız Abdurrahman Gürses", *Diyanet Gazetesi*, sy. 362 (Nisan 1989), s. 6-7, 25.
- Altınoluk (Dergisi) editör, "Ramazan Pakdil Hoca İle... 'Hâfızlığa Darbe Vuruldu' ", *Altınoluk*, sy. 140 (Ekim 1997), ss. 6-7.
- _____, "Emin Saraç Hocaefendi ile Hatıralar Geçidi", *Altınoluk*, sy. 164 (Ekim 1999), ss. 34-36.
- Arslan, Ahmet - Yıldırım, Ali, "Gürses Hoca Rahmeti Rahman'a Kavuştu", *Diyanet Dergisi*, sy.105 (Eylül 1999), ss. 62-65.
- Âsım Efendi, Mütercim Ahmed, *Kâmûs Tercümesi*, [ys.], İstanbul 1305, I-IV.
- Âşıkutlu, Emin, "Mehmet Rüştü Âşıkutlu (Hayatı, Şahsî ve İlmî Kişiliği)", *M. Rüştü Aşıkutlu Anısına II. Kur'an ve Kırâati Sempozyumu: 25 Mayıs 2003*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, ss. 127-128.

- Ayhan, Halis, *Türkiye 'de Din Eğitimi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999.
- Ayverdi, İlhan, “meyan – miyan”, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük, II*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2005, s. 2052, I-III.
- Baltacı, Cahit, “Türk Eğitim Sisteminde Kur’an Kurslarının Yeri”, *Kur’an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik (Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, İSAV)*, ed. İsmail Kurt, Seyid Ali Tüz, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s. 16.
- el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud, *Ensâbü'l-esrâf*, thk. Muhammed Hamidullah, Dâru'l-meârif, Mısır 1959, I-XIII.
- Benekçi, Şerif, “Abdurrahman Gürses Hoca İle Mabedde 40 Yıl Üzerine”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 332 (Ekim 1986), s. 6-7, 42.
- Birişik, Abdülhamit, “Kıraat”, *DİA*, XXV, s. 427.
- Boz, Abdullah, *Takrîb Mecmuası*, (basılmamış eser).
- Bozkurt, Nebi, “Dârulkurrâ”, *DİA*, VIII, ss. 543-545.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiü's-sahih*, Dâru'l-'ulûmî'l-insâniyye, Dimeşk 1993, I-IX.
- el-Cürcânî, Ebû Ahmed b. Adiy, *el-Kâmil fî du'afâi'r-ricâl*, thk. 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd vd., el-Kütübü'l-'ilmiyye, Beyrut 1997.
- Çakan, İsmail Lütfi - Eriş, Mustafa - Maraşlı, Ahmet - Sert, Abdullah - Yılmaz, Hasan Kamil, “Abdurrahman Gürses Hoca İle Kur'an Saatleri”, *Altınoluk*, sy. 15 (Mayıs 1987), s. 12-16.
- Çelebi, Ahmed, *İslamda Eğitim-Öğretim Tarihi*, çev. Ali Yardım, Damla Yayınevi, İstanbul 1998.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- _____, *Kur'an Okuma Esasları*, Aksa Yayınları, İstanbul 1997.
- Çollak, Fatih, *Reîsü'l-Kurrâ Hendekli Hâfız Abdurrahman Gürses Hocaefendi*, Erkam Yayınları, İstanbul 2002.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara 1995.

- Dağ, Mehmet, *Geleneksel Kiraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İSAM Yayınları, İstanbul 2011.
- Dağdeviren, Alican, “Kur’ân Tilâvetinde Temsil”, *Yeni Ümit Dergisi*, sy. 92 (Nisan – Mayıs - Haziran 2011),
<http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/kuran-tilavetinde-temsil>,
[05.09.2013].
- ed-Dânî, Ebû ‘Amr, *el-Ahrufu’s-seb‘a li’l-Kur’ân*, thk. Abdülmüheymîn Tahhân, Mektebetü’l-menâra, Mekke 1408.
- _____, *Câmi‘u’l-beyân fi’l-kirâati’s-seb‘i’l-meşhûra*, thk. M. Kemal Atik, TDV Yayınları, Ankara 1999, I-II.
- _____, *et-Teysîr fi’l-Kirâati’s-seb‘*, thk. Otto Traizell, Dâru’l-kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 1984.
- Demirci, Muhsin, *Kur’an Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1999 (16. Baskı).
- ed-Devserî, İbrahim b. Said, *Muhtasarü’l-‘ibârât li mu‘cemi mustalahâti’l-kirâât*, Dâru’l-hadâra, Riyat 2008.
- ed-Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdü’l-Ğanî el-Bennâ, *İthâfu fudalâi’l-beşar, bi’l-kirâati’l-erbe‘ate ‘aşar*, thk. Şaban Muhammed İsmail, Âlimü’l-kütüb, Beyrut 1987, I-II.
- Diyanet Gazetesi editör, “Kur’an-ı Kerim İhtisas Kursu Açıldı”, *Diyanet Gazetesi*, c. IV / 86 (15 Şubat 1974), s. 16.
- _____, “Başkanlığımızdaki Aşere Takrib Kursu Sona Erdi”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 122 (1 Ağustos 1975), s. 1, 14.
- _____, “Haseki Eğitim Merkezinin Hazırlıkları Tamamlandı”, *Diyanet Gazetesi*, c. VI / 133 (15 Ocak 1976), s. 1, 15.
- _____, “Diyanet Eğitim Merkezi Hizmete Girdi”, *Diyanet Gazetesi*, c. VI / 137 (15 Mart 1976), s. 1, 14.
- _____, “İstanbul Eğitim Merkezinde Aşere Takrib Kursu Açıldı”, *Diyanet Gazetesi*, c. VI / 141 (15 Mayıs 1976), s. 1, 16.

- _____, “Aşere Takrib Tayyibe Kursu İcazet Merasiminde Haseki Eğitim Merkezi Müdürü Mahmut Özakkaş’ın Açış Konuşması”, *Diyanet Gazetesi*, c. X / 218 (1 Ağustos 1979), s. 8.
- _____, “İstanbul Haseki Eğitim Merkezi II. Dönem Aşere Takrib Kursu Sona Erdi”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 293 (1 Temmuz 1983), s. 28.
- _____, “Diyanet İşleri Başkanlığınca 3. Dönem Aşere Takrib Kursu Başlatıldı”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 297 (1 Kasım 1983), s. 28.
- _____, “3. Dönem Aşere Takrib Tayyibe Kursu Sona Erdi”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 333 (1 Kasım 1986), s. 22.
- _____, “Başkanlığımızda Eğitim Hizmetleri Yoğunlaştı”, *Diyanet Gazetesi*, sy. 341 (1 Temmuz 1987), s. 1.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Üstat Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011, I-III.
- Ebû Şâme, *İbrâzu’l-me’ânî min Hirzi’l-Emânî, Dâru’l-kütübi’l-İlmiyye*, [ts.], [ys.].
- el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *Cevâhiru’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Reşîd Rıza, Dâru İhyâi’l-‘ulûm, Beyrut 1986.
- Güler, Halit, “Dereceleri ve Mahiyetleri Farklı Üç Buruk Acı”, *Diyanet Dergisi*, sy. 107 (Kasım 1999), ss. 69-70.
- Günaydın, Mehmet, *Mehmet Rüşti Âşikkutlu’nun Hayatı ve Din Eğitimine Katkıları*, Selçuk Ofset, Kahramanmaraş 2004.
- el-Halebî, Ali b. İbrahim b. Ahmed, *es-Sîretü’l-Halebiyye*, Dâru’l-kütübi’l-İlmiyye, Beyrut H. 1427, I-III.
- Hamidullah, Muhammed, *Kur’an-ı Kerim Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İFAV Yayınları, İstanbul 1993.
- İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-t’adîl*, nşr. Meclisü Dâirati’l-me’ârifî’l-‘Osmâniyye, Dâru İhyâi’l-türâsi’l-‘Arabî, Beyrut 1952, I-IX.
- İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî şerh-u Sahîhi’l-Buhârî*, tas. Muhibbü’d-Dîn el-Hatîb, Dâru’l-ma’rife, Beyrut H. 1379, I-XIII.

- İbn Haldun, *Mukaddime*, trc. Zakir Kadiri Ugan, MEB Yayınları, İstanbul 1996, I-II.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, tas. Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed Sadık el-'Ubeydî, Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, Beyrut 1995, I-XVIII.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, tah. Muhammed Abdulkadir Atâ, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1990, I-VIII.
- İbn İshak, Muhammed el-Medenî, *Kitâbü's-siyer ve'l-meğâzi*, tah. Süheyl Zükâr, Dâru'l-fikr, Beyrut 1978.
- İbnü'l-Cezerî, Şemseddin Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Cezerî, *ed-Dürretü'l-Mudîyye fi'l-Kirâati's-selâsi'l-mütetemmimeti li'l-'aşr*, thk. Muhammed Temîm ez-Zu'bî, Dâru'l-Hüdâ, [ys.], 2000.
- _____, *Mukaddime*, Dâru'l-muğnî li'n-neşri ve't-tevzî', [ys.], 2001.
- _____, *Müncidü'l-mukriîn ve müşsidü't-tâlibîn*, thk. Abdulhay el-Faramâvî, [ys.], 1977.
- _____, *en-Neşr fi'l-kirâati'l-'aşr*, tas. Ali Muhammed ed-Dabbâ', Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, [ts.], [ys.], I-II.
- _____, *Tayyibetü'n-neşr fi'l-kirâati'l-'aşr*, nşr. M. Temîm ez-Zu'bî, Dâru'l-gavsânî, Dimeşk 2007.
- _____, *Tahbîru't-Teysîr fi'l-Kirâati'l-'aşr*, thk. Ahmed Muhammed, Dâru'l-Furkân, Ürdün 2000.
- _____, *et-Temhîd fi 'ilmi't-Tecvîd*, thk. Ğânim Kaddûrî Hamed, Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2001.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddîin, *el-Kâmil fi't-târih*, thk. Ömer Abdüsselam, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 1997, I-X.
- İsmail, Muhammed Bekr, *Dirâsât fi 'Ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-menâr, [ys.], 1999.
- İşcan, Abdalbaki, "İstanbul Haseki Eğitim Merkezi 5. Dönem Aşere Takrib Tayyibe İhtisas Kursu Kursiyerlerinin İcazet Merasimi İstanbul'da Yapıldı", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 38 (Şubat 1994), s. 34.

- Jaschke, Gotthard, *Yeni Türkiye 'de İslâmlık*, çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972.
- el-Kâdî, Abdulfettah Abdulğani, *el-Büdûru'z-zâhira fi'l-kırâati'l-'aşri'l-mütevâtira*, Dâru's-selâm, Kahire 2009, I-II.
- Kara, İsmail, *Sözü Dilde Hayali Gözde*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.
- Karaçam, İsmail, "Ana Hatlarıyla Kırâat İlmi ve Tarihi Gelişimi", *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'an ve Kırâati Sempozyumu: 12 Kasım 2000*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, ss. 56-58.
- _____, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996.
- _____, *Kur'an-ı Kerim'in Nuzûlü ve Kırâati*, İFAV Yayınları, İstanbul 1995.
- _____, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1998.
- Karakılıç, Celâleddin, *Tecvîd İlmi Kur'an-ı Kerim Okuma Kâideleri*, Kalkan Matbaacılık, Ankara 2012.
- Kâsım b. Sellâm, Ebû 'Ubeyd, *Fedâilü'l-Kur'an*, tah. Mervân el-'Atıyye, Muhsin Harâbe, Vefâ Takıyyü'd-Dîn, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1995.
- el-Kattân, Mennâ', *Nüzûlü'l-Kur'an 'alâ seb'ati ahruf*, Mektebetü Vehbe, Kahire [ts].
- Kazıcı, Ziya, *Ana Hatlarıyla İslam Eğitim Tarihi*, İFAV Yayınları, İstanbul 1995.
- el-Kermî, Hasan Saîd, *el-Hâdî ilâ luğati'l-'Arab*, Dâru Lübnan li't-tibâ'ati ve'neşr, Beyrut 1991, I-IV.
- el-Kettânî, Abdü'l-Hay, *et-Terâtib*, thk. Abdullah el-Hâlidî, Dâru'l-Erkam, Beyrut [ts.], I-II.
- Koç, Ahmet, *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlâhiyât, Ankara 2005.
- _____, "Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 7 (2000), ss. 283-300, http://www.ahmetkoc.org/images/din_egitimi.pdf [20.08.2013].

- el-Marsafî, Abdulfettâh, *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvidi Kelâmi'l-Bârî, I*, Mektebetü Taybe, Medine-i Münevvere [ts.], I-II.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-İbâne 'an me'âni'l-kirâât*, tah. Abdulfettah İsmail Şelebî, Dâru nehdat-i Mısır li't-tab'î ve'n-neşr, [ts.], [ys.].
- Muhammed b. Seyyidî Muhammed Muhammed el-Emîn, *el-Vecîz fî hukmi tecvidi'l-Kitâbi'l-'Azîz*, Mektebetü'l-'ulûmi ve'l-hikem, Medîne-i Münevvere 2002.
- Mustafa, İbrahim - Hasan, Ahmed – Abdulkadir, Hamid – en-Neccâr, Muhammed Ali, *el-Mu'cemu'l-vesît*, Dâru'l-m'arife, Mısır 1980, I-II.
- Müslim b. Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *el-Müsnedü's-sahîh*, tah. Muhammed Fuad Abdalbaki, Dâr-u ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, Beyrut, [ts.], I-V.
- en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî, *es-Sünenü's-suğrâ*, tah. Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebetü'l-matbû'âti'l-İslâmiyye, Halep 1986, I-VIII.
- en-Nevevî, Ebû Zekeriyya, *et-Tibyân fî âdâbi hameleti'l-Kur'ân*, thk. Muhammed el-Haccâr, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1994.
- Pakdil, Ramazan, “Bir Kur'an Çınarı Göçtü”, *Altınoluk*, sy.163 (Eylül 1999), ss. 40-44.
- Pakdil, Ramazan - Kaban, Müslim – Güven, Ali, *Görüntülü ve Sesli Tecvid Notları*, Kadıköy Anadolu İmam Hatip Lisesi Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Pâlûvî, Hamid b. Abdilfettah, *Zübdetü'l-'İrfân Fî Vücûhi'l-Kur'ân*, Hilal Yayınları, Ankara / İstanbul, [ts.].
- Pusmaz, Durak, “Reisü'l-Kurrâ Abdurrahman Gürses”, *Diyanet Avrupa Aylık Dergi*, sy. 34(15 Ocak-15 Şubat 2002), ss. 54-55.
- er-Râfî'î, Mustafa Sâdık, *İ'câzu'l-Kur'ân ve'l-belâğatu'n-nebeviyye*, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, Beyrut 2005.
- er-Rûmî, Muhammed Emin b. Abdillah, *'Umdetu'l-hullân fî izahi Zübdeti'l-'İrfân*, [ys.], H. 1287.

- er-Rûmî, Fehd b. Abdirrahman b. Süleyman, *Dirâsât fî 'ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, [ys.], 2003.
- es-Safâkusî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed en-Nûrî, *Tenbîhü'l-ğâfilîn ve irşâdü'l-câhilîn*, thk. Muhammed eş-Şâzelî, Müessesâtü Abdilkerîm b. Abdillâh, [ts.], [ys.].
- Sağman, Ali Rıza, *İstanbul'un Bir Asırlık Meşhur Hâfizları 1839-1950*, (Basılmamış).
- es-Sehâvî, Ali b. Muhammed Ebu'l-Hasen, *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ*, thk. Mervan el-'Atıyye, Muhsin Harâbe, Dâru'l-Me'mûn, Beyrut 1997.
- es-Sehâvî, Şemseddîn Ebu'l-hayr Muhammed b. Abdirrahman, *Fethu'l-muğîs bi şerhi Elfiyeti'l-Hadîs li'l-İrâkî*, thk. Ali Hüseyin Ali, Mektebetü's-Sünne, Mısır 2003, I-IV.
- Subhi Salih, *Mebâhis fî 'ulûmi'l-Kur'an*, Dersâdet, İstanbul [ts.].
- es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir Celaleddin, *el-İtkan fî 'ulûmi'l-Kur'an*, Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, Beyrut 1987, I-II.
- eş-Şâtîbî, Ebû Muhammed, *Hirzû'l-emânî ve vecühüt-tehânî fi'l-Kırâati's-Seb'*, thk. Muhammed Temîm ez-Zu'bî, Mektebetü dâri'l-Hüdâ ve dâru'l-gavsânî, [ys.], 2005.
- Tanman, M.Baha, "Dârulkurrâ/Mimari", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, ss. 545-548.
- Temel, Nihat, *Kırâat ve Tecvid İstilahları*, İFAV Yayınları, İstanbul 2009.
- _____, "Kur'an Tilavetinde İstanbul Tavrı Üsküdar Ağzı ve Hâfiz Ali Üsküdarlı (1873-1976)", *VI. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu: 6-9 Kasım 2008, Bildiriler Kitabı*, editör: Coşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2008, cilt 2, ss. 179-181.
- Tetik, Gaffar, "Hendek'te Coşan Kur'an Bülbülleri", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 71 (Kasım 1996), s. 7.
- Tetik, Necati, "Kur'an Tilâvetinin Veya Kırâat İlminin Öğretilmesi Usulleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 9 (1990), s. 241.
- _____, "Osmanlı'da Kırâat İlmi ve Tedrisi", <http://www.tarihtarih.com/?Bid=1495057> [02.08.2013].

- _____, “Türkiye’de Başlangıcından Günümüze Kadar Kırâat İlminin Öğretiminde Takip Edilen Usûl ve Esaslar”, *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur’an ve Kırâati Sempozyumu: 12 Kasım 2000*, ed. Muhammed Aydın, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adapazarı 2006, s. 72, 83-84.
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, tah. İbrahim ‘Atve, Mektebetü Mustafa el-bâbî el-Halebî, Mısır 1975, I-V.
- Ünal, Mehmet, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Kırâat Farklılıklarının Rolü*, Fecr Yayınları, Ankara 2005.
- Yazıcı, Nesimi, *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara 2007.
- Yıldırım Ali - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.
- Yüksel, Ali Osman, *İbnü’l-Cezerî ve Tayyibetü’n-Neşr*, İFAV Yayınları, İstanbul 1996.
- ez-Zerkânî, Muhammed Abdulazim, *Menâhilü’l-irfân fi ‘ulûmi’l-Kur’an*, Dâru’l-ma‘rife, Beyrut 2005, I-II.
- ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*, thk. Yusuf Abdurrahman, Cemal Hamdi, İbrahim Abdullah, Dâru’l-ma‘rife, Beyrut 1994, I-IV.

b. Sözlü Kaynaklar

- Abacı, İlyas, mülakat, Yarhisar Camii Fatih-İstanbul, 04.08. 2012.
- Akarsu, Mustafa, telefon görüşmesi, 07.09.2013, saat 14:15.
- Akbal, Talip, mülakat, Haseki Yüksek İhtisas Merkezi Pendik-İstanbul, 06.02.2012.
- _____, telefon görüşmesi, 30.08.2013, saat 16:40.
- Aktaş, Ahmet-Kolbasar, İbrahim, mülakat, Fatih-İstanbul, 05.02.2012.
- Avşar, Ahmet, mülakat, İsmailağa Kur’an Kursu Fatih-İstanbul, 06.06.2012.
- Bal, Zekeriyya, mülakat, Süleymaniye Camii İstanbul, 27.01.2012.
- Çelik, Ali, telefon görüşmesi, 05.09.2013, saat 18:38.

Çevik, Zehra-Çevik, Abdurrahman-Çevik, Abdullah, mülakat, Horhor-Fatih-İstanbul, 05.02.2012.

Demirkan, Mustafa, mülakat, Çengelköy Yıldırım Beyazıt Camii İstanbul, 01.02.2012.

_____, telefon görüşmesi, 04.09.2013, saat 15:21.

Demirkan, Mustafa-Pakdil, Ramazan, mülakat, Çengelköy Yıldırım Beyazıt Camii İstanbul, 7-8.02.2012.

Erbay, Temel, mülakat, Şehzadebaşı Camii İstanbul, 27.01.2012.

Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü, telefon görüşmesi, 02.09.2013, saat 11.37.

Kap, Necati, mülakat, Fatih Camii İstanbul, 02.08.2012.

Köse, Ayhan, telefon görüşmesi, 04.09.2013, saat 17:07.

Mansız, Ayhan, mülakat, Süleymaniye Camii İstanbul, 27.01.2012.

Nalbant, Ekrem, mülakat, Süleymaniye Camii İstanbul, 03.02.2012.

Öndeş, Habil, telefon görüşmesi, 16.09.2013, saat 19:14.

Pakdil, Ramazan, mülakat, Sahray-ı Cedid-İstanbul, 28.01.2012.

_____, telefon görüşmesi, 07.09.2013, saat 15:15.

Pusmaz, Durak, mülakat, Rize Müftü Yusuf Karali Diyanet Eğitim Merkezi, 12.02.2011.

Saraç, Emin, mülakat, Fatih-İstanbul, 31.01.2012.

Sevinç, Mehmet, mülakat, Aziziye Vakfı Dâru'l-Hadis Medreseleri Süleymaniye-İstanbul, 02.02.2012.

Şahin, Hâfız Osman, mülakat, Fatih Müftülüğü İstanbul, 07.02.2012.

_____, mülakat, Fatih Camii İstanbul, 09.02.2012.

_____, mülakat, Sinanağa Mahallesi-Fatih-İstanbul, 09.02.2012.

Tavman, İsmail Hakkı, mülakat, Sadabad Koleji İstanbul, 04.02.2012.

Tay, Ramazan, mülakat, Fatih Müftülüğü İstanbul, 10.02.2012.

Tuna, Selçuk, mülakat, Aziziye Vakfı-Süleymaniye-İstanbul, 02.02.2012.

Yılmaz, Celal, mülakat, Süleymaniye Camii İstanbul, 24.07.2012.

c. Elektronik Kaynaklar

<http://www.hasekidiyanet.gov.tr/?pnum=50&pt=Başkanlarımız> [23.08.2013].

http://www.hendek.gov.tr/default_B1.aspx?content=1015 [02.06.2013].

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5219358e58dc51.06119921 [25.08.2013].

http://tr.wikipedia.org/wiki/Tayyar_Alt%C4%B1kula%C3%A7 [23.08.2013].

d. Sesli ve Görüntülü Kaynaklar

Gürses, Abdurrahman, *Aşr-ı Şerifler* (ses kayıtları), kaydedeni ve kayıt yeri bilinmeyen kayıtlar.

_____, Harf Talimi (ses kaydı), sesi kaydeden Ramazan Pakdil, İstanbul İmam Hatip Okulu, İstanbul 1973.

Haseki Eğitim Merkezi 2. Dönem Aşere – Takrîb – Tayyibe Kursu İcazet Merasimi (video kaydı), Faruk Yazar arşivi, Fatih Camii, İstanbul 1983.

EKLER

Ek-1. Mülakat Soruları

a. Kırâat İlmindeki Yeri

- Abdurrahman Gürses'in yaşadığı dönemde Kırâat İlminin durumu neydi? Kimler bu ilmi okutmaktaydı?
- Gürses'in Kırâat İlmindeki yeri nedir?
- Çağdaşı olan hocalarla ilişkileri nasıldı?
- İlmî birikiminden bahseder misiniz?
- Kırâat İlmini kimden tahsil etmiştir?
- Kırâat İlminin hangi ekolünü tahsil etmiştir?
- Kırâat İlmine bakışı nasıldı? Bu ilimle ilgili neler söylerdi? Bu? Bu ilmi muhafaza edip aktarma konusundaki gayreti neydi?
- Geleneğin nelerini aynen aktarıyor nelerine ilavelerde bulunuyordu?
- Kendine ait bir Aşere ya da Takrîb nüshası var mıdır? Varsa kimin elindedir?
- Derslerde zaman zaman not aldırıldığı "aşr-ı şerif mecmuası"nın önemi nedir?
- "Kırmızı mecmua" ve bunun önemi nedir? Bu mecmuayı neden kaynak olarak kullanmıştır?
- Kırmızı mecmuada tashih edilen yerler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- Gürses, uluslararası tanınan bir isim midir? Tanınıyorsa bu nereden kaynaklanmaktadır? Hangi yönleriyle tanınmaktadır?

- Hakkında gerek Türkiye’de gerek diğer ülkelerde yapılmış bir çalışma var mıdır? Başka ülkelerde yazılmış herhangi bir kitap, dergi ya da gazetede kendisinden bahsedilmiş midir?
- Yurt dışı gezilerindeki temasları hakkında bilgi verir misiniz? (Ezher’de kaldığı yıllar, yarışmalarda jüri üyeliği yapması, iki Ramazan Fas’a gidişi vs.)

b. Talim - Tecvid Eğitimindeki Önemi

- Her geleni öğrenciliğe kabul eder miydi?
- Okutmaya nereden başlatırdı?
- Özellikle hangi harflere vurgu yapardı?
- Ayna kullanır mıydı?
- Gunnelere özel önem verir miydi?
- Medler için ne söylerdi?
- Dudak ihfası hakkında bir şey söyler miydi?
- Sırasıyla harfleri telaffuzu nasıldı?
- Telaffuzu kalın mıydı ince miydi?
- Kalın harfleri üç harekeyle okurken nasıl telaffuz ederdi?
- Tabii, lazım, ârız, munfasıl, muttasıl vb. medleri uygulayışı nasıldı?

c. Aşere Takrîb Eğitimindeki Önemi

- Kendisinden Haseki öncesi Aşere ya da Takrîb icazeti alan olmuş mudur?
- Nerelerde bu dersleri vermişti?
- Siz hangi mekânda ondan ders aldınız?
- İlk derste ne söylerdi?
- Ders işleyişi nasıldı?
- Dersleri ne kadar sürüyordu?
- Bir derste en fazla kaç sayfa okutmuştur?

- Ders başlarında ya da sonlarında ne yapardı?
- Ezber mi yüzünden mi okuturdu?
- Aşere ya da Takrîbi yazdırır mıydı? Yazdırdıysa neden?
- Yazmayanlara karşı tavrı nasıldı?
- Teshîl, beyne, imâle, terkîk, ihtilâs, sekit, lam ve ra gunneleri, Halef'in bilâ gunneleri, Hamza'nın hemzeleri, Hişam / Hulvânî ve Hamza'nın ibdal ve teshîlleri, med sekti, iskân me'atteşdîd ve ravm me'atteşdîd, "Şürekau" kelimesi vb. keyfiyetleri nasıl edâ ediyordu?
- Okutma esnasında jest ve mimik kullanıyor muydu? İşaretleri nasıldı?
- Kaç kişiye icazet vermiştir? (Haseki ve özel okutmalar dâhil)
- Mücâz talebelerinin (Aşere veya Takrîb) isimleri nelerdir?
- Haseki'nin kaç dönemine yetişmiştir?
- Haseki'nin önemi nedir?

d. Eğitim Metodu

- Ne zaman okutmaya başlamıştır?
- Hem talim hem de Kırâat İlmini öğretirken takip ettiği metod neydi?
- Meharic-i Huruf tam yerleştikten sonra mı dualara geçerdi yoksa harflerin olgunlaşmasını dua ve sûrelere mi yyardı?
- Kur'an'ı baştan aşağıya kendisinden tertîl, tedvîr ya da hadr usulüyle okuyan var mıydı?
- Okuturken hangi noktalara temas ederdi?
- Özellikle vurguladığı hususlar var mıydı? (Örneğin med, idğam, ihfa, ihtilâs, beyne-imâle, Hamza'nın meseleleri, med ölçüleri, terkîk-beyne ayırımı vb.)
- Okuturken (ana kurallar dışında) öğrencinin istiklaliyetine (kendine mahsus tavır ve üslûbuna) müdahale eder miydi?
- Eğitim ahlakı (adap, erkân, giyim kuşam, konuşma) nasıldı?

- Onu en iyi taklid eden öğrencisi kimdir?

e. Kur'an Tavrı

- Kur'an tavrı nasıldı?
- Okurken nelere dikkat ederdi?
- Kısa mı uzun mu okurdu?
- Ortama uygun aşırılar seçer miydi?
- Özellikle onu dinlemeye gelenler var mıydı?
- Özel meclislerde ya da toplantılarda Kur'an okumuş mudur?
- Neşvesi (ana tecvid kuralları dışında kendisine has üslûbu) var mıdır?
- Gürses'i, kıraat (okuma) tarzı açısından dönemin diğer üstadlarından ayıran bir yön var mıydı, varsa bunlar nelerdir?

f. İcazet Cemiyetlerini Yönetmesi

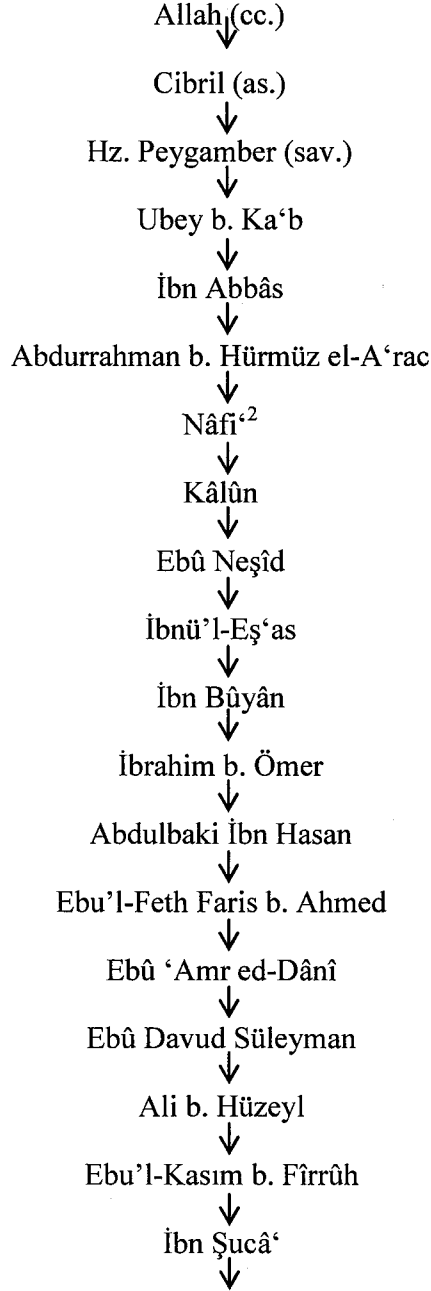
- Ne zaman Reisü'l-Kurrâ olmuştur?
- Bu payeyi kim verir?
- Bunun resmi bir belgesi var mıdır?
- Reisü'l-Kurrâlık makamının şartları nelerdir?
- İcazet merasimlerini (Hâfızlık icazeti, Aşere Takrîb icazeti, diğer merasimler) yönetmesi nasıldı?
- İcazet cemiyetinin usûl ve erkânı (kimin nerede nasıl oturacağı) nedir?
- Gönenli Mehmed Efendi'ye yardım emesi konusunda bilgi verir misiniz?
- Okuyuculara neden müdahale ederdi, ikazarlarda bulunurdu?
- Vücühât'a riayet konusundaki (hem vecihlerdeki takdim tehir hem de indirâc usulü) hassasiyeti nedir?
- Vücühâta riayet etmeyenlerin, vücühâtı karıştıranların okuyuşlarını sonlandırması hakkında bilgi verir misiniz?

- Okuyucunun kılık kıyafeti konusunda ikaz ve tavsiyeleri (takkeli veya sarık cübbe ile okunması, kısa kollu olmama, ceket veya polto giyme, yaka ve bağı açık bırakmama vb.) nelerdi?

g. Muhtelif

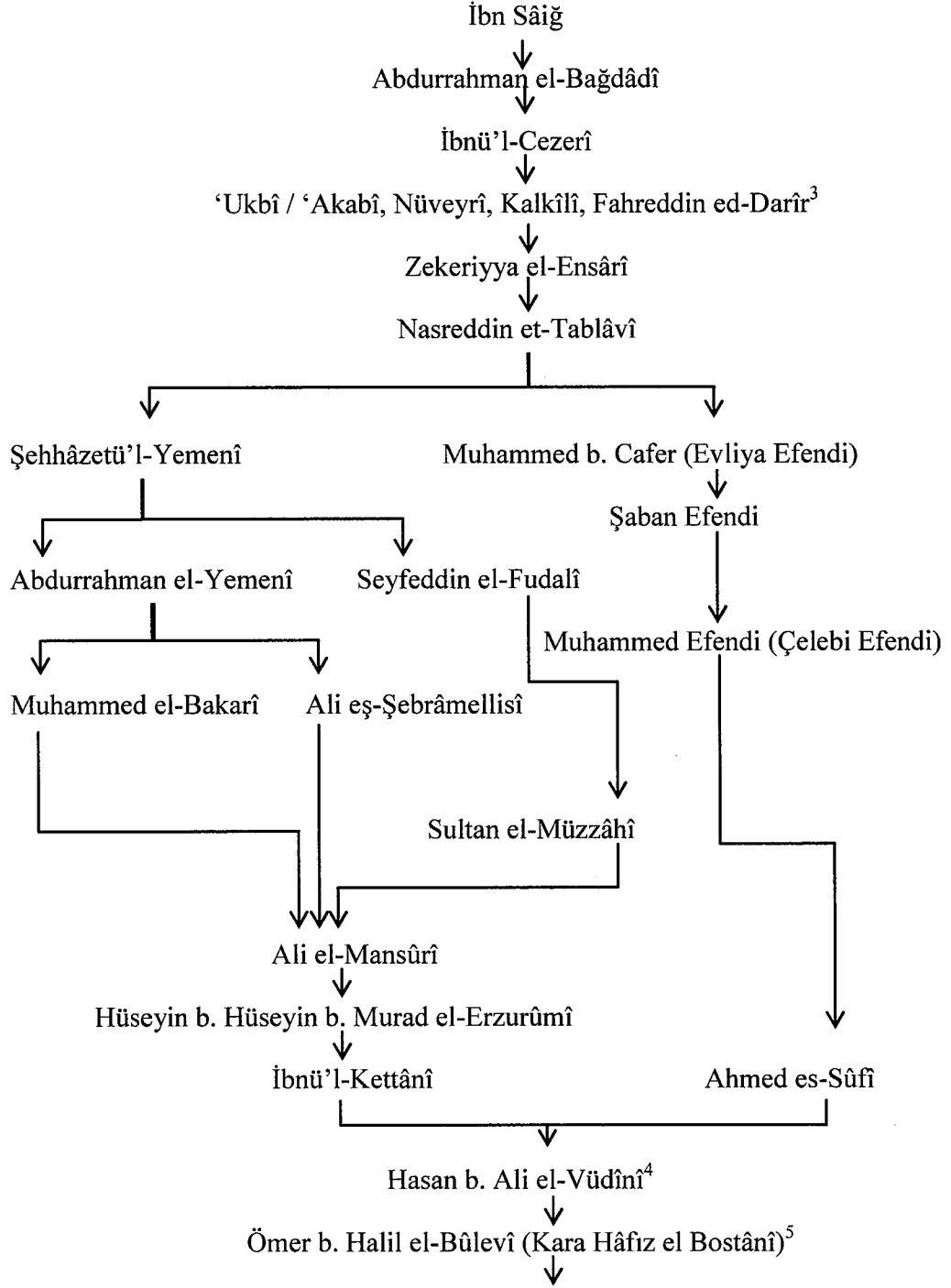
- Kendinden önce ve onun döneminde Sûfi Mesleği'nin en önemli temsilcileri kimlerdir?
- Bazı meslekler neden unutulmuştur?
- İstanbul Tarîki ve Mısır Tarîki mukayesesi (eğitim tarzı açısından) yapılırsa neler söylenebilir?
- Cehrî namazlarda hatim takip etmiş midir?
- Hatimle teravîh namazı kıldırılmış mıdır? Kıldırdıysa nerede kıldırmıştır?
- İmamet yönü (mihrabın hakkını vermesi, hutbe, aşırılar, mihrabiye vb.) hakkında bilgi verir misiniz?
- Erbillî Esad Efendi ile ilişkisinden bahseder misiniz?
- Menemen hadisesinde hüküm giymesinin sebebi nedir?
- Gürses'in eserleri var mıdır?
- Onunla ilgili bilgi, belge, resim vb. döküman elinizde var mı? Varsa bunları bizimle paylaşır mısınız?
- Sizce Gürses Hocaefendinin günümüze yansıyan yönleri nelerdir? Günümüze ondan neleri taşıyabiliriz?
- Sizin için merhum Hocaefendi ne anlam ifade ediyor?
- Sizi en çok etkileyen hasleti hangisidir?

Ek-2. Abdurrahman Gürses'in İcazetnamesindeki İsnâdı¹

¹ Bu isnâd Abdurrahman Gürses'in, Hocası Fehmi Efendi'den aldığı ve 1937 tarih kaydı düşülen Aşere Takrîb icazetnamesinden hareketle hazırlanmıştır. Detaylı bilgi için adı geçen icazetnameye bakılabilir.

² Nâfi', ayrıca; Ebû Cafer, Müslim b. Cündeb, Şeybetübnü'n-Nassâh ve Yezîd er-Rummân gibi kimselerden de Kırâat almıştır.

³ Bu dört kişi İbnü'l-Cezerî'den okumuşlar, Zekeriyya el-Ensârî'yi de okutmuşlardır.

⁴ Bu zat Ahmed es-Sûfî'den **Kırâat-ı Seb'a** okumuştur. Fetihci Efendi, Ali Efendi, Halil Efendi ve Mahmud Efendi'den de **Seb'a** ve **Aşere** okumuştur. Ayrıca **Aşere**'yi **Dürre** ve **Tayyibe** Tarîki ile Muhammed en-Na'îmî İbnü'l-Kettânî'den okumuştur. Ahmed es-Sûfî ile İbnü'l-Kettânî'nin silsilesi Nasreddin et-Tablâvî'de birleşmektedir.

⁵ Bu zat Dâru'l-hilâfeti'l-'aliyye'de Reîsü'l-Kurrâ unvanına sahip olmuştur. Bu zatın diğer hocası Hasan Fehmi el-Vedîni / el-Vüdüni b. Hasan el-Bosnâvî'dir.

Muhammed Selim⁶
↓
Hüseyin b. Hâc Hamza el-'Ayâşî
↓
Hüseyin Sabri
↓
Hasan Fehmi
↓
Abdurrahman Gürses

⁶ Bu zat ayrıca Mustafa Efendi (Muvakkit Efendi)'den okumuştur.

Ek-3. Fehmi Efendi, Sabri Efendi ve Kırmızı Mecmua ile İlgili Bir Hatıra⁷

Sabri Efendi'nin İstanbul'a gelişi ve kırâata intisabı enteresandır. Hocamız bunu değişik vesilelerle anlatırdı. Sabri Efendi, hocamızın hocası Fehmi Efendi'nin dedesidir. Ispartalıdır. Fehmi Efendi, ömrünü Selimiye Camii'nde geçirmiş. 60 küsur sene. Dedesi Sabri Efendi de orada geçirmiş ömrünü. Hocamızın da bunları bize anlattığının üzerinden bayağı bi zaman geçti. 1975'te hocamızdan bunları duyduğumuzu varsayarsak. Yani takriben bu, iki veya iki buçuk asır... İçinde tarih varsa da bilmiyorum ama tarihi bulamadım.

Sabri Efendi'den bahsedeyim biraz. Isparta'dan bi vesileyle İstanbul'a gezmeye geliyor. Osmanlı'nın son dönemleri artık. Reîsü'l-Kurrâ, 'Umde müellifi Muhammed Emin Efendi. Muhammed Emin Efendi'nin vefat tarihinden de tarihi çıkarabilirsin. Selâtin camileri gezerken bi camide Kur'an okunduğunu duyuyor. Bir Kırâat Cemiyeti olabilir, Hâfızlık cemiyeti olabilir. Kürsüde Mehmet Emin Efendi. Onun etrafında halka oluşturmuşlar. Önünde rahlesi. Bakmış Sabri Efendi, güzel bi ziyafete rastladık demiş hemen çökmüş. Kur'an meclisini izliyor. Tabi Mehmet Emin Efendi Huffâzın en ufak bir hatasında rahleye vuruyor, durduruyor. Rahleye vurunca zaten 'dur' demektir. Evladım falan vechi yanlış okudun. Hurufât hatası varsa da cemaatin huzurunda söyleniyor. Sabri Efendi, durduğu yerden işkilleniyor. Olur mu ya diyor. Bu adam buraya hazırlanmış gelmiş bi ayın'a kadar (rükû' alametine kadar) gelsin bakalım diyormuş. Söyleyeceksen ondan sonra söyle diye içinden geçiriyor. İçinden Resisü'l-Kurrâ ile kavga ediyor. Ondan sonra ya hu ben bu adamla kavga ediyorum ama tavşan

⁷ Bu hatırayı Ramazan Pakdil, 28.01.2012 tarihinde Sahray-ı Cedid-İstanbul'da kendisiyle yapmış olduğumuz mülakatta hocası Abdurrahman Gürses'ten naklen bize anlatmıştır. Hatıradâ Aşere'nin temel, Takrîb'in de dolaylı kaynaklarından olan 'Umde'nin müellifi Muhammed Emin Efendi (er-Rûmî), Abdurrahman Gürses'in hocası Fehmi Efendi, Fehmi Efendi'nin hem anne tarafından dedesi hem hocası Sabri Efendi gibi isimler geçtiği ve bu isimler konumuz itibarıyla önem arz ettiği için, mülakatın bu bölümünü burada zikretmeyi uygun gördük. Parantez içindeki açıklamalar hariç metnin tamamı Pakdil'in ifadeleridir. Dolayısıyla mülakattaki üslûbu bozmamak için cümlelerde herhangi bir tasarrufta bulunmadık.

dağa küsmüş dağın haberi yok misali, bu böyle olmayacak ben şu halkanın başına oturayım diyor. Sıra bana gelince bir iki âyet okurum bana da vurur diyor içinden. 'Hocaefendi lutfedin de biraz okuyalım, bi alamet-i rükûya gelelim, ondan sonra ne diyecekseniz deyin' diye söylerim. Adam ne diyecek bana. Bu insanların içinde bana söylenirse ben de ona söylenirim demiş. En azından içimde kalmamış olur demiş.

Halakanın ucuna gelmiş oturmuş. Nihayet sıra Sabri Efendi'ye gelmiş. Sabri Efendi biraz da işkilli ya artık neyi var neyi yoksa. Bi eûzü besmele çekmiş bildiği makamları her şeyi icra ederek okumuş aşrını. Muhammed Emin Efendi sanki uyumuş. Sabri Efendi bekliyor ki vursun durdursun onu. Bi sayfa okumuş. Geçmiş öbür sayfaya. Yorulana kadar okumuş. Muhammed Efendi hiç sesini çıkarmamış. Burada iki şey var. Bir Sabri Efendi'nin ne niyetle geldiğini bilme var. İkincisi ise Sabri Efendi'nin çok güzel, hatasız okuması var. Ama bu ikincisi biraz zor. Ben burada biraz keramete yoruyorum. Çünkü yanlışsız okusa bile "Evladım, yeter" der, okumasını bitirtir. Yorulana kadar okutuyor onu. Sabri Efendi, bunun vuracağı yok diyor doyana kadar okuyor. Bunun üzerine Reîsü'l-Kurrâ ellerini kaldırıyor, "Ya Rabbi, bu genç hâfızımızı kurrâ-ı kirâmdan eyle. Ya Rabbi, bu genç hâfızımızı Kur'an'a hadim eyle. Ya Rabbi, bu genç hâfızımızı neşrini daim eyle, hizmetini semeredâr eyle." Orada buna öyle bir dua ediyor ki cemaat âmin âmin diyorlar. Sabri Efendi de durduğu yerde eriyor. 'Eyvah ben ne yaptım. Bu adımlarla kavga edilir mi ya' diyor. Bu büyük bir olay. Ben bu İstanbul'dan gitmiyorum diyor. Bu Kırâat neyse okuyacağım diyor. Bu duanın üstüne ancak bu yakışır diyor. Ben bu Kırâata ömrümün sonuna kadar hizmet edeceğim diyor. Ve İstanbul'dan gitmiyor. Bi üstad buluyor (ki bu üstad Hüseyin b. Hâc Hamza el-'Ayâşî'dir), Kırâat okuyor. Burada evleniyor. Üsküdar Büyük Selimiye Camii'ne imam oluyor.

Sabri Efendi yaşlanana kadar burada imamlık yapıyor. Bu arada bi kız evladı oluyor. Hocamızın hocası Fehmi Efendi'nin annesi. O kız evladı bülüğa gelince onu İsmail Efendi diye Kastamonulu ehl-i Kur'an-ı biriyle evlendiriyor. Damadının vazifesi yokmuş. Ama güzel Kur'an okurmuş. Mûsikîşinasmış. O da Kurrâ olmadığı halde Kur'an'ını beğendiği için ona kızını vermiş. Ve elinden tutmuş vakıflara götürmüştü. O zaman camiler Evkaf Nezareti'ne bağlı. Neyse,

demiş ki bu benim damadımdır, ehl-i Kur'an'dır. Ben yaşlandım, damadıma mihrabımı verebilir miyim demiş. Selâtin camilerin imamlarına Evkaf Nezareti değer verir. Yerine birini halef gösterirse onu atarlarmış. İmtihana gerek kalmadan. Hay hay hocam siz uygun gördükten sonra bizim için de uygundur demişler. İsmail Efendi'yi Selimiye'ye imam atamışlar. Sabri Efendi de köşesine çekilmiş. Eskilerin tabiriyle mütekâ'id olmuş. Yeni tabirle emekli olmuş. Birkaç sene İsmail Efendi orada imamlık yapmış. Bir oğlu olmuş. İşte Fehmi Efendi dünyaya gelmiş. Fakat İsmail Efendi'nin ömrü vefa etmemiş. Sabri Efendi doğru vakıflara gitmiş. Ben demiş görevime devam edebilecek güçte hissediyorum kendimi. Tekrar görevimi alabilir miyim demiş. Onlar da hay hay demişler. O dönemler bir kimse ölene kadar imamlık yapabiliyor. Dönmüş imamete. O arada Fehmi Efendi yetişmiş. Okutmuş onu. Hâfız yapmış onu. İslamî İlimleri okutmuş. Belli eğitimini aldıktan sonra torununun elinden tutmuş vakıflara götürmüş bu benden Hâfızlığı bitirdi. Kırâat okudu. Bunu yerime halef bırakabilir miyim demiş. Tabi hocam demişler. Bize onaylamak düşer. Ve Fehmi Efendi'yi oraya imam yapmışlar. Fehmi Efendi orada 60 küsur yıl imamlık yapmış. Hocamızı okuturken evladım ben 60 yaşını idrak ettim demiş. Ondan sonra birkaç yıl daha imamlık yapmış.

Bu hadiseyi Fehmi Efendi nakletmiş. Dedem burada imamlık yaparken sayısız insan okutmuş o duanın bereketiyle. Sayısını bilmiyorum demiş. Fakat askerleri saydım o zaman askerlikler uzun. Oradan askerler Kur'an okumaya gelirlerdi. Bir kısmı hâfızlığa başlamış. Askerlerden hâfız olanları saymış. Yüzünden okuyanları saymamış. İmamlık müddetince bu camide bin tane askerin hâfızlık cemiyetini yapmak nasip oldu demiş. Kaç kişiye Kur'an, kaç kişiye Kırâat okuttu onun sayısını bilen yok. Ve şunu dermiş: "Kur'an'ı en güzel okuyun. Aşkla okuyun. Kur'an en güzeline layıktır. Olur ki sizin o güzel tilavetinizden birisi etkilenir. Allah! der, size bi dua eder, o dua sizin dünyanıza da ukbanıza da yeter. Varınız yoğunuz neyiniz varsa güzel okumak için elinizden geleni yapın" dermiş. Hocamız da bize bunu naklederdi. Bunun da semeresini görürsünüz derdi. Sabri Efendi böyle bir zattı. Velhasıl Sabri Efendi kendi döneminde bu Kırmızı Mecmua'yı talebelerinden Hâlid Efendiye yazdırmış. Kırmızı mecmuanın serüveni bu.

Ek-4. Belgeler

T. C.	
Diyanet İşleri Başkanlığı	
Hıfzı Kur'ânî Kerim Kursunu	
Bitirme Diploması	
Adı ve Soyadı	
Baba Adı	
Doğum Tarihi	
İLİ	
İlçesi	
Köy veya Mahalle	
Fotoğraf	
Okuduğu dersler ve ikmâl tarihleri	
HIFZI	BITİRDİĞİ TARİH
Tecvid Ve Tashih Hurufu	
Aşşereyi bitirdiği tarih : (Okuduğu tarih ve meslek)	
Takribi bitirdiği tarih : (Okuduğu tarih ve meslek)	

İşbu diploma Diyanet İşleri yüksek Başkanlığının 11-7-953 ve 806-17208 sayılı emirlerle özel talimatnamesinin 17-nci bendi gereğince verilmiştir.

Onaylanır,
İstanbul Müftüsü

İstanbul Merkez
Kur'an Kursu Öğretmeni
Abdurrahman Gürses

Belge 1: Abdurrahman Gürses'in Kur'an-ı Kerim ve Kıraat İlmini okutmasına izin verildiğini gösterir matbu bir diploma. (Mustafa Demirkan Arşivi)

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
HASEKİ DİNİ YÜKSEK İHTİSAS MERKEZİ
1976 - 2011 YILLARI ARSINDA MEZUN OLAN AŞERE TAKRİB VE TAYYİBE
BÖLÜMÜ KURSIYERLERİNİN İSİM LİSTESİ

1. DÖNEM

<u>S.NO</u>	<u>ADI SOYADI</u>
1	Ali KOÇ
2	Abdullah SARIOZKAN
3	Ramazan PAKDİL
4	Bekir ERGENÇ
5	Kadir ÖZSOY
6	Osman ŞEKER
7	Cevat TIRYAKIOĞLU
8	Abdullah ALDIR
9	Turan BAYCAN
10	Mehmet DEMİR
11	İbrahim TANRIKULU
12	Mehmet İŞILDAK
13	İbrahim GÜNDOĞAR
14	Mahmut EKŞİ
15	Yusuf AÇIRMAN
16	Sami DEMİR
17	Sıtkı GÜLLE
18	Mustafa TÜRKMEN
19	Mehmet SEVİNÇ

2. DÖNEM

<u>S.NO</u>	<u>ADI SOYADI</u>
1	Haiil TATLIGÜL
2	Temel BAYRAM
3	Celal NİŞANCI
4	Miştir YALÇIN
5	Nazir KARLI
6	Yusuf ŞUŞOĞLU
7	Cihat DURMUŞ
8	Mehmet BERBER
9	Talip AKBAL
10	Süleyman KOCATÜRK
11	Burhan GENÇER
12	Mehmet GÜNEY
13	Necati AKTÜRK
14	Mehmet ÇEVİK
15	Muhittin ALTUN
16	Ali KURAKCI

Belge 3/a: 1976-2011 yılları arasında (eski ismiyle) Haseki Eğitim Merkezi Aşere Takrîb Tayyibe Bölümünden mezun olan kursiyerlerin isim listesi. (Belge Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi'nden alınmıştır.)

Belge 3/b

3. DÖNEM

S.NO ADI SOYADI

- 1 Harun BAKTI
- 2 M. Zeki GÜNTAY
- 3 Mustafa KOÇ
- 4 Arslan YILDIZ
- 5 Mustafa KALAYCI
- 6 Yusuf TAŞTAN
- 7 Maksut GÜLER
- 8 Özdemir KARTAL
- 9 Zekriya BAL
- 10 Tahsin BAŞAK
- 11 Ahmet OLGUN
- 12 Ahmet YİĞİT
- 13 Hüseyin BEYAZ
- 14 A. Kerim NERMENLİ
- 15 Yılmaz SARITEN
- 16 Mustafa BAYRAKTAR
- 17 Ali ÇELİK
- 18 Nurullah DEMİR
- 19 Davut ÖZEN
- 20 Abdülhamit YAZICI
- 21 Halil TENER
- 22 Hayati KILIÇ
- 23 Ahmet AVŞAR
- 24 İbrahim GÜRLESİN
- 25 Ahmet ERDOĞAN
- 26 Celal KALKAN
- 27 Hasan BASRİ
- 28 Mehmet SÖNMEZOĞLU
- 29 Fahri YILMAZ
- 30 Ramazan TURAN
- 31 Cemal ÖZTÜRK
- 32 Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
- 33 Aydın GÜNEŞ

4. DÖNEM

S.NO ADI SOYADI

- 1 M. Zeki İSPİR
- 2 M. Ali KURT
- 3 Selahattin GÜL
- 4 Muhammet AZAK
- 5 Hızır KOMAN
- 6 Recep ÇAMUR
- 7 Hüseyin KIYMIK
- 8 Osman CANIMKURBEY

Belge 3/c

- 9 Salim DERRİYOK
- 10 Emrullah AKTAŞ
- 11 Mehmet AKBAŞ
- 12 Osman BİZKEVELCİ
- 13 Bahri KAZAN
- 14 Asim ALPER
- 15 Necati KEÇECİ
- 16 Fikret AYDIN
- 17 Nihat OKUTAN
- 18 Ahmet YURTSEVEN
- 19 İzzet KARAKURAN
- 20 Ali KORGUN
- 21 Süleyman DEMİRAY
- 22 Mustafa ÇİFT
- 23 Salih ELMAS

5. DÖNEM

S.NO ADI SOYADI

- 1 Ahmet ERTÜRK
- 2 Mehmet İNAN
- 3 Hüseyin ULUSAL
- 4 Mustafa AKARSU
- 5 Nazim DİKİCİ
- 6 Gürsel TURAN
- 7 Ali ŞAHİN
- 8 Şevket KURT
- 9 Hasan ALGÜL
- 10 Yunus KESKİN
- 11 Mansüri AKTAŞ
- 12 M.Ali VAR
- 13 Mustafa ERGÜN
- 14 İhsan DEMİRCİ
- 15 Mustafa SABIRLI
- 16 Necati AKPINAR
- 17 Mahmut YILMAZ
- 18 M. Kadir HINISLIOĞLU
- 19 İdris ÖZTÜRK
- 20 Ahmet AKINCI
- 21 Adnan KÖSEÖĞLU
- 22 Nazmi ÇELİK
- 23 İsmail CESUR

6. DÖNEM

S.NO ADI SOYADI

- 1 Ali SARIKAYA
- 2 Suat GÖZTOK

Belge 3/d

- 3 Abidin ŞENTÜRK
- 4 Osman KARAPINAR
- 5 Mehmet KORKMAZ
- 6 Y.Kadir USTAOĞLU
- 7 Alaaddin DERMAN
- 8 Abdurrahim SÜLEYMAN

7. DÖNEM

<u>S.NO</u>	<u>ADISOYADI</u>
1	Halim GARİP
2	Ayhan MANSIZ
3	Mustafa TİPİ
4	Őerafettin ÖZER
5	Abdullah BOZ
6	Murat SEFİLOĞLU
7	Ramazan ARAN
8	Fatih OKUMUŞ
9	Ali ÖZGELEN
10	Metin YEŐİLDAĐ
11	Abdurrahman AKÇAY
12	Yüksel DEMİRKOPARAN
13	Kadir YÜRÜR
14	Mustafa ÇELİK
15	Avni BEKİRİ

8. DÖNEM

- 1 Cuma ÖZTÜRK
- 2 Osman DAŐKIN
- 3 İbrahim NOĞMAN
- 4 Turgut ÇAVDAR
- 5 Selman ÖZBAN
- 6 Kadir ÖKSÜZ
- 7 Aydın ÖZÜN
- 8 Hüseyin KÜÇÜK
- 9 Remzi BEYAZPOLAT
- 10 Halil NARİN
- 11 Mehmet UYAR
- 12 Süleyman AKIN
- 13 Saıt BOSAT
- 14 İbrahim ÇAVDAR
- 15 Mahmut ERCAN
- 16 Mücahit ÇALIŐKAN
- 17 İsmail YAPRAKÇI
- 18 Mustafa ERTÜRK
- 19 Hamza GÖKÇE
- 20 Hasan KARA

Belge 3/e

- 21 İsa BLMA
- 22 Ömer ALTUNDAĞ
- 23 Metin ÇAKAR
- 24 Abdurrahim DURSUN
- 25 Kemal AYAYDIN
- 26 Ercan ÇAKIROĞLU
- 27 Galip USTA
- 28 Mehmet GÖKÇE
- 29 Nurettin ŞENTÜRK
- 30 Mehmet ÖZCAN
- 31 Recep BEDAVALAR

9. DÖNEM

- 1 Fatih ÇATMAKAŞ
- 2 Eyüp AYDENİZ
- 3 Ali ÖZTÜRK
- 4 Muhammet ÇELEBİ
- 5 Mehmet KARADAĞ
- 6 Ali DERMAN

10. DÖNEM

- 1 Abdullah KARDUZ
- 2 Adem BİLİR
- 3 Ahmet ŞAHİN
- 4 Emrah SEÇER
- 5 Fikret GÜL
- 6 Hüseyin MERMER
- 7 İsmail ÇINAR
- 8 İsmail YILDIZ
- 9 Mehmet KILIÇ
- 10 Mesut GÜNER
- 11 Musa COŞKUN
- 12 Ramazan GÖKTAŞ
- 13 Salih AKYÜZ
- 14 Sami AYAYDIN
- 15 Sedat AYDINLI
- 16 Tuncer ZERDALI
- 17 Yaşar CUHADAR
- 18 Yavuz MUTLU
- 19 Yunus Ziya KURŞUN
- 20 Yusuf KARADAYI

06.02.2012
Nurettin ŞENTÜRK
Dini Yüksek İhtisaf Merkezi Müdürü

31

Eminönü Müftülüğüne:

İstanbul İmam Hatip okulunda idarenin aldığı bir kararla mezkûr okulun müdricilerine muayyen günlerde (salı, Çarşamba, Perşembe,) Saat 15,30, dan itibaren ders olarak (Kur'an-ı Kerim) dersini vermem istenmektedir, lazım gelen müsaadeni vermesini, rica ederim: 10/4/1973

Saygılarımla
Abdurrahman Gürses
Beyazıt camisi Baş İmamı
ve hatibi:

Ab. Gürses

K. H. Özlük
10-4-1973
R. P.

Belge 4/1: Abdurrahman Gürses'in Eminönü Müftülüğü'ne hitaben yazdığı ve İstanbul İmam Hatip Okulu'nda Kur'an dersleri verme isteğini gösteren bir dilekçe. (Abdurrahman Gürses özlük dosyası, 31 numaralı belge, Fatih Müftülüğü)

T. C.

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Eminönü Müftülüğü

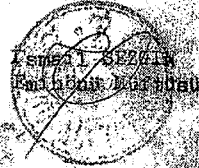
Sayı : P/11.37.73(323)
Konu : Ders vermeniz Hk.
Ek :

30
Tarih, 10 / 4 / 1973

ABDURRAHMAN GÜRSES
Beyazıt Camii İmam-Hatibi
EMİNÖNÜ

İstanbul İmam-Hatip Okulu idaresince alınan Kararla meşhur Okul öğrencilerine muayyen günlerde fahri olarak Kur'an-ı Kerim ders vermenizde Dairemizde bir sakınca olmayıp, 10.4.1973 tarihli dilekçenize cevaben tebliğ olunur.

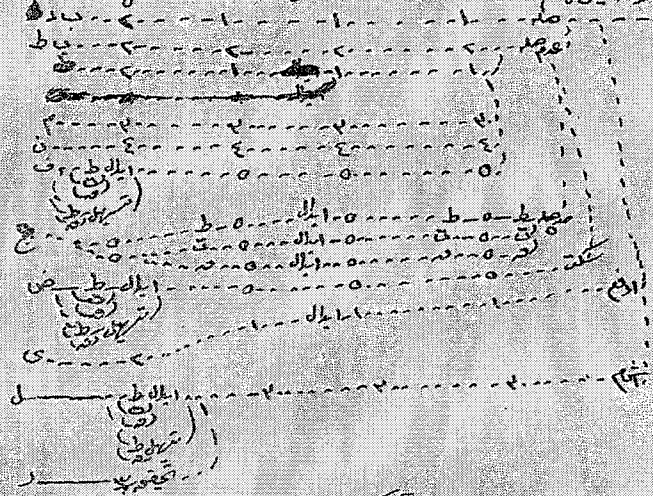
A.Ç.

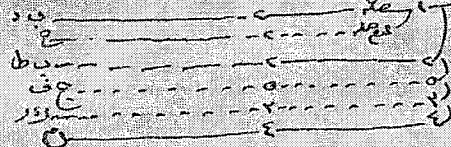
Belge 4/2: Eminönü Müftülüğü tarafından Abdurrahman Gürses'e ders verme izninin verildiğini gösterir dilekçe. (Abdurrahman Gürses özlük dosyası, 30 numaralı belge, Fatih Müftülüğü)

التصوير اللفظي لثلاثة السبعة فقط

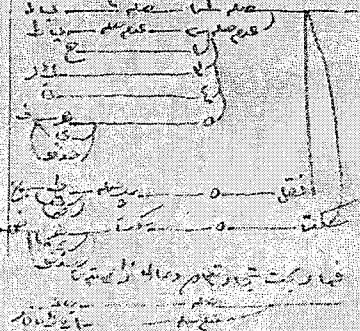
واذ قيل لهم اصنوا كما آمن الناس قالوا انؤمن بما آمن السفهاء

الا انهم هم السفهاء ولان لا يعلمون

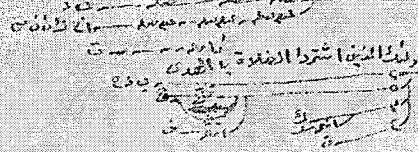
واذ قالوا انما نؤمن بما آمن السفهاء

واذ قالوا الذين اصنوا كما اصنوا

الله يستدلونهم ويحكم في شأنهم

عقد في بيت البهجة

منهم من كل الذي استوفوا زيارته
 منهم من كل الذي استوفوا زيارته
 منهم من كل الذي استوفوا زيارته

فما اضاقت ما حوله ان يكون لهم وتلكم في طلبات لا يدعون
 فما اضاقت ما حوله ان يكون لهم وتلكم في طلبات لا يدعون
 فما اضاقت ما حوله ان يكون لهم وتلكم في طلبات لا يدعون

صم نام عن فهم في جهنم
 صم نام عن فهم في جهنم
 صم نام عن فهم في جهنم

ادك صيب من السماء فيله كلمات ورد عدد برون
 ادك صيب من السماء فيله كلمات ورد عدد برون
 ادك صيب من السماء فيله كلمات ورد عدد برون

والله صبيط
 والله صبيط
 والله صبيط

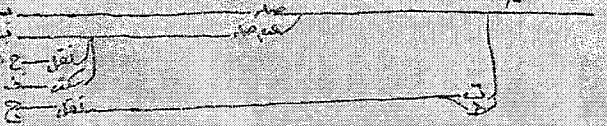
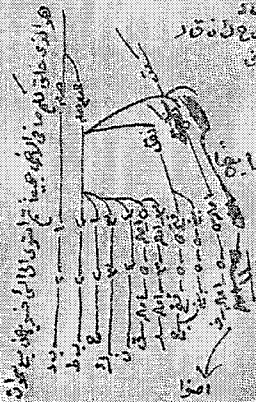
يكاد ليق يخطف ابصارهم
 يكاد ليق يخطف ابصارهم
 يكاد ليق يخطف ابصارهم

ان الله
 ان الله
 ان الله

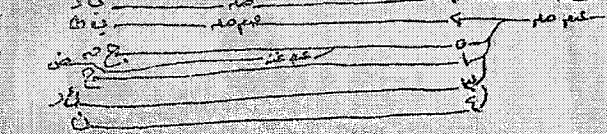
ادرج فيع في هذه الترتيب فكلنا في الترتيب
 ادرج فيع في هذه الترتيب فكلنا في الترتيب
 ادرج فيع في هذه الترتيب فكلنا في الترتيب

علم قرآنه البصه

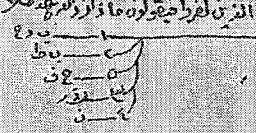
وبشر الذين آمنوا وعملوا الصالحات ان لهم جنات تجري من تحتها الانهار

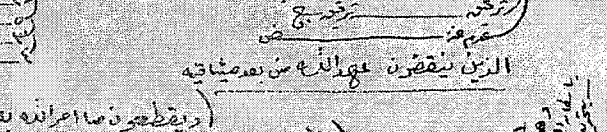
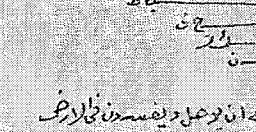
كلها رزقا منها من ثمره رزقا قالوا هذا الذي رزقنا من قبل قالوا نعم بل هذا جنات تجري من تحتها الانهار

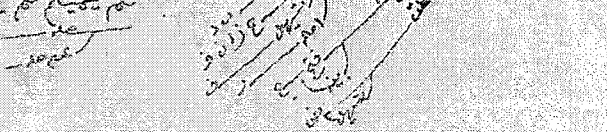
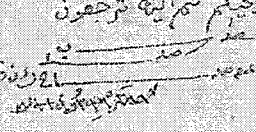
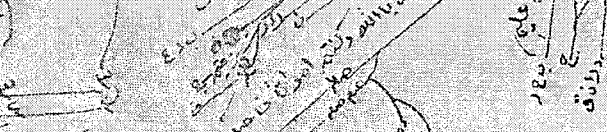
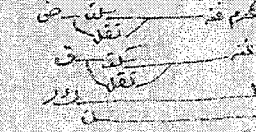
ان الله لا يستحي ان يعذب من يشاء ما يعرضه فما فوقها

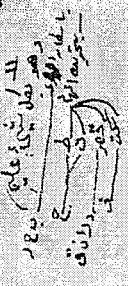
يضل به ليرا ويهدي به ليرا

الذين ييقنون عهد الله من بعد ميثاقه

ادركنا الحق الى سموات
الذين ييقنون عهد الله من بعد ميثاقه
ثم ينجيهم ثم اليه يرجعون
ثم ينجيهم ثم اليه يرجعون
ثم ينجيهم ثم اليه يرجعون

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ANKARA

0/76-1691

7. 7/197

KONU: Kur'an-ı Kerim İhtisas Kursu.

12 Nisan 1976

BAŞKANLIĞA

- İLGİ: a) 25.11.1975 gün ve 0/75-5175 sayılı genelge,
b) 22.12.1975 gün ve 0/75-5470 sayılı onay,
c) 23. 3.1976 gün ve 0/5-76-137-444 sayılı emir ve eki görev programı,
d) Başkan Yardımcılarından Sayın Tayyar ALTIKULAĞ'ın 1.4.1976 tarihli Başkanlık Makamına sunduğu rapor.

Kur'an-ı Kerim Miraat ilminin yaşatılması amacı ile Üstat Mehmet Rüştü AŞIKKUTLU'nun öğreticiliği altında 1974 yılı başında açılıp kesintisiz 18 ay devam eden Kur'an-ı Kerim İhtisas kursunda yetişen elemanların öğreticiliğini ve Sayın Mehmet Rüştü AŞIKKUTLU ile İstanbul'un tanınmış kurrasından Sayın Abdurrahman GÜRSES'in öğretmenliğini yapacakları yeni bir ihtisas kursunun İstanbul Eğitim Merkezinde açılması ve bütçe imkansızlıkları sebebiyle bu kursa ayrıca İstanbul il ve merkez ilçeleri görevlilerinden seçilecek bir gurubun alınması makama uygun görülmüştür.

Bunun üzerine ilgi (a) genelgemine İstanbul ili ve merkez ilçelerine bu durum duyurulmuş, sözü edilen kursa katılmak için istekli olanların mülakata tabi tutulmaları, bu mülakatın 5 kişilik bir komisyon tarafından yapılması ilgi (b) onayla uygun bulunmuş ve 23 Aralık 1975 günü yapılan mülakatta bu kurs çalışmalarına katılmak isteyen 20 adayın seçimi yapılmıştır.

Aşere, Takrib ve Tayyibe bilimlerinin okutulacağı kursta öğretmenlik yapacak Sayın Mehmet Rüştü AŞIKKUTLU'nun hacca gitmesi ve dönüşte kolunun kırılması sebebiyle anılan kurs İstanbul Eğitim Merkezinin hizmete girdiği tarihte başlatılamamıştır.

İlgi (c) emir ve eki görev programı gereğince İstanbul'da görevlendirilen Başkan Yardımcılarından Sayın Tayyar ALTIKULAĞ'ın Başkanlığa sunduğu ilgi (d) raporundan, sözü edilen kurs çalışmalarına İstanbul Eğitim Merkezinde 30.3.1976 günü başladığı anlaşılmıştır.

Bu nedenle;

- 1) İstanbul-Beyazıt Camii İmam-Hatibi Sayın Abdurrahman GÜRSES'in sözü edilen kursta öğretmen olarak görevlendirilmesine ve kendisini 24 Kasım 1974 tarih ve 15072 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Diyânet İşleri Başkanlığı ve Müftülükler Tarafından Açılacak Kurs ve Seminerlerde Ücretle Okutulacak Ders Saatlerinin Sayısı ve Ders Görevi Alacakların Niteliklerine İlişkin Esaslar" kararnamesinin 3. maddesinin III.f) b-

Belge 6/a: Mehmet Rüştü Aşikkutlu ile Abdurrahman Gürses'in 1976 yılında Haseki Eğitim Merkezi'nde açılan Kur'an-ı Kerim İhtisas Kursu'na görevlendirildiklerini gösteren belge. (Belgeler, Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi'nden alınmıştır.)

Belge 6/b

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ANKARA

1. /1976

KONU:

-2-

gereğince Eğitim Merkezi Öğretmenlerine ödenecek ders ücreti ve 1976 Mali yılı Bütçe Kanununun 53. maddesinin 4. fıkrasının (a) bendi gereğince teğ bit edilecek miktar üzerinden kendisine ders ücreti ödenmesine,

2. Emekli Vazifelerimizden halen Of'da mükim Sayın Mehmet Rüştü AŞIK- KUTLU'nun bu konuda uzmanlığından yararlanarak kursta görev verilmesine ve kendisine Harcırah Kanunu gereğince yolluk ile yukarıda sözü edilen kararnamenin 3. maddesinin 2. fıkrasının (b) bendi ve 1976 Mali yılı Bütçe Kanununun 53. maddesinin 4. fıkrasının (b) bendi gereğince ders ücreti ödenmesir ni tasviplerinize arz ederim.

İmza
Mehmet KELEVANCI
Dini Hizmetler ve Din Görevlilerini
Olgunlaştırma Dairesi Başkanı

UYGUNDUR: 12/4/1976

BAŞKAN
İmza

(قدیر کبریٰ عظمیٰ)

مختم جماعت!
 بجزو ستم که بر کبریا قدیر کبریٰ عظمیٰ . اینه تمامه حضرتی
 قدر کبریا ستم هر چه فضلته ، تقییرایه پیشم قادی بولون و
 مبارک بولون ایضا قرآن کریمه قهر و برورد . بومناستنه
 به دفعه قادی ستم کبریا عظمیٰ .
 اونه عزت جماعت! قدر کبریٰ عظمیٰ تقییر و اولاد
 اوسته مبارک بولون .
 هیا یا الله : قرآن کبریٰ قدر کبریا ستمه اندر دین بولون
 یا ایله عبادتک ، بلوغ ای عبادتته خیر اولدین « سوز بولور .
 اوست ، قرآن کبریٰ آیتله سولارم قدره بولور ایضا
 و عمل اولور . بومناستنه انانک کصابت سولارم قرآن کبریٰ
 ناز اولدیه با سولارم بکبریٰ ایلده اولان و قدر کبریٰ عظمیٰ
 قادی ستمی بولور . هیا یا الله در ایضا قدر کبریٰ عظمیٰ
 خیر بولور .
 دینار ستم! قدر کبریٰ عظمیٰ تقییر و اولاد
 یا ایله سولارم ایلده بولور . سولارم نظر اولدیا ستم .
 بر مبارک کبریٰ ستم سولارم سولارم بولور .
 کبریٰ عبادتک : طاعتله خیر بولور . بولور کبریٰ
 قوضا ستم استفاده به غیرت ایلدین . و سولارم
 قدر کبریٰ ، ایچینه لیل قدر بولون یا ایله سولارم
 دها سولارم . اولدیه یا ایله عبادتک قرآن کبریٰ
 آیه یا ایله عبادتک دها سولارم .
 حبه تقییر و تقییر عظمیٰ قدر کبریٰ عظمیٰ کبریا
 کما عظمیٰ عظمیٰ بولور . سولارم ایچینه
 آنانستنه یا ایله عظمیٰ اولان ، آقرابانک عظمیٰ عظمیٰ
 دینه قره ستم ستمه و عبادتله بولونانده الهی عظمیٰ
 اولدیا ناز . سولارم ایلده عظمیٰ ده سولارم بولور :
 « اتمدن کبریم فضیلتی تقییر ، قرآن کبریٰ عظمیٰ
 ایله رک قدر کبریٰ عبادت و طاعتله ایضا ایلدین
 کبریا کما عظمیٰ ستم اولور .
 اولدیا ایله سولارم ایلده
 اولدیا ناز بولور مبارک کبریٰ کبریا عظمیٰ
 بولور کبریٰ بولور کبریٰ . کما عظمیٰ عظمیٰ عظمیٰ

عبادت و طاعتله بولونام . بولور مبارک بولور
 ایله بولور کبریٰ اولان کما عظمیٰ ، تقییر
 ایچینه کبریٰ قرآن کبریٰ عظمیٰ سولارم
 عظمیٰ عظمیٰ ایچینه . آنا و یا ایله
 آقرابانک عظمیٰ اولانده دینه قره ستم
 کبریا قادی . ایلدین بولونام .
 سولارم عظمیٰ عظمیٰ سولارم
 « یا سولارم به قدر کبریٰ عظمیٰ
 سولارم ایلده :
 اللهم انک عظمیٰ عظمیٰ عظمیٰ
 دینه و عبادتک بولور ستم . بولور
 سولارم : کبریا بولور سولارم
 اولدیا ناز :
 « یا رب! سولارم عظمیٰ عظمیٰ
 عظمیٰ عظمیٰ »

قضایه قالمسه ناز بولور ده قیلا
 قیامیه سولارم کبریا بولور
 قدر کبریٰ عظمیٰ ایچینه اولور .
 آیله ستم بولور آللهز ، ستم
 بولور ایچینه و سولارم
 ملائکه کرامت حرمته بولور
 قولون آناستنه بولور . سولارم
 بولور بولور بولور
 سولارم بولور قنا حاللده ،
 بولور ده لعل ستم
 قادی ، سولارم
 بولور بولور بولور
 بولور . الفاتحه .

Belge 8: Abdurrahman Gürses'in Kadir Gecesi'nin ehemmiyetine dair Arap alfabetiyle yazmış olduğu bir hutbe. (Mustafa Demirkan Arşivi)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَنْزَلَ عَلٰی عَبْدِهِ كِتَابًا بِالْاٰیٰتِ الْكُبْرٰی وَصَغِیْرَةٍ وَكَلِیْمَةٍ
الْاَحْصِیْهَا وَلَا حَسْبُ فِی ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبًا
وَلَا یَابَسًا اَجْمَعَهَا وَحَوَّاهَا لَآیٰتِیْهِ الْبَاطِلِ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَلَا
مَنْ خَلْفَهُ تَنْزِیْلٍ مِنْ حَكِیْمٍ حَمِیْدٍ اَنْزَلَهُ عَلٰی سَبْعَةِ اَحْرَافٍ
تَسْبِیْحًا وَتَسْبِیْرًا عَلٰی قَارُؤِهِ اِنِّیْ وَاقِعٌ یَّرِیْدُ نَشْءَانَ اللّٰهِ
الَّذِیْ وَصَّوهُ لِالشِّرْكِ لَهٗ الَّذِیْ اَعْرَجَ بِاقْصَرِ سُوْرَةٍ مِنْهُ
مَصٰقِعَ الْبَلْغَاۗءِ وَابْهَتَ بِسِحْرِ حَلٰلٍ عَقُوْلَ الْفَصْحَاۗءِ نَشْءَانَ
اِنَّ سَیِّدَنَا مُحَمَّدًا الْمَبْعُوْثُ بِاَمْرِهٖ وَنَوٰهَبِ الْعَرَبِ

Belge 9/a: Abdurrahman Gürses'in Aşere-Takrîb İcazetnamesinin ilk sayfası.
(Ramazan Pakdil Arşivi)

واجبتنى وجميع شيوخى من صالح دعواته فى خلواته وعلواته
 وعقب ختماته وصلواته والله يقول الحق وهو يهدى السبيل
 هذه صورة اجازتى وسندى فى وجوه القرآن لولدنا المعنوى
 الحافظ عبد الرحمن بن الحافظ محمد سعيد الحمدنى زين الله حاله
 الدينى والدينوى وانا التمشك بازيال كاتبة القراء حيدرولى
 واضعف الضعفاء السيد حافظ حسن الفهمى الاسكندارى
 ابن الحافظ اسماعيل حتى القسطوفى الامام الاول
 والخطيب بجامع السلطان سليم خان الثالث
 غفر الله لى ولوالدى ولعامة المسلمين
 وقد صدرت هذه الاجازة سنة
 وخمسين وثمناة والف مولى الله
 على محمد وآله اجمعين

غفر الله لى ولوالدى
 ولعامة المسلمين

Belge 9/b: Abdurrahman Gürses'in Aşere-Takrîb İcazetnamesinin son sayfası.
(Ramazan Pakdil Arşivi)

Müftülük Mahalline
Eminönü

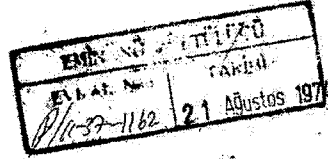
21. 8. 1974 Carşamba günü raporum
sona erdi ve vazifeme başladım. Gereğini
saygıyla arz ederim.

Bayazid Camii
Genel-Hadisi

21. 8. 1974
Abdurrahman Gürses
B. Gürses

Kalemme
21. 8. 1974

(Signature)

Belge 10: Abdurrahman Gürses'in Eminönü Müftülüğü'ne hitaben yazdığı bir dilekçe. (Fatih Müftülüğü Özlük Dosyası, nr: 22.)

94
Nüfus Kâğıdı Örneği

Fotoğraf

Aile ismi-lâkap veya şhreti	Gürses	Dini	İslâm
Adı	Abdurrahman	Mezhebi	Hanefî
Baba adı	Sait	Meslek ve İhtimal vaziyeti	-
Ana adı	Fatma	Medeni hali	Ezli
Erkek, kadın	Er	Göz, boy, renk	-
Doğum yeri	Hecek	Vücudta sakatlığı veya noksanlığı	-
Doğum tarihi	1395	Cüzdan No.	031148
Nüfus Kütüğünde Kayıtlı Olduğu Yer			
Vilâyeti	İstanbul	Harf No.	39
Kazası	Fatih	Cilt No.	15
Nahiyesi	-	Sayfa No.	39
Sokağı	Halıcılar	Ne suretle verildiği	Tebdil
Mafûle veya kıya	Hasan Halife	Verildiği tarih	22.8.940

Bu Nüfus Cüzdanında Adı Hüviyeti yazılı olan Abdurrahman Gürses Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak nüfus kütüğünde kayıtlıdır. Bu cüzdan Fatih nüfus idaresinden verilmiştir.

Aslı gibidir.

Resmî Mühür ve İmza

RE
Pap
t

NOT:

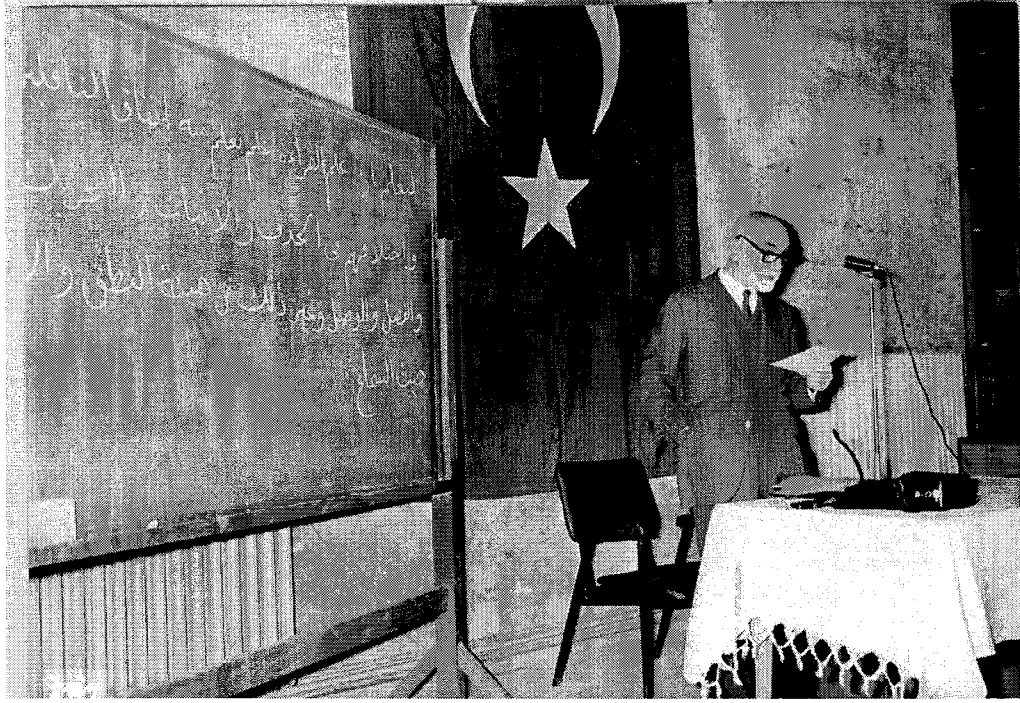
Aldıkları şhi
nüsh suret dol durubns
jardık etahs leca ve
şayıs ek lenacak

Belge 11: Abdurrahman Gürses'e ait nüfus kâğıdı örneği. (Fatih Müftülüğü Özlük Dosyası, nr: 94.)

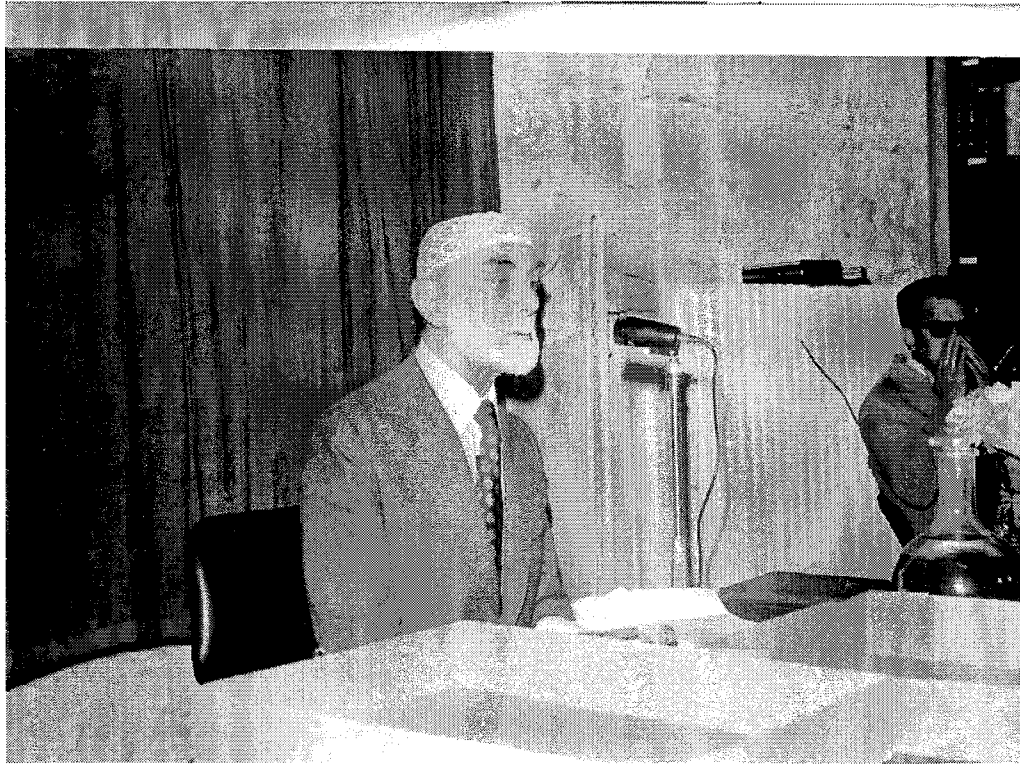
Ek-5. Resimler

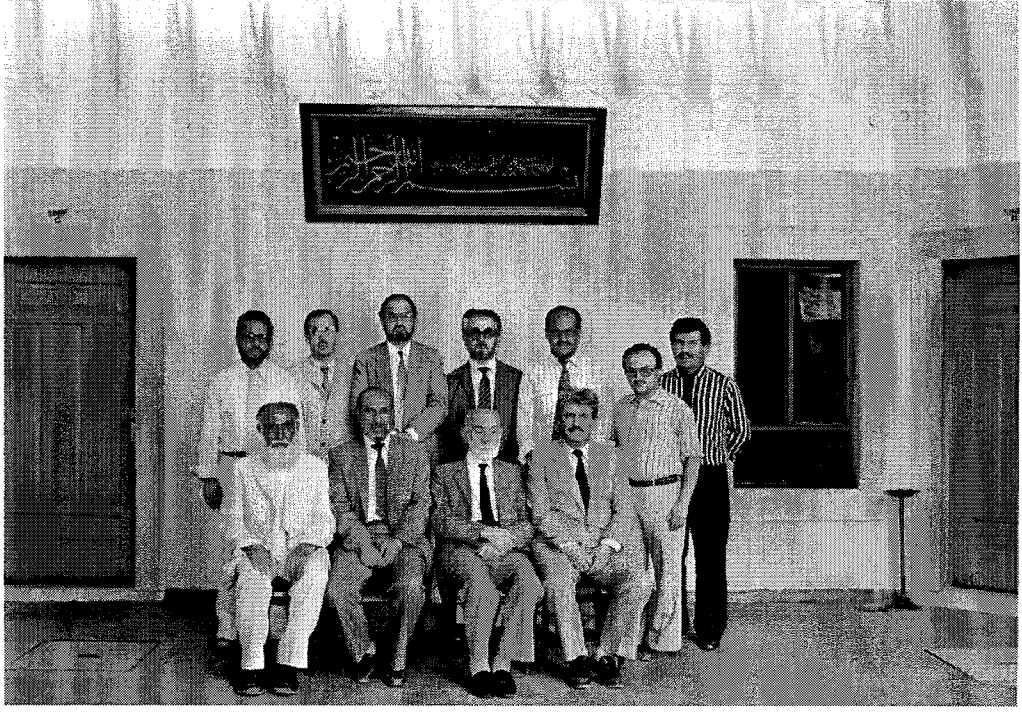
Resim 1: Abdurrahman Gürses Haseki’de ders anlatırken. (Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Arşivi)

Resim 2: Abdurrahman Gürses, bir kırâat dersinde Kırâat İlmi'ni anlatırken. (Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Arşivi)

Resim 3: Abdurrahman Gürses Haseki'de bir Kur'an tilaveti esnasında. (Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Arşivi)

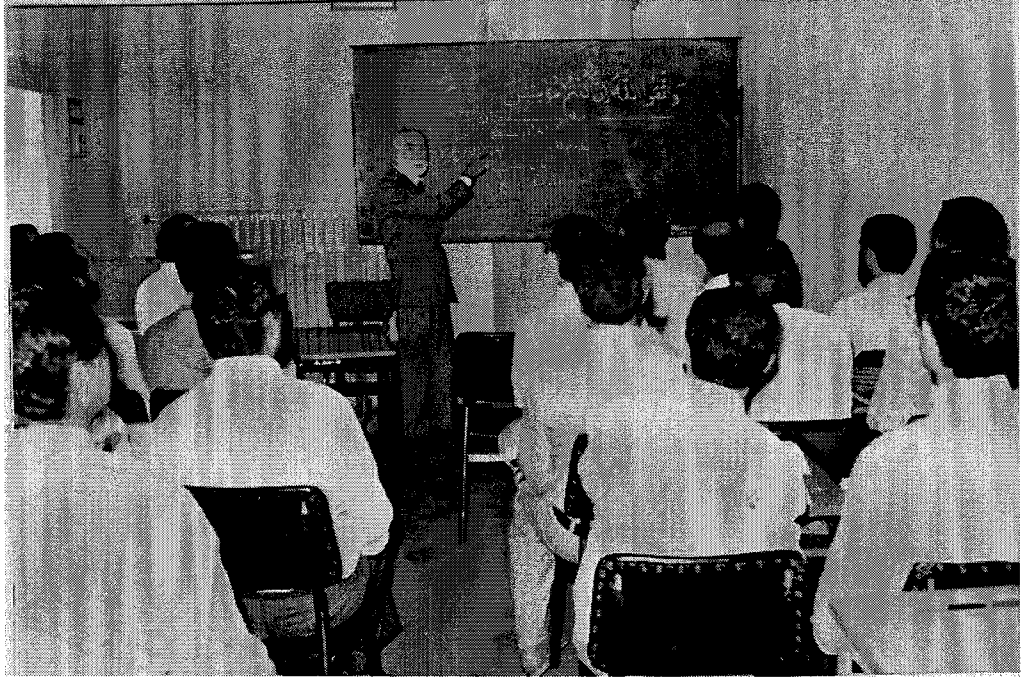
Resim 4: Abdurrahman Gürses Haseki'nin hoca kadrosu ile birlikte. (Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Arşivi)

Resim 5: Abdurrahman Gürses Haseki hocaları ve öğrencileri ile birlikte bir piknikte Kur'an tilavetini dinlerken. (Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Arşivi)

Resim 6: Abdurrahman Gürses Haseki hocaları ve öğrencileri ile birlikte bir piknikte İlahi meşkini dinlerken. (Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Arşivi)

Resim 7: Abdurrahman Gürses Haseki'de Takrîb Tarîki ile çözmüş ve tahtaya yazmış olduğu bir âyetin indirâc mantığını anlatırken. (Zehra Çevik Arşivi)

Resim 8: Abdurrahman Gürses Mustafa Demirkan'ın evinde Aşere dinlerken.
(İsmail Hakkı Tavman Arşivi)

Resim 9: Abdurrahman Gürses bir icazet merasiminde. (İ.Hakkı Tavman Arşivi)

Resim 10: Abdurrahman Gürses bir icazet merasiminde. (Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi Arşivi)

Resim 11: Abdurrahman Gürses bir icazet merasiminde Gonenli Mehmet Efendi ile birlikte. (Ercan Çakıroğlu Arşivi)

Resim 12: Abdurrahman Gurses icazet alacak bir öğrenciye belgesini takdim ederek. (Zehra Çevik Arşivi)

ÖZET

“Abdurrahman Gürses’in Kırâat İlmi Eğitimindeki Yeri” isimli bu çalışma Giriş ve Sonuç hariç üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Abdurrahman Gürses’in hayatı, ahlakî şahsiyeti, eserleri ve talebeleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde Kırâat İlminin genel bir çerçevesi çizilmeye çalışılmış, Kur’an ve kırâat çalışmalarının Türkler arasında ne zaman başladığına ve Cumhuriyet sonrası dönemden 1970’li yıllara kadar Türkiye’de Kur’an ve kırâat eğitim ve öğretiminin durumuna kısaca değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Abdurrahman Gürses’in talim - tecvid ve kırâat eğitim ve öğretimindeki yeri ve önemi, eğitim metodu, Kur’an okuma ve dinlemede usûl ve âdâb ile ilgili görüşleri, bir Reîsü’l-Kurrâ olarak icazet cemiyetlerini yönetmesi ve Kur’an tavrı gibi hususlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Abdurrahman Gürses, Haseki Eğitim Merkezi, Kırâat, İstanbul Tarîki, Sûfî Mesleği, Kırâat İlmi Eğitimi, Aşere, Takrîb.

ABSTRACT

This work under the title of "The Place of Abdurrahman Gürses in Teaching of Science of Quranic Recitations" is composed of three parts except for 'Introduction' and 'Conclusion'.

The first part provides information about the life of Abdurrahman Gürses, his ethical figure, his works and students.

In the second part, after covering 'ilm al-qiraat', the science of Quranic recitation in a frame; how the study of Quran and recitational sciences started among the Turkish is discussed, referring briefly to the situation of the Quran and recitation education in Turkey from post-Republican period up until 1970s.

In the third part it is pointed out the place and importance of Abdurrahman Gürses on teachings of talim - tecvid and Kiraat; his teaching methods; his thoughts about the way of listening and reading The Quran and as a head of the readers his management of the graduation ceremonies.

Keywords: Abdurrahman Gurses, Haseki Education Center, Qiraat, Qur'anic style on Istanbul, Pattern of the Sufi, Education of Qiraat Science, Ashara, Taqrib.

ÖZ GEÇMİŞ

Naci DEMİRCİ, 1983 yılında İstanbul Fatih'te doğdu. 1991 yılında hâfızlığını tamamladı. *İlkokulu* 1993'te bitirdi. 2001'de *Açık İlköğretim Okulu*'ndan, 2005'de *Açıköğretim (İstanbul İmam Hatip) Lisesi*'nden, 2010 yılında *Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*'nden Üniversite birincisi olarak mezun oldu. 08.01.2007 - 29.08.2013 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İmam - Hatip olarak görev yaptı. DİB tarafından Müftü Yusuf Karali Diyanet Eğitim Merkezi'nde açılan 1. Aşere Takrîb Tayyibe Hizmetiçi Kursu'nu Haziran 2013'te tamamladı. 10.10.2013 tarihi itibarıyla Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Arapça bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.